FRANCISCI ANTONII SPADA

SACERD. S. THEOL. & V. J. D. [redacted]

ANTELUCANÆ VIGILIÆ,

Sivè

EXERCITATIONUM LIBRI III.

Quibus præcipua ad Civilem Facultatem pertinentia, nec non Celebriorum Civitatum Ortus, Progressusque tractatur.

Superiorum Permissu.

VIENNÆ, Typis Joannis Petri Van Ghelen, Sac. Cæsareæ Regiæque Majestatis Aulæ, & Universitatis Typographi. 1725.

Illuſtriſſimo, atque Excellentiſſimo

DOMINO, DOMINO

RAYMUNDO VILANA Y PERLAS,

MARCHIONI DE RIALP

SAC. ROM. IMP. COMITI,

Sac. Cæſ. R. & Cath. Majeſt. à Secretis Statûs Intimæ Admiſſionis, &c.

FRANCISCUS ANTONIUS SPADA

S. P. D.

CUm elucubrationibus, quas elaborare in animum induxi, præcipuus de Civili Diſciplina, deque Civitatum toto orbe celebratarum ortu, progreſſuque, ac tandem

dem

dem interitu ſermo ſit, jure optimo tibi Vir Excellentiſſime dicari oportebat; Exemplo namque, quod ejusdem facultatis objectum eſt & finis ſub optimo maximo Principe (quo quid præclarius?) fermè doces univerſos; Nôrunt quippe quâ Vigilantiâ, Zelo ac Fide, quâve Prudentiâ, Sapientiâque publicas Utilitates, ac Beneficia, maximaque ac ardua quæque Statûs negotia cures, promoveas, perficias. Ea enim pro ſolatiis accipiens, Naturam ipſam vincere videris, cùm nîl fermè temporis labatur occupatione vacuum; Ac nisì rerum experientiâ comprobatum eſſet, exſpectationem adeò viciſſe, ut vel invidiam verteres in admirationem virtutis (licèt, quod tibi ſoli contigiſſe videtur, nemo ſit, qui non amet, atque ſuſpiciat, certentque ſtudiis tot diverſi moris, atque ingenii homines) Auguſto tamen fuiſſe probatum, grande atque indubium eſſet Virtutis, Probitatis, rerumque gerendarum ſolertiæ documentum: ùt enim ſorte naſcendi, ità mentis altitudine, acerrimoque judicio Cæſar omnibus præeſſe dignoſcitur; unde Viros vel obtutu ipſo æſtimat, Optimosque noſcit, legitque. Cùmque cognomenta, quibus Roma, Senatusque olim *Auguſtos*, aſſentationibus plerumque, onerare potiùs quàm honorare videbatur, Virtute priùs, rebusque geſtis, Conſtantiâque, ac Fortitudine meruiſſet, quàm conſenſu Univerſorum obtineret;

tineret ; ultima quidem laus esset, tanto Principi placuisse. Sed omnium Oculis subjiciuntur Virtutes tuæ ; nemo enim, qui te viderit, audierit, tecumque locutus fuerit, easdem celebrare desinit. Quapropter cùm magna negotia magnis egere adjutoribus omnibus compertum sit, vel suffragiis universorum Tu solus fuisses acclamatus. Ego quidem cùm sæpiùs accessissem, eumque impertiri honorem placuisset, ut inter tot, tantaque negotia, quæ sustines, ferè semper admiseris, mecum ipse revolvens Moderationem, animique Candorem, verborum pondus, Benignitatemque, ac morum suavitatem, quibus singulorum amorem meruisti, nunquam tamen suspicere satìs possum & assiduam illam laboris patientiam, quâ ut olim Tribunorum Ædes Romæ diu noctuque patere debebant, sic te velle, jubere scimus, patere tuas, ut quocunque tempore facilem tui accessum præbeas, tantamque hominum multitudinem cujuscunque Ordinis audias, eorumque negotia expedias, ut nisì esses assuetus, atque à natura ità comparatus, miserationem cum amore atque admiratione simul excitares ; & studium illud harmonicâ quâdam proportione juvandi cunctos, lædendi neminem, ùt Mæcenas olim. Quos quidem viros Diis æquabat prisca Ætas, imò homines ipsos in Deos referre propter beneficia visa est ; atque hinc illud

 vul-

vulgò usurpatum : *Homo homini Deus*, *homo homini Lupus*. Quid autem cætera percurrere opus, cùm nemo sit, qui te nesciat, & nec justissimis licèt laudibus celebrari velis? Cùmque in publica peccare commoda videar, si prolixior sim, illud solummodò dixisse sufficiat, adeò nempe Magnorum Virorum dotes, virtutesque ad capessendam, tractandamque Rempublicam necessarias in te uno eminere, ut non ab aliis quorum laudes referunt historiæ, exemplum capere, sed si etiam illi non fuissent, cæteris præbere videaris. Quare, ut devotum qualecumque hoc animi mei testimonium æquo suscipias animo, utque voluntatem duntaxat meam, non verò donum respicere digneris, enixè rogo, obtestorque. Vale.

Author

Author Helvidio ſuo S. P. D.

QUæſiviſti ex me ſæpiùs Helvidj, ecquem ex Philoſophia fructum, quamque rerum Notionem percepiſſem? te namque literarum oſorem, atque præcipuè Philoſophorum inſectatorem ſimulabas; nec enim ſemel verſiculos illos Scaligerianos recitantem audivi:

Quo te ambulando cumque vertas gentium,
Vitare non eſt diſputatorum genus,
Procax, protervum, faſtuoſum, garrulum,
Quos pacis hoſtes ultima hæc ætas tulit;
Qui nocte lucem, nigra vertunt candidis,
Et quæſtionum triſtitate condiunt
Natas in uſum ſobrii riſus dapes.
Hos nec decorum eſt, nec tuum refellere:
Tali hoſte victo, quis triumphus te manet?
Luctante, eadem pugna gliſcit acrior;
Nec dignitatem fronte ferreâ pudor
Expreſſus auget; Claritatem nec dabit
Extorta rixis veritas. In jurgiis
Viciſſe nolle, quàm queas, victoria eſt.

Nec Luciani Hermotimum, aliaque hujuſcemodi argumenta omittebas; Ego autem, dum præcipuè rationes audiebam tuas, Philoſophum, cùm Antiphiloſophus videbâre, te agnoſcere delectabar. An enim quia tot diſputationes, atque opinionum monſtra angue pejus horreas, Sapientiamque illam ſolum-

solummodò sequaris, quâ sola bona, quæ honesta, mala tantùm, quæ turpia: Potentiam, Nobilitatem, cæteraque extra animum, neque bonis, neque malis adnumeras, quâque ingenium illustre altioribus studiis adeò excoluisti, ut firmior adversùs fortuita, cunctisque vitæ officiis æquabilis, opum contemptor, recti pervicax, constans adversùm metus Rempublicam capesseres, Philosophum non audies? Sed quia nec de te loqui, nec disputando tecum agere permissum est, hinc brevissimè studiorum rationem exponam, ut sicuti par est, tibi satisfaciam. Et quidem Philosophorum placitis non *adeò delectatum esse compertum habes*, ut in partes abirem, sed ut illorum potiùs historiam, & quomodo tamque variè de rerum Natura differerent, me non lateret. Visum tamen est, ex Philosophia ipsa fabulosam primùm Theologiam fuisse intertextam, adeò ut Philosophorum primi apud Chaldæos, Ægyptios, Indos, Persas, Populosque alios nullam ex nihilo creationem agnoscentes, nec Deum ipsum à rebus creatis separantes, è Creaturis ipsis tot Numina effecisse, & ad eorum captum Religiones, Superstitionesque effinxisse, ut rudem Vulgum flectere, Cætusque hominum jure sociare possent, videantur; Hinc ejus Sapientiæ Cultores, apud Ægyptios præcipuè, Sacerdotes erant, *Arsepedonactæ* dicti, apud Æthiopes *Gimnosophistæ*, *Confutiani* apud Chinenses, atque apud Persas *Magi*, ùt & apud Indos *Brachmanes*, *Druidæque* apud Gallos; nam & iidem Sacris præerant, & mores hominum ad Societatem componebant; Græcorum verò Poëtæ primi fabulosam illam Theologiam versibus explicabant, ut homines in admirationem magis pertraherent, atque faciliùs ad Societatem instituerent. Cùm autem procedentibus temporibus Philosophorum turba nimis excrevisset, fabulosa illa mysteria detegi cœperunt; Qua de causa cùm nec verum illis agnoscere datum esset, delirârunt adeò, ut idem sit, cum iis philosophari, ac velle prorsùs insanum fieri; hinc cùm Religiones illas, ritusque deriderent (unde processit *Atheismus*) quan-

quandoque Vulgi iras experti, aut damnati fuêre, aut fugere coacti, ùt *Socrates* ab Atheniensibus, *Aristoteles*, qui nè damnaretur, fugam capessivit, *Demonactes*, qui accusatus, quòd nec *Minervæ* Sacra faceret unquam, nec *Eleusiniis* initiatus esset, Turbam lapides jam in illum jacientem flexit rationibus: *nec*, inquiens, *Deam Sacrificiis indigere putabam, nec mysteriis initiari necesse duxeram, quoniam si mala essent, non reticuissem, si verò bona, ea patefacere non destitissem*; compluresque alios cùm ex Dogmaticorum, tùm Academicorum, Scepticorumque sectis; licèt ipsimet Academici, dum de omni re in utramque partem disputant, *Scepticismum* sapiant. Dogmaticorum autem verè dixeris, *quot Capita, tot Sententiæ*; quamvis duntaxat in impietate conveniant; Materiam enim, ex qua omnia sunt genita ab æterno tradidère; Spiritum verò ac veluti materiæ *mentem*, quæ variò se corpore miscet, Deum effecerunt, *primam* nempe *Virtutem*, seu *Causam*, eumque propterea fato ac necessitati Causarum subjecère, undè illud:

Nec Deo vertisse licet,
Quæ nexa suis currunt causis.

Mundum propterea ingenitum, & incorruptibilem, imò Universum unum, Mundos verò innumerabiles, ajebant esse; hinc tot de natura Deorum qui *eam Virtutem* subsequebantur, deque Providentia, atque Animorum immortalitate deliramenta; quare, cùm in explicanda materiæ quidditate, tùm motu differre solummodò videntur, re tamen ipsâ idem sentiunt.

Quantum igitur sit cum Christianis Philosophis immane dissidium vides; licèt præter æternas illas Fidei veritates, quibus cùm de Deo, tum de rerum ex nihilo creatione recta veraque sentire sumus edocti, cætera fermè à veteribus illis fuerint mutuati.

Quare sicut Sectas eorum, Recentiorumque doctrinam noscere haud supervacaneum, ità cum iis philosophari, atque in disputationibus, dubiisque rerum tempus terere, inane prorsùs ac stultum foret; nec enim homo in Mundum venit, ut incer-

ta ſpeculetur, ſed *ut bene agat*, *vivatque*; undè Cicero: *Rerum*, inquit, *obſcuritatem & difficilem veritatis indagationem*, *adeoque ipſam deſperationem ad confeſſionem ignorationis adduxiſſe Socratem*, *& veluti amantes Socratem*, *Democritum*, *Anaxagoram*, *Empedoclem*, *omnesque penè Veteres*, *qui nihil cognoſci*, *nihil percipi*, *nihil ſciri poſſe dixerunt*; *anguſtos ſenſus*, *imbecilles animos*, *brevia curricula Vitæ*, *& ùt Democritus*, *in profundo Veritatem eſſe demerſam*: *Opinionibus & Inſtitutis omnia teneri*; *nihil veritati relinqui*, *deinde tenebris omnia circumfuſa eſſe*, *aſſeruerunt*. Quâpropter rectè quidem de hac Philoſophia cum Cornelio Nepote ajebas, *non eſſe Magiſtram Vitæ*. *Quis enim*, ùt Tullius inquit, *Philoſophorum invenitur*, *qui ſit ità moratus*, *ità animô & vitâ conſtitutus*, *ùt ratio poſtulat? Qui diſciplinam non oſtentationem ſuæ ſcientiæ*, *ſed legem vitæ putet? Qui obtemperet ſibi ipſi*, *& Decretis pareat ſuis? &c.*

Fortiùs verò in S. Theologiam inanes etiam diſputationes, quæque captum ſuperant, irrepſiſſe, meritò dolebas; nec enim pertexta fabulis, nec è Græcorum Pöeſi nata conſpicitur, cùm Deus ipſe velum ignorantiæ cunctis adeò abſtulerit, ut veram, æternamque vocem, faciemque ſuam attendere, ac ſuſpicere valeant. Eam igitur, cùm ex utroque Teſtamento, tum è Conciliis, Patribusque, Sacra etiam hiſtoria, & jure quod Canonicum nuncupamus, ſuis veluti ex Incilibus, puram nitidamque derivare dumtaxat ſtudui. Juri quidem univerſo adeò operam impendi, ut fontes ipſos, cauſasque Legum noſcere curarem; quæ ſinè Civili Diſciplina, rectaque hiſtoriarum cognitione nunquam perſpectæ poterunt eſſe. Quos propterea hiſtoriæ, curioſis duntaxat, vaniſque rerum inflati, operam dare vides, rectè quidem, ùt in cæteris, damnare non ceſſas; quid enim quot Romanorum millia ceciderint apud Cannas, quot Perſarum Marathoniâ pugnâ noſcere prodeſt? Alios autem facta quædam Heroum admirantes, atque eorum narratione ſuprà cæteros gravi ſupercilio elatos advertebas; quâ ratione Carteſium

Hiſto-

Hyſtorias damnâſſe, ejuſque verba protuliſſe memini: *atque etiam*, nî fallor erant, *ipſæ Hiſtoriæ quantumvis veræ, ſi pretium rerum non augent, nec immutant, ut lectu digniores habeantur, earum ſaltèm viliores & minus illuſtres circumſtantias omittunt; Unde fit, ut ea, quæ narrant, numquam omnino qualia ſunt, exhibeant, & qui ſuam vivendi rationem ad illarum exempla componere nimiùm ſtudent, proni ſint in deliria antiquorum Heroum, & tantùm hyperbolica facta meditentur.* Sed non eſt, quod mireris, ex eadem materia ſuis quemque ſtudiis apta colligere. *In eodem prato Bos herbam quærit, Canis Leporem, Ciconia Lacertum. Cùm Ciceronis libros de Republica prehendit hinc Philologus aliquis, hinc Grammaticus, hinc Philoſophiæ deditus, alius aliò curam ſuam mittit. Philoſophus admiratur, contra juſtitiam dici tam multa potuiſſe. Cùm ad hanc eamdem lectionem Philologus acceſſit, hoc ſubnotat, duos Romanos Reges eſſe, quorum alter Patrem non habet, alter Matrem; nam de Servii Matre dubitatur; Anci Pater nullus, Numæ nepos dicitur. Prætereâ notat, eum quem nos Dictatorem diximus, & in hyſtoriis ità nominari legimus, apud antiquos Magiſtrum Populi vocatum. Hodieque id extat in Auguralibus libris, & Teſtimonium eſt, quod qui ab illo nominatur Magiſter Equitum eſt. Æque notat, Romulum periiſſe Solis defectione. Eoſdem libros cùm Grammaticus explicuit, primum, reapſe dici ab Cicerone, id eſt, reipsâ, in Commentarium refert; Nec minùs ſepſe, id eſt, ſeipſe.*

Tua igitur veſtigia ſequutus, animadvertere ſolummodò moris erat, quomodò initia fuerint *Civitatis*, qualisque primùm *Ordo*, ſeu forma: quæ *Cautiones* ad eam conſervandam: qui *finis*, ad pacem nempe colendam, an ad bella: quæ *Leges*. *Converſionem* quoque Ordinis, *Cauſaſque*: *Conſilia*, cùm in bello, tum in pace, honeſta, utilia, utraque ſimul, quâque de cauſa eventus his æque aut minùs reſponderint: Civium factiones: *Ingenia*: *Religionem*; *Virtutes* denique, ac *Vitia*, cùm Populi Univerſi, tùm ſingulorum. Hinc cùm hiſtoriæ vacare contingit, noſcendi homines præcipuus eſt finis, quod maximum

eſt ad Sapientiam comparandam incitamentum, ex aliorum enim Vita, moribusque animum regere, atque ad Virtutum exemplar componere, quàm præceptis facilius erit. Quis enim perditæ adeò ſpei, demortuique pudoris erit, ut dum Tigellini vitia, Helvidiique illius Priſci Virtutes, ad cujus Exemplar es compoſitus, Oculis ſibi ſubjicit, animum ad eas ſectandas, vitiaque fugienda ſtimulis agitari non ſentiat ſuum? Hinc hiſtoriam ipſam exemplarem Philoſophiam appellare ſoleo (*a*) *pauci namque prudentia honeſta ab deterioribus, utilia ab noxiis diſcernunt, plures aliorum eventis docentur.*

Habes jam, Amicorum optime, Studiorum rationem, quosque ex Philoſophia fructus carpere adnitar; nec dubito abs te probari, cùm eos jam decerpſiſſe vitæ ratio ſatìs oſtendat. Cur autem Exercitationes, quas tibi mitto, conſcripſerim, ex Præfatione dignoſces. Vale.

(*a*) *Tacit. Annal. lib.* 4.

PRÆ-

PRÆFATIO.

IGnorantia, inquit *Thebanus ille Philosophus*, Sphynx est hominibus; sicut enim homines illa enecare fingebatur, qui suas Ambages intelligere nequibant; ità qui nec quid bonum, nec quid malum nôrunt, atque in rerum cùm Divinarum, tùm humanarum cognitione cæeutiunt, nec sibi, nec Civitati vivunt: Non igitur aut inanes disputationes, aut Syllabarum monimenta animum hominis efformant. Sed, quantum Natura mortalis patitur, rerum notitia, quæ cùm ad sui, & aliorum cognitionem, unde se ipsum, aliosque regendi facultas unicè derivatur, tùm ad Summi rerum Opificis Dei contemplationem veluti manuducat; Quâ propterea Sapientiâ, Prudentiaque, ùt quemcunque, ità fortiùs eos, quibus nascendi sorte datum est, ut *illorum bona, malaque ad Rempublicam pertineant*, præditos esse oportere dignoscitur. Iis namque solummodò facultatibus erudiri necesse est, *quibus Ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur*; nam *hodie, ut omnium rerum, sic quoque literarum intemperantiâ laboramus, nec vitæ, sed Scholæ discimus*, adeoque *homines sumus ignavâ opera, Philosopha sententia*, ùt inquit Agellius. Hinc vox illa Marii: *Non didici literas, parùm placebat eas discere, quippe quæ ad Virtutem Sapientiæ Doctoribus nihil profuerunt. At illa multò optima Reipublicæ doctus sum: hostes ferire, præsidia agitare, nihil metuere nisi turpem famam: hyemem & æstatem justa pati: humi requiescere: eodem tempore inopiam & laborem tolerare. Hæc atque alia faciendo Majores no-*

ſtri Rempublicam condidere; meritoque laudatur Agricola, quoniam *ſtudio ſcientiæ flagrantem animum coërcuit, tenuitque, quod eſt difficillimum, ex Sapientia modum*; Eaque de cauſa prohibebant Gothi *Atalaricum* Regem, ſicut Mater *Amalaſſuntha* cupiebat, liberaliter inſtitui, docerique, cum literis effœminari animum, & ad timorem traduci putarent; Quare *Demades* de Athenienſibus inquit, quòd ſimiles tibiarum eſſent, quibus exemptâ lingua nihil ineſſet rationis, adeoque verborum copia, quà præſtabant, cum hoſtibus pugnabant, non armis. Lacedæmonii verò literarum ignari res præclariſſimas domi, foriſque geſſerunt, quas alii ſcriptis mandàrunt; Hinc Scythæ, aliique literas omnes ac monumenta veterum penitùs abolere conati ſunt, imò nec hiſtorias admisêre; quoniam putârunt, ab iis ſcribi non poſſe, qui ſequntur alienam fidem; multoque minus ab illis, qui rebus adfuerunt, vel præfuerunt, cùm de ſe ipſis multa mentiantur, aut Principum metu, vel præmiis, vel odio diſtracti, à vero deflectant. Quare vel *inter Acroamata* vaſta quædam Imperia retulerunt *literarum exilium*; quoniam Subditi argutiis, ſubtilitatibusque inhærentes, Regimen ipſum carpere, actiones Principum ad examen vocare, & Populum quandoque commovere ſolent; Nam ùt in Civitate plebejus Ordo numerô cæteros ſolet antecellere; ſic in re literaria Pſeudoſapientium turba, quorum pars maxima ex injuria populi, atque ex clade & ſanguine miſerorum vivere ſtudet, præcipuè verò forenſes Rabulæ, quos Juris Conſultorum nomine ſuperbire videmus, dum nil aliud agere, quàm vel ipſa intrà mœnia latrocinia defendere, atque admittere profitentur. Alii autem, qui *ſe literatiores putant, umbratili ſtudio ſic ingenium occupârunt, ut ſupinè ſtulti evaſerint; ſedentariis enim meditationibus velut Veterno oppreſſi, negotia fugiunt, negligunt publica & privata, nîlque æſtimant, quod non aſperſum ſit librario pulvere; Et cùm omnia agant, ut ſciant, ſi ſciant, nihil agunt; ſibi ſapiunt: Sibi omnia intelligunt, docti & prudentes, ſed ſibi. Ità verò quod ſciunt, neſciunt, Reipublicæ*

tandem

tandem sibique inutiles. Et cùm autboritatem sibi arrogent doctiorum, nibil omninò minùs sunt quàm docti. Quippe dum banc rem sterili contemplatione probant, illam improbant; nullam non ignorant, & ubi omnia didicerint, vel nesciunt, quod nesciunt omnes, vel sciunt, quod utilius nescirent. In virilibus exercitiis inepti, imbelles, effœminati, meticulosi, imbecilles; Nam quasi ex abditis educti antris, conspectis bominibus velut umbris territantur, ac in bominum turba nè bomines quidem sunt, quasi eis Minerva nervos mentis incidisset.

Illa igitur Sapientia unicè amplectenda, semperque colenda, *quæ Animum format & fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda & omittenda demonstrat, sedet ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit cursum.* Quod tamen unicè assequemur, si relictis quotquot sunt Scholasticorum nugis, eorumque Philosophorum deliramentis, de quorum Grege *nîl infandum* vel Ægros *somniâsse*, Varro affirmavit, *quòd non aliquis dixerit Philosopbus*, ineptiisque Grammaticorum; quæ ad hominem, quæ ad Naturam, quæque ad Naturæ Parentem pertinere dignoscuntur, haud ignoremus. Quare priùs humanæ Naturæ limites, diversosque hominum status, quomodo scilicet se habuerint, dum solâ Naturæ lege vivere sueti erant, quæque illa æternùm mansura Lex præscripserit ab initio; ab ea verò, quomodo ad Civilem Vitam, illamque, quam universas penè apud Gentes Politiam cernere licet, devenerint; quæque sint ejus species, quænam optimum tranquillumque Regimen præstantes; quæ verò sint perturbatæ, ac vitio affectæ, investigare tenemur. Secundò verò: Causas in Natura positas, earumque progressus, Mundique totius admirabilem ordinem, magnitudinem atque concentum, figuramque perquirere, ut iis gradibus ad immortalis Dei veram contemplationem, qui postremus erit Sapientiæ terminus, quæque Summum hominis, extremumque bonum unicè constituit, abducamur. Sicut enim is, qui ex alta quadam ac densa caligine primò in lucem prodit, non alibi Solis splendorem, quàm in Terra potis est contemplari, sicque paulisper con-

confirmato visu, in Nubibus, Lunaque, ac tandem Solem ipsum audet contueri ; Ità Dei Essentiam, summamque bonitatem priùs in rebus humanis, dein ipsis in Naturæ causis, admirabilique rerum omnium ordine animadvertere; ac tandem ipsam rerum omnium Moderatoris cognitionem, quantum Natura hominum Capax esse poterit, auspicari tenemur; Licèt enim finitæ mentis oculi ejus fulgore perstringantur adeò, ut omninò delitescant, atque cæcutiant, ad amorem tamen acui necesse est, cùm unicè humana cuncta eò debeant collimare. Nec propterea mirabimur, si tot apud Nationes diversos Religionum ritus, ac Sacrorum monstra videbimus; quoniam cùm ad Summi Numinis metum, reverentiamque Natura ipsa homines duceret, è *Religione* primi Rerumpublicarum fundatores partem *Policices* effecère [a], eamque accommodârunt Civitatibus, adeò ut Religio esset propter illas, ùt de Romanis graviter Polybius inquit lib. 6.

Quâpropter eam suspicere solummodò fas erit, quæ omni Civitate prior, nec propterea uti pars Politices, à Deo ipso tradita est, adeoque vel eadem Politia pars erat Religionis, quam impletis mysteriis Deus ipse verbo, exemploque firmavit, ac propterea nedum tranquillam Rempublicam, sed hominem ipsum in hac etiam vita beatum unicè reddere potis est.

Hinc ut me duntaxat aliquatènus erudirem (nec enim exigui ingenii mei vires aliud suppetere agnoscebam) placuit laborem aggredi, quô priùs de naturali hominum Societate, dein verò de Civili, posteaque de universo Jure, ac tandem de vera Ecclesia sermo instituebatur; jamque ab aliquot annis inter tot externarum rerum impedimenta, quibus undique circumdatus fueram, & nunc quoque implicitum doleo, scriptionem adeò continuò prosequutus eram, ut pauca ad absolvendum, licèt male congestum opus, deesse viderentur; sed proh dolor! fato quodam nupero ex Italia itinere cuncta intercidêre, & nulla profuit diligentia, nullæ impensæ, nec summorum Virorum authori-

tas;

tas; nîl enim Ferrariæ, ubi in maximum hoc infortunium incidi, aliquid intentatum reliqui; hinc animum penè despondi, nullumque aliud solamen erat, nisi de iisdem rebus Sermones cum amicis habere sæpiùs.

Præcipuè verò frequentibus colloquis cum Excellentissimis Comitibus Marco Adamo, & Josepho Czobor (a) mirum in modum delectabar; suspiciebamque virum cùm Zelo & Fide ergà Cæsarem, præclarissimisque rebus bello & pace gestis, tùm animi altitudine veram gloriam adeptum, nedùm eam Reipublicæ scientiam, uti Marius ille, cujus duntaxat virtutes refert, profiteri, sed humanarum Divinarumque rerum notionem assidua optimorum Authorum lectione sibi quoque comparasse. Et vel prima juventa filium ad Virtutis Exemplar mirè compositum, excelsum, vividumque Animum adeo Sapientiæ Studio excoluisse mirabar, ut quamquam vetustissima, gloriosissimaque nobilitate præfulgeat, ipsa tamen virtute nobilior videatur, quàm Genere; hinc me vel ab initio in sui admirationem traxit; quæ fuit occasio scribendi; cum enim sæpius vel Mensæ accumbentes de Civili Disciplina, deque Romanorum Historia sermo esset, eodem tempore monendo ambo jubere visi sunt, ut ea saltem ipsa, de quibus loquebamur conscibere non displiceret. Quare Exercitationes aliquas brevissimo temporis spatio elaboratas, ut eisdem, sicut par erat, morem gererem, in lucem edere deliberavi. In his autem, facultates primùm humanæ Naturæ, errorumque ac præjudiciorum causas, & naturalem hominùm justitiam, Sapientiæque terminum, atque in hac vita veluti bonorum extremum: dein verò Civilem disciplinam universaliter quidem, brevissimèque percurrere volui, ut faciliùs ad Civitatum præcipuarum Origines, Incrementaque, nec non Conversiones agnoscendas, describendasque descenderem, utque nedum ortus, pro-

(a) *Comes Marcus Adamus Franciscus Czobor de Czobor Szent Mihalii, Arcium, & Dominiorum Sassin, Holies, Ellesbo, Szomolanii, Visenez, & Jokò hæreditarius Dominus, S. C. R. C. M. Intimus, & Excelsi Consilii Hungarici Consiliarius, Campi Vigiliarum Præfectus, atque in eodem Hungariæ Regno Janitorum Regalium Magister, Comitatûs Bodrogiensis Supremus Comes, & Legionis Hausvianæ Cataphractorum Tribunus.*

progressusque, variæque illarum formæ, sed interitus causæ velut oculis subjicerentur.

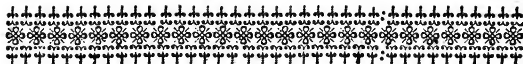
Ea autem est hujusce scriptionis methodus, ut in Exercitatione de Civili disciplina primò Familia, Viciniæque, dein Civitas, ac tandem ipsius Ordo, sive Respublica brevissimè explicentur; hinc ad varias ejus formas cùm rectas, tum aberrantes transeo, conversionumque causas, ac singularum formarum cautiones attingo; ac tandem de Magistratibus, deque Judiciis brevi quidem excursu verba facio.

Hanc autem facultatem Regiam atque Arthitectonicam jure meritò nuncupârunt Plato & Aristoteles; quoniam nedum omnes Reipublicæ partes curat, constituit, & conservat; verùm etiam cæteris facultatibus adeò necessaria videtur, ut nec percipi sinè ejus adjumento queant. Quomodo enim Theologus Hebræorum Politiam à Deo institutam, ejusque conversionem in Regnum intelliget? Aut quomodo Saulis, Davidis, aliorumque Regum actiones, ac instituta cognoscet? Nec profectò Juris-Consultus Legum universarum origines, earumque utilitates percipere, fortiusque (quod verum est Juris-Consulti munus) usquam Legislator esse poterit, nisì cognitâ Civitatum origine, earumque progressu, ac ordine ritè perspectis; ùt enim Navis Gubernator ad omnem Cœli faciem & opportunitatem vela expandere, contrahere, ac invertere tenetur; ità Legislator ad Reipublicæ utilitatem, Civium ingenia, rationesque temporum, Civitatis Leges debet accommodare; Orator autem cuncta fermè adjumenea ex hac facultate mutuatur, quoniam in Magistratibus potissimùm, Legationibus, belli pacisque actionibus versatur. Quis autem historiam à Politica sejunxerit? cùm illa historiæ sit anima; ea namque simpliciter actiones, Politica verò earum causas persequitur. Quid cæteras percurrere necesse est, cùm nulla sit facultas, cui ejus adjumento non sit opus?

Exercitationes autem de humanæ Naturæ facultatibus, deque Justitia Hominum naturali non sinè causa præmittendas duxi,

xi, cùm ipsismet Civilis Disciplina principiis, suo veluti fundamento innitatur. Oportebat autem facultatem illam, Civitatumque ordinem auspicaturo, justam rerum præconcipere ideam, animique motus rationi subjicere; quapropter tertiam Exercitationem de Vita beata Sapientis adnectere haud inane duxi; cumque his Exercitationibus Librum primum absolvi. Secundum verò à Civitate Romanorum ordiri placuit, ut continenti veluti rerum serie ejusdem facultatis præcepta exemplis illustrarem, quorum nulla alia magìs ferax; cùm Conversiones omnes passa fuerit; nec enim, ùt cæteri, Vetustalia, privatasque Leges, & Ritus Romanorum, ac facta persecutus sum; sed qualem Civitati formam Romulus, cæterique Reges dederint, quomodoque mutârit Tarquinius ille Superbus; causas item Conversionum, veramque sub initiis Reipublicæ formam; ejusque tandem interitum, donec Augustus Cæsar rerum potitus fuerit, explicare conatus sum; atque ab ipso demùm Cæsare, cujus potissimam Status rationem attingo, ùt Tiberii quoque ad Augustulum usque *Augustorum* seriem percurro; in cæteris autem Civitatibus eundem fermè ordinem, breviùs quidem, cùm nec tot conversiones, ingentesque motus passæ fuerint, servare volui; Divinam verò Hebræorum Rempublicam majori curâ, studioque describere par erat. Atque licèt Carolus Sigonius, compluresque alii absolutas etiam Reipublicæ Tractationes elaborârint; haud tamen inanem omninò laborem suscepisse confido; cùm illi nec per temporum seriem Politiæ mutationes, nec ordinem ipsum adeò accuratè exposuisse videantur; in quibus propterea perpetuò sedulòque versari in animum induxi.

Cætera verò, quæ ad historiæ Leges, rectumque usum pertinebant, Libro tertio tractantur, & vel prima ejusdem Libri Exercitatio rerum ordinem, methodumque, quam servare placuit, palam facit.

INDEX.

IN-

INDEX CAPITUM.

Quæ Libri I. Exercitationibus continentur.

ERERCITATIONIS PRIMÆ

EXERCITATIONIS SECUNDÆ

EXERCITATIONIS TERTIÆ

EXERCITATIONIS QUARTÆ

Exercitationis Primæ Libri Secundi Capita.

LXXVII

EXER-

EXERCITATIO I.
DE FACULTATIBUS HUMANÆ NATURÆ.

De homine loquimur, non quatenus corpus, seu materia quædam ex fibris, atque musculis materialibus, peneque innumerabilibus fabricata, suis ubique turgescens humoribus, quorum virtute in arteriis, venis, nervis, limphaticis vasculis, aliisque receptaculis exerta vivit, variàque ratione se movet, quod Physicæ Doctoribus permittimus; sed quatenus est mente præditus, immortalique spiritu donatus; in quo propterea præcipuè intelligendi atque volendi potentiæ elucescunt. Mens autem ipsa sua in materia veluti sepulta cum corpore in lucem prodit, nec propterea præter externarum rerum imagines aliud primò sibi offerri potest, ad quas quia nondum ad ratiocinandum apta, corporis scilicet infirmitate, ac imbecillitate impedita, totâ voluntate ferri necesse est. Primas igitur functiones in externis ipsis solummodo rebus, quæ mentem excitare, ac percellere aptæ sunt, voluntate tantùm, atque imaginatione perficit, donec adulto jam homine reflectendi vim, ratiocinandique facultatem, quâ verum agnoscit, veluti producit in aciem; paulatimque à rerum externarum imaginibus abstrahendo, velum illud ignorantiæ scindit, ac veritatem assequi potis est; quod tamen haud sinè labore, at-

que animæ defatigatione ſuccedit; conjunctio namque corporis ſatìs eſt impedimento, quin mens ipſa à rebus externis, quæ illam percellere ac excitare aptæ ſunt, omninò abſtrahere ſe queat; cùm igitur ipſæmet rerum externarum imagines, perturbationes, cupiditatesque oriri faciant; efficax requiritur mentis motus, nè illis, ùt ſæpiſſimè accidit, trahatur; qui licèt primò tædium, laboremque oriri faciat, ſi tamen in contemplatione, reflexioneque perſiſtat, jam affectiones ipſas, quin verum agnoſceret, impedimento ſibi fuiſſe percipiet; unde illas averſatur, ac fugit; cùmque alio excitari motu, adverſaque incipiat affectione percelli, ac ipſam veritatem velut à longè ſalutare, ſuavi quâdam ſolidâque oblectatione afficitur; quare ad ipſum aſſequendum verum magìs magìsque ùt bonum impellitur; partim igitur pravis affectibus, ùt navis medio in mari perculſa ventis in ſcopulos incidit vitiorum; partim lumine rationis illuceſcente, coërcitaque ventorum, vitioſarum ſcilicet perturbationum vi, portum reſpicit veritatis; aliiſque veluti propitio Zephyro ipſa mentis navicula ducta motibus, illum appellere ſatagit. Nunquam propterea ſinè hiſce animi motibus hominem invenies, cùm ſint ei, ut in actione verſetur, ab ipſa natura inditi; unde in homine ipſo quandam Reſpublicæ imaginem videre videor: Princeps enim mens ipſa, animi motus ſunt Cives, qui mentem excitant, atque adjuvant; Civitas verò animus, quem regere oportet, atque ùt Civitatis finis felicitas eſt populorum, ità ipſius animi alter eſſe nequit, niſi tranquillitatis aſſecutio, quæ tunc habetur, dum cupiditates ipſæ, perturbationesque obediunt; mens verò imperat, nulloque proinde, ut ità loquar, hominis Reſpublica vitio affecta eſt. Menti ergo in perturbationes Civilis, ac Regia Dominatio fuit quidem ab ipſa natura inſtituta; nedum quia præſtantiora ſecundùm naturam dominari oportet, ſed quia corpus ipſum ab anima vitam ducit, ac ſuſtinetur. Mens verò, ſeu facultas ipſa cogitandi, quæ ab anima unicè veluti è ſuo fonte promanat (nec enim notione corporis aliud præter extenſionem, ſoliditatem ac figuram intelligimus) rebus omnibus ab ipſa viventis corporis facultate pendentibus imperare debuit, ut cum potiore ſui natura convenientes ederet actiones; aliter enim ſemper duceretur natura corporis, adeoque affectionibus continuò circumvolvi, ac undique jactari deberet; licèt enim corpus ſinè juſſu animi nunquam agat; quia tamen ipſimet illi inhæret corpori,

cujus

cujus ipſe, quatenus eſt cum eo conjunctus, particeps redditur; vi etiam ipſius corporeæ naturæ ſæpiſſimè trahitur.

De duplici hominis natura. Duplicem propterea facultatem in homine conſiderare debemus, nè ſibimet ipſi natura repugnare videatur, ſuiſque damnetur legibus, ſi ratio, perturbationeſque, virtus, & vitium ab eadem natura procederent; unumque alteri adverſaretur, illudque damnaret: ea ſcilicet, quæ ipſius corporis propria animum quoque ſecum trahit, ab ea proveniens lege naturæ univerſa, quâ omnia etiam circumaguntur, quâque cuncta in orbe gigni, & interire videmus, quæque Deum ipſum Authorem refert; ſua enim Omnipotentia motionem illam omnia permeantem certis legibus ordinavit, quibus rerum ipſarum univerſitas fieret: inque ſingulas ſpecies diſtribueretur, quibuſque ità res creatæ reguntur, ut ſemper idem ordo ſervetur, nihilque præter eum intereat, aut producatur, quique, ùt eſt in rerum univerſitatem explicatus, nullum unquam vitium contrahere potis eſt, licèt res ſingulæ vitientur; ſemper enim in integritatem cedit univerſorum, cùm è diſſolutis rebus ſingulis alias regenerari videamus, ipſaque proinde communis natura ſemper reparetur.

Alia verò in homine facultas ab ipſa mente promanat, quam ſolus accepit; ei enim peculiariter, ſeorſumque à cæteris animantibus, rebuſque corporeis indita, legem rationis conſtituit; quâ propterea tanquam præcipuâ, ac præſtantiori duci debet; tantumque ab ea cum rebus aliis in orbe exiſtentibus communi lege ad ſe derivare, quantum cùm potiori illa rationis, quæ à cogitandi, ac reflectendi potentia ducit originem, concordare queat, ùt inferiùs diſſeremus.

De lumine naturali. Ex qua porrò illud, ùt vocant, naturæ lumen unicè fluit ad ratiocinandum, ac reflectendum, aſſequendamque veritatem aptiſſimum; quod cum ipſo naturæ impetu repugnat, licèt cum eo quàm plurimi confudiſſent; unde ampliſſima errorum ſeges, totque Authorum diſtinctæ, pugnanteſque Sententiæ provenêre; impetus namque ab ea corporis lege, quam diximus, deſumit originem, qui propterea lumen illud obnubilare ſolet, eumque homo ſequens, à ſua præſtantiori natura, cui parere tenetur, rebellis efficitur; rationemque relinquens, in perturbationum incidit motus, qui veritatem aſſequi haud ſinunt; imò extenuatis mentis viribus, corporis inde jam trahitur ſenſibus, qui hauriendo etiam è vitiis,

in quæ ſtatim homo dilabitur, falſam voluptatem ; mentem ipſam in oblivionem præſtantioris boni violentiâ quâdam adducunt.

Ut autem naturales hominum facultates penitiùs cognoſci, ac veluti ob oculos poni queant, ſuo illas à principio tanquam à fonte haurire neceſſe eſt ; licèt autem nullibi major ſit difficultas, quàm in ipſis veritatem aſſequendi originibus, quas profundâ quadam caligine, quaſi de induſtria natura circumtexit, non adeò tamen in homine vis intelligendi hebes, ut meditatione, aut reflexione, lumine rationis prælucente, ipſaſque tenebras diſſipante, mentis oculi cauſas ipſas, atque rectè cogitandi initia intueri nequeant. Formas rerum omnes juxta Philoſophorum Doctrinam correſpondens, ac proportionata ſequitur inclinatio ; quò igitur ſunt perfectiores, ac è materia emergentes, eò ſublimior inclinatio ipſas comitatur ; aliæ autem adeò in materia ipſa immerguntur, ut omni ex ſe ipſis ordinatione carentes, quadam veluti neceſſitate, ipſius naturalis dipoſitionis vi ad unum alligatæ, atque ordinatæ videntur ; quare à natura indita proprietas ipſas adeò conſequitur, ut nullius prorsùs præter naturæ Authorem arbitrio ſubjacere queant. Hinc cœco veluti pondere ad finem admodum limitatum determinantur, ut ad centrum, circumferentiam, &c. hujus autem generis ſunt res omnes inanimes, atque inſenſibiles, veluti mineralia, plantæ, lapides, cæteraque hujuſcemodi.

De rerum omnium formis.

Aliæ autem aliquantulum è materiæ fecibus defecatæ, veluti media ſe habere videntur inter illas, quæ omnem penitùs excludunt à materia dependentiam, & eas, quæ nullatenus ab ipſa materia emergere dictum eſt. Cùm enim mundus ipſe ex partibus mirabili Dei artificio, ac ſapientiâ unitis, ac ritè compaginatis coaluiſſet, ipſas decuit ad extremorum unionem veluti media excogitari ; quæ propterеà non ad unum cœco impetu rapiuntur, ſed varios actus, motusque proferre aptæ ſunt, atque externis rerum objectis adeò percelli, ut ad eorum variationem motus ipſos etiam edere diverſos videantur : ſic videmus canem ad blanditias, minasque nunc geſtientem, nunc, timore veluti perculſum, fugam repentè capeſſere, nunc extero viſo furoris ſigna dare, ac propterеà lapides, non jacientem, ſæpiſſimè mordere ; hæ autem ſive ſint ſenſitivæ ſubſtantiæ, ſive à Deo ità diſpoſitæ, ut licèt automata eſſe dicantur, ab ipſo tamen Authore naturæ adeò quodam inſtinctu naturaliter indito regi videmus, ut tot pro tuitione, ac conſervatione

tione sui valeant ciere motus, & omnia, quæ naturaliter exigunt, sibi parare queant; ad quod unicè ab ipsa natura determinantur; instinctum tamen ipsum intrà limites nimis arctos coërcitum sortitæ, ab eadem materia tanquam ab organo, & subjecto dependent, ac propterea suæ tantùm naturæ consulere aptæ sunt, cætera nescientes; unde quid ipsis expediat, quidvè noceat, non dijudicant, nec discernunt, aut res invicem conferre valent, quod rationis est proprium munus.

De Angelis, & anima rationali. At in eminentiori ordine illas porrò esse patet, quæ actui puro, Deo nempe, viciniores, adeò à materia ipsa recessère, ut à Deo nulla materiæ mixtione creatæ, nullam etiam ab ea dependentiam agnoscant; nec propterea ipsius adjumento in subsistendo exigant; hæ autem sunt Angeli, & anima rationalis, de qua oportet aliquid proferre; ea namque licèt quatenus ens creatum ad certum genus determinetur, soli enim Deo competit entitas infinita, in eo tamen ordine, quem intelligendi nuncupamus, amplitudinem habet penè infinitam; quare suam sequitur naturam proportionata inclinatio, quâ fertur ad summum bonum tanquam unicè causam sui, ad quod propterea ex suæmet proprietate naturæ, quam pro affectuum, ac motuum suorum omnium principio inditam habuit, ab initio unicè fertur. Quoniam autem summum bonum est solus Deus, illud quidem habitu semper diligit, actu verò, dum ad vim, proprietatemque exercendam naturæ suæ, nec externa, nec lex ipsa corporis naturæ promiscua, quatenus cum eo conjuncta extat, impediunt. Ex quo in nullo particulari bono quiescit; cùm enim totâ illud careat plenitudine bonitatis, licèt quodammodo ad idem se determinare, eumque eligere videatur, vi tamen inductâ sensuum, ac penè arreptâ, motu illo ab eis excitato defervescente, statim suâ capacitate minora videt, atque ad ea nunquam alligatur, quia non ex instinctu à natura sibi determinato fertur, sed electione suâ, atque arbitrio falsæ bonitatis, aut utilitatis imaginariæ specie deceptæ.

De intellectu, & voluntate. Quam porrò animæ inclinationem in bonum, quô magìs, quàm voluntatis ipsius nomine nuncupabimus? hæc autem in tam magna vastaque appetendi capacitate non aliquo particulari judicio, instinctuque moveri, sed ratione sese dirigere, ac ad meliùs visum determinari debuit: quæ quidem ratio ipsemet est intellectus, omni judicio instinctuque naturæ major, atque universalior,

lior, cujus auxilio deliberat, diſcutitque quid amplecti, quid verò fugere debeat; adeoque nè dum lumine ac directione procedit, ſed à naturali neceſſitate ad unum determinante prorsùs immunis, ut propterea ex propria electione, quia ſcilicet vult, non ex naturæ neceſſitate, nempe quia eſt, actus inde omnes eliciti ſequantur, in quo arbitrii noſtri libertatis eſſentia conſiſtit. Quare voluntatis & intellectûs mutuam dependentiam, proceſſumque ac ordinem ipſimet animi motus ab homine non perturbatione ac præcipiti feſtinatione abrepto propter externarum rerum imagines, ſed conſilio ac ratione ſeſe regente, ſi eos ritè perpendere velit, agnoſcuntur; dum enim de re aliqua deliberare aggreditur, primò quidem perceptionem ipſius rei tanquam aliquod bonum agnoſcit, adeoque ipſius intellectûs actum proponentèm, ac dirigentem ſtatim ſequitur applicatio voluntatis, complacentiam quandam propter propoſitum bonum oriri faciens, quæ ubi fortiter ipſam percellere potis eſt, magìs intellectum excitat ad deliberandum, an debeat illud amplecti: in qua maximè dijudicandi facultate vim conſiſtere intellectivam nemo non videt, ejus enim vi ex principiis primò naturaliter evidentibus ratione ac judicio concluſiones poſteà ad veritatem aſſequendam ritè deducuntur; quare eam conſequitur voluntatis approbatio, ſive conſenſus, cujus virtute denuò intellectus inveſtigare media incipit ad aſſequendum finem neceſſaria, ex quibus eâdem judicandi facultate aptiora proponit, quæ tandem voluntas ipſa eligit; unde demum opus ipſum homo aggreditur, propoſitoque fine aſſecuto, jucunditate quâdam, lætitiâque afficitur.

De principio aſſequendæ veritatis.

Igitur eâdem judicandi facultate adeò mirabili quodam ordine homo ipſe progreditur, ut acquiſitas rerum perceptiones nedum ſimul connectat, ſed opportunè dividat, ſuperque illis naturalem veluti adhibendo Geometriam aptè ratiocinetur; ſicuti namque in artificialibus quantitatem continuam abſtractè conſiderando, tot Problemata, ac Theoremata efformat, ipſorumque veritatem licèt rerum compoſitione involutam, dummodo dividat ordinatè, demonſtrare potis eſt; ità etiam in ipſo naturali rerum ordine ſi conjuncta cum nominibus, quæ rebus ipſis imponere placuit, clara, diſtinctaque ſignificatarum rerum, earumque proprietatum, ſive attributorum idea, illam examini ſubjiciat, cumque bonitate ac malitia, utilitate ac damno convenientiam animadvertat,

gra-

gradatim veritatem ipsam elicere poterit ; quare singulorum terminorum cognitione, veraque rei, quæ per illam indigitatur, idea probè imbutum esse opportebit, ut præjudicia, erroresque vitari queant, unde rectè Lochius (*a*) „ Homines, inquit, „ quibus ab ineunte ætate usuvenit voces, quæ memoriæ „ traduntur, & nullo negotio retinentur, priùs discere, quàm „ ideas complexas, quibus annexæ erant, animo comprehendissent, pristinum istum morem per vitæ totius curriculum plerumque retinent, & quidem claras, distinctasque „ ideas in mentibus suis formare haud satis elaborantes, verba „ adhibent ad eas, quas habent incertas, & confusas notiones „ signandas, & quidem satis habent iisdem cum aliis vocibus uti, „ perinde quasi sono ipsarum idem semper sensus necessario subesset, etiamsi hoc satis est ad vitæ communis usus, ubi rationibus hominum conducit ab aliis intelligi, & proinde ad illud „ signorum adjumento utuntur : tamen cùm voces, quas proferunt, „ hoc modo significationis planè sunt expertes, necesse est, ut „ quoties de opinionibus, quas amplexantur, aut rebus, quæ ad „ commoda sua attinent, controversia oritur, institutus sermo „ multi strepitûs inanis, & loquacitatis sinè sensu refertissimus sit, „ præsertim in rebus mores spectantibus ; hic etenim cùm voces „ plerumque idearum multitudinem denotant ad hominum arbitrium congestarum non in natura sibi invicem constanter cohærentium, seu illarum inanes tantùm cogitatione sæpè comprehenduntur, saltèm obscuræ valde, incertæque notiones ad eas attexuntur. Homines voces approbant, quæ apud vicinos communi sunt in usu ; atque nè forte, quæ iis sententia subjecta „ sit, ignorare videantur, fidenter eas usurpant, certæ significationis earum prorsùs securi ; quo pacto præter operæ compendium illud etiam lucri faciunt, quod sicut in ejusmodi sermonibus verè rarissimè loquuntur, ità se in errore versari haud facile convincantur ; & quidem si quis eos erroribus expedire conaretur, quorum errores, & vaga sententia est, illi similiter faceret, qui erronem, qui sedem stabilem, & domicilium certum „ non habet, domo exturbatum iret, &c.

Posteaque (*b*) subjicit : „ Hinc est, quod probabile mihi „ videtur, res in morali Philosophia æquè ac Mathesi demon-„ stra-

(*a*) *De intellectu hum. lib.* 3. *cap.* 10. §. 4. (*b*) *cap.* 11. *ſ.* 16.

„ strari posse : rerum etenim, quæ vocibus moralibus designan-
„ tur, determinata est essentia ; atque ità rerum ipsa convenien-
„ tia, aut repugnantia sciri certissimè potest ; in hoc verò perfecta
„ cognitio posita est.

„ Et infrà: (c) Hæc verò hic obiter ut ostenderem, quàm ma-
„ ximi momenti illud instar obtinet, ut homines in omni disqui-
„ sitione, in iis præsertim, quæ circa mores versantur, propriam
„ vocis uniuscujusque vim definitione declarent : cùm scientiæ
„ morali hoc lucis tantùm allatum sit. Hoc si quis aspernabitur,
„ is parùm ingenuus saltèm dicendus est : definitio enim unica est
„ ratio, per quam verborum moralium propria significatio no-
„ tescit ; hoc tamen modo sensus illorum certè adeò sciri po-
„ test, ut nullus controversiæ locus sit relictus. Quare generis
„ humani ignavia, & pertinacia excusationem non habet, si quæ
„ in morali non iis magis sint luculenta, & perspicua, quæ in
„ naturali Philosophia traduntur, &c. Hæc ille.

De causis errorum, ac præjudiciorum.

Sed ultra istam errorum, præjudiciorumque causam, ignoratio scilicet rerum essentiæ per voces significatarum, altera, & quidem præcipua oritur ex ipsis rerum sensibilium imaginibus, quæ mentem adeò percellunt, atque assiduo penè motu afficiunt, ut inter ipsum, quem sensuum objecta motum excitant, atque ratiocinandi, verasque ideas efformandi facultatem quidam veluti conflictus intercedat, unde ab ipsis externis rebus abstrahendi difficultatem, ac naturalem quandam repugnantiam experimur. Id autem unicè ab illis duabus corporis, mentisque naturis, quæ in unum hominem confluxêre, procedit ; ex ipsa enim animi, corporisque conjunctione illæ causantur affectiones, quæ unicum veluti commune bonum, voluptatem nempe appetunt, molestiamque aversantur, ac fugiunt ; quare jucundum illud, quæ ipsæ sensuum excitant functiones animum etiam pervadendo perreptat ; unde mens ipsa sensuum vi adeò premitur, ut sæpissimè superari, ac jam dictæ ipsius corporis propriæ facultati parere videatur, quam inter & peculiarem naturæ mentis congruentem, Rationis nempe, assiduum ipsum certamen, ac veluti pugna exoritur, ut propterea solus homo duabus naturis inter se discrepantibus secum ipse dimicare cogatur ; nec tamen culpâ careat, si lex ipsa corporis victoriam obtinendo, eum abducat à lege mentis, quæ utpote præstantior ei semper dominari, ac imperare tenetur, sicuti cunctæ

(c) §. 17.

cunctæ rerum universitati lex ipsa corporis dominatur ; ei namque subjicere bonum omne ex corporis, animique conjunctione promanans, ac ex utroque participans, quod voluptatem nuncupamus, imò ut illi omnino deserviat, eamque mixtione ipsâ adjuvet, totis viribus efficere debet; incorruptum enim purumque veluti bonorum extremum, quo appetitiones, cupiditatesque omnes debent hominum collimare ac ferri, sola ratio ut à corpore secreta præbere potis est; ad quod assequendum, quæ ab ipsa rationis lege sunt ortæ virtutes dirigere, omnesque proinde sensuum functiones, atque animi affectiones, quæ vitia ducimus, & nuncupamus, quæque ab eo distinent hominem, atque avertunt, perniciosissimos veluti hostes reputare tenemur.

De Bonorum extremo.

At quodnam inquies bonum ratio ipsa in hac vita producere potis est? illud quidem, cujus assecutione mens ipsa ægritudine omni, curarumque molestia immunis conquiescit; animi nempe tranquillitas, ad quam assequendam sola ratio virtutum ipsarum exercitio, quæ toti homini conveniunt, utpote præstantiori ejus Naturæ cognata, debet Cupiditatibus imperare.

De Stoicorũ Doctrina.

Licèt autem, nè Stoicorum doctrinam objicias, eas veluti è medio tollere, omnemque protinus imperturbabilitatem adipisci, sicut ipsi affirmare volebant, sit impossibile, rectum tamen ipsarum usum potest homo assequi; quanquam & hoc difficillimum; si enim sensibilium rerum imagines ejiciat, ab eisque quantum sufficit mens ipsa se abstrahat, ideasque rerum ratiocinio, ac reflexione præeunte rectè concipiat, nè dum sensus ipsi ei non erunt impedimento; sed quousque inhæret corpori, mentem ipsam suis motibus adjuvabunt, iis namque utetur ad rectè agendum; unde illud: *Virtuti immitte furorem.* Opus autem erit, non particularia aliqua rectè nôsse, sed universalium scientiam habere, ut eâ mediante ad particularia ipsa descendendo, eorumque naturâ probè perspectâ, mens ipsa haud facilè decipiatur; si enim virtutum omnium particularium, ac vitiorum, animique affectionum fontem ipsum, ac universale principium ritè cognoverit, ipsius veritatis amore jam mens ipsa percellitur, paulatimque habitum inde efformare incipit ad ipsam rerum veritatem amore prosequendam, omniaque assecutionem ejus impedientia aversanda, ac fugienda; qui animi affectus motu ipso rerum essentiæ cognitionis excitatus, sicuti hominem ad virtutes sectandas incitat, rectèque operantem reddit,

reddit, ità si deficiat, quamvìs nec ignorantiæ tenebris adeò involutus existat, ut eam penitùs non agnoscat, ipsa tamen sensuum functione, oppositaque affectione per motum à rebus externis excitatum orta sæpissimè, ac facillimè ducitur; unde illud Poëtæ Medeam sic loquentem inducentis:

Video meliora, proboque; deteriora sequor.

Adeoque unicus assequendæ veritatis fons uberrimus ipsa est sapientia, quæ quia perennem, incorruptamque generat voluptatem, ipsam tandem animi tranquillitatem causat, atque tuetur; cujus proinde vi, atque amore rapti celebriores sæculorum omnium viri etsi religionis lumine destituti, virtutes naturales adeò coluêre, ut nedum sibimet ipsis lex fuerint, sed cæteris parandæ felicitatis, quantum natura mortalis patitur, præbuerint exemplum, quod & Poëtæ ipsi sæpissimè inculcàrunt; unde Juvenalis illud:

Semita certè
Tranquilla per virtutem patet unica vitæ.

Et Stoici solùm sapientem etiam in Phalaridis Tauro beatum esse pronunciabant. Ea tamen est humanæ naturæ vis atque facultas, ut ubi sapientia deest, licet homines haud raro virtutum, boniqùe specie decipiantur, ac Sensuum functione, rerumque externarum motu ducantur, quia tamen voluptates ab ipsis ortæ haud sunt præstantiori, ùt diximus, eorum naturæ convenientes, ut propterea ipsum hominem lædant; unde illud:

Nemo malus felix.

Et:

Rubet Auditor, cui frigida mens est,
Criminibus, tacitâ sudant præcordia culpâ;

Hinc dolorem sentiunt, atque ex illa practicorum, evidentiumque principiorum universali notitiâ particularibus suis actibus applicata, quod admisêre lumini rationis dissonum, atque repugnans deprehendunt, ac vident, molestiâque animi afficiuntur; unde Juvenalis Satyr. 13.

Exemplo quodcunque malo committitur, ipsi
Displicet Auctori; prima est hac ultio, quòd se
Judice nemo nocens absolvitur, improba quamvis
Gratia fallacis Prætoris vicerit urnam.

De aliis errorum, ac præjudiciorum causis.

Verùm, quia jam diximus, duas in homine confluxisse naturas, primamque infinitis rerum perceptionibus, quas externarum rerum

rerum producunt imagines, adeò corpus ipſum afficere, ut animum cum eo conjunctum ſecum trahat, mentemque ipſam inceſſanti motu fatiget, potiſſimùm, quia ab initio ipſis externis rebus præoccupati circa tantùm ſenſibilia primâ ætate ferimur; duplex agnoſcendæ veritati, parandæque ſapientiæ oritur inde impedimentum: ipſæ ſcilicet perceptiones innumerabiles à rebus externis ortæ, ipſaque ſenſibus obſecundandi voluptas, atque ab eis abſtrahendi moleſtia, ac propterea ad ratiocinandum, ac reflectendum repugnantia; cùm enim ratiocinatio ipſa mentis attentionem, motumque ſolâ ipſius vi excitatum, illoque è ſenſibus producto potentiorem exigat, quidam veluti dolor ex eo mentis labore percipitur, quem naturaliter homines averſantur, ac fugiunt; at alter, quem externa, ſenſusque cauſant, mentem ipſam, quia non ejus aciem intendere oportet, cùm tantùm facultatem ejus exerceat, gratâ quadam voluptate perfundit; quæ quidem cùm non ſit undequaque ſuæ naturæ conveniens, ùt dictum eſt, ad eandem fertur, atque recurrit; unde in ipſa veritate, ſapientiaque comparanda labor, atque moleſtia percipitur ab initio; poſtea verò animus ipſe voluptate ſolidâ, maximâque jucunditate, ac tranquillitate potitur; quare ſecundùm naturam idem prorsùs, ac beatè vivere Stoicæ diſciplinæ pronunciavêre Philoſophi, quod non aliter contingere poſſe affirmabant, niſi mente ipsâ in perpetua rationis poſſeſſione conſtitutâ; tunc enim hominem juxta naturam operari decernebant, cùm præcipuam ejus partem, quæ imò ipſum abſolutè conſtituebat, imperantem ſequebatur; quapropter animi affectiones omnes tanquam malas condemnârunt, cùm enim ex motu ab externis rerum objectis excitato produci, motumque ipſum potentiorem in dies evadentem animadverterent, fortes quoque ab iis excitari animi perturbationes, à quibus omnium homini malorum ſeges, agnoverunt; tunc propterea hominem omnino voluêre beatum, cùm mens ipſa omni externarum rerum imagine, motuque ſpoliata, ſuæque unitate naturæ perſpecta, contemplationi tantùm vacaret; ſic enim illud oriri affirmabant inæſtimabile bonum, ejus ſcilicet quies in tuto collocata, ex qua gaudium verum, & immotum, comitasque & animi diffuſio, quibus nec ùt bonis, ſed ùt ex bono ſuo ortis, delectatur, ex qua etiam liber animus, & erectus, interritus, ac ſtabilis extra metus, extra cupiditates, cunctaque ſuprà fortuita oritur.

Quæ quidem Stoicorum omnimoda tranquillitas, licèt potiùs optari quàm assequi possit, cùm nequeat mens ipsa, ùt dictum est, rerum externarum perceptionibus non moveri, nec dum ab illis abstrahit, id sinè motu efficere queat, omnis enim ejus actio in perenni veluti naturæ suæ inditâ motione consistit; homo tamen facultatibus suis bene cognitis, externarum rerum, unde affectiones ipsæ producuntur, essentiam, proprietatesque reflectere debebit, quasque agnoscet naturæ suæ, rationi nempe conformes amplectetur, ac bene diriget, ut mentem ipsam nedum facultatum suarum exercitio conservet, sed eam adjuvantes, alacriorem, potentioremque reddant; ac proinde licèt sinè animi affectionibus reperiatur nemo, cùm hominem ipsum ad operandum excitent; sapiens tamen in recto ipsarum usu à turba distinctus, nec tantùm appetitu naturæ ducetur, neque impetu, sed affectiones ipsas rationi subjiciet, adeoque semper ad bonum diriget; eas enim quæ ab ipso appetitu ortæ à rationis regula recedunt, compescere valebit, & cum Stoicis ritè ùt vitiosas, ac tanquam animi morbos, ægritudinesque damnabit; dissidium autem Stoicos inter & Peripateticos eò unicè redigi videtur, quòd illi motus omnes, affectionesque rationi conformes à voluntate non distinguebant, ipsiusque voluntatis actus ad bonum inclinantis esse affirmabant, ideoque affectiones omnes proscripsêre, cùm illas tantùm virtuti adversantes ità nuncuparent; Peripatetici autem, cùm utrasque agnoscerent, eas, quæ rationi haud adversantur, sequendas esse docuêre, cæteras autem meritò damnârunt; quare in his, ùt in multis, quæ Philosophi differunt, vocum discrimen advertimus, re tamen idem sentiunt.

EXERCITATIO II.

De Justitia hominum naturali.

De quorundâ Philosophorum Placitis quoad justitiâ hominum naturalẽ.

HAud cum turba negotium nobis est. Philosophorum quàm plurimi causam agunt, quorum Duces Carneades, Prothagoras, cæterique non tantùm justi, & injusti naturam, honesti vim, atque inhonesti, sed cæterarum quoque rerum naturas è medio tollentes, omniaque, ut cuique viderentur, atque apparerent, esse affirmantes: quorum successores è recentioribus nec pauci extitêre. Quid enim aliud Hobbes agunt, atque Benedictus ille Spinosa

nosa pestis humani generis, cæteraque impiorum quorundam Politicorum turba, dum in statu naturæ nil præter potentiam agnoscunt, omniaque ex mutuo metu processisse adstruunt, jus omnibus in omnia ullâ ratione adhibitâ tribuentes? ac propterea Lupos, Ursos, & Serpentes, qui nec ultrà famem rapaces, nec nisi lacessiti sævientes observantur, ipsis ab hominibus naturæ statu attento superari, ideoque ad mutuam cædem productos videri; imò ultrà progredientes, hominem uti Universi partem inadæquatam his inadæquatis affici ideis debere affirmârunt, quapropter vitia ejus veluti humanæ naturæ proprietates agnovêre; adeoque ità esse iis naturale, quorum malè est misereri; quibus autem bene, invidere; ad vindictam pronos magis quàm ad misericordiam esse; utque reliqui ex ipsius ingenio vivant, sua probent, cætera quæ repudiant, & alii quoque reprobent, appetere; sicut aëris æstus, frigus &c. inde propterea fieri, ut cùm omnes pariter esse primi velint, in contentiones descendant, invicemque opprimi nitantur, quique victor evadit, magis de alterius damno, quàm de suo commodo gaudere videatur.

Sed naturâ, non hominum opinione constitutum esse jus, planeque nos omnes ad justitiam natos, licèt ex jam dictis antecedenti Capite satis constare videatur, cùm à natura datam hominibus ratiocinandi facultatem ostenderimus, aliæ tamen ex ipsa humanarum actionum praxi erunt proferendæ rationes, ut cum iisdem adversariorum armis pugnantes, securiùs, certiùsque vincere valeamus; ab ipsis enim diversis ubique gentium moribus præcipuè deducunt, nullum jus à natura peti oportere, sed ab utilitate, scitisque populorum, quorum alter prout sibi conducere agnovit, leges fixit; alter verò easdem abrogavit; quod autem proficiscitur à natura æternum id, sibique constans ac verum, unumque apud omnes esse semper oportet; ignis namque, ùt apud Indos, sic universas apud Gentes urit, eademque est omnium aliarum rerum natura, nulloque temporis cursu variabilis; legum autem diversa ubique facies, nam apud Lacedæmones, quæ reliquæ gentes latrocinia pœnis avertere nisæ sunt, nedum permissa, sed laudata fuêre; quare gloriam potiùs, qui non deprehensi fuissent cum re furtiva, quàm pœnam assequebantur. Nullum apud alias ex cognatione quantumvis arcta in nuptiis valuit impedimentum, ut propterea mater filio, natæ Pater, sorori frater (quod ultimum

 & Græ-

& Græci admisêre) jungeretur, de Parthis namque Lucanus ait :

Epulis vesanâ, meroque.
Regia non ullos exceptos legibus horret
Concubitus.

Quid de Japponensibus, qui (horrendum dictu) natos enecant, ipsorumque Sacerdotes Bontii nuncupati, ùt Cretenses olim, æternùm detestanda illa Minois lege nefandum crimen admittunt, ac defendere audent.

Præterea cùm Philautia illa suadens, ut propria commoda alienis anteferamus, indubiè proveniat à natura, quomodo desinent, quæ posthabitis propriis aliena custodiri jubent, contra vim esse naturæ, ac proinde stulta censeri ?

De natura hominum sociali.

Nimis autem probans oratio isthæc facillimè captiosa, nulliusque propterea esse momenti statim apparebit, dummodo tantisper hominis præstantiam, suæque vim mentis, ac facultatem hac de causa superiori exercitatione enucleatam in animum revocare non displiceat; solus namque ex tot animantium generibus, atque naturis eâ præclarissimâ conditione à Deo generatus, ut particeps sit rationis, & cogitationis, composque orationis, quæ mentis interpres dicitur, factus sit, cùm cætera istarum facultatum expertia Natura prona, ac ventri obedientia finxerit. Quare ipsam cogitandi facultatem ad hominis naturam probè assequendam intendentes, eum advertimus mansuetum potiùs animal, ùt ait Aristoteles, cumque ratione se cum cæteris conciliari, naturalique quâdam societate conjungi paratissimum. Licèt autem si primas sensuum functiones, ac naturæ sequatur impetus, suam etiam cum alterius præjudicio promoveat utilitatem, quam tantùm propterea spectantes populorum aliqui obliteratâ pravis moribus, perversâque educatione, & consuetudine omni officiorum ratione, honestateque, tot impios mores amplexi, eos etiam utì leges, quamvis cum ipso naturali jure pugnantes, sequi statuêre; nullus tamen quanquam rudis, atque indoctus, si dubitet, ac parumper cogitet id, quod facturus in alterum sit, an jure facere possit, nec nè, seque illius locò esse putet, repentè non videbit, perturbationes illas, impetusque naturæ, quæ ad faciendum instigabant, jam veluti in alteram translatas Trutinæ lancem nullius esse ponderis, statimque rationem ipsam robur suum exercere, ac propterea à faciendo dehortari, voluntatemque penitùs avertere. Quis autem adeò

adeò demortui pudoris poterit inveniri, ut admisso etiam in alterum, quod pro se noluisset, & non erubescat, & fateri audeat, actionemque suam uti justam defendere velit? Data ergo est cuilibet ratio, atque cognitio, quâ quod sibi non vult, nec alteri faciendum esse discernit; cui autem, ùt Cicero ait, ratio à natura data est, eidem & recta ratio data est; igitur & lex, quæ est ipsius rectæ rationis in jubendo, & vetando quædam explicatio: si lex, jus quoque, cùm idem sint; omnibus autem data est ratio; lex ergo, & jus omnibus datum esse fatendum est. Et quidem si puerorum etiam gesta intueri velimus, licèt perceptionibus tantùm externarum rerum ducantur propter ætatem, ipsos tamen rationis, ac æquitatis semina prodere advertemus; cùm voluptate enim societatem inter eos ineunt, pactaque observant, præstantiori obediunt, ludos suos probè instituunt, præmia rectè partiuntur, sique aliqua oritur differentia, eam prudentiori committunt, ejusque arbitrio componunt. Ulteriùs, ipsa, quam ætate majoribus debent, reverentia, promptè ab illis exhibetur, deque eo, quod malè factum esse cognoscunt, erubescunt, ac dolent; quos equidem motus esse à natura, quis porrò negare audebit? quam in omnibus sequentes nec sinè causa offendunt, nec ulcisci desinunt, nec causam suam si coërceantur, defendere negligunt; rationes imò adducunt, quibus ritè fecisse, aut ità fieri oportuisse demonstrare conantur.

Si populorum etiam, quorum meminimus, mores introspicere non piget, habent adhuc jura, quibus societatem colunt, atque custodiunt, quibus neglectis, nunquam stare, aut coalescere potuisset; ut nec latronum etiam, perditissimorumque hominum ulla posset vel brevissimo tempore, neglecto jure, perdurare societas, quæ solummodo salva & incolumis esse poterit, si alter alterum in partiendis spoliis non fraudet, nec ullus mentiatur, sique alteri, quem præstantiorem esse vident, obtemperent; pacta, fidemque religiosè custodiant, ac servent, seque mutuò defendant; quam rationem tetigit Aristoteles, magisque Cicero amplificavit, eâque etiam D. Chrisost. usus est. Quod autem à cæteris dissentiant, multaq; admittant contra jus, atque honestatem, id, ùt dixi, pravæ consuetudini, atque educationi tribuendum; nec inde propthereà sequitur, nullum naturæ jus inter mortales esse, imò potiùs transgressio ejus agnoscitur, quæ propterea illud multò priùs existere demon-

monſtrat; nec enim ejus, quod non eſt, aliqua poteſt eſſe transgreſſio; qua de cauſa illam Carneadis, Sectatorumque aliorum rationem nimis probare dixi, cùm jus omne deſtruat, quod tamen cunctas adeò efferatas, ac barbaras ſervare gentes eſt manifeſtum, cujus virtute pœnæ improbis, bonis autem prœmia, & honores proponuntur, cujusque vi pietas erga Deum, Parentibus obedientia, Patriæ amor, Magiſtratuum veneratio in pectoribus omnium veluti ſculptæ, atque adeò impreſſæ, ut vix aliquem, nisì ferarum more agreſtiſſimos etiam apud homines vixerit, invenias, qui hujus innati juris efficaciam non ſentiat.

Sed quæ gens adeò inculta, atque efferata poterit reperiri, ut ſcelera ac vitia, hominesque illa ſectantes non odio proſequatur, virtutes autem celebret, eisque præditos extollat, nec ſummis honoribus afficere deſinat? Quæ comitatem, clementiam, liberalitatem, quæ gratos homines, beneficiorumque memores, Patriæ, ac ſuis utiles, quique honeſtè viventes neminem lædunt, non ſuſpicit, non veluti cultu proſequitur? Quis autem hæc non à natura hominum animis impreſſa, ſed opinione tantùm conſtituta poterit affirmare? An qui fortitudinem, magnanimitatemque exercet, juſtitiamque in omnes colit, id facit, quia ità hominibus ſic placuit? An non natura virtutes alias ſectatur, & ubi fert occaſio explicare lætatur?

Sed quis unquam homines non à natura factos, ac in lucem ad colendam ſocietatem editos fuiſſe negaverit? quod ſi nulla ſocietas perditiſſimorum etiam, ùt dictum eſt, abſque lege, & juſtitia conſiſtere poteſt, vel jus & juſtitiam natura exiſtere, vel haud naturâ ſociabile animal hominem eſſe neceſſe eſt, quo quid abſurdius? nec enim utilitate tantùm homines ſociantur, ſed quia ità nati ſunt, ut nec aliter vivere queant, nisì ſociati, ùt primâ Exercitatione dictum eſt. Aptum ergo natum animal ad ſe cum omnibus communicandum, aliudque alio participandum juſtum quoque naturâ factum eſſe oportuit, eâque mentis facultate præditum, ut bona à malis, juſta ab injuſtis, licitaque ab illicitis diſcernere queat, quâ, utì omnium ſuorum actuum regulâ uti debet. Quod ſi & ipſæ irrationales creaturæ, quæ naturali tantùm feruntur inſtinctu, præcipuè verò congregabiles, ùt formicæ, ùt apes, grues, &c. adeò quandam juris umbram exhibent, ùt Ariſtoteles politica etiam, ac civilia animantia nuncupaverit, quid de homi-

homine, qui tam adeò longè præstat, quique suâ ratione, consilioque regitur, dicendum erit? Grues compertum est (ùt Cicero inquit) (*a*) „ Cùm loca calidiora petentes, maria „ transmittunt, trianguli formam efficere. Ejus autem summo an„ gulo aër ab iis adversùs pellitur: deinde sensim ab utroque la„ tere, tanquam remis, ità pennis cursus avium levatur. Basis „ autem trianguli, quem Grues efficiunt, eâ tanquam à puppi „ ventis adjuvatur, hæque in tergo prævolantium colla, & capi„ ta reponunt. Quod quia ipse Dux facere non potest, quia non „ habet, ubi nitatur, revolat, ut ipse quoque quiescat; in ejus „ locum succedit ex iis, quæ acquieverunt: eaque vicissitudo in „ omni cursu conservatur.

Quid de Apibus, quid de Formicis, quæ in commune laborant, quæque vel hominem providum esse, ac vigilare docent, ut sua tempore officia conficere possit? Sed nec egregium de animantibus Philonis locum latinè à Grotio in Prolegomenis redditum præterire visum est. „ Imitatores, inquit, saltèm mutorum animan„ tium estote homines, beneficio vicem rependere illa edocta nô„ runt. Canes domûs defensores sunt; quin & pro heris moriun„ tur, si quod subitò periculum eis contigerit; dicuntur & ca„ num illi, qui greges comitantur, præcedere pecora, depugnan„ tes ad mortem usque, ut pastores illæsos præservent. Nonnè „ inter fœda fœdissimum est, in referenda gratia vinci hominem à „ cane, mitissimum animal à ferocissimo? quod si à terrestribus „ non satis edocemur, transeamus ad naturam volucrum aëris „ viatricem, ut vel inde discamus quod oportet. Ciconiarum „ senes in nidis manent, volare invalidæ. Harum soboles per „ omnes propè, ùt dixerim, terras, mariaque volitant, victum un„ dique Parentibus quærentes: illæ pro ætatis merito fruuntur „ quiete, rerum copiâ, deliciis etiam; hæ verò itineris molestias „ solantur pietatis conscientiâ, & expectatione paris olim, ubi se„ nuerint, à sua prole; atque ità legitimo tempore debitum per„ solvunt necessarium, quod accepêre reddentes. Neque enim ab „ aliis alimenta habere possunt, aut initio vitæ, parvæ cùm sunt, „ aut natu grandes in vitæ exitu; quapropter non alio, quàm Na„ turâ Magistro didicerunt educare vetulas, educatæ & ipsæ, „ cùm teneræ essent. Nonne verò hæc, ubi audiunt, habent, cur „ se præ pudore abscondant, qui Parentum curam non habent,

(*a*) *De Legib. lib.* 2.

„ atque eos negligunt, quos aut ſoli, aut præ cæteris ſublevare
„ debuerant, præſertim cùm id facientes non tam daturi ſunt
„ quippiam, quàm id quod debent, reddituri? nihil enim eſt li-
„ beris proprium, quod non Parentum ſit priùs, qui aut de ſuo
„ dederunt, aut acquirendi præbuerunt cauſas.

Quare Ariſtophanes, multas eſſe lepidè avium leges, ait, Ciconiarumque ipſarum tabulas legum feſtivè memorat.

Quod autem dixi Naturà juſtos homines factos, id ità intelligendum volo, ut nempe Deus ipſe naturalis hominum juſtitiæ Author unicè ſit habendus, Chriſoſtomum imitatus 1. ad Corinth. 3. dum inquit: „ Cum naturam dico, Deum dico, ipſe enim eſt „ naturæ opifex.

De Norma rerum humanarum.

Ut autem clariùs, penitiùsque hæc omnia dignoſcantur, ac naturalis hominum juſtitia prorsùs evincatur, ſeriò cogitandum nobis eſt, ſupremum ipſum mundi Opificem, ac Rectorem Deum, dum Univerſum ex nihilo creare voluit, ideam ordinis in ejus regimine ſervandi, ſecundum quam & ipſe ageret, & omnes creaturæ, præcipuè verò rationales, quæ prima ſunt, ac nobilior Univerſi portio, agere deberent, ab æterno in mente ſua præconceptam actu determinâſſe, quà legem ipſam æternam, nè vocem notione vacuam anteponere videamur, intelligimus, quamque utì perennem juris fontem, primamque totius honeſtatis originem unicè agnoſcimus; ùt enim inferior omnis Architectus pro ædificio, quod formare deliberat, nè dum ideam priùs concipit, quam ipſe in operis progreſſu ſervet, ſed eam vult à cæteris ſervari, ac præ oculis haberi, ut rectè agant, eoque propterea cuncta colliment, ut rectè procedendo, opus abſolutum reddant, nec à fine aberrare queant; ità Deus Opt. Max. juxta æternam illam ſuæ mentis ideam debuit homini, ut ſe regeret, actusque omnes bene ordinare poſſet, regulam aliquam communicare, quam religiosè cuſtodire, ac ſervare deberet, cùm omnis ordo ſecundùm normam aliquam in mente ordinantis exiſtentem, procedere debeat; ſic in artificialibus cuncta ſecundùm regulas artis, quæ ſunt in intellectu artificis, ſequuntur; ſic politicus ordo regulas in mente Principis præconceptas unicè cuſtodit, ac ſervat; ergo naturalis etiam ſecundùm illas ab Authore naturæ intentas operari, curſumque ſuum explere debuit; quas perpetuò in orbe ſervari ſuſpicimus; ex his enim illa rerum conſentiens, conſpirans, & continuata cognatio

gnatio procedit; ex his in tot naturæ moribus, tantisque temporum, ac rerum vicissitudinibus certus semper, sibique constans ordo promanat. Cùm autem ab Authore ipso naturæ hæc omnia sapientissimè regantur, ac propterea aliquam in se operis sui regulam exigant, homini se ipsum gubernanti, actusque suos, ùt sibi placet, ordinanti, danda fuit lex, ac norma, quâ se ritè, rectèque regere, ac ad Authoris sui mentem operari valeret. Unde enim facultatum suarum vis, & potentia cogitandi? unde consilium, prudentia, rerumque gerendarum solertia?

Quare à naturæ lege recedentes, peccatum necessariò admittunt, quia ùt D. Augustinus loquitur, contra legem æternam faciunt; hinc omnium humanorum actuum hæc prima regula esse debet, & norma cæterorum; sic motus primi mobilis omnium aliorum motuum mensura est, & ordo; sic amor omnium aliorum effectuum causa, &c. sic quoque Divina etiam ratio, & ordo ab illa præconceptus, quem legem æternam nuncupamus, omnem aliam rationem, ac intelligentiam in cæteris præcedit ordinibus.

Atque in hunc sensum dicitur, Deum illuminare omnem hominem venientem in hunc mundum. Quare cùm Regius ille Propheta Psalm. 4. dixisset: *Sacrificabo Sacrificium Justitiæ* (bona sc. opera) sibi objiciendo, addens: *Multi dicunt, quis ostendit nobis bona*, respondit: *Signatum est lumen vultûs tui Domine super nos*; lumen nempe, ùt D. Thomas ait (*a*) rationis, quod in nobis est; *in tantum enim* (Deum alloquens) *potes ostendere*, inquit, *nobis bona, in quantum est lumen vultus tui*, id est à vultu tuo derivatum.

De Ratione hominis.

Ratio autem humana ab ipsa lege æterna tanquam propria ejus imago derivatur, unde duplicem nostræ voluntatis regulam agnoscere debemus, proximam scilicet, & homogeneam, ùt eam Divus Thomas appellat (*b*) Et ipsa est nobis indita ratio; aliam verò, utì primam, ac præcipuam, & ea est lex æterna, quæ est quasi ratio Dei. Hominum autem ratio, vel in notitia universali principiorum, quæ practica nuncupamus, versatur, vel dum ad actus particulares cum reflexione, atque interiori agnitione applicatur per modum judicii; nempe quando nedum aliquid egisse cognoscimus; sed cùm an peragenda sit actio, vel an bene facta sit, inquirimus, ipsamque veluti ante rationis Tribunal sistimus, à quo si damnetur, synderesis illa & dolor excitatur; unde con-

(*a*) *p.* 2. *q.* 19. *art.* 4. (*b*) 1. 2. *q.* 71. *art.* 6.

conſcientiam remorderi ajunt; ſin autem probatur, lætitia illa exoritur, & complacentia, quam propterea ſemper animi tranquillitas comitatur, quæ cùm ſit incorruptum, ac maximè exoptandum hominis bonum, meritò à juſtis, ſapientibusque tantummodo vindicatur; hinc ſemper flagitia ipſa, atque facinora Authoribus ſuis in ſupplicium vertuntur; unde Tacitus egregiè; (a) „ Neque fruſtrà, in-„ quit, præſtantiſſimus ſapientiæ (Platonem intelligit) firmare ſolitus „ eſt, ſi recludantur tyrannorum mentes, poſſe aſpici laniatus, & „ ictus, quando ùt corpora verberibus, ità ſævitia libidine, malis „ Conſiliis animus dilaceratur. Quippe Tiberium non fortuna, non „ ſolitudines protegebant, quin tormenta pectoris, ſuasque ipſe poe-„ nas fateretur. Quam porrò miſerrimam tyrannorum imaginem luculentiſſimè expreſſit Cicero, ac veluti noſtris objecit oculis famigerato Dionyſii Syracuſanorum Tyranni, & Damoclis exemplo.

De Philautia autem quod dicebatur, ſi acutiùs rem perpendere velimus, ipſa eadem ſuadet, non eſſe utilitatem propriam cum alterius damno captandam, dum ex ipſa docemur, haud alteri faciendum, quod nobis nolumus, nè in caput proprium ruinam accerſere noſmetipſi dicamur. Debet igitur rationem Ducem habere, ac proinde rectum ſequi, quod & ipſam naturalem hominis juſtitiam evincet.

Nec profectò ſequitur; hic aut ille Populus injuſtitiam colit, hic aut ille tyrannus evaſit, ergo nulla datur juſtitia; dum idem porrò eſſet, acſi diceretur, Medicus hic ægrotum occidit, ergo non datur medicina. Sunt quippe à jure ipſo aberrationes, quæ aliquorum perturbationes, impetusque Naturæ ſequentium defectus accidunt, ac tantum abeſt, ut juſtitiam non à natura ortam probent, quod id ipſum potiùs evincere videantur.

De Hobbeſii erroribus. Ex quibus etiam Hobbeſiana illa civilis doctrinæ dogmata ſtatum hominum naturalem hoſtilem eſſe, bellumque omnium in omnes, naturam homines diſſociâſſe, inque mutuam cædem aptos produxiſſe, cum veritate, rectâque ratione pugnare evidentiſſimè liquet. Si quis autem penitiùs reflectendo progrediatur, Authorem ipſum ſibi manifeſtè contradicere agnoſcet, nec ideò ſcripſiſſe, ut exacerbatos popularium ſuorum animos ad pacem, & concordiam, ſummæque poteſtatis obſequium revocaret, ùt vitæ ejus Scriptor litteris prodidit, ſed potiùs ut concitatiores, inque regiam Majeſtatem contumaciores efficeret, ipſamque penitùs ſocietatem ever-

(a) *Annal.* 4.

everteret, toti propterea humano generi injuria sunt existimanda. Qui enim si Naturæ lex, ùt ille definit, *dictamen est recta rationis circa ea, quæ agenda, vel ommittenda sunt ad vitæ, membrorumque conservationem, quantùm fieri potest, diuturnam;* effici unquam poterit, ut à recto rationis dictamine proficiscatur illa in mutuam cædem inclinatio? An ipsa recta quoque naturalis ratio postulat, ut unusquisque jus habeat omnia bello acquirendi; ut unicuique omnia habere, & omnia facere liceat in quoscunque, suarumque actionum solum judicem esse? an dictata rectæ rationis tantùm mensura erunt utilitatis? At si hoc est naturali jure permissum, quis negliget ad suam naturam redire? Cuinam pro crimine objici poterit, si hostis esse velit, atque ad ipsum naturæ statum reduci? tunc certè æqualis Regi, æqualis omnibus judex ille suorum operum collectâ perditissimorum hominum turbâ bellum indicere, de jure grassari, occupare omnia poterit? Nec jure in eum agi tanquam proditor, tanquam rebellis, fur & latro, quia revocatus ad naturam suam, jure agit, & per dictamen rectæ rationis; hostis propterea dicendus erit, nec si majori potentiâ coërceri nequeat, notam aliquam mali hominis, aut infamiam subibit, gloriam imò apud Posteros assequetur?

Atqui ajunt Hobbesianæ doctrinæ assertores, aliud esse Naturæ legem definire, aliud statum illum hominum naturalem ob oculos ponere; hic bellum esse dixit Hobbes omnium in omnes, Naturæ legem rectæ rationis dictamen nuncupavit. Sed videant quæso, quomodo magis, magisque contradictionem involvant acuti Scriptoris effata isthæc; inquit enim, est lex Naturæ dictamen rectæ rationis; ergo inferre necesse est ab ipsa Natura rectam hominum rationem proficisci. Status igitur hominum naturalis aut est sicut ipsorum ratio exigit, aut non; si primum, ergo non est bellum omnium in omnes; si verò ipsimet rationi adversatur, quomodo ampliùs esse potest Naturæ status? Si hominum Natura est potissimùm recta ratio, dumque propterea eam non sectantur, diversum statum constituere dicendum erit, ac ipsa exigit recta ratio; igitur non erit ampliùs Naturæ status, sed aberratio. Si dixisset Hobbes, absque Civitate, & Principe nequivisse homines in statu Naturæ, quæ rectæ rationis usum includit, conservari, pravos ob affectus ipsos tantùm naturæ impetus sequentes, quorum vi mutuâ injuriâ, mutuisque cædibus sese affecissent, malaque hæc

non statui naturæ conformia, sed ab ipso potiùs aberrationes nuncupâsset, staret utique definitio cum ipsa hominum statûs descriptione bellicâ, naturali rationi adversante; nec enim naturalis hominum status alter esse potest, aut debet, quàm ipsa jubet non tantùm universa Naturæ lex, sed humanæ naturæ peculiaris; quapropter si eam homines negligant, omniaque bello, ac vi miscere velint, jam status ille non ampliùs naturalis erit nuncupandus, cùm ab ipso Naturæ dictamine aberret, sed potiùs naturali repugnans, quia Naturæ vitium, non autem dictamen sequitur. Haud ergo, ùt Hobbes voluit, Natura homines dissociavit, atque produxit ad mutuam cædem, sed quia Naturæ lumen sectari nolunt, hæc admittere facinora videntur; nullum enim aliter esset in statu naturæ dictamen rectæ rationis; quod utique manifestam contradictionem involvit.

Præthereà cùm summè imperantes in conditione, & statu naturali esse nemo ambiget, quis unquam eis vitam, bona, spes denique omnes poterit concredere, cùm singulos metum illum habere oporteat, nè scilicet Naturæ vim, ejusque statûs dictata sequentés ipsos sigillatim absorbeant; eoque magis timendi essent, cùm omnium vires exercere queant; in eos namque fluxêre, unitæque redditæ cernuntur; quid enim non cogitare, & exequi auderet prava omnia in omnes perpetrandi voluntas cum summa potentia in statu naturæ juncta, si hæc ipsa juxta Hobbesiana dogmata secum ferret naturæ status?

Quis autem sævientibus ità ex natura hominibus atrocium unquam bellorum, dirarumque cladium esset finis? An ut altera Civitas alteri bellum inferat, extremaque adhibere media velit, ut eam sui juris efficiat, cùm id ei jure liceat, præter voluntatem aliud requires? An ipsa tantùm Imperii, ac Majestatis fines ampliandi cupiditas nimis ad bella gerenda non excitat voluntatem? Quæ si justa est ex ipsa natura, nulla jam gens esset, terræque nullæ, quarum incolis hæc profari liceret. (*a*) „ Quid nobis „ tecum est? nunquam terram tuam attigimus, qui sis? unde ve- „ nias? licèt ne ignorare in vastis sylvis viventibus?

Quod si, ùt Hobbes affirmavit, lex ipsa Naturæ nullam obligandi vim habet, nisi quatenùs pars est legis à Civitate constitutæ, jam propterea eam cuique fas erit spontè transgredi, cùm sese in naturalem statum asserere videat, unde ipsemet Hobbes

(*a*) *Scytha ad Alex. apud. Q. Curt. l.* 4.

bes tunc nullo Imperii jure puniri tanquam Civem posse docuit, sed uti hostem. Quis autem dum hoc à sola voluntate proficiscitur, eâ doctrinâ imbutus non omnia repetere, & vel summam rerum evertere audere poterit? Reges igitur, & Cives, & Magistratus denique omnes perpetuò rebus suis diffidere deberent, cùm undique satis justæ suppetant causæ, velle scilicet alios in pristinum naturæ statum reverti, alios verò facultate ab ipsa natura recepta uti. Quodnam enim sufficiens, ac potens unquam excogitari poterit vinculum, ut longè adeò dissita, atque inter se adversa, vel brevi momento in concordiam redigere potis erit? Aut quisnam *adeò pugnantia secum frontibus adversis componere unquam potuisset? Naturam expellas furcâ, tamen usque recurret*, dixit ille; Ergò quænam erit fœderum, pactorum vis, & obligatio inter Civitates, Principesque Viros summam rerum habentes, si sunt invicem in statu naturæ, & propterea bellico? An non omnia frustrà fient? An ulla remanebit Legatorum incolumitatis certitudo? Quomodo mercatorum fortuna omnis, Commerciorum, & hospitii jura sarta tecta esse poterunt, cùm nemo à potentiorum vi securus unquam reddi valeat, vel enim ipsâ cogente naturâ feruntur ad statum bellicum, quo omnia jure possunt in debiliores experiri, nemo enim injuriam facit, cùm statum sequitur naturæ suæ.

Sed clamant Hobbesii asseclæ, longè aliter se habere homines, dum in Civitate versantur, pactisque obstricti, sub Magistratu vivunt (multa enim, quæ ipso in statu Civitatis tanquam facinora vindicantur, rectissima essent in statu naturæ, & secus) quam si in primo dumtaxat statu naturæ considerentur, quo tantùm differunt ab illo, quem nunc sub diversis Politiæ speciebus colunt, quantùm cultores amicitiæ ab iis, qui vitæ, ac fortunis nostris insidiantur; quare Societates omnes ideò per pacta coaluisse concludunt, ut tot malis, quæ à statu ipso Naturæ causabantur, quomodocunque à prudentioribus remedia adhiberentur.

Ergo, inquam, remedia ipsa non ùt status hominum à Natura intentus, ac propterea naturalis assequatur, sed ut evertatur, esse adinventa fatendum erit? At si repugnare hoc rerum ipsarum evidentia demonstrat, quis profectò negare audebit, primùm hominum naturæ statum bellicum non fuisse, pacemque potiùs, mutuamque hominum opem, ac societatem Naturam intendisse, totiusque propterea Politiæ genera ad eum finem, quem recta ratio

ab

ab ipso Naturæ lumine defluens, pacem scilicet custodiendam, mutuaque officia inter homines servanda, consequendum, constituta fuisse ?

De Spinosæ impietate. Ex quibus quanti etiam Spinosistarum assertio illa sit facienda, quâ hominibus, ùt sunt pars Universi, naturæ inadæquatis regi conceptibus, mentisque, & carnis ductibus obedire adeò conveniens esse autumant, ut omnes illæ Animæ commotiones, & affectus, non vitia, sed proprietates, adeoque necessariæ, certisque ex causis ortæ dicantur, & sint ; hinc persuasionem omnem in affectus parùm posse, religionemque ipsam, ubi maximè necesse esset, nec plurimum valere, in foro scilicet, aula, omnique alio hominum commercio ; sed ubi non communicant ; in templis nempe, atque in mortis articulo, dum morbus ipse affectus omnes vicit, ac homo segnis jacet. Quæ quidem deterrimi novatoris effata nedum hominem, sed cum Stoicis Deum, & omnia fato subjiciunt, ac necessitati causarum ; libertatemque arbitrii penitùs evertunt ; quare nunquam satis mirari desino, unde tanta in hominum pectoribus processerit audacia, dum nemo verè sapiat, nisi ignorantiæ suæ sibimet ipsi conscius existat ; An ergo Spinosæ tantùm verum assequi datum est ? Solus ille rerum causas perscrutare simul, & adeò agnoscere potuit, ut aliis tanquam revelata mysteria venditaret ? Quis autem negare audebit, homines extitisse, qui libertate arbitrii freti, ac ratione ducti, vel in juventute affectus omnes adeò vicêre, ut nedum facto, sed nec cogitatione ipsâ ab honestatis, virtutisque itinere aberraverint unquam ? An veterum, novorumque Librorum sacra, profanaque monumenta ullam merentur fidem ? An Philosophorum nemo extitit, qui in aliquo saltèm virtutis genere ità excelluit, ut suæ commotiones naturæ sub jugum miserit, & victor semper evaserit ? Quid ergo necessitatem, quid vitium blaterat ille proprietatem naturæ ? Sentit quicunque vult in se ipso rationis, reflexionis, conscientiæ, quibus malum aversatur, vim, atque tormenta. Sentit claram illam mentis cognitionem, qui ritè malum à bono secernit, quaque determinato inde judicio cum aliis ritè pariter judicantibus convenit, & intrinsecè propterea in conceptu rectè judicantis includi debeat, cujusque vi sæpissimè cupiditates quisque coërcet suas. Quod si proprietates essent humanæ naturæ, jam nunquam possent per Magistratus,

tus, Legumque pœnas coërceri, nec à malo propterea unquam flecterent, illudque homines desinerent aversari.

Sed hæc relinquamus iis, quibus talia perversæ adeò Doctrinæ elementa discutiendi animus fuit. Pessimi interim Novatores isti haud reminisci ægrè ferant, suam, ùt cæterorum omnium, limitatam adeò esse intelligentiam, ut, quò magis velint in naturalibus rerum causis inquirere, eò magis, si verum amant, nescire, atque ignorare, conscientiamque erroris sui fateri cogantur.

EXERCITATIO III.

De Vita beata Sapientis.

De ultimo fine hominis.

NUnc autem sapientis vitam, quam recto affectionum usu, ac imperante ratione meritò beatam nuncupamus (ipsum enim agere, atque operari ad præscriptum rationis naturalis est homini felicitas) ob oculos ponere debemus, ut ad eam ex animi sententia imitandam ejus imago sit veluti incitamentum, utque nedum lege ipsâ rationis, ac mentis virtutes omnes sectandi studio teneamur, sed cupiditates ipsæ, animique affectiones, lexque corporis peculiaris, justitiæ, ùt Apostolus loquitur, arma exhibeant ad finem ipsum, quem veluti ultimum in hac vita nobis proponere debemus, obtinendum, animi nempe tranquillitatem; ut præstantioris etiam (æternæ scilicet felicitatis,) absoluto itinere, majori cum fundamento spem fovere valeamus.

De justa rerum universarum Idea.

Sapiens igitur omnia potissimùm ad animi curam transfert, obiterque tantùm ea, quæ corporis sunt, ac pro necessitate naturæ peragit, cunctisque præjudiciis liber, justaque rerum universarum idea præconcepta, voluntatem, sensusque rationi subjicit, quâ præeunte statim quæ in nostra potestate manent, quæque à nobis ipsis unicè dependent, & quæ imperio fortunæ, potentiorumque vi subjecta assiduo penè motu veluti vertuntur in orbem, cernere valet; quare in his, quæ penès se esse videt, summum exoptat locum, eoque rectà tendere nititur; cætera admittit quidem, nec aspernatur, haud enim se fortunæ muneribus, suæque virtutis fructibus putat indignum; sed nec illorum possessione inflatur, nec admissione cruciatur, aut dolet, ipsisque semper utetur, ut majorem explican-

dæ virtutis nactus occasionem videatur, paupertate autem ejus animus nec inclinatur, neque deprimitur; hinc dum sapiens est dives, temperantia, liberalitas, magnificentiaque vocem, & faciem emittunt suam. Non ejus opes alicui detractæ, non cujusquam sanguine cruentæ, non dolo, injuriâve quæsitæ, aut quomodolibet malè intrantes adspiciuntur; sed tantùm virtute partæ honestum introitum; honestum exitum habent; si autem effluxerint, quia nec in sua erat potestate illarum firma possessio, cùm

Nunc ager Umbreni sub nomine, nuper Offelli
Dictus, erit nulli proprius: sed cedet in usum
Nunc mihi, nunc alii:

Earum propterea naturam, vicissitudinemque fortunæ satìs perspectam habens, nihil amittet, nisì divitias, ipse idem manet.

Agnoscet Sapiens cupiditatibus nullum terminum esse, hominumque appetitus vel usque ad infinitum protrahi; unde nec vulgus ipse quiescit, nec quidem valet; cùm omnimodè appetitus ipsos explere sit impossibile, quare potiùs rationi consentaneum, ac expediens esse videt, moderatè cum gaudio vitam agere, quàm vanis rerum corruptus, atque jactatus, continuam subire molestiam; hinc neque cupit nimis, neque timet, sciens nîl referre

Intrà
Naturæ fines viventi jugera centum, an
Mille aret?

Ludum igitur, atque spectaculum ei præbet hominum turba, cùm alter quasi argentum, aurumque omne congerere potis esset semper sollicitus, semperque anxius sui ipsius tyrannus efficitur, suæque ipsum exedunt curæ. At quid facias isti decepto cupidine falsi?

Jubeas miserum esse libenter
Quatenus id facit.

Alter verò honorum cupidus, nunc eos vili captat obsequio, nunc huc, illucque circumcursat, nunc spe pectus erigit, nunc inclinat, ac mœrore animum conficit ipse suum; nec propterea præter figuram aliud hominis habet; an enim eum hominem dices, qui, nativam amittendo libertatem, sponte suâ, imò anxiè quærit sibi servitutem, quâ nulla turpior, quia voluntaria? An hominem credis, qui volvens assiduè saxum per ambitionem, atque honorem nunquam quiescit, seque totum arbitrio fortunæ permittens, regi-

regitur alieno nutu, non ſuo? qui ſuſque deque volvit omnia, ut paucis aliquando imperet, nec ſibi tamen potis eſt imperare? qui aliud clauſum habens in pectore, aliud promptum in lingua, nunc unam, nunc aliam veluti Protheus alter perſonam gerit, Vertumnisque natus iniquis amicitias, inimicitiasque ſuſcipere, atque diſſolvere paratiſſimus, nîl ex re, ſed omnia ex commodo æſtimat?

Alter ventri, ac libidini ſerviens, inutile terræ pondus, ignavumque veluti pecus vitam agit, mancipiumque voluptatum, quibus unquam animum explet ſuum, ſibimet incipit faſtidio eſſe; dum enim, quam nequit aſſequi, ſatietatem quærit, corporis, animique vires ſimul labefactari dolet.

Quare nîl aliud præter ſollicitudines, quibus pectus implet, atque amaros pænitentiæ aculeos inde conſequitur; conſcius namque ipſe animus ſe fortè remordet

Deſidioſè agere ætatem, luſtriſque perire.

Hinc præclarè Boëtius (*a*) *Triſtes*, inquit, *exitus eſſe voluptatum, quiſquis reminiſci ſuarum libidinum volet, intelligit.*

Ægritudines autem, innumerique penè morbi, quorum gula præcipuè fons eſt, & origo, quanti hæ faciendæ ſint voluptates, docent, ut propterea expediat potiùs famem pati, quàm nimìs indulgere ventri; quippe multò plures, ùt inquit ille, perdidit ſatietas, quàm fames viros;

Simul enim aſſis
Miſcueris elixa, ſimul conchylia Turdis,
Dulcia ſe in bilem vertent, ſtomachoque tumultum
lenta feret pituita.

Quid cætera percurrere opus, cùm ex omnibus, quæ Vulgus iners agit, Sapiens occaſionem captet magìs exercendæ virtutis? excelſo enim veluti ſedens loco rerum omnium Analyſim efficit, ac Mundum tanquam in ſpeculo contemplatur; cernit quàm caduca, quàm vana, fluxaque ſint omnia; nîl proinde admiratur, nîl meliùs, pejùsque ſuâ ſpe videt, nunquam animo torpet; omnia enim tanquam ſpectaculis, aut theatro præſens cernere gaudet, pariterque tranquillè agit, ſi vel in Orcheſtra, aut in quatuordecim ſedeat, vel nullo diſcrimine cum turba debeat permiſceri; ac ſicut ſyrmate, perſoniſque indutos, cothurnoſque, aut ſoccos geſtantes negligit, ſed eorum tantùm actiones, imitationeſque advertit,

(*a*) 3. *de conſol. proſ.* 7.

tit, ità in vulgum tam chlamidatos, quàm coronam refert; nec enim colorem veſtium, quibus prætexta corpora ſunt, tantùm aſpicit, nec oculis de homine credit, ſed meliori, ac certiori lumine incedens, animi bona ſuo perquirit animo, ac æſtimat, cunctosque unicè metitur ex illis; quæcunque propterea alter alteri ſtupens monſtrat, ridicula cenſet, ac miſera, cùm nunquam bonum quærat in ſpeciem, ſed ſolùm illud, & æquabile, & à ſecretiore parte formoſius tantùm ſtudet inveſtigare.

De conſtantia Sapientis. Quare nec dolet, ſi vanis rerum inflatos homines cernens, nil præter dolum, ingratitudinem, avaritiam, mendacium, cæteraſque vitiorum peſtes in orbe graſſari videt: quid enim aliud ab iis ſapientiæ penitùs expertibus poterit expectari? An non illos, ùt ignavum pecus, quò vult, ducit naturæ appetitus? An non ſenſus ſuos, cùm ratio abſit, ac rerum ſcientia, veluti Duces omnino ſequentur; ac ſi nunquam Tragœdiæ finis eſſe deberet, ſpem omnem in ipſis fortunæ bonis collocare videntur? Sapiens autem ùt in ſpectaculo, ſemper naturæ ſuæ convenienter vivendo, honeſtè fortunæ muneribus delectatur, nulloque afficitur dolore, quòd finis quocunque tempore adeſſe queat, ſicuti nec de ſpectaculi aut ſcenæ termino moleſtiam percipit; futurum igitur tempus reſpicit ſinè metu, ſinè cupiditate, cùm ſciat poſſe nil ad ſe pertinere; prævidet tamen, quæ agenda ſunt, omnemque adhibet providentiam, ut bene ſe illo etiam tempore habere queat, non tamen anxiè, ac cum animi perturbatione; præteriti verò temporis protinùs obliviſcitur, cùm ſuum jam eſſe deſierit, ſolumque animo perpendit, quam poſſit majorem ſibi præteritorum obſervatione prudentiam comparare. Præſenti verò, Virtute duce, fruitur, jucundamque, ac ſolidam captat voluptatem, ad præſcriptum rationis actiones dirigendo. Quare non divitem, non generoſa è ſtirpe natum, ut nec aliis affluentem fortunæ bonis moleſtum illi erit, cùm extra poteſtatem ſuam omnia hæc poſita animadvertat, nec proptereà mortem timebit, cùm naturæ corporis convenientem agnoſcat; ipſamque inter extrema naturæ munera ponet; quotidie enim ſe ipſum agnoſcens ex infirmis, fluidiſque contextum, ſuâ etiam ſpontè iturum in tabem animadvertit; cunctos igitur, ſeu ſceptra teneant, ſive Thiaras, ſeu in foro verſentur, ſive preces effundant in templis, ſive in theatro, plateiſque deſideant, unum exæquare cinerem, in quem reverſa jam ſunt maximorum, infimorumque

natorum

natorum hominum corpora conſpicit, quosque nec etiam integer orbis capere poterat, fœdiſſimum ad cinerem redactos brevis urna tenet. Quare nec proſperis inflatur, nec adverſis unquam Sapientis animus frangitur; omnia enim tanquam ex incerta, & mobili ſorte pendentia nec perpetuitatem, nec diuturnitatem admittunt; illa ergo ùt receſſura, imò ùt extemplo recedentia, conſiderat; inſtare enim à tergo mortem, quæ omnium rerum rapinam facit, animo aſſiduè volutat ſuo. Hinc nihil ſibi de die, nihil de hora, ſed nec de temporis ſuccedente momento promittit, pectus tamen conſtantia firmat, eâ enim ſe lege natum agnoſcit; mortem igitur, quam naſcenti ſibi determinatam videt, expectans, advenientem excipit ultrò; imò tanquam à Regno fortunæ, in quod ab utero jactatus fuerat, ac ſibi ærumnarum, adverſitatumque omnium genera perpeti potis erat, nam

Cuivis poteſt accedere, quod cuiquam poteſt,

Liber, & incolumis, nedum æquo, invictoque animo mortem ipſam obire, ſed libenter, & cum gaudio in illam tam laxam libertatem ſe recipere vult. Cùm autem hanc etiam Sapientiam veteres ipſi Philoſophi nedum Scriptis docuerint, ſed ſuo quoque exemplo firmaverint, Democritum enim

- - Poſtquàm matura vetuſtas
Admonuit memorem motus langueſcere mentis,
Sponte ſuâ Letho caput obvius obtulit ipſe.

Et Seneca, denuntiatâ ſibi à Centurione neceſſitate ultimâ, *Teſtamenti „ tabulas interritus popoſcit, amicorumque lachrymas modò ſermone, modò „ intentior in modum coërcentis ad firmitudinem revocavit; ubi, inquiens, „ præcepta Sapientiæ? ubi tot per annos meditata ratio adversùm imminentia?* (a) Quid hominibus verâ Religione imbutis, æternæq; Beatitudinis ſpe firmatis dignum cenſes? An eis aliud erit mors corporis, quàm ſomnus, & dormitio? quod ſi videntur oculis inſipientium mori, & æſtimatur afflictio exitûs illorum, agnoſcant, ſciantque à Domino, eis iter eſſe, quo ad pacem pergunt, non exterminium.

De Sapientis actione.

Sed quodnam genus vitæ Sapientem eligere potiùs oportebit? An humanarum rerum eſſentiâ probè perſpectâ, contemplationi tantùm vacabit? An verò his imbutus Philoſophiæ præceptis, nil morantibus cæteris ad Remp. accedet, operamque ſuam præſtare libenter velit? Quis verò bene agere, ac vitam beatam ducere idem prorsùs referre negare audebit? Qui autem nihil agit, quo-

(a) *Tacit. annal.* 15.

modo unquam bene agere potis erit? nec enim aliter virtutes explicandi occaſio; finiſque multarum, & honeſtarum rerum aſſequi poterit: quam namque juſtitiæ partem, quam prudentiæ, liberalitatis, aut quodnam Patriæ, hominibusque juvandi ſtudium exercere potuit Diogenes ille ſuo incluſus dolio? Itaque officium omne, quod cæteris prodeſſe poſſit, quodque ad tuendam Rempublicam valet, ſolivagâ, ac jejuna cognitione poſthabitâ unicè adhibere gaudebit: Quis eſt enim, ut Ciceronis (*a*) verbis utar, „ *tam cupidus in perſpicienda, cognoſcendaque rerum* „ *natura, ut ſi ei tractanti, contemplantique res cognitione digniſſimas,* „ *ſubitò ſit illatum periculum, diſcrimenque Patriæ, cui ſubvenire, opitu-* „ *larique poſſit, non illa omnia relinquat, atque abjiciat, etiam ſi dinume-* „ *rare ſe ſtellas, aut metiri Mundi magnitudinem poſſe arbitretur? atque* „ *hoc idem in Parentis, in amici re, aut periculo fecerit?*

Ergo accedet ad Rempublicam Sapiens, ſed eam Rempublicam, ubi ratio, & lex dominatur, ubi agi ſolent, & pati fortia; nec propterea præſtantes viri diminui, nec magni animi tolli timere poſſunt, nec Cives redduntur pauperes, atque inter ſe diffidentes; nec infirmi, abjectique animi eſſe coguntur: ubi non deleri vires, ſed ad parandam, tuendamque populi felicitatem augeri cordi eſt; ubi denique nec nolentibus, nec imperatur invitis, juſta enim ſuccedendi, aut eligendi ordine ex lege deferuntur Imperia, ac propterea nemo quod percunctanti Tiberio; *Quomodo Agrippa factus eſſet*, ſervus ille reſpondit: (*b*) *Quomodo tu Cæſar?* poterit objicere. Quare primos etiam Barbarici Imperii honores negliget, vitabit imò, ac fugiet, ubi non publica, ſed propria tantùm ſpectatur utilitas, ipſaſque propterea leges non tam cum Anacharſi Aranearum telis æquiparare licet, ſed veluti in retes converſas dicere, ad involvendas, retinendaſque eorum ſubſtantias, quorum vitam in ſua poteſtate Tyranni habere concupiſcunt; quare non ad flagitioſorum hominum coërcendam audaciam, ſecuritatemque parandam univerſorum, ſed ad exſtruendas præſtantibus viris inſidias, ditiorumque facultates corradendas leges figunt, atque refigunt; *corruptiſſima namque Republica plurimæ leges.* Nec alter illarum cernitur ſcopus, quàm ut Potentiam ſuam, ſpretis naturæ legibus, & Dei, undique firment, atque ſtabiliant. An igitur ſub Hyerone, Dionyſio, cæteriſque Tyrannis Magiſtratus, rerumque publicarum curationes recipient Sapientes? An generoſi

(*a*) *de offic. lib. 1. in fine.* (*b*) *Tacit. annal. 2.*

nerosi illorum animi Tyrannorum vitiis, artibusque deservient? atque in arcanis Consiliis, flagitiis ipsorum media præbebunt? An sub Tiberio aget Sapiens exploratorem, *tectumque inter & laquearia se abstrudet, foraminibus, & rimis aurem admovebit*, (*a*) suumque dedecus pro ingenti servitio Principi narrabit? An sub Cajo Caligula, Nerone, Domitiano facinorum, libidinumque Ministri esse patientur?

Quid autem ubi plures Tyranni Rempublicam invadunt, eorumque potentiam per artes, & scelera firmare nituntur? aut ubi plebis impotens Dominatio susque deque miscet universa? an enim ubi bellum Sapientibus indicitur, præstantesque viri è medio tolluntur, Reipublicæ munera capessere datur?

Sapiens igitur vitam in otio ducet, nec tamen otiosè; imò tunc magis negotia aggredietur universorum, tradet namque præceptis, quæ præstare nequit exemplis; atque nunc Regna Naturæ percurrens, rerum universarum causas aperiet, Mundique totius admirabilem concentum explicabit, nunc animos ad virtutem formare, atque incitare non desinet, felicitatemque in sola virtute consistere demonstrabit, nunc verò ipsos ad altiora eriget, Divinaque contemplari suadebit, ut veræ Sapientiæ terminus, postremusque rerum humanaram finis assequatur.

EXERCITATIO IV.

De Civili Disciplina.

De primo Civitatis ortu.

QUoniam cunctarum Artium perfectio in 4. præcipuè spectari solet, fine videlicet, objecto, officio, & instrumentis; videndum nobis imprimis erit, quisnam sit Civilis disciplinæ finis, quodnam objectum, ejusque extremum, idem enim officium erit; ac tandem instrumenta, quorum adjumento ea, quæ officii sunt, exequi possunt.

Finis igitur felicitas est Civilis; nempe in sociali vita bene, beatèque vivere, quod idem erit, ac juxta rationem agere, rerumque ex sententia necessariarum copiam habere, quæ omnia Civitas ipsa, seu perfecta societas unicè præstat. Objectum verò est Status ipse, sive Respublica, & *internum* præcepta sunt, quæ in civili

(*a*) *Tacit. Annal.* 6.

civili facultate traduntur ad instituendam, conservandamque Rempublicam; *externum* verò, cùm actu ad usum applicantur.

Officium, eam Institutis ad finem conducentibus informare, conservare, & corrigere; instrumenta tandem media sunt illa, quibus publicè utilia promoventur, noxia vitantur.

Civilis ergo Disciplina est *Utilitatis publicæ scientia, sive eorum, quibus uti oportet ad condendum, tuendumque Statum*; quare in iis tota occupari debet, quæ Imperii salutem, incolumitatemque publici Statûs pariunt, ac promovent.

Certos igitur terminos sibi præfigit Politicus, nè fines aliarum artium invadat, néve prorsùs heterogenea misceat, vitæque civilis scientiam cum Ethica, seu Theologia confundat, quarum diversa sunt objecta; quapropter cùm in suo unicè subjecto perpetuò versari debeat, Statu nempe, sive Rep., nec Resp. sit ipsa Civitas, cùm Civitas ordinetur in Rempublicam, non autem contrà, Artis Pædia postulat primò Civitatem tanquam materiam, posteà verò Rempublicam veluti Civitatis formam, unde totum ipsum perfectè resultat, ordinata nempe Civitas, agnoscere, indeque varias ejusdem ordinis formas considerare, & quæ sint cuique formæ utilia, noxiáve discernere, non enim Politiam optimam simpliciter, sed etiam ex suppositione considerat, cùm ejus objectum sint omnes formæ.

Civitas ergo ex multitudine conflatur ad bene, & securè vivendum congregata; quare nisi res sint in Civitate, quæ vitæ sunt necessariæ, nunquam dicetur perfecta Societas, cùm desit finis, adeoque non statim hominum unio Civitatem parit, sed si adeò coëant simul, ut saltèm mediocri rerum omnium ad vitam necessariarum copia secundùm rationem in societate fruantur; tunc enim incipit Civitas esse, quia jam constituta est vivendi causâ Societas, permanet autem, progrediturque bene vivendi causa. Quare à natura ipsa ortum habet, cùm homo nedum propter indigentiam ad suis malis remedia quærenda ex naturæ facultate feratur, sed etiam ut sermone, & ratione præditus, animal sit civile, & sociabile; nec tantùm quærat id, quod satis, quod imprimis est necessarium, sed etiam quod jucundam, beatamque vitam efficit; quod sinè ordinata Civitate assequi est impossibile; licèt autem Civitas paulatim orta fuerit, cùm ex propagatione Familiarum ortæ sint Vicinitates, & ex Vicinitatum conjunctione Civi-

Civitatis origo sit deducenda, naturâ tamen prior est Civitas; nam id, quod est finis, optimum: finis autem, & perfectio natura est, adeoque primum.

Civitas ergo perfecta erit *multarum Vicinitatum Communitas, in qua omne id quod satìs perfectissimè insit, orta quidem, & constituta vivendi causa, permanens autem bene vivendi causa.* Cùm autem nedum sufficiat totum agnoscere, sed partes, & Civitatem Vicinitatum conjunctio faciat, Vicinitates verò Familiarum propagatio; hinc Familiam describere debemus; illa autem est *in omnes vitæ dies Naturâ constituta Societas*; prima enim naturalis conjunctio est Viri & Uxoris; naturaliter namque necesse est, conjungi primùm eos, quorum alter sinè altero nequit esse, ùt fœminam & marem procreandi causâ, adeoque fundamentum est & principium generis humani. Sed ultra Viri & Uxoris Societatem, usûs etiam quotidiani causâ Societas est Domini & Servi, non quidem eâ servitute, quæ contra naturam est, à jure gentium introducta, ùt in bellis, quoniam inviti solummodò adiguntur ad servitutem, sed quæ maximè naturalis; cùm enim non cuncti eâdem mentis præstantiâ naturâ polleant, necesse est unum alteri opitulari, adeoque finis est salus & conservatio; jam enim primâ naturali Societate constitutâ, nuptiali scilicet, herilis statim sequitur, quia Vir & rem familiarem quærere cogitur, & multa ejus comparandæ causâ facere, & procreatos filios alere, ac tueri necesse habet, adeoque ministerio est opus; qui autem pro Viro jam Patrefamilias constituto operas impendunt, servorum locò habentur, qui rei familiaris membra sunt quædam animata, & veluti Organa, quibus nempe opus perficitur; nam ùt optimè Aristoteles: Si pectines texerent ipsi, & plectra pulsarent, ùt Dedali opera, aut Vulcani Tripodes, quos in certamen sponte suâ processisse finxit Homerus, nihil opus essent Architectis ministri, neque Dominis servi.

Eos autem naturâ ad servitutem ferri dicimus, qui mentis præstantiâ non adeò excellunt, ac propterea spontè alterius imperium ferre possunt, eique subjiciuntur commodi sui causâ, ut nempe suo ministerio vivant; quare cùm sibi familiam propter mentis hebetudinem constituere nequivissent, Patribus familias ad explenda ministeria se subdebant, ut alimenta ad sui conservationem assequerentur.

Sunt igitur primæ naturâ Societates Viri & Uxoris, Domini & Servi, Patris & Filii, unde Patria, & herilis potestas, sicut in Uxorem sunt à natura; cunctis enim Paterfamilias imperat, licèt diverso jure, Uxori enim tanquam mente præstantior debuit naturaliter præesse, ex quibus familia perfectè conflatur; quare imperfecta erit absque filiis, & absque servorum ministerio, nulla sinè uxore. Rectè igitur Hesiodus:

Sit Domus imprimis, Uxorque, & Taurus arator.

Bos namque tenuibus servi est locò, hosque primos socios Charondas vocavit *Homosipyos*, seu *Penûs socios*; Epimenides verò *Homocapnos*, quasi *fumi socios*.

Ex his secuti Consobrini, Sobriniique, qui cùm unâ jam domo capi non possent, in alias domos, tamquam Colonias exivêre, propagatique in dies per Connubia, & Affinitates, Vicinitatibus ortum dedêre, quarum homines partim collactaneos, partim liberos, & liberorum liberos nuncupârunt; unde Virgilius:

Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.

Vicinitas igitur est *naturâ constituta Societas ad communem vitæ usum.*

Communitas autem Vicinitatum, quam Civitatem nuncupamus, nisi in Remp. fuerit ordinata, confusio erit, & se statim destruet. Tunc autem ordinabitur, cùm determinatam regiminis formam accipiet, Magistratus habebit, & judicia, summamque potestatem; quarum rerum ordo Rempublicam efficit, unde se habet veluti forma, seu spiritus Civitatis, ùt dictum est, nihilque aliud propterea erit, quàm *parendi*, & *imperandi ordinis in Civitate recta institutio cum summa Potestate*, quâ quidem, ùt Cicero inquit, nil Deo acceptiùs esse potest.

De necessitate ordinis in Civitate.

Sed videndum, antequam ad ordinem ipsum transeamus, quibus ille fundamentis potissimùm innitatur, ex quóve principio suo velut è fonte manârit, antequàm varios ejusdem modos investigemus. Qui de civili hominum Statu scripsêre, in duplicem præcipuè abivêre sententiam è directo sibi contrariam; alii enim nullam ex Natura legem agnoscentes, nullamque ex principiis rationis Societatem, eam ortam dixêre propter propriam tantummodò utilitatem, amoremque sui, eamque propterea, ùt Horatius ait, *justi matrem, & æqui faciunt*; licèt enim ex Natura jus omnium sit in omnia, ùt ipsi loquuntur, inutile tamen, noxiumque erat jus il-

lud

lud experiri, ex eo namque mutua cædes, perpetuaquè dissidia orta fuissent; utilitas proinde & amor sui societatem, in eaque ordinem produxêre, ex quo posteà segetem omnem moralium, politicarumque Virtutum fluxisse adstruunt. Unde supponunt, homines naturâ nedum æquales, sed cum absoluta independentia nasci, Societatesque ipsas, atque Resp. non aliter nisi ex libera ipsorum voluntate institutas, quia ad id tantummodò ferebantur, ut propriæ utilitati consulere potuissent, eâque de causa cunctis Societatis legibus se subjicere debuerunt. Supponunt etiam mutuos fuisse Contractus, ut ità loquar, inter eos, quibus fuit summa collata potestas, & populum; atque propterea per pacta duntaxat coaluisse, adeoque eandem veluti depositum quoddam ad custodiendum à Populo datum repeti jure posse, si in sui perniciem abutantur, ex quo cuncta desumuntur opinionum monstra, quæ in politicam facultatem ad Societatum perniciem irrepsêre.

Quos tamen rejecerunt cuncti fermè primæ notæ Viri, e sublimiori principio universæ Politiæ originem derivantes; Naturâ scilicet homines ferri ad Societatis ordinem, ac propterea dictatum esse rationis, cujus cùm humana tantùm Natura sit particeps, eam sequi oportuit, ut homines secundùm Naturam agerent, quare ordo ipse Societatis, ac propterea summæ Potestates ex Deo sunt, qui naturam hominis ità formavit; præciso igitur contractu quocunque atque antecedenter ad quævis pacta, spontaneamque subjectionem cuncti nec æquales, nec absque dependentia nascuntur, & ab ortu ipso alicujus sunt membra Societatis; ità ut sicut Naturæ Societas, quæ Familias, Vicinitatesque ad Civitatem veluti finem dirigebat, filios subjicit Patri, ac Domino servos, ùt diximus, ordinem in Familiis agnoscentes; ità Civilis Societas summæ Potestati eos ab initio subjicit, quia id est optimum, ac propterea naturâ primum; Natura enim Civitatem voluit, seu Societatem ad vitam beatam, quam ùt finem præcipuum, adeoque primum spectavit; igitur ordinem etiam Civitatis, nempe Rempublicam, qua sinè nulla posset esse Societas.

Quare firmato semel Societatis ordine, Civitateque, ut ità dixerim, animatâ, non ampliùs eum perturbare, nec sub quovis prætextu contra summam Potestatem, quæ Spiritus est, & anima Civitatis, insurgere fas erit; suo enim judicio Deus, qui voluit ordinem Societatis, reservavit; alias ordo ipse nunquam perfectè fuisset as-

ſecutus, quod prorsùs Deo, rectæque Societatis inſtitutioni repugnat.

Sed ut hujus principii veritas facillimè pateat, Legem ipſam humanæ naturæ peculiarem denuò paucis attingere operæ pretium erit; eâ enim probè cognitâ, cæterarum etiam difficilium, quæ in facultate Civili occurrunt, diſputationum judicium ferri poteſt.

Eſt autem univerſaliter ſumpta Lex Naturæ: *Vis atque facultas cujuſcunque entis, juxta quam illud agere, & operari aptum eſt*; unde in orbe concentus, & harmonia efficitur rerum omnium, cunctaque perpetuo quodam motu volvuntur, ut legibus Naturæ pareant, ex quo rerum ipſarum univerſitas prodit; ſicut igitur corpora ipſa ſuas ſervant Naturæ Leges, ut ſemper idem ordo ſervetur, nihilque præter eum intereat, aut producatur; ità intelligendi facultatem ſua ex natura ſequitur proportionata inclinatio, quâ fertur ad bonum, quod quidem habitu ſemper diligit, actu verò dum ad vim, proprietatemque exercendam naturæ ſuæ nec externa, nec Lex ipſa Corporis naturæ promiſcua, quatenus cum eo conjuncta exſtat, impediunt, ùt ſuprà diximus. Quam propterea inclinationem in bonum Voluntatis nomine nuncupavimus, quæ in ſua magna, vaſtaque appetendi capacitate non aliquo particulari inſtinctu moveri, ſed ratione ſeſe dirigere, ac ad melius viſum determinare debuit; quam quidem rationem intellectum eſſe diximus, cujus auxilio rerum eſſentias percipere, acquiſitasque perceptiones nedum ſimul connectere, ſed opportunè dividere, ſuperque illis naturali quâdam Geometriâ aptè ratiocinari fusè ab initio dictum eſt.

Voluntate igitur, atque intellectu ſeipſum dirigere debet homo juxta legem ac normam, quam ab Authore ſui Deo accepit; hanc autem rationem eſſe humanam advertimus, quæ ab ipſa Lege æterna, tanquam propriâ ejus imagine derivatur, ratio nempe ipſius Dei, quæ ſibi ipſi Lex eſt immutabilis, & hæc Lex in homine ſemper eſt, eamque juxta perpetuò operari tenetur, ut Dei voluntati, æternæque rationi, quantum ejus natura patitur, obſequatur. Ex qua quidem Naturæ Lege principium illud univerſale ducit originem, quodlibet nempe ens amari oportere juxta dignitatem naturæ ſuæ, gradus ſcilicet bonitatis, unde amor in Deum, ùt ſummum, ac infinitum Bonum; amor etiam erga inviſibilia entia, Angelos nempe, quos in ordine intelligendi præter

Deum

Deum primos agnoſcimus; amor in homines, quia ejusdem ſpeciei ſunt individua, eaque inter cùm ſit communio Naturæ, communio etiam Legis oportet eſſe, qui verò Lege communicant, ejusdem Civitatis habendi ſunt, unde univerſus hic Mundus, ùt Cicero inquit: *Una Civitas Deorum, atque hominum eſt exiſtimandus.*

Inde fortiùs procedit amor erga eos, quibus cum vivimus, & in cujus Societate Natura ipſa nos poſuit, unde Patriæ amor, omnisque virtutum ſeges, tum Ethica, tum Civilis. Hinc etiam Parentes pietate proſequimur, quoniam iisdem, ùt exiſtentiæ noſtræ inſtrumento uſus eſt Deus, cæterosque amamus, quibus ſumus ſanguine, alioque vinculo conjuncti, univerſamque Familiam diligimus. Amamus quoque nosmetipſos, quia pars licèt parvula ſumus Univerſi, Deumque noſtri Authorem agnoſcimus; ſed amor iſte menſuram, legitimumque modum habere debet, nam nec Familiam infrà me diligere, nec Familiam Patriæ anteferre, nec Patriam denique humano Generi; atque huic principio Jus univerſarum Gentium innixum eſt; nec enim eſt accerſenda Familiæ ruina propter ſui conſervationem, nec amplianda Familia, aut imaginibus ornanda Patriæ detrimento, nec Patriæ gloria, potentiaque augenda, jura humanitatis quoquo modo violando.

Quoniam verò non ſemper, uti Natura dictat, mens cupiditatibus imperat, quæ cùm à corporis Natura deriventur, à Lege rationis aberrant, & ſenſuum impetus ſequuntur, externarumque rerum imaginibus perculſi, affectiones illas pariunt, quibus animus perturbatur, unde lumen rationis inter affectionum ipſarum tenebras deliteſcit; hinc ſæpiùs homines impetu abripiuntur; adeò ut ratione deſtituti, contra ſuam naturam prorsùs vivant, ùt Exercitatione de Facultatibus humanæ Naturæ, alteraque de Juſtitia hominum naturali demonſtrare conati ſumus: Quapropter innumerabilis malorum ſeges homini ab homine imminebat, nec nisì ex Societate, & ordine remedium quæri poterat; adeoque rationi obſecundantes, juxtaque Naturam ſuam agentes, cùm propter tranquillam, beatamque vitam coaluiſſent in Societates, ordinem expetivêre, ut ratio ipſa eum in modum explicaretur, quòd omnes ad eam ſequendam cogendi, ſi neceſſitas expoſtularet, facultas eſſet. Unde ordo eſt, ut in ratione perſiſtant homines, ratio autem eſt ipſorum Natura; ordo igitur eſt à Natura, atque in ea primum; id autem eſt eſſe à Deo immediatè.

Oportet igitur ipsum à modo distinguere; modus enim medium est, quo utuntur homines ad assequendum ordinem; quæcunque propptereà facto hominis eveniunt, unde diversitas ordinis promanat, non ordinis sunt fons & origo, sed velut inciles, per quos ordo ipse fluit, variosque se dispergit in rivos.

Ordinis ergo necessitas est, ut homines in ratione vivant, & proinde agant juxta Naturam; Ordo autem sinè summa potestate nec potest concipi, unde à Deo est immediatè summa potestas, qui hominibus utitur tanquam mediis, ut uni, vel paucis, vel multis inperscrutabili suæ providentiæ arcano concredatur.

Pacta igitur, ex quibus Societates aliquæ in ordinem redactæ, Legesque mutuæ inter Principem & Populum, personam explicant, cui summa Potestas à Deo ordinata communicatur; hinc Deus Hebræo populo volenti daturus Regem, licèt alias haberet ordinem, eum admonuit de iis, quæ sub Rege tolerare oportebat, quasi diceret: *Summam vultis Potestatem penes unum, dabo equidem, sed ille multifariam abutetur; nec propptereà vobis ab eo recedere licebit,* de qua re magìs infrà.

De variis ordinibus Civitatis.

Cunctis igitur unus, vel Populus, vel pauci præsunt summâ potestate. Unus absolutè, aut civiliter imperat, jureque vel injuriâ. Dum absolutè præest, Dominus dicitur, cæteri autem sunt servi, quos licèt bonis Legibus moderetur, suam tamen potiùs spectat utilitatem, illorumque præcipuè propter se, ejusque Dominatus est omni Lege solutus. Civiliter autem; dum Princeps ipse Divinis, ac Naturæ Legibus obtemperans, Subditos quidem suis vult imperiis obsequentes, sed tamen naturalem eorum libertatem, rerumque Dominium conservat, ac tuetur. Jure, cùm legitimè adeptus Imperium, non eum in modum exercet, ut subditorum bonis, ac libertate impudenter abutatur. Contrà verò, si flagitio illud adeptus, nec bonis artibus exerceat, unde tyrannicè dominetur.

Pauci verò aut ex virtute, aut divitiis, aut nobilitate summam Potestatem adepti, vel omnium, quos regunt, spectant utilitatem, vel ipsorum Potentiam per arcana, & artes conservare duntaxat student; & Populus denique, dum in legitimis comitiis summam Potestatem per vices, tempusque determinatum concredit, cæterosque Magistratus eligit, Legesque dominari facit Societatis universæ Bono; aut dum Plebs tantummodò Potentiam arripit,

ripit, eâque abutitur adeò, ut non Lex, sed multitudo ipsa dominetur, suoque arbitrio, & Decretis administret universa.

Sex igitur sunt ordinum in Civitate modi. Tres autem rectè instituti, cæteri aberrantes, ac vitiosi. Primus *Dominatio* vocatur *unius*, qui tantummodò in hoc à tyrannide discrepare videtur, quia Dominus servos ipsos Lege moderatur, eorumque curat etiam utilitatem, unde nec parent inviti. Alter verò est *Regalis Monarchia*, seu *Regnum*, qui quidem est omnium primus, semperque celebratus, licèt diversæ sint ejus species. Tertius denique Tyrannis est, cujus omnium pessimæ sunt artes & arcana, flagitiaque perpetua; nam spretis etiam Naturæ Legibus suam tantùm spectat utilitatem, Potentiamque adeò augere studet, ut ad libitum prorsùs regnet invito Populo. Ordo verò paucorum ex virtute, qui meritò nuncupantur *Optimates*, *Aristocratia* dicitur, cui alter opponitur, paucorum nempe potentiâ, quam *Oligarchiam* vocant, & Populi tandem legitimè imperantis alter, qui *Reipublicæ*, aut quandoque *Democratiæ* vocabulo denotatur, cui Plebis Dominatio, quam *Ochlocratiam* nuncupârunt, opponitur; cujusque variæ sunt etiam species, quæ *Democratiæ* quoque nomen retinent, quas antequam sigillatim percurramus, summam Potestatem paucis universaliter debemus explicare.

De summa Potestate.

Spiritum, & animam Civitatis summam Potestatem esse diximus, per eam enim est ordo, quo Civitas ipsa vivit, quoque sublato dissolvitur. Erit ergo *summa, & libera moderandi Civilem Societatem Potestas ad finem propositum*; unde & summâ inter homines libertate, & summo in Subditos Imperio simul constat; ordinis enim est primum, à quo cæteri omnes, sicut ordo postulat, agendi, aut coërcendi vim accipiunt, & facultatem; sicut enim in naturalibus causis inferiores, quæ à superioribus dependent, contra earum efficaciam vim agendi non habent, ità & in moralibus. Finem verò, ad quem ordo tendit, jam innuimus, ut nempe homines ex præscripto rationis vivant in Civitate sibi sufficienter instructa; quod quidem summa Potestas in Societate præstare, ac efficere potis est; *Omnium namque domos*, ùt Angli loquuntur, *Principis vigilia defendit, omnium otium ipsius labor, omnium delicias ipsius industria, omnium vacationem illius occupatio; estque halitus narium nostrarum, & lumen oculorum nostrorum.* Quare *umbram Dei* Arabes, Persæque nuncupârunt, Vicariam namque in Societa-

Societate Dei Poteſtatem exercet, unde Sacræ Literæ : *Rex ſedens ſuper ſolium Judicii ſui diſſipat oculis omne malum. In luce vultûs Regis eſt vita, & benevolentia ejus eſt ùt nubes pluviæ ſerotinæ, & illius favor eſt ſicut ros ſuper herbam. Rex eſt ſpiritus narium noſtrarum, & ſub umbra illius vivimus inter Gentes. Idem eſt clypeus noſter, & arma noſtra bellica, & in illius pace nobis eſt Pax. Illo uno vigilante nos ſecurè dormimus, & quietam vitam agimus cum omni non honeſtate ſolùm, verùm etiam in omni pietate.*

Summa igitur Poteſtas finem in Societate propoſitum nedum Naturæ, ſed Divinâ Lege promovere tenetur, licèt rationem ſoli Deo ſit redditura, nulla enim eſt juſtitiæ Curia præter conſcientiam ſuam ; unde quæ jubet Civibus, ſalvo jure Superioris, nempe Dei, mandare debet, ac proinde Divina Lex tum naturalis, tum poſitiva ſarta tecta ſemper erit ; cæteris ſoluta Legibus, nisì quatenus ad finem propoſitum conducant ; ſalus enim Populi ſuprema Lex erit. Quare Sextus Cæcilius, Leges, dicere ſolebat, in Principis arbitrio perinde eſſe, ùt in Poteſtate Gubernatoris ipſa Gubernacula, quæ eſſent inutilia, nisì ad omnem Cœli faciem, & opportunitatem moveri, & converti poſſent, nè ipſa navis cum Gubernatore priùs naufragium patiatur, quàm Vectores conſuli poſſint ; hæc autem de ſumma Poteſtate, cui propterea Majeſtas, ſummum nempe faſtigium, ac ſummum rerum judicium ſemper ineſt, intelligimus, ſunt enim aliquæ precariò vel ad tempus conceſſæ, de quibus infrà.

Ex quo jura illa, quæ Majeſtatis vocant, quæque nec cedi, nec diſtrahi, nec ulla ratione abalienari à ſumma Poteſtate poſſe, ac ne ulla quidem temporum diuturnitate præſcribi omnium Decreto conſtat, quæque Juris-Conſulti *ſacra ſacrorum*, *atque individua* nuncupârunt, neceſſariò derivantur ; quorum primum Legislatio erit: Univerſis nempe, ac ſingulis Legem dicere, nec eam ab ullo præterquàm ab immortali Deo accipere; licèt enim Subditis Legem ferre poſſit, ſi tamen ab aliquo quoquo modo ipſa acciperet, nec ſumma Poteſtas eſſet, nec Jura Majeſtatis haberet.

Aliud verò : *Bellum indicere*, *Pacemque inire*, quo nullum erit majus, ex eo namque Reipublicæ exitium, aut ſalus pendet ; unde potuit Romana Plebs jubendæ Legis arripere poteſtatem, pacemque inire, bellum verò indicere nunquam licuit, nisì Centuriatis Comitiis Populus juberet. Quare Gallis Cæſarem dedi oportere

tere Cato censuit, Legionesque domum revocari; quoniam adversùs Gallos injussu Populi bellum gesserat; hinc perpetuò apud Livium Romanorum bella Populi jussu indicta leguntur, atque ità & nunc, & anteà in Rebuspublicis servari videmus.

Tertium verò Caput in Magistratuum creatione positum est, nam cujus summa in Republica Potestas est, huic accepta ferri necesse est omnia omnium Imperia, ac Jurisdictiones, licèt majores Magistratus, ac Judicum Decuriæ Ministros aliquos sibi cooptare queant.

Quartum verò extrema est Provocatio; unde Romæ Valeriâ rogatione ab omnibus Magistratibus Populum licuit appellare, ut exactis Urbe Regibus universa Majestatis Jura complecteretur. Ac tametsi Hadrianus Augustus, nè à Senatu provocaretur, vetuisset; idemque jussisset Nero, Principem tamen per supplicationes, seu rogationes adire, nunquam est vetitum. Sic licèt in quampluribus Civitatibus majores Curiæ tum privata, tum publica extra provocationem definiant, summæ tamen potestati supplicare nunquam interdicitur, etiamsi mandatum esset, nè provocatio ulla, nève rogatio ad se feratur, ùt Caligola Edicto jusserat, quod nunquam fuit observatum. Nec enim summa Potestas eam sibi Legem dicere potest, licèt rogationes ipsas respuat; Leges enim Civiles erunt, quibus summa Potestas nunquam obligatur; hinc in Feudorum concessionibus licèt cum Imperio, & Jurisdictione, cunctisque Regalibus, quæ verè ad Majestatem pertinent semper excipi solent: *fiduciarium nempe obsequium*, seu *homagium*, & *extrema provocatio.*

Ab hoc verò extremæ provocationis jure *necis*, ac *vitæ potestas* pendet, quæ in Rebuspublicis semper fuit penès Populum, aut Concilium summum, unde Fabius à Dictatore Papyrio Populum appellavit, & Servius Galba Majestatis à Catone accusatus veniam à Populo obtinuit. Et hodie apud Venetos nulli quidem Magistratui, ac ne Duci quidem cum Senatu, aut Decemviris damnatos restituendi potestas est, cùm unicè magnum Concilium, in quo jura sunt Majestatis universa, præstare id possit.

Ad summam quoque Potestatem pertinet, *Numi percutiendi jus*, *ejusque pretium*, *pondus*, *ac imaginem præscribere*; unde Lege Tribunitiâ id Romæ factum constat, nec enim Senatûs Decreta, nisì Tribunis plebis assentientibus vim habere poterant; Senatus enim censebat, Populus verò jubendi habebat pote-

 statem.

statem. Nunc autem apud omnes Principes Lex Constantini Augusti peræquè custoditur; Majestatis enim pœnâ tenentur, qui numos corrumpere audent, bonaque damnatorum Fiscus vindicat, quare cùm Ariander Ægypti Præfectus Numisma inscio Persarum Rege suâ imagine signaverit, securi percussus est.

Est *Jus* etiam *Vectigalia*, ac *Tributa imperandi*; semper enim annexum est Majestati jus tantum è bonis Civium decerpere, quantum Reipublicæ salus expostulat; quare in cunctis tum publicis, tum privatorum bonis Dominium summæ Potestatis eminens pro Reipublicæ incolumitate perpetuò adhæret. Ex quo nemo potest jure conqueri Vectigalium, ac Tributorum solutione; nam sicut alimenta, ac vestes ad Corpus conservandum sunt necessaria, ità illa ad Societatem, quod est Corpus morale longè nobilius, præstandam incolumem; *Nec enim gentium quies sinè armis, neque arma sinè stipendiis, neque stipendia sinè tributis haberi possunt*; quapropter ineptè satis Nero Vectigalia cuncta omitti, idque pulcherrimum donum Generi mortalium dare cogitabat; nam, ùt eum Senatus admonuit, dissolutio Imperii inde secuta esset. De Generibus autem Vectigalium, ac Tributorum infrà, sicut de cæteris, quæ Regalia minora vocant. Illud tamen indubium semper erit, ejus naturæ jura Majestatis esse, summarumque adeò Potestatum propria, ut nec Subditis communicari, concessaque nullo unquam temporis curriculo præscribi queant, quòd si etiam expresè concessa fuerint, jure ipso excepta judicantur. *Nec enim*, ùt Themistocles Athenienses, & Cato Censor Romanos, sicut Plutarchus refert, in Concionibus monuerunt, *mortales adversùs Deum immortalem, nec privati adversùs Rempublicam præscribunt*; & pauca hæc de summa Potestate pro nunc libâsse sufficiat.

De Dominatione unius.

Diversimodè autem summa Potestas per unum explicatur; quando namque aut jure belli, aut deditione spontaneâ, sive etiam ex fœdere Cives cum fortunis omnibus arbitrio se permittunt unius, ille verò, nedum quæ sunt Majestatis, arripit, sed tum Subditos, tum Bona vult absolutè moderari, Dominationem constituit, Subditosque tantummodò uti servos agnoscit. Titulus autem ille justi belli, sive fœderis, aut spontaneæ deditionis cum moderamine servorum utilitatem respiciente *Tyranni* notam adimit, præcipuè verò dum confirmata Dominatio in jus hæreditatis transivit, spectatque Populus Familiam regnatricem, illamque ùt Dominam

minam colit, ac reveretur. Fuêre hujus generis, ùt Aristoteles innuit, antiqua Asiaticorum Imperia, quos propterea Barbaros nuncupavit, nam ad ipsa perpetienda naturâ ferebantur. Sic enim Persæ, Medi, Assirii, Ægyptii, aliique regnabantur, Regesque ipsos adorabant Deorum in modum; unde Livius inquit: *Barbaris pro Legibus semper Dominorum imperia fuerunt.* Ac propterea Themistocles ab Artabano Persarum Regem adire vetitus, nisì priùs eum adorare fassus esset; Regibusque ad bellum procedentibus terra, & aqua dabatur, ut omnium, quæ terrâ, marique continebantur, Dominos esse significaretur. Assyriorum autem primus Nimbrodus in sacris Literis memoratur, quem Magni Venatoris nomine, Latronis nempe potentissimi designant. Hodie Turca, & Moscus absolutam Dominationem exercent, ac propterea Subditi nîl habent proprium, sed omnia Principibus accepta ferunt, nec bonorum hæredes habent, nisì novo Principis beneficio eisdem permittantur. Sic Timnariotæ, quos vocant apud Turcas, Equestris nempe ordo, prædia possident fiduciæ nomine, pro quibus cum equis in bello servire tenentur, eorumque conductiones decennio quolibet renovare solent. Sunt & aliæ hujuscemodi Potestates in Asia, atque apud Indos, quorum Gens nec ullam Reipublicæ notionem habet, imò nec aliud dominandi genus percipit, adeò ut nec fœderati Belgii libertatem agnoscere potuerint, cujus propterea Legati sub nomine Principis Aurisiaci negotia expedire coacti fuerint. Habet autem hoc dominandi genus arcana quamplurima, quæ Turcarum Aula mirificè exercuit, quibusque potentiam suam firmare studuit.

De Regali Monarchia.

Sequitur ea dominandi species, *in qua sub unius Imperio Subditi naturali libertate, ac rerum Dominio fruuntur*, quæ *Monarchia Regalis* nuncupatur. Princeps enim dominatur juxta naturæ Leges, ac Dei ad Civium utilitatem, ut scilicet ex præscripto rationis agant, Divinamque ipsam, ac Naturæ Legem observent, quem ad finem Publici ipsius Civitatis Juris Princeps conditor, & custos efficitur; quo ex fonte cuncta boni Principis officia unicè derivantur, Lexque ipsa Naturæ Subditos inter se, & cum Principe adeò arctissimè copulat, ut mira inde Reipublicæ unio, ac felicitas existat. Atque hic est ille Ordo, qui Divinum Imperium, ipsumque Naturæ progressum imitatur, quique primus inter mortales elucescit. Summa verò Regalis Potestas sive electione, sive succedendi jure deferatur, parùm refert, dummodò unus tantummodò ju-

ra Majeſtatis univerſa compleɑatur; aliàs enim diverſa à Regali Monarchia Reipublicæ ſpecies efficietur; multò minùs ſi ad tempus exercitium habeat Majeſtatis. Quare nec Græcorum Æſimnetæ, nec Spartiatarum Reges Regalem hanc Poteſtatem explicare dici poterant: Primi enim licèt maximâ Poteſtate fruerentur, & optione fierent, non tamen perpetua ſemper erat Poteſtas, nec cuncta complectebatur, ùt Pittacus ille ſapiens à Mitilenenſibus tantummodò adversùs Exules lectus, cui propterea in omnibus convenit Romanorum Dictatoria Poteſtas. Lacedæmones verò Reges potiùs militari quâdam Præturâ fungebantur, licèt tempore, & creatione differret, nam erat perpetua, & hæreditaria, illi enim nec in pace *jus vitæ, & necis* habebant, tantumque in bello, & re Divina Poteſtatem explicabant, ùt infrà. Hodie nec *Regalis Monarchia* dici poteſt Polonorum Reſpublica, nec Anglia; ſumma enim rerum ibi apud Nobiles exiſtit, in quorum ordine Rex eſt primus, ſed illi juxta Leges Regni Comitia celebrant, Magiſtratus conſtituunt, cæteraque Majeſtatis jura exercent, nec Rex propterea qui Nobilium ſuffragio creatur, Legislationem habet, ſed Sanctionum, quæ in Comitiis promulgantur, Cuſtos dici debet. Angli verò, licèt ſucceſſione Regem habeant, ejus tamen Poteſtatem procedentibus temporibus nimìs coarctàrunt. Nec enim pro arbitrio cuncta poteſt agere, ipſaque Legislatio eſt penès Ordines, vulgò Parlamentum, quod in Domum ſuperiorem, & inferiorem dividunt: in illa Regni Primores, & Epiſcopi conveniunt; in altera verò Civitatum, & Comitatuum Legati, qui propterea Londini ſubſident.

Romanorum quoque Reges nec Regalem Monarchiam conſtiuebant, licèt primus virtute à multitudine Rex Romulus fuerit proclamatus, ſicut priùs relata fuiſſe Regna innuit Ariſtoteles, quorum genus vocat heroicum; multitudo namque propter accepta beneficia vel in bello, vel in pace Regnum deferebat, Poteſtatem tamen certis Legibus arctabat. Hinc ſub Romulo Poteſtas Legum ferendarum, Magiſtratuumque creandorum penès Populum erat, authoritas autem penès Senatum; unde Senatum *decernere*, Populum verò *jubere* dicebatur; nec enim Brutus ipſe ſub libertatis initiis aliter Rempublicam ordinavit, Poteſtas namque Regia non ampliùs perpetuò penès unum, ſed ad binos Conſules per annum dumtaxat translata fuit, ùt in Exercitatione de Romanorum Republica diſſeremus.

Rega-

Regalis igitur Monarchia tunc verè dici poterit, cùm Princeps Jura universa Majestatis exercet, summamque Potestatem nullo tempore definitam habet, licèt illa vel optione, vel successione delata fuerit. Et potissimùm in Europa spectatur, nam si demas quod Turca, atque Moscus possidet, Populi cæteri præter Respublicas Regali Monarchiâ reguntur, licèt in aliquibus Regionibus servitii quoddam genus existat, uti sunt Glebæ adscripti, Kmetones in Polonia, & alii, quorum alibi mentio erit. Libertas namque naturalis in Subditis ac bonorum Dominium, summaque Potestas in Principe ad utrumque tuendum Regalem præcipuè constituunt Monarchiam; quare optimè Seneca, *ad Reges*, inquit, *Potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas*, ac paulò post: *Omnia Rex Imperio possidet, singuli Dominio.*

Quomodo autem Legibus, Majorumque pactis conventis Rex ipse teneatur, peculiari dissertatione discutiemus. Illud tantùm prorsùs dubio caret, nedum Subditos ad juris Naturæ, & Gentium normam moderari debere, sed iisdem Legibus Principem se præbere obsequentem; ac propterea solet Rex Senatûs Consilio res ipsas Subditorum moderari, quem è prudentibus, doctis, ac justis Viris sibi constituit. Hi autem vel scripto, vel coràm Consilium præbent, licèt Rex nec etiam totius Senatûs uniformi Consilio semper alligetur, in quo summæ Potestatis vis, ac Nota elucescit. Licèt autem Senatus & pro Reipublicæ incolumitate, & Subditorum negotiis consulatur, solet tamen Rex sanctiùs sibi paucissimorum Consilium cooptare, quod unicè in maximis negotiis, quæ salutem Reipublicæ, ac Statûs incolumitatem spectant, adhibetur; ac propterea in fœderibus sanciendis, pacisque, & belli actionibus, cæterisque gravioribus Reipublicæ negotiis solent adlaborare, & Regis arbitrio vel cum eodem negotium omne disquiritur, vel unus è Consilio Regi refert suam, aliorumque Sententiam, sive sit Consilii Præses, sive alter à Secretis, seu quicunque à Rege jubetur.

De Tyrannide.

Tyrannidem autem Regali Monarchiæ oppositam tunc exerceri diximus, cùm scilicet *spretis Naturæ Legibus, ac Dei, ipsâ naturali Subditorum libertate, ac bonis, qui dominatur ad libidinem abutitur.* Sed non uno contingit modo, aut enim Regnum alteri injusto bello eripit, Regnique jura evertit, aut Reipublicæ formam, atque ordinem destruit, ut solus Dominatu potiatur, aut è legitimo

mo Principe in Tyrannum per ſcelera evadit, dum Subditis tanquam mancipiis abutitur, poſthabitâque Legum omnium, ac Reipublicæ curâ ſuâ utilitate, ac voluptate metitur univerſa; licèt fieri poſſit, ut unus idemque Princeps, Rex quidem erga Cives, Dominus erga juſto bello fractos, in alios verò tyrannicè ſe gerat. Si autem in ſemel ſtatuta Tyrannide ſucceſſor bonis etiam Legibus Subditorum utilitati proſpiciat, paulatim Tyrannus eſſe deſinit, quamvìs eadem Inſtituta prout eidem poteſtati conſervandæ convenientia ſervaie cogatur; quare licèt Cæſar Reipublicæ Romanæ formam invertiſſet, atque Auguſtus, poſtquàm militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otii pellexit, munia Senatûs, Magiſtratuum, Legumque in ſe traxiſſet, quapropter uſurpatorum notâ jure cenſeri poterant; non tamen Tiberius, qui jam Romam in ſervitium ruentem adinvenit, & Conſules, Senatus, Miles, & Populus in verba ejus juravêre, unde vocatus, electusque potiùs à Republica videbatur, quàm per uxorium ambitum, & ſenili adoptione irrepſiſſe; quanquam Inſtituta, quæ ad ipſius Dominationis ſalutem pertinerent, probè ſervaverit; nam & Romanorum animos effregit, & inter ſe diffidentes reddidit, & vires infirmavit, clariſſimo quoque delatorum arte ſublato. Erat igitur legitimus Princeps, ſed tyrannicè in aliquibus ſe gerere videbatur, quoniam ea temporum conditio ad exercenda Dominationis arcana quamplurima cogebat. Propriè igitur Tyranni denominatio competit illi, qui nec cooptatus à Principe, nec Populi ſuffragio, nec ſorte, nec hæreditario jure, nec teſtamento, nec juſto, legitimoque bello, nec ullo denique alio titulo præter omnium voluntatem Rempublicam invadit, cujus vita adeò eſt miſerrima, ut perpetuis terroribus agitetur, diriſque cruciatibus diu noctuque dilanietur. Quare Diogenes felicitatem Dionyſio invidit, dum ab Arce Corynthi deturbatus, Athenis ſecurus verſaretur; cùm enim illi gratiam haberet Dionyſius, quaſi vicem ſuam graviter ferret, *Ego*, inquit ille, *tantam felicitatem tibi invideo, qui cum ſervili animo & abjecto ſemper ſis, ac fueris, dignus eras, qui in tyrannidis arce miſerrimam vitam traheres, exitumque Patri ſimilem haberes; nunc tamen cum ſumma tranquillitate animi nobiſcum vivis, & vivis ſecurus!* atque de hoc Tyrannorum genere ea, quæ paſſim inculcantur, ut jure occidi queant, ſunt accipienda; nam ubi Reges jure Majeſtatis per ſe legitimè fruuntur, nil Subditis

ditis nisì *obsequii gloria* relictum erit, nullumque ad eos judicium pertinet, etsi tyrannicè se gerant. Unde David Saul Regem nunquam violari passus est, licèt Sacerdotes omnes, qui eum hospitio exceperant, crudeliter mactâsset, atque ille bis in potestatem incidisset, militemque, qui Regis caput in ipsius gratiam amputâsse nunciaverat, statim necari jussit, ùt etiam Alexander Magnus fieri jussit adversùs Darii parricidam, quem Carnifici acerrimè torquendum tradidit, licèt ejus vitam justo bello petivisset. Sed plenæ sunt tum Græcorum, tum Romanorum Historiæ eorum, qui conjuratos, ac parricidas sui Principis, quamvis tyrannicè se gessisset, supplicio affecerunt, quod illis ingentem attulit gloriam, atque imperandi securitatem. Unde cùm Theophilus Græcorum Imperator gratificandi specie eos, qui Patrem occiso Leone Armenio, Imperatorem constituerant, vocari fecisset, cunctos posteà mactari jussit, & Domitianus Neronis Libertum capite damnavit, quia Neroni se jugulanti, eumque enixè roganti, ut opem ferret, obsecutus fuerat. *Vitia enim erunt donec homines, sed nec hæc continua & interventu meliorum sæpissimè pensantur, unde ferenda Regum ingenia, & boni Principes voto expetendi, qualescunque tolerandi.*

Aristocratiæ verò idem est objectum ac Regni, *eodem namque modo & naturalis Subditorum libertas, & bonorum proprietas custoditur.* Congruit autem Naturæ, quia meliores imperant; duo namque specificè Aristocratiam constituunt, *mente scilicet inter cæteros præstantium, seu qui habeantur inter alios optimi, summa Potestas, & Subditorum salus;* Quare Leges ferunt, quibus illa promoveri, ac conservari queat. Latis autem Legibus, illas dominari faciunt, nec propterea suo arbitrio, ac voluntate populum regere videntur, licèt si justa subsit causa, veteres abolere, aliasque sancire non prætermittant. Cùm ergo virtute duntaxat metiri debeant, ut jure Optimates nuncupentur, simplex Aristocratiæ forma planè redditur difficillima, eâ namque tum Nobilis, tum dives, tum pauper potest excellere, & si pauper virtute præstet, is Nobili, ac diviti deberet imperare; quod iis invitis contingere oportere rerum humanarum conditio suadet, adeoque motus excitari necesse est. Concilium enim in Populo universo duntaxat ex virtute metiri, illudque, ut perpetuò summâ Potestate fruatur, efficere, atque ut ab eo tum Senatus, tum sanctius quoddam Consilium constituatur, cæterique eligantur Magistratus ad Rempublicam necessarii;

De Aristocratia.

cessarii; arduum sanè, ac pænè impossibile videtur; rerum namque humanarum natura non patitur, adeoque non quod est optimum, sed quod ex suppositione potest haberi, optimi locò censendum erit; unde Aristocratia simplex, seu optima est pænè impossibilis; quare Optimatium adhuc regimen erit, licèt non omnes, qui præsunt, sint optimi, ad eam namque non requiritur necessariò virtus in homine, quatenus ipse sit talis, sed quà Civis, adeoque non eadem prorsùs erit Viri boni, ac boni Civis conditio, potest namque ùt bonus Civis se gerere is, qui non integrè boni Viri nomen mereatur; in illa enim si dari posset omnium optima, idem esset, bonum Virum esse, ac bonum Civem, & è contrà. In aliis autem virtutem Civis necessariam ad Civitatis statum ducimus; Vir enim bonus ex perfecta virtute dicitur, quæ paucis admodum, raròque contingit; unde inquit Euripides: *Nè mihi cuncta, sed quorum Civitati sit usus.* Quapropter forma, quæ Aristocratiæ dat esse, *civilis virtus, ac salus est Subditorum*, adeoque semper erunt Optimates, si illam, non autem eorum potentiam sibi proponant; virtus igitur Imperantium quà Civium, sicut Aristocratiam specificè constituit, ità eorum à civili virtute deflexio alias efficit species; parùm igitur refert, an Nobiles, an Divites, an utrique simul, an verò ex universo Populo suffragio meliores ad imperandum eligantur, si Reipublicæ utilitatem unicè spectaverint, Legesque dominari facient; tunc enim semper Optimates dicendi erunt, quoniam non numerus ipse, sed Imperantium virtus, aut malitia diversas Reipublicæ formas constituunt, adeoque si Divites, aut Nobiles non Reipublicæ salutem, sed ipsorum potentiam promovere studeant, tunc *paucorum dicetur Potentia, & Dominatus*, quæ *Oligarchiam* efficit, vel *paucorum Tyrannidem*, si modum omninò excedant, *ac Subditorum libertate, & bonis ad libidinem abutantur*, ùt fuêre Athenis triginta Tyranni, Romæ postremo tempore Decemviri, ac omnium pessimè Triumviratus ille, quo præstantium Virorum cædes, & proscriptio in Commercium venire visa est.

Unde si Lex nullimodè dominetur, sed illorum arbitrium, ac voluntas absque ulla salutis publicæ cura, semper *paucorum* erit *Tyrannis* Oligarchiâ pejor, quoniam illa etsi Leges stabiliendæ potentiæ aptas ferat, eamque præcipuè contempletur, salutem tamen Subditorum promovere simulat, adeoque licèt velit dominari, non tamen dominatione ad libidinem abutitur.

Qua-

Quare licèt non una sit Aristocratiæ species, ex objecto tamen, si unum idemque sit, in aberrantem, ac vitiosam non transit formam, cùm tantummodò magis, minùsve perfecta dici queat; ac propterea si summam tantùm Potestatem habeant ii, quorum determinatus est census, nullusque censum inæqualem possidenti aditus erit, ut proinde cunctos illi duntaxat eligant Magistratus, dummodò tamen non ex determinato personarum ordine, sed ex Populo virtutem præcipuè spectando, eos eligant, utilitatemque publicam promoveant; *adhuc Optimatium regimen erit;* sic etiam si ex Nobilibus tantummodò magnum Concilium conflari videatur; dum enim illi ad cæteros Magistratus non duntaxat Nobiles, sed è Populo meliores admittunt, salutemque curant Universorum *Optimates* jure nuncupantur.

Quòd si supremi Magistratus tantùm Nobilibus, vel æqualem censum habentibus ab ipso magno Concilio demandentur, tunc licèt reverà regiminis forma paucorum potentiam spectare videatur, attamen si virtutis ratio habeatur, Lexque perpetuò servetur, quæ illos præferri jubeat, quos gestarum rerum laus, vitæque anteactæ imago satis commendat, inferiores etiam Magistratus, atque officia cæteris, & quidem melioribus de Populo communicando, Aristocratia sanè erit quoque celebranda, atque ad permanendum aptissima. Reipublicæ namque ordinem à Civibus desumi necesse est; Civium autem meliores ii porrò sunt, quos virtus innotescere fecit, hi autem sunt Nobiles, quibus divitiæ sunt profectò necessariæ, ut decus servent, nec illiberali quæstui vacent; penès eos autem summam rerum esse debere ratio suadet, quia Reipublicæ salutem plus quàm cæteri promovere coguntur; quapropter meritò Titus Flaminius Proconsul, ùt Livius inquit, *eam partem Civitatis Thessaliæ potiorem fecit, cui salva, tranquillaque omnia magis esse expediebat*, cujus exemplum Andream Doriam in constituenda Genuensium Republica secutum videmus.

De Democratia.

Democratia verò ea est, *in qua summa rerum Potestas à Populo explicatur ad finem propositum, libertatis nempe sub legum præsidio*; quare maximè ex æquitate duci debet. Legem enim in hac Reipublicæ specie perpetuò dominari oportet, æquumq; , atque honestum normam esse Potestatis: nec igitur majori sunt in pretio divites, quàm pauperes, quamvis longè divites numero antecellant. Unde quia quod pluribus placet, ratum esse necesse est, potentior ex accidenti fit Plebs: Magistra-

tus autem patent universis, sive divites sint, sive pauperes, cùm hæc sit propria Democratiæ Nota, *posse scilicet omnes vicissim parere, & imperare*; quare *Concio* Magistratus erit omnium maximus, atque in ea Populus jura Majestatis explicat, Legesque condit, novas jubendo, vel veteres abrogando, Magistratus mandat, ùt jurisdictionem, procurationem viarum, mœnium, ærarii, &c. deque bello, & pace deliberat. Concionis autem celebrandæ modus est multiplex, nam vel coëunt universi de Republica deliberaturi, vel vicissim conveniunt, atque vel universi de rebus omnibus deliberant, vel de rebus, quæ summam Reipublicæ tantummodò respiciunt, vel pauca tantùm sibi sumunt deliberanda, ut nempe de repetundis, de fœderibus, & bello; Legislationem autem, ærarii curationem, præmiorum, & pœnarum distributionem, aliaque Jura Magistratibus concredunt, ab ipso tamen Populo *vel suffragio, vel sortito* designatis; verùm de Comitiorum celebrandi ratione, & quomodo per Tribus, unde Tributa, Curias, ex quo Curiata, Centuriasque, à quibus Centuriata nuncupârunt, instituta fuerint, Exercitatione prædictâ de Romanorum Republica disseremus.

Meritò igitur inter rectas Reipublicæ formas adeò instituta Democratia recensetur, cùm enim ità temperata est, ut æqualitatem spectet & libertatem, si tantummodò Magistratuum designatio per suffragia, & electionem ex Lege statuatur, ut pejoribus è Plebe ad eos invadendos nullus pateat locus, Reipublicæ potiùs nomen assequetur, cùm aberrantis Democratiæ nota sit *Pauperum potestas*, sicut Oligarchiæ *Divitum*, qui sunt in Civitate maximè sibi adversantes, unde cùm nullâ re dives à paupere discriminetur, nec e contrà, harmonia quædam efficitur atque concentus, in quo Reipublicæ hujus ordo consistit; non enim sicut alii, aut ex paucitate, aut ex multitudine, adeoque ex numero, Rerumpublicarum formas distinguimus, cùm *quale* non *quantum* attendamus, quod quidem in libertate, divitiis, disciplina, ac Nobilitate consistit, *quantum* verò in ipso Civium numero, ac Urbis magnitudine. Unde si pauperum adeò prævaleat potestas, ut Rempublicam suo arbitrio moderentur, licèt numero divites excedant (quod pænè est impossibile, pauperes enim ubique sunt plures, adeoque ex accidenti, dum hi præsunt, multitudo videtur dominari) non erit paucorum dicenda potestas, seu *Oligarchia*, cujus finis *Divitiæ*, nec *Aristocratia*, cujus finis est *virtus*, sed *Democratia* species aberrans,

errans, *cujus terminus licèt libertas esse videatur, æquitas tamen, & æqualitas absunt, adeoque nec libertas ipsa reperitur.* Unde in ea Leges cunctas atque Instituta popularia cernuntur, atque ad potentiam tantùm pauperum, seu multitudinis accomodata, ac propterea *Ochlocratia* nuncupabitur. Si autem impotenter adeò dominetur, ut nullus Legibus relinquatur locus, sed cuncta Decretis propriis administret, tunc *Tyrannis* erit *Plebis* omnibus longè pejor; nedum enim in meliores Imperium exercet, & Decreta, sed Magistratus ipsos dissolvendo, cùm nullam iis relinquat authoritatem, nec eorum vitæ parcit, nec fortunis; id quod evenire advertit Aristoteles propter *Demagogos*, ipsi enim assentatores plebis sunt, atque ut ad ejus potestatem omnia redigantur, authores, ut ipsi potentiores evadant; licèt enim Plebs dominari videatur, illi tamen ejus Sententiæ Domini fiunt, sicut assentator Tyranni; sed omnia hæc exemplis meliùs patebunt, quæ ex Romanorum, Lacedæmonum, ac Atheniensium Republica desumemus.

Nunc autem de modis, quibus Rerumpublicarum formæ conservantur, pauca universaliter differemus. Cùm autem ea sit Civitatum natura, ut maximè ex paribus, & æqualibus consistat, quod in mediis præcipuè inest, hocque difficillimum, semper enim excellunt sive opulenti, sive Populus; qui propterea à medio plurimùm distant, trahere ad se Rempublicam student; nunquam enim æquitatem volunt; quapropter si opulenti exempli causà potestatem arripuerint; nolunt pauperes victi Imperium pati, & è contrà; adeoque vel *extrema Democratia*, vel *gravissima* oboritur *Oligarchia*, quæ ratio Aristotelem movit, medio proximam meliorem judicare, & propterea in Democratia penès Agricolas Imperium constituere, atque in *Oligarchia* minimi etiam Censûs rationem haberi; quare Agricolarum superante multitudine *primam Democratiam* vocavit, Opificum verò, & Mercenariorum *extremam*, itemque & alias his interjectas, ac similiter de *Oligarchia*; *primam* enim, ubi minimus est paucorum census: *ultimam*, ubi maximus; hinc quocunque in statu Leges ferantur, ad medios collineare oportebit, sive enim Legumscriptor Oligarchicas, sive Democraticas Leges ferat, Legibus ipsis divites cum pauperibus, & è contrà, conciliare debebit, ut nempe neque ad multitudinis, neque ad paucorum Imperium, & opes prorsùs dirigatur, sed nonnihil ad mediocrem statum inducendum, & confirmandum inclinet, hâc e-

nim ratione Status ipſe diuturnior efficietur. Peccàrunt igitur, qui in Ariſtocratia conſtituenda non tantùm, quòd plus tribuêre divitibus, ſed populum circumvenire docuerunt; nam *neceſſariò ex falſis bonis aliquando verum exoritur malum.* Divitum namque cupiditates coërcendæ ſunt Legibus, quoniam Rempublicam magìs perdunt, quàm populi. Quoniam autem diffidentiam ſuſtinent inter ſe, mediorum partem, qui nempe ſint mediocriter divites, vel ambabus potentiorem, vel alterutra efficere ſtudebit, ut utroſque ſimul conjungat, vel adversùs eam, quæ Rempublicam invadit, reſiſtendi vim aſſequatur.

De converſione ordinis in Civitate.

Omnis autem turbandi Civitatum ordinis origo erroneâ quâdam juſtitiæ perſuaſione nititur, ut nempe, qui pares ſint ex parte, in omnibus eſſe credant, qui verò impares, ſe quoque credant in omnibus præſtare; æqualitatem enim ſibi adſciſcit Populus in Oligarchia ex libertate: Divites verò, quia divitiis antecellunt, in omnibus præſtantiores eſſe opinantur; ùt quoque Nobiles, quam enim habent imparitatem propter Genus, ad omnia trahunt; cumque proptereà ex parte tantùm ſint inæquales, in omnibus cupiunt eſſe, quia propter imparitatem ex parte ſe omninò impares judicando præeſſe abſolutè debere putant; unde motus exiſtunt in *Democratia* propter divites, in *Oligarchia* propter pauperes, ex libertate in cunctis æqualitatem ſibi tribuentes; qui enim virtute antecellunt, licèt omninò & abſolutè ſint impares, atque proptereà jure præeſſe deberent, non tamen propter virtutem ſeditiones movent, nam *virtus ipſa res novas moliri prohibet.* Et hæc profectò eſt converſionum omnium fons & origo; ab ea namque mutationum cauſæ derivantur univerſæ, ùt ex Rerumpublicarum omnium exemplis liquet, nam Romæ ad æqualitatem firmandam Populus Leges expetivit, & iis ferendis Decemviri creati, qui cùm Potentiam retinuiſſent, Statum Reipublicæ prorsùs immutàrunt; hucque referri poſſunt motus ex agrariis legibus orti, nam æqualitatem in agris dividundis Populus ſibi vindicare conabatur.

Sed mutationum genera antequam eorum cauſas prolixiùs percurramus, debemus intueri; eæ verò tunc omninò accidunt, *cùm Status ipſe, ſeu Reipublicæ ordo penitùs immutatur*, adeoque ſi ex *Democratia*, ſeu *Ariſtocratia* Monarchia inſtituatur, & è contrà, Reſpublica omninò evertetur, cùm ordo ipſe tranſeat in aliud genus; ſic Hebræorum Civitas, quæ Ariſtocraticè, ſeu meliùs Theocraticè

craticè regebatur, Imperio nempe ipsius Dei, in Monarchiam transiit, cùm Populus ipse Regem à Deo petiit, & obtinuit; idem est, si Regnum in Tyrannidem convertatur, ùt Romæ accidit Tarquinio illo Rege, qui superbus meruit nuncupari. Alterum verò mutationis genus est, cùm eodem Reipublicæ Ordine manente summæ tantùm Potestatis in alios fit translatio, ùt Galliæ contigit, dùm Pipinus Hilderico Rege exauthorato Regnum sibi vindicavit. Tertium autem, dum licèt nec Status, nec Princeps immutetur, ordo tamen ipse intentior, aut remissior evadit, cùm scilicet magìs Oligarchicus, vel magìs Democraticus efficitur. Sed exigua intentio, sive remissio ab initio vix advertitur; solet autem paulatim alterutra magìs intendi, quare primò deterior fiet Respublica, tandem nè Respublica quidem; qui enim ad nimium trahunt, Legesque, & Instituta modum excedentia condunt, Respublicas tandem perdunt, adeoque multa, quæ popularia videbantur, populares ipsas Respublicas evertêre, & è contra, ùt Nasi comparatione docuit Aristoteles, nam si à naturali rectitudine paulatim in aduncum, aut simum deflectat Nasus, non tamen ad speciem pulcher esse desinet: sed si ampliùs justo productus fuerit, planè deformis, ac tandem nec Nasus quidem videbitur; Expedit ergo Oligarchiæ, ùt & Democratiæ, quæ modum excesserit, potiùs remitti; sic enim meliores fiunt, dum ad rectum inclinentur, adeoque magìs stabiles evadunt. Moderatâ enim Athenis Democratiâ Solonis tempore, intensâque Demosthenis, & Aristotelis ætate pessumivit; & Roma, dum Plebs cuncta ad se traxisset, primò à Demagogis oppressa, nullum aliud posteà remedium adinvenit, nisì ut ab uno regeretur; Heracleæ verò Oligarchia à paucis ad sexcentos Imperio translato moderatior evasit. Solet autem Tyrannis remissior in dies, ac moderatior evadere; nam vult Tyrannus populum allicere, atque suorum criminum oblivionem inducere novâ virtutum specie, quas propterea simulat, ac explicare studet.

Quædam autem potiùs alteratio contingere videtur, novâ Magistratûs institutione, aut veteris abrogatione; dum enim Dictatoria Potestas Romæ primùm creata, mutationem aliquam evenisse fatendum est, ut quoque dum Tribunitia Potestas fuit primùm Legibus firmata, nam Decemviri formam ipsam Civitatis immutârunt; unde Livius (*a*) *anno*, inquit, *ter centesimo altero*, *quàm condi-*

(*a*) *lib.* 3.

condita Roma erat, iterum mutatur forma à Consulibus ad Decemviros, quemadmodum ab Regibus antè ad Consules venerat translato Imperio; licèt dum Tribuni Potestatem omnem arripuêre, formam etiam Civitatis immutâsse videantur.

Cùm igitur ità sint affecti qui seditiones movent, ad eas præcipuè incitat ambitio, & avaritia, unde quæstum, & honorem immodicè cupiunt, damnumque, & ignominiam fugere satagunt, quare optimè Sallustius: *primò igitur*, inquit, *pecunia, dum Imperii cupido crevit, ea quasi materies omnium malorum fuère; namque avaritia fidem, probitatem, cæterasque bonas artes subvertit: pro his superbiam, crudelitatem, Deos negligere, omnia venalia habere docuit. Ambitio multos mortales falsos fieri subegit.* Contumelia autem maximos semper motus ciere visa est, præcipuè in Oligarchiis, nam in Aristocratia, quæ virtutem habet pro termino, nemo afficitur contumeliâ; quoniam si, ùt dictum est, æqualitatem appetunt Cives in Oligarchia (nec enim putant divitias, aut Nobilitatem ejus præstantiæ esse, ut jure Imperium mereantur) quî animi motus excitari non debebunt, si addatur contumelia? Sic Romæ, dum Decemvir ille Appius Claudius Virginii filiam deperibat, Legeque abutebatur, Vindicias dando contra libertatem, sibi, & sociis ruinam accersivit; quare multis etiam Principibus exitio fuit; Philippus namque Macedo medius incedens inter Alexandrum filium, Generumque alterum Epyrotarum Regem non alia de causa fuit à Pausania interemptus, quàm quia illatam ab altero injuriam ulcisci neglexerat, & Cajum Caligulam miles ab eo irrideri solitus occidit. Quæstus verò, seu lucrum mortalium animos adeò afficit, ut iniquissimè ferant, Vectigalia, & bona publica depeculari, magìs autem, si eorum privatas opes, ac fortunas nec in tuto vident. Quot enim Regnorum, & Rerumpublicarum eversiones ob nimia, aut nova Vectigalia? Ob id enim decem Tribus ab Roboamo Salomonis filio abalienatæ, duoque inde Regna constituta, quod ambobus tandem exitio fuit, bellis enim inter se attrita facillimè in Potestatem hostium venêre. Sed exempla essent innumera, & quælibet Historia fermè suppeditat.

Sed & in qualibet Republica honores, & Imperia, seditiones, ingentesque motus excitârunt, præcipuè dum indignis mandari visa sunt; Unde Lucretius:

Illum adspectari, claroque incedere honore,

(*b*) *de conjurat. Catilinæ in princip.*

Hinc

Hinc Romæ, perpetuæ Patricios inter & Plebem, acerrimæque contentiones ; Oligarchiæ verò præcipuè hac de causa dissolvuntur, cùm enim eam paucorum Dominationem ægrè ferat Populus, quid non audebit, si indignos etiam præesse videat ; Solent enim quandoque ditiores, nobilioresque (*Civili scilicet Nobilitate, non autem natura, qua unicè in virtute consistit,*) cæteros ignaviâ superare, *felicitate namque corrumpuntur mortalium animi* : Populus autem quamvìs virtute careat, ei tamen obsequitur, ac propterea dignos admiratur, eorumque acquiescit Imperio, unde Virgilius : *Veluti*

- - magno in populo cùm sæpè coorta est
Seditio, sævitque animis ignobile Vulgus.
Jamque faces, & arma volant, furor arma ministrat,
Tum pietate gravem, ac meritis si fortè virum quem
Conspexère, silent, arrectisque auribus adstant.
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

Nec dum de singulis judicat, facilè decipitur. Quare memoratu sanè dignum, quod Livius refert de Romano Populo ; cùm enim Patricios tantummodò Consules fieri ægrè tulisset, non aliter quievit, quàm latâ Lege, ut quatuor militares Tribuni promiscuè crearentur consulari Potestate, post quam Tribunos etiam omnes Patricios creavit Populus, contentus eo, quòd ratio habita plebejorum esset. Cùm enim de singulis judicium fecisset, Patricios digniores existimavit. Quapropter *eventus* (inquit Livius) *eorum Comitiorum docuit, alios animos in contentione dignitatis, libertatisque, alios secundùm deposita certamina, incorrupto judicio esse* ; statimque subdit : *hanc modestiam, æquitatem, & altitudinem animi, ubi nunc in uno inveneris, quæ tum Populi universi fuit* ? Quod & mirabili Campani Populi exemplo comprobatur, cùm enim Senatus universus à Populo tolli timeret, Pacullo cuidem Calavio se permisit ; ille verò claudit in Curia, præsidiumque in vestibulo relinquit. Tunc vocato ad Concionem Populo, duas res simul agendas proponit, veterem nempe Senatum tollere, & novum cooptare, nè Civitas absque publico Consilio esset, unde *cit ri*, inquit, *singulos Senatores jubebo, de quorum Capite vos consulam : quod de quoquo censueritis, fiet. Sed priùs in ejus locum virum fortem, ac strenuum novum Senatorem cooptabitis, quàm de noxio supplicium sumatur.* Tunc nominibus in urnam conjectis, licèt quòd primum sorte nomen excidit,

cidit, pro malo atque ſic uſque ad tertium judicâſſent; quoniam meliores, qui ſubſtituerentur, deerant, Senatum ipſum ex cuſtodia dimitti juſſit.

Excitari quoque motus ob metum ſolent, ùt etiam ex contemptu; quare ſeditionum præcipuè Authores ſubdolè Populum ad atrocia quæque impellunt, cùm enim ex iis veniam deſperet, magìs metuit, ac propterea in ſeditione perſiſtit, Remque publicam potiùs, quàm ſe perdere cupit; hic autem metus pænæ dicitur ob maleficia, & perpetrata ſcelera, ex quo motus concitantur, ſed eosdem parit effectus oppreſſionis timor; hic enim Cæſarem diu cunctantem impulit ad civile bellum; metuit enim, nè dimiſſo Exercitu Romam redeuntem inimici opprimerent. Pericles etiam eodem metu Peloponneſiacum bellum movit, timebat enim judicium capitis propter malè impenſam pecuniam.

Ex contemptu verò cùm Democratiæ, tum Oligarchiæ ſolent everti; dum enim diviſus eſt populus, judiciorumque vis, ac poteſtas elangueſcit, à Divitibus, & Nobilibus contemnitur, unde occaſionem arripiunt immutandæ Reipublicæ. Et è contra, dum Plebs numeroſior, ac potentior facta, Imperantium ordinem tanquam debiliorem aſpernatur; tunc enim motus concitat, & æquari poſtulat: æquata verò nec quieſcit; vult enim ſuo arbitrio cuncta moderari, ùt Romæ, & Athenis contigiſſe legimus, ex quo primùm Reipublicæ mutatio, ac tandem everſio. Fit quoque hàc de cauſa translatio Poteſtatis in Regno, nam Pipinus ob Hilderici Franciæ Regis contemptum Regnum occupavit, & Alphonſus Portugalliæ Rex Poteſtatem amiſit, eâ ad fratrem Petrum delatâ. Nec alia de cauſa Ludovicus Sfortia Mediolani Ducatûs Dominationem retinuit, nisì quia Nepos Galeacius pro ignavo habebatur.

Sed & ordinis unius in Republica nimiùm aucta Potentia, ſive diminuta ſolet etiam Rempublicam invertere. Viri quoque unius immodica authoritas, & præſtantia Rebuspublicis perniciem attulit; quare Oſtraciſmo Athenienſes, & Argivi utebantur; debet enim inter Civitatis ordines proportio quædam eſſe, quâ inter ſe conjungantur, & concordes efficiantur, quemadmodum enim phyſici corporis membra analogià quâdam inter ſe debent correſpondere, ut compoſitio ad Naturam eſſe videatur, ità etiam in Republica, cujus membra ſunt ordines; unde eam Plato muſico concentui comparavit. Mutatio autem tum ſenſim, tum repentè

pentè contingit, vel enim paulatim Plebs augetur, vel casu quodam, ùt si Nobiles in prælio fuerint interfecti, ùt Tarenti contigisse advertit Aristoteles, cùm Principes ab Japigibus deleti essent, & Athenis, ubi Themistocles fractâ priùs Optimatium Authoritate, Rempublicam in pessimam Democratiam commutavit.

Eveniunt autem aliquando sinè ulla seditione mutationes, si enim indignissimo cuique Magistratus demandentur, solent honestiores rationem creandorum Magistratuum immutare, ut nempe si fiant sortitò, per suffragia demandari curent, & è contra.

Morum quoque dissimilitudo, Religionis, Nationisque diversitas motus pariunt. Unde Siculi Gallos moribus suis adversantes eâdem die, atque horâ interemerunt. Quos autem motus, ac Civilia bella excitàrit Religionis diversitas, exempla suppeditant funestissima Germania præcipuè & Gallia.

Innumeræ autem aliæ sunt causæ, quoniam ùt optimè Aristoteles, *non de parvis, sed ex parvis rebus magni motus excitantur*; nam propter dissensiones inter Principes Viros etiam quandoque levissimis de causis maxima exorta sunt mala, & Rerum publicarum interitus; ex contentione enim inter Cepionem, & Metellum de annulo in auctione emendo belli socialis originem deducit Plinius, & Aristoteles exempla refert quàm plurima. Sed plenæ sunt his rebus Historiæ ferè omnes.

Democratia quidem maximè Demagogorum artibus in Tyrannidem degenerat; aut cùm plures Demagogi æqualem habent potestatem, in deterrimam Oligarchiam, vel cùm ipsimet Principibus Viris, quos injuriis lacessivêre (solent enim calumniis, & judiciis ditiores vexare, Plebemque adversùs eos concitare) causam præbent, Oligarchiam ex Democratia constituendi.

Oligarchiæ verò propter injurias in Plebem, dissensionesque paucorum inter se commutantur, quod enim dissidet, infirmum est, adeoque facilè evertitur. Rebus quoque novis student Oligarchæ dum sua intemperanter vivendo consumpserunt; tunc enim facillimè Tyrannis efficitur paucorum: Unde vel seditio adversùs eos excitatur; vel dum unus plùs altero publica compilat, qui compilantibus se opponunt, motibus causam præbent; Ex quibus vel unus tandem cæteros opprimit, ac dominatione potitur, vel rerum summa in Plebis incidit Potestatem: Sic Augustus fractâ etiam ope Antonii Lepidi Potentiâ, oppressoque tan-

dem ipſo Antonio ſolus Rempublicam invaſit. Sæpiſſimè autem ex Democratiis, atque Oligarchiis, quæ Legibus eorum Statibus convenientibus moderantur, in eas fit tranſitus, quibus paucorum duntaxat, aut Plebis arbitratu cuncta reguntur; in eas enim præcipuè mutantur, ad quas inclinant; unde pars ea Civitatis, quæ plus habet virium, ac roboris, Rempublicam tandem ad ſe trahit, & ſola dominatur, ùt in Florentina Civitate ſæpius accidiſſe comperimus. Quare cùm jam nimìs intenſa fuerit, nec propterea diù poſſit in eodem ſtatu permanere, vel in oppoſitam tranſit formam, violenter quidem, & maximis cum motibus; vel adeò temperatur, ſi præſtantium Virorum authoritas prævaleat, ut in rectam aliquam, legitimamque formam evadat. Quoniam verò Reſpublica præſertim Romanorum cuncta mutationum exempla ſuppeditat, de ea infrà ſedulò diſſeremus, ut res omnis pleniùs intelligatur, ac velut imaginem in ſpeculo cernimus, ità Reipublicæ doctrinam in Republica, rerumque ipſarum eventis contemplemur, qua de cauſa peculiares priùs cujuslibet formæ affectiones brevi tractatione percurrimus. Cauſæ autem, quas innuimus, quibusque motus, ac ſeditiones excitantur, unde præfatæ Rerumpublicarum formæ intereunt, ac convertuntur, (*interitus enim eſt prioris formæ abolitio, atque in aliam converſio*) & Ariſtocratiam optimam (fit enim aberratio à virtute) & Regnum, fortiùs verò Tyrannidem, ac unius Dominationem, ſicut ſuprà expoſuimus, invertunt; Quare forma quælibet nedum eas removere debet, ſed ſalutares quaſdam Cautiones adhibere. Cautionibus autem præcipuè indigent irregulares formæ, nam ùt optimè inquit Ariſtoteles, *Corpora bene conſtituta, & ad bonam valetudinem probè conformata, & ritè inſtructa navigia, plura incommoda ſinè læſione ſuſtinent, morboſa verò Corpora, & fatiſcentes naves, nè parva quidem ferre poſſunt, ità & peſſima quæque Reſpublica plurimam Cautionem deſiderat.*

De Cautionibus ſingularū formarum Civitatis.

In Democratia ergo nullimodè temperata, quam propterea Ochlocratiam nuncupavimus, licèt ſpecietenus libertas, & æqualitas ſpectetur, quia tamen ſemper numero, nunquam dignitate, Arithmeticà ſcilicet proportione, non verò Geometricà cuncta metiuntur, Plebsque ſemper numero antecellit, ejus propterea in poteſtate ſunt omnia; illa namque libertatem, æquitatemque ſtatuit, cùm id, quod multitudo comprobavit, ratum ſit, ac jus omninò. Ex hoc autem alter Plebis ſcopus derivatur, vivere nempe

nempe ùt quisque velit, unde illud, *non parere* natum est. Quapropter Instituta, quibus utitur, ad hunc semper duplicem scopum referri necesse est : cuncti ergo Magistratus ex omnibus indistinctè creantur, ut omnes quidem singulis imperent, singuli verò vicissim omnibus; iique sortito demandantur, aut si non omnes, summi tamen, nullà nec census, nec Nobilitatis, aut virtutis habità ratione; unde generis obscuritas, paupertas, sordes magìs in pretio. Magistratus verò nec diuturnos faciunt, & uni aut nunquam, aut rarò bis demandant. Judicant universi, & ex omnibus, & de omnibus, aut de maximis, ubi nempe summa Potestas explicatur; Concionem omnium dominam constituunt; Magistratui verò pauca, & exigua solummodò permittunt, eaque ad Concionem revocantur, si aliqua subsit causa. Concio, Judicia, Magistratus mercede potiuntur. Epulas celebrant inter se; eximios, & virtute præstantes Viros odio prosequuntur, ac propterea è Civitate arcere faciunt, hinc Ostracismus; Civem capitali pœnâ nunquam, aut quidem rarò afficiunt; mulctant verò exilio, pecunià, aliaque servant, quæ in Atheniensium Republica, præcipuè Demosthenis tempore observabimus, adeoque de ea Xenophon, (*a*) *quòd*, inquit, *eam Reipublicæ formam sequuti sint, propterea non laudo*; *quia dum illam prætulerunt aliis, improbos homines bonis esse meliori conditione maluerunt*; *atque hac causa est, quam ob rem eos non laudem. Verùm quandoquidem ità visum fuit ipsis, ostendam eos Rempublicam suam sartam tectam conservare, aliaque consequi, in quibus tamen Græcis reliquis peccare videantur.*

Tyrannidis verò triplex est Scopus, Cives nempe inter se diffidentes reddere, magni animi, ac præstantes tollere, & impotentes, ac pauperes efficere universos, unde Trhasibuli Consilium eminentium Spicarum, ac Tarquinii Superbi filio papaverum mutilatione significatum. Quare Cives inter se Patritios nempe & è contra committunt, dissidiaque inter eosdem promiscuè serunt, foventque; Collegia, & Sodalitates tollunt, nec convivia inter Cives amant, iis namque amicitia conciliatur; unde Græciæ, ac Siciliæ Tyranni Syssitia, uti vocabant, & Sodalitates sustulerunt: Disciplinas evertunt, scientia namque homines magni animi reddit : Peregrinis potiùs utuntur, quàm Civibus, nec amicis fidunt, & servorum ministerio utuntur; Assentatores habent in pretio, cùm sint abjecti animi (generosi enim amant, non adulantur) im-

(*a*) *de Athen. Repub.*

probis dignitates mandant, ac Magiſtratus; ſpeculatorum operam ſemper adhibent, ut quæ Civium quilibet dicat, aut faciat, eos non lateant, qui Potagogides, & Otacuſtæ Syracuſis vocabantur.

Cæteras autem artes tum Hyero apud Xenophontem explicat, tum graviter Plato, (a) aliique, quare has recenſuiſſe ſatis fuerit.

Salus autem Tyrannidis erit, Regias præſeferre virtutes, adeoque remiſſione ſervatur, ità ut Tyrannis ipſa procedentibus temporibus deleta exiſtimetur. Quare Divus Thomas, poſtquàm Lectione undecimâ ad Quintum, Politicorum Ariſtotelis Tyranni artes enumeravit, lectione 12. hæc habet: *Expedit Tyranno ad ſalvandam Tyrannidem, quòd non appareat Subditis ſævus, ſeu crudelis, nam ſi appareat ſævus, reddit ſe odioſum. Ex hoc autem faciliùs inſurgunt in eum, ſed debet ſe reddere reverendum propter excellentiam alicujus boni excellentis. Reverentia enim debetur bono excellenti, & ſi non habeat iſtud bonum excellens, debet ſimulare ſe habere illud. Tyrannus debet ſe reddere talem, ut videatur Subditis ipſum excellere in aliquo bono excellenti, in quo ipſi deficiunt, ex quo eum revereantur. Si non habeat virtutes ſecundùm veritatem, faciat, ut opinentur, ipſum habere eas. Tyrannus debet aut moderatus eſſe circa voluptates, aut delectationes corporales; aut ſi non ſit, tamen ſe debet talem exhibere, ut videatur fugere eas, &c.*

In Oligarchia verò, cùm periculum omne præcipuè à Plebe immineat, præter cætera, quibus Divites utuntur, inſtituta quædam ſunt ad decipiendam Plebem duntaxat accommodata: ea verò libertatis ſpeciem quandam potiſſimùm præſeferunt, licèt Oligarchiam re ipsâ intendant, quæ Ariſtoteles circa Comitia, Magiſtratus, Judicia, arma, & armorum uſum verſari docuit. Licèt enim in Concionem veniendi Lege Populum prohibere non videantur, pœnam tamen Divitibus tantummodò conſtituunt; Magiſtratus autem ejurandi, Divitibus nullam relinquunt facultatem; tenuioribus verò permittunt; ſic etiam in Judiciis aliam quoque ineunt rationem, jubent enim in his nomina profiteri, ac profeſſis Magiſtratus capiendi, ac judicandi poteſtatem faciunt; Divitibus autem niſi profiteantur, gravem mulctam ſtatuunt. Armorum uſum, exercitationeſque Divitibus quoque non ſinè pœna præſcribunt, non autem aliis; Cæteraſque adhibent artes, quæ magis Rerumpublicarum exemplis, de quibus erit ſermo, patefient.

Contrà verò Plebs, dum poteſtatem habet, his adverſantia machi-

(a) *Lib. 8. de Rep.*

machinatur, mercedem enim Pauperibus Lex constituit, Locupletibus verò immunitatem. Quòd si Divitibus mulcta constitueretur, tenuioribus autem lucrum, Lex esset temperata, quam Reipublicæ propterea convenire docuit Aristoteles; illam namque ex Cinno quodam Oligarchiæ, ac Democratiæ resultare pluribus in locis advertit.

Oligarchiæ autem præcipuè est salutare, si videantur Oligarchæ Populi curam gerere, ac propter ejus utilitatem Potentiam exercere, unde Divus Thomas, (a) *Si debeat*, inquit, *salvari paucorum Potentia, oportet eam videri facere pro Populo, & facere oportet juramenta contraria iis, quæ faciunt. Consueverunt enim Oligarchæ, cùm in Principatu instituuntur, jurando dicere: juro, quòd Populum odio habebo, & consilio annitar, ut malè habeat. Hoc autem non est faciendum, sed oportet opinari, contrarium esse faciendum, & insinuare in juramento oportet, quod Oligarchæ non facient injuriam Populo.*

Aristocratiæ verò cùm scopus unicè sit *salus Civium*; virtus enim eam specie differre facit ab Oligarchia, convenit præcipuè Instituta servare, & Leges; nec vel minimùm ab iis deflectere, ut nullus intensioni, aut remissioni locus præbeatur, sic enim stabilis erit, quoniam Populus naturâ paret optimis. Unde Aristocratia, quæ omnium erit optima, nedum à bonis Civibus, sed etiam à bonis Viris debet administrari, quare eadem debet esse virtus boni Viri; ac boni Civis, illa enim (virtus nempe boni Viri) eum *optimo jure* Civem constituit. Erunt autem Leges Institutis tum Democraticis, tum Oligarchicis contrariæ.

Ex universo namque Populo suffragio Optimates deliguntur solâ virtutis habitâ ratione, ùt in Republica Hebræorum, quam Seniores administrabant. Potest autem major numerus suffragio designari, atque ex eo sortito fieri Magistratus, regulariter enim Aristocraticum Regimen Concilium habet Optimatium, Senatum, ac sanctius quoddam Consilium è paucissimis conflatum, Præfectùmque aliquem, qui specietenùs Principis vices, seu ejus imaginem, ac figuram suscipit sinè Potestate, quem vel Ducis, aut Principis, vel altiori etiam titulo decorant, nam Spartæ Reges duo erant, quorum nulla ferè nisi in bello Potestas erat, ùt exemplis palàm fiet.

Quare cùm longè absint, quæ interitum afferunt, & cùm

 Opti-

(a) *Ad Quintum Politicor. Aristotelis cap. 3. lect. 7.*

Optimates vigilare perpetuò ſoleant, nè Reſpublica aliquid detrimenti capiat, diutiùs conſervantur. Maximè autem metuere oportet, nè quid contra Leges admittatur quamvis exiguum; latendo namque obripit detrimentum, & poſtquàm eorum, quæ ad Rempublicam pertinent, exiguum neglectum eſt, aliud quoque majus faciliùs mutari contingit; unde ordo ipſe tandem invertitur; ac propterea hunc diſſolvendæ Reipublicæ modum cæteris perniciosiorem docuit Ariſtoteles, ex quo detrimentum latet, mensque eo capitur tanquam Sophiſmate, ùt in Thuriorum Republica accidiſſe refert, quæ ex unius Legis neglectu interiit, & Romana Plebs Tribunitiâ Poteſtate ad ejus tantummodo defenſionem obtentâ, nunquam ampliùs quievit, donec Poteſtatem omnem Optimatibus eriperet; ùt dum de ea differemus, demonſtrabitur.

Quoniam autem ex Oligarchiæ, ac Democratiæ Cinno ordinem illum reſultare innuit Ariſtoteles, quem Politiam, ſive Rempublicam nuncupavit, videndum, an ritè procedat nexus iſte, ſeu Rerumpublicarum miſtio? quod negârunt quamplurimi; alii verò Reſpublicas quasdam miſtas optimè temperatas habuerunt, Polybius namque Romanorum Rempublicam ex triplici regimine temperatam eſſe voluit, ùt & Contarenus Rempublicam Venetorum; cùm verò ea ſit in civili Facultate celeberrima diſquiſitio, de ea largiùs dum ipſam Romanorum Rempublicam deſcribemus, ſermo erit.

Sed mutantur Reſpublicæ univerſæ bellorum caſibus, apertâque vi, nec enim aliter longè latèque dilatari, ac augeri poſſunt Imperia, nisì Populorum ſubjugatione; licèt enim repentè, aut ſenſim dolus ſæpiſſimè quoque Reſpublicas invertat, manere tamen quodammodo viſæ ſunt, at bella vel ſolo æquârunt, vel funditùs Civitatis ordinem ſuſtulerunt. Quò enim Athenienſium, Lacedæmoniorumque Reſpublica; Quò Ætolorum, Acheorumque, innumeræque aliæ belli, & pacis artibus florentiſſimæ? Sed & à magnis Imperiis ſubacta Regna rediguntur in Provinciæ formam, quæ omnia, cùm Hiſtoria abundè ſuppeditet, non hìc oportet recenſere.

Regni autem prima erit cautio, *initia eſſe auſpicata*; ſolemnibus nempe ritè peractis, Populoque juxta receptos Regni mores annuente, nec ratio, aut titulus deficiat à Populo, aut Proceribus confirmatus, approbatusque; quare more majorum debet inaugu-

auguratio peragi, ut nec justus desit titulus, nec modus. Adeptam autem Majestatem cunctis viribus tueri altera quidem est & præcipua cautio; quòd non tantùm externâ Magnificentiâ apud Subditos, sed virtute potissimùm assequitur; præcipuè autem Prudentiâ, & Probitate: *omnia* namque *facta, dictaque Principis rumor excipit*; nam ùt optimè Theodoricus apud Cassiodorum: (*a*) *faciliùs est errare naturam, quàm dissimilem sui Princeps Rempublicam formare*; Justitia verò nunquam abesse debet, nam ùt Hesiodus ait:

Hoc uno Reges olim sunt fine creati,
Dicere jus Populis, injustaque tollere facta.

Clementiâ quoque & fide, quæ justitiæ origo est, & fundamentum. Clementia tamen cum temperie, & ùt Tacitus monuit: *Clementis nempe Principis erit omnia scire, non omnia exequi; parvis peccatis veniam, magnis severitatem commodare, nec pœnâ semper, sed sæpiùs pœnitentiâ contentus esse.* Fides verò eò charior esse Principi debet, quoniam sanctissimum humani pectoris bonum est; *qua sinè non tellus pacem, nec æquora nôrunt*; unde meritò Scytharum Legati ad Alexandrum: *Jurando pacem Scythas sancire nè credideris; colendo fidem jurant . . . Græcorum ista cautio* est, *qui acta consignant, & Deos invocant: Nos Religionem in ipsa fide novimus. Qui non reverentur homines, fallunt Deos.* Sed & Modestia Principe Viro præcipuè digna, non minùs enim hominem se ac mortalem, quàm hominibus præesse cogitare debet; unde Saladinus morti proximus solam interiorem tunicam in hasta sublimem ferri jussit, eâque visâ exclamavit: *hoc unum ex Domitore Orientis restare.* Cæteræ etiam Majestatis comites debent esse virtutes, ut beneficentia, cùm *Principibus*, ùt Salustius inquit, *armis, quàm munificentiâ vinci minùs flagitiosum sit.*

Castitas, quæ nedum ad famam comparandam multùm confert, quam Princeps nunquam contemnere debebit; verissimum enim, quod Tiberius apud Tacitum monuit, *cæteris* nempe *mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent: Principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda*; sed securitatem præstat, multi namque propter incontinentiam periêre, nam ut vetera sileamus exempla, Dux Mediolani Galeacius Sfortia non aliam ob causam, nisi quia Hieronymi Olciati Sorori stuprum intulerat, sublatus fuit; & Alexandrum Medicæum Florentiæ Principem

(*a*) 3. *variar. Epist.* 12.

cipem in alieno cubili jacentem, ubi fœminam expectabat, Laurentius Medices cum Sicario altero secure interfecerunt. Hac quoque de causa conjuratio in Principem Petrum Aloysium Farnesium inita, ejusque secuta mors. Sed Ladislai Neapolitanorum Regis mirabilis casus, quoniam cùm Medici cujusdam filiam adamaret, Pater injuriam ægrè ferens, filiæ pudenda veneno infecit; unde cùm amorem quæreret, mortem adinvenit; Et

Mors vetuit sextam claudere Olympiadem.

Fortiùs verò dum fœmina regnat, suspicione omni vacare debet, nulla enim potentior causa contemptum apud Subditos, cæterosque excitare apta est.

Incumbet autem, ut Statûs vires sint validissimæ, *nihil* enim *rerum mortalium tam instabile, ac fluxum est, quàm Fama Potentia non suâ vi nixa.* Vires autem summoperè parantur, si quæ sunt Statûs fundamenta, ac veluti fulcra ritè sint disposita, militia nempe, ærarium, & politia; bene autem nunquam erunt, si cunctorum ratio ipsi tantùm Principi non reddatur, *ea* enim *est imperandi conditio, ut non aliter ratio constet.* Religionis autem omninò custos esse debebit. Atque licèt apud Gentiles ea pars Politices fuerit, nec propterea posterior Civitate, eam namque ipsimet Civitati accommodare nitebantur, Christianum tamen Principem nôsse decet, in Religionem nullum jus esse nisi custodiam, defensionemque; Potestates namque duas ordinavit Deus, Religionemque omni Civitate priorem nos docuit, cunctisque potiùs Deo, quàm hominibus obedire præcepit. Potestas ergo spiritualis Vicaria est Dei, atque Ministra, nec propterea vicissim licet alterius Potestatis fines invadere, sed mutuam fovere concordiam, nexuque quodam stabili conjungi, ut uterque finis probè assequatur, *salus nempe æterna, vitaque in Civitate beata.*

Propter fidem autem fœdera, pactiones, sponsionesque servabit, licèt in rebus, quæ summam Statui perniciem possent adferre, Naturæ Legem promisso eum solvere non sit ambigendum; semper enim conditio inest, nè salus Civitatis ex iis periclitetur; nemo enim alienam cum propriæ salutis jactura promovere, ac fulcire tenetur; quamvis eò deventum est, ùt non salus, sed utilitas duntaxat fœdera firmet, eò enim usque durare videntur, donec occasio deest, atque plus detrimenti ruptor, quàm utilitatis capiat. Utilitas tamen Naturæ Legem, quâ Principes tenentur, nun-

nunquam vincit. Salus enim tantummodò Reipublicæ rationem illam Statûs parere apta eſt. Quo ex principio unicè fluunt arcana quædam aulica, quæ ſilentio præterire fas erit; *Principi enim ſummum rerum judicium, Subditis obſequii gloria relicta eſt.*

Sui autem reverentiam, amorem; imò Majeſtatem ipſam, non quatenus ſummam denotat Poteſtatem, ſed venerandam illam amplitudinem, atque auguſtiſſimam Dignitatem, & Eminentiam nedum excitant jam dictæ virtutes, ſed præcipuè rerum geſtarum magnitudo, quæ Cimbricum illum hominem ad Marium interimendum miſſum, licèt inermem, & ſquallore obſitum, adeò perſtrinxit, ut attonitus inde & tremens re infectâ diſceſſerit.

Suam quoque Princeps tuetur Majeſtatem, dum ultor ejus, ſi lædatur, etiam in hoſtibus exiſtat; *erit* enim *munimentum ad præſens, atque impoſterum ultionis exemplum*; unde Darius Alexandro ultionem commendabat, quia jam non ſua, ſed communis ad exemplum Regum omnium cauſa erat, quam propterea negligere periculoſum, atque indecorum. Sed & in alterius Principis acta, geſtave nil ſtatuere, quod ſuis non pateretur, ſi jus, ac Principis authoritas per ea ſervetur illæſa, nec per ignaviam emerſerint; quod Tiberio maximè curæ fuit; acta enim Auguſti perpetuò religiosè cuſtodivit, ſervavitque. Facilè autem Imperii ſedem nunquam deſeret, unde Amurhates jactabatur, ſe majores ex Bizantio res geſſiſſe, quàm in acie alios, nec enim decorum Principi levibus de cauſis ad bellum, ac Provincias proficiſci relictâ urbe, unde in omnia regimen, quod pluribus exitii cauſa fuit, unde de Tiberio Tacitus, *immotum*, inquit, *fixumque adversùs eos ſermones Tiberio fuit non omittere caput rerum, neque ſe, Remque publicam in caſum dare.* Licèt quandoque Subditorum obſequia, ac Magiſtratuum ingenia noſcere, turbas componere, cæteraque, utì oportet, diſponere expediat, nam Carolus Quintus præſentiâ tantùm ſuâ Gandavenſium ſeditionem repreſſit; idemque Philippo Secundo Hiſpaniarum Regi contigiſſet, ſi Belgium adire dignatus eſſet. Nimia quoque familiaritas, & aſſiduus aſpectus nec Majeſtatem decent.

Sed & oportet eorum, qui Civitati nocere poſſunt, explorata habere conſilia; qua de cauſa Speculatores juſtè poſſunt adhiberi. Militibus autem, ac pecuniâ omni tempore inſtructum eſſe neceſſe eſt, *parùm* enim *tuta ſinè viribus eſt Majeſtas*; unde tributorum, ac ſtipendii militaris ratio præcipuè habenda erit, nec enim

 tutum

tutum ultrà vetera, & recepta nova indicere, nec milites injuriâ, aut vi ad obedientiam comparandi. Disciplinæ tamen militaris expedit esse tenacissimum: ea quidem Romanis antiquior fuit quàm charitas liberorum; nec enim aliud milites in officio continet, quàm virtus, ac severitas, quibus sanè Hannibal exercitum diversis è Nationibus, diffitisque ingeniis conflatum obedire, maximaque suscipere pericula adegit, unde toties triumphare potuit, otio potiùs Campaniæ victus, quàm Romanorum virtute, unde meritò Hanno: *Scis*, inquit, *Hannibal vincere, uti victoriâ nescis.*

Denique nec per nimiam liberalitatem Ærarium debet exhaurire, & Confœderatis ferro potiùs subvenire quàm auro, quod Alcibiades Tisaphernem Darii Præfectum monuit: *ne* scilicet *tanta stipendia Classi Lacedæmoniorum praberet: sed nec auxiliis nimis enixè juvaret, quippe memorem esse debere, alienam se victoriam non suam instruere, & eatenùs bellum sustinendum, nè inopiâ deseratur.*

Cuncta etiam, quæ gratiæ sunt, sibi debet vindicare, ipseque stipendia, & præmia militibus decernere. Sed plura sunt, quæ nedum è politicis Scriptoribus, sed ex historia, velut è suo fonte haurire licet.

Quoniam autem Legislationem jus præcipuum Majestatis esse diximus, cùm Legibus præcipuè utatur & armis; nobis propterea universaliter quidem Legum essentia erit investiganda, nè Juris-Consultorum fines invadamus. Eas autem explicationem rationis, quatenùs scilicet peræquè ab hominibus debeat custodiri, pro objecto habere fatendum est, cùm autem natura hominis sit juxta rationem vivere, eadem propterea Naturæ facultas homini tributa, quâ convenientem naturæ suæ vitam instituere potis est, jus ipsum naturæ constituit; quoniam ejus vi nedum noxia ab innoxiis, utilia à contrariis, sed & honesta ab inhonestis, & justa ab injustis discernit, unde principia ipsa, quæ sunt veluti Societatis universæ fundamenta, lumine ipso Naturæ dignoscuntur, ùt illud; *quod tibi non vis, alteri nè feceris*, quod cætera complectitur fusiùs à Juris-Consultis explicata. Erit ergo *jus Naturæ vis, atque facultas homini peculiaris, quâ cum convenientia naturæ suæ tum repugnantia clarè percipit ac distinctè.* Explicatio autem hujus vis, ac facultatis inter Gentes jus constituit, quod Gentium appellamus. Si verò in Civitate, quæ nempe in Rempublicam fuerit ordinata, jus illud Civile, ejusque Civitatis proprium nuncupatur, ùt Romano-

De Legum origine.

manorum, Athenienſium, &c., unde *civilia jura juſſa ſunt ſupremæ poteſtatis Subditis pro bene vivendi norma propoſita*; quare eadem eſt Legum, ac ipſius ordinis origo, poſito enim ordine ſtatim jubenda erant, quæ poſcebat ratio, eiſque contraria vetanda. Atqui naturâ dices cuncta fuiſſe communia, jus omnium in omnia, Gentium verò, ac civili jure diſtincta rerum Dominia, unde naturam videntur immutâſſe, adeoque utilitate tantùm introductâ. Verùm quidem, ſed eorum uſum Natura ipſa præſcribebat, prout nempe dictabat ratio, ut ſcilicet tantum potuerit homo de re communi ſibi uſurpare, quantùm ſibi ſufficeret, citrà alterius noxam, damnumve. Sed facile non fuit, vivere homines convenienter naturæ ſuæ, quoniam impetu potiùs, quàm naturæ lumine ducebantur; nec propterea aliter poterat finis aſſequi (*vitâ ſcilicet ad præſcriptum rationis*) quàm in ordinata Societate, ùt anteà dictum eſt. Ordo autem rerum diviſionem poſtulabat, quæ igitur neceſſitas ordinis, eadem & Juris, & Dominii, ſed de his fuſiùs alibi.

Summa verò poteſtas cùm per ſe regit Civitatem, verſaturque tam circa univerſalia, jura nempe condendo, aut abrogando, quàm ſingularia, quæ duplicis ſunt generis, directè nempe publica, ùt pacis, ac belli, Dominii eminentis exercitium, Vectigalia, &c. Et privata, ſed quæ ad Publicum ordinantur; tum etiam per alios, Magiſtratus nempe, Curatores, Legatos &c. Quare cùm jura Majeſtatis præcipua, variæque rerum publicarum formæ fuerint explicatæ, videndum reſtat, quomodo per alios negotia expediat, eorumque conſilio utatur.

De Magiſtratibus.

Hi autem præcipui ſunt Magiſtratus, & quidem vel ordinariè ſunt conſtituti, vel extra ordinem aſſumuntur: primi diverſi ſunt generis; nam in populari Republica *Concio* ſummus eſt Magiſtratus, adeoque ſinguli quodammodo ſunt Magiſtratus pars, cùm penès univerſos ſit ſumma Poteſtas, ſinguli enim in Concione judicant, deliberant, ac tandem imperant univerſi; alii verò ſunt in ipſa Republica determinati Magiſtratus, quibus Poteſtas aliqua à Populo concreditur, ii tamen cuicunque Reipublicæ communes ſunt, ab ipſa enim ſumma Poteſtate fluunt, atque nunc de his loquimur. Hunc verò Magiſtratum definimus, *quòd ſit publica, atque ordinaria Poteſtas in Civitate munus exercens cum Juriſdictione, vel imperio Lege definitum.* Extra ordinem verò Magiſtratus Curator dicitur, & ille eſt, *qui munus publicum exercet ſummæ Poteſtatis arbitrio, adeoque nullâ Lege defini-*

finitum. Cæteri ſunt Magiſtratuum Adminiſtri, ùt Scribæ, Viatores, lictores, accenſi, cornicularii, & hic genus alii. Quoniam autem de univerſo Magiſtratuum genere, deque Jurisdictione, atque imperio peculiari Exercitatione diſſeremus, de Senatu pauca hìc innuere ſufficiat. Senatus autem *Cœtus eſt perſonarum ad Conſilium de Republica præſtandum legitimè conſtitutus.* Hìc autem Conſeſſus ille eſt ſapientium Virorum in omni fermè Republica perpetuò adhibitus, cujusque ſumma eſt, ac eſſe debet authoritas, licèt ſinè poteſtate. Romæ Reges Senatum conſulebant de iis, quæ ad Populum ferri deberent, unde nil jubebatur in Comitiis, quin priùs in Senatu conſultum fuerit, ejusque authoritas interceſſerit. Exactis autem Regibus, dum Ariſtocratiæ forma viguit, Conſules eundem fermè ordinem ſervârunt. Populum enim convocandi penès ipſos erat Poteſtas, atque eorum, quæ Populo proponebantur, à Senatu Conſilium capiebant, Senatûsque intercedebat authoritas, unde in iis, quæ ſanciebantur, formula illa ſervata eſt : *Senatus cenſuit, Populus juſſit.* At poſtquàm in Oligarchiam evaſit, Plebsque propterea injuriis laceſſita ſeceſſionem fecit, ſuosque accepit Magiſtratus, Tribunos nempe, procedentibus temporibus omnia in pejus verſa ſunt ; Tribuni enim Populum convocabant, importunisque rogationibus, nunc pro agrariis legibus, nunc ut promiſcua eſſent Patrum, ac Plebis Connubia, nunc ut alter Conſulum fieret è Plebe, adeò Rempublicam turbârunt, ut in peſſimam tandem ceſſerit Ochlocratiam; quare non ampliùs Senatus Plebis ſcita, ſed Plebs ſuo aſſenſu Senatus-Conſulta comprobabat, illisque, Plebis, nempe ſcitis univerſus Populus tenebatur. Hinc factiones, & civilia bella, quæ Rempublicam tandem peſſumdederunt.

Rectè igitur temperatæ Reſpublicæ adeò reguntur, ut Senatus Conſilium, atque Authoritatem in gravioribus rebus gerendis adhibeant ; eas autem in populari Republica, antequam ad Populum ferantur, in Senatu cognoſci oportet ; illum quidem convocari à Magiſtratu, qui tunc imperat, fas eſt ; adeoque ſanctius quoddam pauciſſimorum conſilium creari ſolet, cum quo nedum deliberatio ritè fiat de his, quæ Conſilium Senatûs exigunt, & quæ ferri ad Populum debent ; ſed ut ea, quæ juſſa ſunt ritè perficiantur ; exequutio namque imperanti Magiſtratui, ſanctiorique illi conſilio relinquitur.

Par

Par quoque in Ariſtocratia ratio; Concilium enim illud Optimatium inſtar Populi erit, adeoque ſuper iis, quæ ad eum ferri debent, Senatus conſulitur à Magiſtratu, qui tunc præeſt, cui etiam ſanctius inhærere ſolet Conſilium, cum quo priùs deliberatio capitur de his quæ in Senatu conſulenda ſunt, ut cum ejus authoritate ad magnum Optimatium Concilium deferantur. In utraque tamen Republica Poteſtas tum Senatores, tum univerſos Magiſtratus creandi, aliosque in mortuorum locum ſubrogandi, Populo, vel magno Optimatium Concilio perpetuò adhæret.

In Regno verò ſolet quoque Senatus à Rege cooptari, ejusque Conſilio Rempublicam moderatur, licèt quandoque privatorum negotia tantummodò demandet, quæ verò ad ſummam Reipublicæ pertinere videntur, ſanctiori pauciſſimorum, quod ſibi adſciſcit, Conſilio communicat, cumque iis, quid è re eſſe videatur, deliberat. Sed hæc exemplis magìs illuſtrantur, variant enim pro Statûs, ac Reipublicæ conditione.

Expedit etiam ſumma Poteſtas cùm exteris negotia per Legatos; qui propterea *Miniſtri ſummæ Poteſtatis nuncupantur ad ea, quæ Reipublicæ interſunt, peragenda, cum exteris, aut ſociis facultatem habentes*; unde quia Principis Perſonam repræſentant, ſunt omni jure inviolabiles, ùt & immunes comites, miniſtri, familiares, res quoque. Sicut autem varia ſunt negotiorum genera, ità multis de cauſis mitti poſſunt, nec ejusdem ſunt ordinis; ſunt enim honoris, & gratulationis cauſæ, Connubia inter Principes contrahenda, pax, induciæ, fœdera ineunda, bellum indicendum; quæ quidem præcipua ſunt Legatorum munera; unde apud Romanos, quòd pacem, & fœdera facerent, ſeu potiùs à fide *faciales* dictos volunt, qui à Numa inſtituti fæciale jus conſtituebant; erat autem Collegium Sacerdotum viginti, qui eodem modo ac Pontifices creabantur, nè Romani bellum gererent injuſtum. Cùm autem fœdus percutiebant, Patres Patrati dicebantur, quoniam jusjurandum pro toto Populo patrabant. Judicabant etiam de injuriis Sociis illatis, ac nè aliorum Legati violarentur, curabant, pacemque illegitimè factam reſcindebant. Jus ergo fæciale in fœderibus, & pacis actionibus, quæ inter Populos ſanciuntur, potiſſimùm verſatur; fœdus verò *eſt publica Populorum, ac Principum inter ipſos conventio in perpetuum verbis ritè conceptis firmata*; unde nunquam fœdus inire dicuntur Legati ipſi, ſi ratihabitio pendeat à *De Fœderibus*

 Prin-

Principibus ; tunc enim fœdus erit, quando jam ratum fuit; antè autem *Sponsio* vocari debet, quæ propterea *pactio est inter Duces* (Exercituum nempe) *vel Legatos, sine Principis, populive jussu, ratihabitione indigens, ut firma reddatur, ac partes obliget.* Quare nec fœdus erit, si conventiones omnes temporarias inter Principes, & Populos, eorumque Duces, ac Magistratus complectatur; unde cùm Induciæ soleant Ducum, aut Magistratuum arbitrio permitti, pactiones quoque erunt temporariæ; Bellum enim ad breve illud tempus conventum cessare faciunt, atque hostes mutuò communicant. Quare cùm injussu Populi Romani Consules Titus Veturius, & Spurius Posthumius apud Caudinas furcas fœdus cum Samnitibus percussissent, meritò disseruit Posthumius in Senatu, eo Populum Romanum non teneri, sponsionemque nuncupavit, ità enim inquit: *Neque ego inficias eo Patres conscripti, tam sponsiones, quàm fœdera sancta esse apud eos homines, apud quos juxta Divinas Religiones fides humana colitur, sed injussu Populi nego sanciri quidquam posse, quod Populum teneat. An si eâdem superbiâ, quâ sponsionem istam expressserant nobis Samnites, coëgissent nos verba legitima Dedentium Urbes nuncupare, Deditum Populum Romanum vos Tribuni diceretis, & hanc urbem, templa, delubra, fines, aquas Samnitium esse? &c.* & inferiùs: *quid enim vobiscum Patres conscripti, quid cum Populo Romano actum est? quis vos appellare potest? quis se à vobis dicere deceptum? hostis? an Civis? hosti nihil spopondistis, Civem neminem spondere pro vobis jussistis. Nihil ergo vobis, nec nobiscum est, quibus nihil mandâstis; nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egistis. Samnitibus sponsores nos sumus, rei satis locupletes in id, quod nostrum est, in id, quod præstare possumus, corpora nostra, & animos; in hac sæviant, in hac ferrum, in hæc iras acuant.* Sed an jure Samnites, restitui res debere, utì ante Sponsionem erant, assererent, an eorum deditione, qui spoponderant liber ab his erat Populus? Quæstio est haud levis momenti, eamque alibi Grotio Duce, aliisque summæ notæ Viris definiemus. Nunc fœderum genera distinguimus, vel enim cum amicis, vel cum hostibus, aut cum neutris paciscuntur. Cum hostibus diuturnæ fiunt induciæ, aut pax perpetua initur, & amicitia. Cum amicis aut pactiones tempore definitæ renovantur, aut aliæ prioribus adduntur. Cum neutris verò æquo, vel iniquo fœdere agitur. Æquum fœdus erit, si *Majestatis jura utraque ex parte imminuta conservantur*, adeò ut nec alter alterum unquam utì superio-

rem

rem agnoſcere, nec in honoribus, ac dignitate cedere fateatur; nil autem refert, ſi in mutuis auxiliis alter plus altero conferat. Romani cum Sociis hanc fœderis æquitatem parùm ſervabant, ſemper enim erat aliqua conditio, quâ paulò minùs, quàm cum Subditis agebant. Unde Setinus Latinorum Imperator *ſub umbra fœderis æqui ſervitutem patimur*, inquit; & Achæorum Lycortas, *fœdus*, ajebat, *Romanorum cum Achais ſpecie quidem æquum eſſe, re precariam libertatem, apud Romanos etiam imperium eſſe*; qua de cauſa ſociale bellum ortum habuit; eo enim arcano crevit Romanorum Potentia, quòd Sociorum armis, ac ſanguine bella geſſerunt, ex quibus utilitatem ſoli capiebant.

Cautum tamen ritè inter eos erit, qui neque dicunt, neque accipiunt Leges, ſi æquum ſemper fœdus ſanciatur; ſic enim diuturnum erit, fideſque Regi à Rege, Populoque à Populo viciſſim præſtetur, nam aliàs captionibus datur locus, quod Eduardo quarto Regi Anglorum, cùm Regno exutus eſſet, accidit; cùm enim Francorum auxilia, utì fœdere cautum erat, per Legatos popoſciſſet, reſponſum accepit, *eos non poſſe ſalvo fœdere cum Angliæ Rege, Regnóve bellum gerere.* Tertia erit, ſi fœdera affinitate, ac propinquitate firmentur; interdum obſidibus cavetur, aut Arces, Oppidáve redduntur. Sed ùt fœdera diverſi ſunt generis, ità cautiones; ùt enim bello victi Leges accipiunt, ità bello pares æquis conditionibus mutuò ſibi cavere debent, ùt etiam illi, qui cùm nunquam hoſtes fuerint, ad amicitiam fœdere coëunt, cùm neque Leges dicant, neque accipiant; veriſſimum namque, quod Plancius Conſul Romano Senatui inquit: *neminem Populum diutiùs eâ conditione eſſe poſſe, cujus eum pœniteat*; Et Privernatum Legatus Romanis: *Si bonam* (pacem nempe) *dederitis*, meritò inquit, *& fidam, & perpetuam, ſi malam, haud diuturnam*; tutiùs ergo libertatem adimere, quam ex parte minuere, *qui mos*, ùt Livius inquit, *Romanis vetuſtus erat, cum quo enim Populo nec fœdere, nec æquis Legibus jungebatur amicitia, non priùs imperio in eo tanquam pacatum utebatur, quàm omnia divina, humanaque dedidiſſet, obſides accepti, arma adempta, præſidia Urbibus impoſita forent.* Difficilis autem ea eſt cautio, quam cliens à Patrono debet exigere, cum enim nulla fermè Patrocinia gratis ſuſcipiantur, ſæpiſſimè fit, ut ex Patronis Domini evadant; cùm ambitio, & imperandi cupiditas nullis coërceri terminis videatur, quare Tribunus plebis ille meritò in Populi Romani Concione

cione inquit: *unam esse tenuium adversùs potentiores securitatis cautionem, ut scilicet Potentes, si nocere velint, non possint*; cùm nocendi voluntas ambitiosis hominibus, & imperandi cupidis nunquam sit defutura. Quare maxima omnium cautio erit, nunquam in Arcibus, vel Oppidis præsidia Patronorum admittere. Alia verò: Patrocinii Tabulas ritè conceptis verbis effici curare, ac sibi tradi, in eisque Jura præcipua Majestatis salva, & integra semper futura disertè caveri, easque à novis Principibus ratas haberi facere. Nulla enim melior quæri solet occasio; cùm dicant Successores: *Nil sibi cum paternis fœderibus commune esse, iterumque de pactis conventis agi oportere*; quare Clientes, & Patroni promiscuè pro se, ac Successoribus stipulari oportet, licèt cautius erit, Patrocinia brevi temporum intervallo definiri, nec ea, nisi necessitate cogente suscipi.

Qui autem neutrarum sunt partium, tunc tuti esse videntur, cùm finitimi Principes pacem fovent; aliàs enim *media consilia neque amicos pariunt, neque inimicos tollunt.* Quare Aristhenus Imperator in Consilio Ætolorum: *Romanos*, inquit, *aut socios habere, aut hostes oportere.*

Sed cuncta hæc à rerum, & casuum varietate pendere videntur; id enim præcipuè spectatur, ut æquabilis reddatur Potentia, quem ad finem Societates, ac fœdera percutiuntur, nè videlicet potentior debiliorem opprimat, eo enim victo nec socius, seu finitimus alter securus erit; nec enim aliter Philippus totam Græciam subjugavit, quàm dissolutâ Civitatum societate Atheniensium dolo, qui sociale fœdus in Patrocinium mutârunt, ac tandem cunctis dominari cupiebant. Eandem ob causam Mythridates Rex Ponti contra Romanos Parthorum, & Armeniorum Reges, totamque Asiam consociare nitebatur; sera tamen fuit Providentia, nec cæteri pari constantiâ, & fortitudine, quàm Mythridates bellum suscepêre, nam: *Qui pote plus urget: sic pisces sæpè minutos magnus comest, ùt aves enecat Accipiter.*

Cùm autem ad hunc finem fœdera percutiantur, expedit Arbitros, ac Judices fœderum, ac pactionum adsciri, ac si diffideant, etiam de tertio pacisci, vel Arbitris ipsis diffidentibus facultatem alios cooptandi dare, qui dissidia componant. Illud autem in fœderibus præcipuè advertendum, nihil cum Legatis firmare super iis, quæ suis in Tabulis non sunt expressa, aut si fuerint, amplissima tamen non sit communicata Potestas; solent enim ii, quorum nomi-

nomine, ac fide Legati ſpopondêre, non aliàs id ratum habere, quàm ſi rebus ſuis expedire judicaverint, dum intereà alii detrimentum capiunt; ſic enim Ferdinandus Hiſpaniarum Rex Ludovicum XII. Francorum Regem eluſit, cùm enim Philippus Gener pro eo ſpopondiſſet, ideò ratum habere noluit, quia Hiſpanos victores eſſe in Neapolitano bello audivit, ſiniſtro enim eventu pactionem ratam fuiſſet habiturus, nec aliam allegabat caûſam, quàm Philippum mandati fines exceſſiſſe; de fœderibus tamen, deque ſervanda fide alibi fuſiùs.

De ordinibus Civium. Sed ultrà eos, quorum ope in moderanda Republica ſumma Poteſtas utitur, Cives etiam adeò diſtribuere debet, ut & mutuam queant fovere concordiam, & cuncta præſtent univerſi, queîs Civitas ad bene vivendum poterit indigere, mutua enim auxilia, quibus indigemus, Societatis beneficio in Civitate nanciſcimur; ad concordiam autem nihil magìs proficere videtur, quàm Cives in quoſdam Ordines redigere. Civis autem appellatione non tantummodò eum intelligimus, qui particeps ſit judiciorum, Concionum, & Magiſtratûs, nam nec de Republica populari loquimur, in qua Civis optimo jure dici meretur, cui ad hæc tria patet aditus; ſed eos etiam, qui nedum ſub eadem poteſtate vivunt, ſed iisdem Civitatis Legibus tenentur, adeò, ùt & Civitatis onera ſubire debeant, & ejusdem commodis, ac muneribus frui liceat, aliàs ſimpliciter Subditi, aut etiam Inquilini nomine Civis cenſerentur, cùm plures ſæpiſſimè uni Principi pareant Civitates, inter quas licèt Communio ſit juris, nec tamen erit indiſtinctè; ſua enim cuilibet Civitati peculiaris eſt Lex, nec æqualis munerum, aut commodorum participatio, licèt enim Inquilini onera etiam perferre videantur, non tamen munera, aut alia Civitatis commoda æquè participant. Civem ergo *quamvis non jure optimo*, horum communione definimus. Ordines autem adeò ſunt vetuſtiſſimi, ut etiam ante Civitatem extitiſſe ratio ſuadeat; perfectiſſimus namque ordo Civitas eſt, adeoque tempore poſtremus, licèt naturâ, quoniam optimus, ac proinde finis, primus dici mereatur; propagatæ enim Familiæ, è quibus Vicinitates ortas diximus, in quasdam imperfectas coibant Societates, ut ſe mutuò juvarent, aliorumque injuriis reſiſtere valerent, cùm enim nullius imperio, ac legibus tenerentur, utì quiſque vi, ac robore cæteris præſtabat, ità finitimos deturbare, ac puteos, vel paſcua eripere nitebatur,

unde loca primum munire coacti, amicitias, Societatesque firmare, ac tandem perfectè in Civitatem coalescere, de cujus origine, cùm de Romanorum Republica sermo erit, fusiùs pertractabimus.

Principio igitur Societas fuit inter eos, qui ex eodem fonte aquas hauriebant, quique communi convictu fruebantur, unde fratres sunt appellati, Græci enim Phratrias nuncupabant, quæ cùm simul arctiùs jungerentur, & pagos constituerent, qui veluti perfugia quædam essent, quò se reciperent, Phylæ vocabantur, quas primi Rerumpublicarum fundatores tanquam firmissimum amicitiæ vinculum in Civitatibus tueri, ac instituere judicârunt; unde in Græcis Urbibus Phylæ, ac Phratriæ exstare semper visæ sunt, eorumque Præfecti Phylarchæ, & Trithyarchæ, alii verò Fratriarchæ, quos Locagos etiam nuncupabant. Quem ordinem imitatus Romulus, Romanam Rempublicam fundaturus, universum Populum divisit in Tribus, & Curias, quæ Græcorum Phylis, atque Phratriis ex integro respondent, quarum etiam quælibet Sacra pecularia habebat, quæ plerumque cum epulis celebrari consueverant; unde Lacedæmones perpetuò Convivia celebrabant, quæ Phiditia dicebantur, ùt Cretenses etiam, qui nullo ætatis, ordinis, ac sexûs discrimine publicis in locis simul epulabantur; quod & Romulus instituit, epulum namque præbebatur Curialibus in aula cuique Curiæ propria, præter quas sacratum erat commune quoddam omnibus Curiis cænaculum, ùt Græcorum Prytanea; sic autem una reddebatur Civium omnium fides, ac voluntas, atque in militia periculum etiam omne pro Socio subeundi ardor; pudor enim erat Manipularem suum deserere, eorundem Sacrorum, ac libaminum participem. Atque hæc porrò est Collegiorum origo, quæ in ordinata Civitate certis Legibus, ac Institutis ritè oportet esse temperata. Unde Collegium ipsum *plurium ejusdem conditionis consociationem legitimam appellamus.* Differt autem à corpore, *quia corpus ex pluribus Collegiis, Personisque conditione disparibus coalescit.* Corpus autem ab Universitate, *quoniam illa tum Familias, tum Collegia, Corporaque ejusdem Oppidi Societate, & Juris communione complectitur*, cujus ordo Rempublicam constituit, nam si summâ Potestate regantur, jam Respublica erit, adeoque Respublica Universitatem ipsam regit, ac imperii Majestate tuetur.

De Collegiis.

Collegia porrò tum divinarum, tum humanarum rerum causâ constituuntur, & hæc quoque Jurisdictionem solent habere, ùt Magi-

Magiſtratuum ſunt Collegia, quorum alii Jurisdictionem habent, alii Poteſtatem cum mero, miſtoque imperio. Quæ autem ad formandam juventutem ſunt inſtituta, licèt jurisdictione vacent & imperio, etiam aliquibus in locis coërcendi vim habent, & jurisdictionem ſunt aſſecuta, Rectores nempe, ut Scholares in officio contineant; ſunt etiam Opificum, Mercatorum, Agricolarumque Collegia, quorum ùt aliorum omnium Poteſtas Legibus, ac præſcriptis ſummæ Poteſtatis terminatur. Ad conſtituendum autem Collegium non minor trium numerus requiritur, licèt unus jus Collègii tueri poſſit; formam verò Collegii tum unio inter ſe, mutuaque obligatio, tum leges ipſæ, pactaque conventa conſtituunt; licèt enim Collegio, aut Univerſitati, dum nihil contra leges admittatur, Decreta facere, quæ Collegas ipſos ſeorſim, collectim verò minorem Collegarum partem obligent, dum tamen major pars decreto conſentiat, quæ propterea nunquam obligari poteſt, quoniam decretum ipſum diſſolvendi habet poteſtatem. Mulctam etiam contra inobſervantes Collegas poterit lege indicere, ſi tamen gravior fuerit, Judex ordinarius cognoſcere debebit, maximè verò ſi Collegii Albo eradi jubeatur, licèt veteri jure permiſſum fuerit, ùt Cicero de Mercurialibus, & Capitolinis inquit, *qui Marcum Furium hominem nequam Equitem Romanum de Collegio ejecerunt.*

Quæ autem aſſenſione, ac voluntate omnium firmantur, ſi jus reſpiciunt ſingulórum, aliter non poſſe infirmari palàm eſt, niſi ſingulorum etiam accedat aſſenſus; ſi verò jus ſit Univerſorum, Collegii maxima pars, aut etiam duæ partes antiquare poterunt, unde ſi tres Civium ordines coëunt univerſi, nihil à duobus poterit definiri, quo alteri præjudicium inferatur, ſi res ad ſingulos ſeorſim pertineat.

Licèt autem non omnes adeſſe oporteat, ut de rebus ad Collegium pertinentibus decernere queant; in iis verò, quæ majoris ſunt momenti, nedum omnes vocari, ſed duas ſaltèm partes adeſſe ſat eſt, niſi Lex ſuffragiorum numerum definiat; nam interdum ſuffragia nulliter diſcrepare debent, ùt in Tribunorumplebis Collegio, quorum nemo debebat intercedere. Collegæ autem aut miniſterio ſervorum, aut campanæ ſonitu, vel ſigno quodam alio advocantur, ut veterum more tubâ; quòd ſi non veniant, is, cujus intereſt, Magiſtratum adire debet, ejusque opem implorare,

K 2 aut

aut fructuum, & commodorum parte mulctare. Si autem, qui vocat, imperium habet, eo utitur ad Collegium cogendum; Consules enim, dum Senatum cogere volebant, captis interdum pignoribus, ac graviori etiam indictâ pœnâ Senatores adesse cogebant, unde Marcus Antonius Consul Ciceronis domum eversurum indixerat, si vocatus Senatui adesse non curaret.

Cùm autem ad amicitiam, concordiamque retinendam Collegia non parvi esse momenti pateat; hinc in populari Republica meliùs quàm in cæteris expedire sequitur; ibi enim Civium dissensiones sunt exstirpandæ radicitùs, ut Respublica incolumis conservetur. In Regno verò, & Aristocratia nec omnia probari, nec penitùs deleri oportet, sed quæ Reipublicæ sunt necessaria optimis adeò Legibus informare, ac in officio continere, ut tam *Monopolia, quàm Polypolia* vitentur; hinc quoad Opificum Collegia nulla nova permittantur, nisì Principis accedat Authoritas, & confirmatio, nec coire permittatur, nisi sciente, præsenteve Magistratu, seu alio ab eodem delegato. Eorum verò Statuta nec aliis præjudicium afferant, nec, nisì publica accesserit authoritas, & confirmatio, valere queant. Conventus in publicis fieri ædibus, non verò in privatis mandari è Republica erit. Compotationes prohiberi, sumptus circumscribi, & diminui oportet, ut & tempora servitio præfinita; nec facilè peregrini in arte, aut opificio eximii excludantur, incremento enim Urbis obesset. Omnes denique obstringi oportet, ut, si quid in Conventibus utilitati publicæ noxium agitetur, statim velint indicare.

Tyranni verò Civium Collegia, ac Sodalitates semper sustulerunt, quoniam ex eorum diffidentia securitatem quærunt; unde Tarquinius Superbus, quæ à Numa, cæterisque Regibus erant instituta Collegia, sustulit, & Populi comitia prohibuit, Senatumque ipsum abolere constituerat, nec proptereà in mortui Senatoris locum alium subrogabat; Cæsar quoque dictatoriâ Potestate perpetuò usurpata Collegia sustulit, quæ ab Augusto Republicâ compositâ restituta fuêre; quare victis etiam Populis ad eorum vires, amicitiasque infirmandas Collegia vetari solent, unde Livius de Mumio Consule: *Concilia omnia Achaia Nationum, & Focensium, & Baotorum, aut in alia parte Gracia delevit, qua postquàm Romanis aquo animo parere cæperunt, restituta sunt.*

Sed

Sed in Senatûs Collegium nemo quidem Romæ admittebatur, nisì Censorum judicio dignus esset, quorum duo munera præcipua fuêre, æstimatio nempe facultatum, & morum. Mores igitur uniuscujusque notabant, eique ignominiæ notam inurebant, unde & Senatu movebant, & Equiti equum publicum adimebant; Tribu quoque movere solebant, ex honesta in minûs honestam Civem transferendo, ac denique in Cæritum Tabulas referebant, ultimam nempe classem, quæ ignominia omnium erat maxima, non enim aliter Cives poterant animadvertere; unde Censores quasi morum Magistri erant, nec inter Magistratus ordinarios referri possunt, nam nec semper fuerunt, & nunc munus quasi obliteratum videtur, licèt aliquæ Italiæ Civitates retineant, & Veneti Censores tres Viros conformandis Civium moribus appellant. Sunt etiam apud Genuenses, & Lucenses, ùt & apud Genevates, qui Decemviros, quatuor quidem ex Senatu 60. Virorum, reliquos verò ex Senatu ducentorum assumunt, eosque Antiquos appellant. *De Censoribus.*

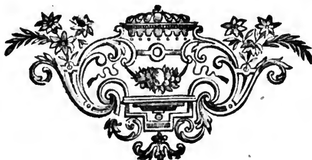
Præcipua autem Censorum institutio non propter mores, sed propter bonorum æstimationem secuta est; ut nempe non modò publicæ opes, sed etiam omnes singulorum Civium facultates in Republica perspectæ essent. Servius autem Rex primus censum instituit, Civesque in classes ex censu distribuit, unde Livius: *Servius*, inquit, *censum instituit, rem saluberrimam tanto futuro imperio*, & alibi: *hic annus* ait *censura initium fuit, rei à parva origine ortæ, quæ deinde tanto incremento aucta est, ut mores, disciplinaque Romana penès eam regimen, Senatûs, Equitumque centuriæ, decoris, dedecorisque discrimen sub ditione ejus Magistratûs, publicorum jus, privatorumque locorum, Vectigalia Populi Romani sub nutu, atque arbitrio essent.* Athenis *Legum Custodes*, ac *Nomophylaces* dicebantur. Eorum autem judicium, ùt Marcus Tullius inquit, nîl ferè damnato afferebat, nisi ruborem; itaque ùt omnis illa judicatio versabatur tantummodo in nomine, sic ignominiam duntaxat irrogabat, quæ plurimùm distat ab infamia; ea enim Magistratuum sententiis, ac judiciis contrahitur; quare qui acceptam ignominiam, ac dedecus purgare cupiebant, munus aliquod extra ordinem à Populo impetrare nitebantur, quo ignominia omnis sublata censebatur: sin autem coràm populo judicium subire voluissent, ac Populus censoriam notam comprobâsset; non tantùm ignomi-

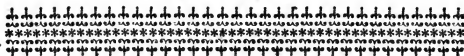
 miniosi,

minioſi, ſed infames etiam dicebantur. Exactis autem Regibus cenſorium munus adeò neceſſarium Conſules exiſtimàrunt, ut ipſi primum exercuerint; poſteà verò Cenſores creati Lucius Papyrius, & Lucius Sempronius in annos quinque anno Urbis 310.; primò quidem tantùm ex Patritiis, anno autem Urbis 402. Cajus Martius Rutilus primus è Plebe Cenſor exſtitit; latâ etiam poſteà lege, ut perpetuò Cenſor alter de Plebe eſſet, nullum enim fuit munus in Republica, quod Plebs non arripuiſſet; everſà verò Republicâ Cenſuram exercuêre Cæſares ipſi, nam & Cæſar Dictator cenſum accuratiſſimè inſtituit, & ſe Magiſtrum morum appellavit; Auguſtus autem morum Præfecturam à Senatu delatam retinuit, terque non modò Civium, ſed omnium Romano Imperio parentium cenſum egit: Tiberii autem & Caligulæ Principatu nullus cenſus actus fuit: Claudio autem Cæſare luſtrum 74. factum eſt, quòd à Veſpaſiano etiam conditum: Cenſurâ deinceps omiſsâ uſque ad Decii Imperatoris tempora, qui Valerianum Cenſorem magnâ cum poteſtate creavit, illis enim corruptiſſimis Reipublicæ temporibus non *Cenſores* ampliùs, ſed *Tribuni voluptatum* creari cœpêre. Græci tamen Imperatores Magiſtrum censûs creabant, penès quem Tabulæ publicæ cuſtodiebantur, quibus tum ætatis, ordinumque Civium deſcriptiones, tum quo die, & Conſule Teſtamenta, Contractus, actaque cætera celebrata eſſent, notabantur.

Nunc morum Cenſura penitùs antiquata, bonorum autem æſtimatio viget; nam pleriſque in locis per æs, & libram onerum diſtributio fieri ſolet. Neceſſariam autem in populari præſertim Republica ducimus; poſſunt enim Leges delicta punire, conſcientiam munire non poſſunt; Legum enim metus non ſcelera, ſed licentiam comprimit; expedit autem Reipublicæ non tantùm ſceleſtos homines à muneribus arceri, ſed probos duntaxat ea capeſſere, qui nedum Cenſorum judicio dignoſcuntur; ſed eorum metus virtutem, honeſtatemque ſectari adigit; Cenſores enim quo quiſque modo domi etiam, & in ipſis latebris cum uxore, liberis, aliiſque ſe gerat, diligentiſſimè conquirunt, unde quæ cujusque ſit vita, qui mores, ſciunt; ac propterea quamplurima coërcent vitia, quibus Lex mederi nequit. At quanta erit Cenſorii muneris utilitas in recta juventutis educatione, quæ nunc privatorum duntaxat arbitrio relinquitur, licèt ab ea felicitas univerſa unicè

unicè procedat ? quare Lycurgus pro instituenda duntaxat juventute Magistratum creavit, qui magnus Pedonomus dicebatur. Et apud Persas præerant pueris, ùt Xenophon refert, quidam ex Senioribus, qui eos efficere quàm optimos curabant. Adolescentibus autem de Virorum cætu quidam etiam præesse debebant, qui eos quâ ratione, studioque Cives optimi evadere potuissent, docere tenebantur. Qualis enim est Civitatis scopus, ac finis, eadem & oportet esse Civium educatio, ùt optimè advertit Aristoteles. Atque hæc pro universali tantummodò Civilis facultatis notitia dicta sufficiant; Exemplis enim, quàm Præceptis faciliùs assequi palàm est.

LIBER SECUNDUS.

De Ortu, & Progreſſu præcipuarum aliquot Europæ Civitatum.

EXERCITATIO I.

De Civitate Romanorum.

CIvitatem tunc naturaliter ſua initia, progreſſuſque ſortitam dicimus, cùm nempe palantes homines, atque in Vicos, & Oppida diſperſi, Ducem aliquem nacti, ut commodiùs vitam inſtituerent, atque Potentiorum injurias faciliùs arcerent, ſe mutuò conjunxerunt, aptiſſimumque locum occupârunt ad ædificandam Urbem, eaque propter ità Societatem inivêre, ut rebus ad bene vivendum neceſſariis inſtructi eſſent, ſeque mutuò defendere valerent; Rempublicam autem, dum ritè imperandi, parendique ordinem inſtituerunt, ùt dictum eſt; licèt autem tunc Civitas propter eam, quam accepit ordinis formam in Rempublicam tranſiverit, atque ab illa nuncupari mereatur; rectè tamen ſi de ordine ipſo haud ſermo erit, ſub Civitatis nomine contineri palàm eſt; unde Cæſar Helvetiorum Rempublicam Civitatem apellavit, & Cenſorinus apud Appianum in Lybico Cartaginienſis Reipublicæ Legatis reſpondit ſe, Urbem quidem deleturum, Civitatem verò, Cives nempe eo quo regebantur ordine, relicturum; quare cùm Societas Civitatem oriri faciat, ordo verò Rempublicam, nîl aliud Urbis nomine præter Ædificia, atque ipſa mænia, quæ Cives amplectuntur, denotari ſequitur; hinc egregiè Otho Milites alloquens apud Tacitum: *Quid vos*, inquit, *pulcherrimam*

mam hanc urbem domibus, & tectis, & congestu lapidum stare creditis? muta hac & inanima intercidere, ac reparari promiscua sunt: æternitas rerum, & pax Gentium, & mea cum vestra salus incolumitate Senatûs firmatur; &c.

Sic autem Athenienſium Civitas Theſeo Duce orta eſt; ſic quoque Venetorum; cùm enim anno 452. Italia diris undique bellorum facibus conflagraret, Adriatici Maris lacunas multi quærere coacti ſunt, ut inter illos aquarum receſſus bellorum vitarent incendia, ubi cùm frequentior in dies numerus conveniſſet, paulatim in Civitatis formam coaleſcere potuerunt, quæ adeò potentiâ, atque opibus crevit, ut Reſpublica evaſerit quotquot in orbe fuêre celeberrima; licèt enim Romanorum Republica plurimùm viribus, ac imperio diſpar, eam tamen diuturnitate temporum, inſtitutisque longè ſalutaribus antecellit.

Orta quoque nova Civitas eſt, dum Populus aliquis novam ſibi ſedem quærere ſeu bello, ſeu inopiâ, aliâve causâ coactus, Urbem condit, eamque ordine inſtituit; ſic autem Chartago, aliæque. Seu etiam dum veteres invaſit, atque ſui juris effecit, earumque formam invertit, ùt Hebræi ex Ægypto profecti Duce Moyſe, licèt eorum Civitas ordinem ipſum, juraque omnia à Deo accipere meruiſſet; Francones etiam devictâ Galliâ, & Longobardi dum Italiâ potiti ſunt, ac denique, ut alios omittam, Turcæ in Aſia. Cuncti enim aliis Legibus, ac Magiſtratibus Civitates ordinârunt, veteresque formas immutârunt. Alia etiam initia Civitas habere viſa eſt, dum nempe pars aliqua è Populo migrare juſſa, novam Urbem ſibi condere, aut victam, deditamque habitare debuit, quales fuêre Græcorum, Romanorumque Coloniæ, nuperque Hiſpanorum. Hæ autem cùm ad minuendum Populi numerum, tum ad faciliùs retinendas devictas Urbes deducebantur, adeoque ſub imperio conditoris Populi, ſeu ſui Principis manſêre; converſionem tamen, prioris nempe formæ interi um cauſabantur; unde ſi ſuis Legibus, Magiſtratibusque vivere cæpiſſent, diverſam efficiebant Civitatem, aliàs pars quædam erant Civitatis, cujus jure, atque imperio contineri videbantur. Sed de his latiùs alibi.

Dum autem Princeps aliquis Urbem ad gloriam comparandam, ſive alia de cauſa condit, ùt Alexander, qui Urbem ſuo è nomine Alexandriam nuncupavit, cùm ſuis ab initiis ſub alterius

imperio

imperio existat, nec ritè Civitas, quatenùs nempe Rempublicam complectitur, poterit appellari.

Urbs autem Roma, licèt ex Albano Populo potissimùm orta, sui tamen juris ab initio fuit, quoniam Romulus undique collectâ multitudine, multâque perditissimorum hominum manu ad eum recurrente, ut asylo, quem ad eum finem aperuerat, potiretur, ubi sufficiens ordinandæ Civitati Populus videbatur, pro Concione priùs disseruit, ut Ducem sibi constitueret, qui tum Legibus informaret, tum adversùs finitimos defenderet; Populus autem ille, cùm Ductorem ipsum haberet Romulum, ejusque duntaxat suspiceret virtutem, eum sibi Regem cooptavit; tum Romulus eo se Populi judicio delectari fassus, non aliter tamen Regem se esse velle asseruit, nisi Deus ipse Populi judicium comprobaret; quare capta sunt auspicia Hetruscorum more, cumque fulgur à dextris ad sinistra emicuisset, hoc lætum, faustumque omen esset, tunc demum Romulus Regiam assumere potestatem affirmavit. *De Urbis Romæ initiis.*

Sed ut augustiora essent Civitatis initia, suam consecrare originem, & ad Deum referre Authorem voluit; quare opinio, quòd esset Marte genitus, invaluit, quæ ut altiùs repetatur, atque ædificandæ Urbis occasio magis perspecta reddatur, de Romuli ortu, qui Reipublicæ omnium maximæ jecit fundamenta, pauca commemorare haud inutile censemus.

Post Trojanorum in Italiam adventum, indeque secuta bella, quorum Historia commixta fabulis legitur, Albanorum Civitas ab Julio Æneæ filio (incertum an ille fuerit Creusâ Matre genitus comes paternæ fugæ, an è Lavinia Latini Regis filia procreatus) condita refertur; in ea verò quamplurimi ejus orti sanguine Reges dominati fuêre, quorum postremus Amulius fuit. Is autem fratrem habuit Numitorem natu maximum, cui propterea Civitatis regimen jure delatum, sed Amulii dolus, & vis plus potuêre; nec fratrem duntaxat pellit, sed virilem ejus stirpem interemit, unâ duntaxat relictâ filiâ, quæ Rhea Silvia dicebatur, quam specie honoris Vestæ Sacris addixit, ut Religione Deæ hominis admissio scelus fieret, sicque perpetuò celebs esset, fratris universa soboles deficeret. Illa verò Militis, seu alterius hominis consortio vitiata, geminam edidit prolem masculam, Marsque Deus, ut honestati consuleretur, author fit culpæ. Amulius tamen re cognitâ, Matrem sacerdotem vinciri jubet, pueros in profluentem mitti.

Cùm autem præ continuis imbribus Tyberis exundâsset in campos, & usque ad justum sui cursum adiri prohiberet, exponuntur in proxima alluvie; fabulâ inde compositâ, quòd Lupa ad eorum vagitus præstò fuerit, quòdque distenta à recenti partu ubera præbuerit, linguâ simul abstergens lutum, quo se inquinaverant. Sicque à pastoribus reperti, atque ab iis enutriti, donec adolevêre. Sed eos potiùs custos regii pecoris nomine Faustulus adinvenit, uxorque mammas præbuit, quæ meretriciam egerat vitam, unde Lupa dicebatur. Adulti tandem dum Lycæum Pana ludis Lupercalibus venerantur, à Latronibus, in quos impetum sæpiùs fecerant, & prædâ spoliaverant, inter pastores rapta dividendo, adorti, Remus capitur, atque Amulio traditus accusatur, se cum fratre Romulo collectâ juvenum manu hostilem in modum prædas agere; quoniam verò Numitoris agros sæpiùs vastâsse criminabantur, eidem ad supplicium deditur, cui jam Faustulus eâ necessitate coactus rem omnem patefecerat, quod cùm eorum ætati, atque indoli ex integro responderet, fidem adhibet, unde Romulo confestim res detecta, consiliumque de obtruncando Amulio simul captum; quod cùm prosperè evenisset, advocatâ Numitor Concione, fratris scelera, nepotum originem, ùtque educati, & cogniti fuerant, ostendit, meritòque propterea occisum Amulium suadet; cùmque Rex à juvenibus per mediam Concionem ingressis salutaretur, ab universo Concilio proclamatur. Dum autem Nepotum spectat ingenia, atque indolem contemplatur, consultum sibi fore judicat, nedum eos ad novam condendam Urbem allicere, sed auxilia præbere. Illos verò gloriæ stimulis incitatos cupido invasit, in iis locis, ubi expositi, ubique educati erant, Urbem condere. Quare Albanorum, Latinorumque multitudine eos sequi à Rege jussâ, ingens quoque pastorum numerus accessit. Sed confestim dissidium inter Fratres exoritur, quisque enim suo è nomine, quam statuebant Urbem, nuncupare cupiebat; ventum inde ad auguria, & Palatinum Romulus, Aventinum Remus, ad inaugurandum templa capiunt, sexque Vultures Remo priùs visi, duodecim posteà Romulo; hinc augetur concertatio, nam utrique à sua multitudine Reges proclamantur, ex quo tandem pugna exoritur, in qua Remus interficitur. Licèt alii eum quidem Principatum Romulo cessisse fateantur, sed posteà ejus operi illudentem transiluisse muros, eaque propter ab irato Romulo, voce incre-

increpitans (*sic deinde, quicunque transiliet mœnia mea*) interfectum. Indictâ posteà die, quâ placato Numine Urbis initium auspicaretur, ubi ea illuxit, Sacris primùm operatus, per flammas *piaculi causâ* Populum *salire* jussit, ritèque captis auspiciis Palatinum Collem circumscripsit figurâ quadrangulâ, ducentosque boves, mares, atque fœminas sub idem jugum posuit, ac aratro locum, ubi fundanda erant mœnia, designavit. Operi deinde Populus adhibitus, atque illo recurrente die quolibet anno festum apud Romanos celebratum; incertum tamen, an propter Urbis initia consecraverint, an jam ante festum auspicatum condendæ Urbi delegissent, vocâruntque *Parilia*.

De prima Civitatis forma.

Ut autem post digressionem hanc ad Regiminis formam à Romulo præscriptam redeamus, ille jam Populi suffragio, auspicatoque Rex declaratus, Populum primò tres in partes distribuit, quas Tribus nuncupavit, Tribum autem in decem Curias, unde Curiæ 30., Curiasque in denas divisit Decurias, Tribus autem suos præfecit Tribunos, Curiisque Curiones, ùt & Decuriis, quibus singulis suus Decurio præerat. Quem ordinem è Græcis sumpsit, ùt alibi diximus. Agrum quoque in 30. æquales sortes divisit, singulasque Curias sortiri jussit, partem tamen Sacrorum ac Templorum Ministerio addixit, aliamque publici Juris fecit: ità diviso Populo, agroque cunctis æqualiter distributo, aliam etiam divisionem instituit; eos enim, qui Patrem ciere poterant, aut qui cæteris quocunque modo præstarent, Patritios nuncupavit, cæteros Plebem esse jussit, tumque latis Legibus præscripsit, quid utrisque faciendum; Patritiis Sacrorum curam, utque Magistratus gererent, secumque Rempublicam administrarent, demandavit; Plebi verò, ut agros coleret, pecora pasceret, exerceret quæstuosa opificia, jussit; unde Plebs rustica, quæ rure habitabat: urbana, quæ in urbe, dicta est, & Tribunos, Ærarios, Scribas, Apparitores Magistratuum, Mercatores, Argentarios, seu Fœneratores, Opifices Turbam forensem, & Libertinos complectebatur; atque præter Libertinos in varia Collegia fuit procedentibus temporibus distributa; ùt & Plebs rustica, quæ sua habuit Collegia à Servio Rege instituta.

Ut autem Patritiorum, ac Plebejorum animos perpetuo quodam concordiæ nexu vinciret, optionem plebeis fecit, quoscunque vellent è Patritiis sibi Patronos adsciscere, distinctâ inter utrosque officiorum ratione; Patronos enim nedum Clientibus oportebat

 respon-

respondere de jure, cujus illi erant ignari, sed absentium æquè ac præsentium curam gerere, pro iisque defensionem, tum in litibus, tum in accusationibus suscipere, quietem denique in publicis, privatisque negotiis eis parare. Clientum verò officia erant Patronis egentibus, dum filias elocarent, ac Magistratus gererent, impendiorum causâ pecuniâ subvenire, eosque adire sæpiùs, cætera, quæ opus essent officia, præstituri. Vicissim autem alteris alteros accusare, aut adversum dicere testimonium nefas erat, unde lege de Proditoribus tenebatur, qui Patrono, aut Clienti fraudem fecisset, sacerque erat, ut cuique impunè occidere liceret, quod & posteà XII. Tabularum Legibus cautum fuit, quare mutua eorum officia velut cognatas necessitudines posteris per manus traditas fuisse Dionysius ait; adeoque mos invaluit, ut procedentibus t mporibus Coloniæ etiam, ac Municipia, fœderatæ quoque Urbes aut bello subactæ sibi è Romanis Civibus Patronos adsciscerent, ità ut iis etiam sæpè numero à Senatu dirimendæ Controversiæ remitterentur, quod institutum è Græcis quoque hausit Romulus, nam Athenienses, Thessalique Patronos, Clientesque habebant, quos illi Thetas propter ministeria nuncupabant, hi verò Penestas; nam iisdem corrupto more tanquam emptitiis abutebantur.

E' Patritiis igitur 100. Virorum Senatum constituit Romulus, ut eorum consilio Rempublicam administraret, hancque legendi rationem tenuit; Tribus enim singulis jussit 3. Viros legere maximè Virtute probatos, idemque singulis Curiis mandavit. Ex omnibus verò unum præcipuè ipse declaravit, quem Senatûs Præfectum constituit, cuique Urbis regimen committebat, quoties ipse Exercitum ducere cogeretur. Ipse autem Insignibus Imperii acceptis, ut Majestatem tueretur, nedum 12. sumpsit lictores, sed 300. è Patritiis delectos robustissimos juvenes pro custodia Regii Corporis habuit, Curiarum suffragiis commendatos, denos enim elegerunt singulæ Curiæ, eosque sive à celeritate Ministerii, seu ab eorum Præfecti nomine, cui tres Centuriones suberant, Celeres nuncupavit.

De Officio Regis, Senatûs, & Populi.

Distinctis ad hunc modum Civium ordinibus, firmatâque Majestate, Reipublicæ totius ordinem ità voluit constituere, ut ipse Sacra curaret, atque Sacrificia, per eumque gereretur quidquid ad placandos Deos prodesse putabatur: juris universi, pa-

triorum-

triorumque morum custos esset, gravioresque causas decerneret, cæteras permittendo Senatoribus, ita tamen, ut si quid in judiciis peccaretur, ipse cognosceret: Senatum cogendi, Populum in Concionem vocandi solus haberet potestatem: primus Sententiam diceret, quodque pluribus placuerit, ratum haberet, summam præterea in bello Potestatem, atque imperium exerceret. Senatui verò de iis, quæ ad eum referrentur, decernendi esset authoritas; Populo autem Magistratus creare, Leges sancire, deque bello, & pace referente Rege deliberare permisit, quibus tamen Senatûs authoritas accedere debebat, nam quidquid pluribus Curiis videbatur, ad Senatum referri oportebat, ejusque accedente Consilio à Populo jubebatur.

De Sacerdotibus à Romulo institutis.

Sacerdotes præterea instituit, qui publicè pro Civitate Sacra tributim, & curiatim facerent sexaginta Curiarum suffragiis commendatos, legeque sanxit, ut bini à singulis Curiis legerentur annum egressi quinquagesimum, qui virtute, ac genere cæteros præcellerent, censuque sufficienter instructi essent, integroque corpore; electio autem tunc demum rata habebatur, si eam Augures comprobarent.

Sed & sua cuique Curiæ Sacra partitus est, Diis in singulas assignatis, quos perpetuò colerent, pecuniâque ad sumptus ex ære publico tributa; quoties autem Sacra fierent, Curiæ adesse tenebantur suis vicibus, epulumque festis diebus in aula cuique Curiæ propria celebrabatur, præter illam Curiis omnibus communem aulam. Hi Sacerdotes autem ità lecti, *Curiones* vocabantur, & apud Plautum *Curiæ Magistri*, omnibus verò præerat, qui *Curio maximus* dicebatur, curiatis comitiis designatus.

Religionis ergo, quâ Romana Civitas usquequo lux Evangelii errorum tenebras dissipavit, potissimum usa est, Romulus fuit Author, atque Institutor; Præter enim Curionum Collegia Augures, & Aruspices instituit; eos autem tres tantummodò pro numero Tribuum esse voluit. Augures futura ex volatu, & cantu avium prædicere credebantur, ea verò capiebant augurali togâ, sive trabeâ amicti sedentes, atque Orientem versùs prospicientes, lituoque, seu baculo quodam incurvo certam cœli partem designantes, quæ templum dicebatur; tum avium fiebat observatio, quo nempe gestu, cantuve, quâque templi parte se ostenderent, & quidem è sinistris pro fausto habebatur omine, con-

contrà verò, si dextrâ apparuissent; quæ autem aves cantu auspicia dabant, *Oscines* vocabantur, quæ volatu, *Præpetes*, atque si felix erat auspicium *addicere*, & *admittere*, sin minus, *refragari* ajebant.

Sed & de Cœlo servabant, nempe ex tonitru, & fulmine augurabantur, locumque fulmine tactum *Bidental* appellabant, & pro Religioso habebant; Auguria quoque ex pullis capiebant, quibus pultem, vel offam apponebant, sique vescebantur avidè, aut si aliquid decidens *paviret* terram, sive pulsaret, optimum erat augurium, *tripudiumque solistimum* nunciabatur, quòd si vel vesci nollent, vel evolarent, pro infelici omine habebatur. Erant proptereà qui pullos servabant, nuncupati *Pullarii*, cavea verò ubi asservabantur, *auguraculum* dicebatur.

Sed ex rebus aliis fortè accidentibus, & ex quadrupedibus; auguria captabant.

Aruspices autem, quia Victimas in ara inspicere debebant, ità dicti, futura etiam prædicebant, portentaque exsplicabant, ac *procurare* dicebantur, ex Victima ante mactationem, atque post eam ex Extis, flammâ, fumo, rebusque aliis, quæ Sacrificii causâ eveniebant.

Fratrum quoque arvalium Collegium Romulus instituit, qui Sacra quædam publica *Ambravalia* nuncupata faciebant, ut arva fruges ferrent, unde eorum Insignia fuêre *spicea Corona*, & *albæ Infulæ*.

De Asylo.

Asylum etiam, quod ad augendam multitudinem aperuisse innuimus, Religione consecravit, locum enim Capitolium juxta & arcem situm duos inter lucos ab utroque Clivo densis septum arboribus elegit, in eoque Fanum Deo cuidam, quis enim fuerit, incertum, sacrum fecit, edictoque cavit, impunitatem in honorem Numinis cunctis, qui ad eum confugerent, esse; Jus etiam offerendo Civitatis, atque agri hostibus adempti partem.

De Nuptiarum Ritu.

Sed non minor fuit in Legibus cæteris condendis solertia; eâ enim de nuptiis Legumlatores alios longè superavit, nedum enim Virum unicæ mulieri copulari jussit, sed mulierem, quæ juxta sacratas nuptiarum Leges cum Viro convenisset, participem sacrorum, & bonorum omnium fecit; Sacras autem nuptias prisci Romani Farracea nominabant, quoniam eô primô velut antiquissimo utebantur cibo, illaque Communio primi & sacri tunc temporis habiti cibi sacrorum, atque fortunæ vinculum efficiebat priscis illis temporibus insolubile, nullum enim fuit divortium apud Romanos antè

ante annos fermè 520., quo tempore primum divortii exemplum dedit Spurius Carvilius ob sterilitatem; unde Censores eum jurare coëgerunt, se causà liberorum Conjugem dimittere; si verò mulier adulterium admisisset, vel partum, vel claves suppofuisset, aut si deprehensa esset vinum bibere, pœnam luebat ex mariti læsi arbitrio, in cujus erat potestate; is autem simul cum cognatis de hujuscemodi criminibus cognoscebat.

Parentibus verò omnem dedit in filios potestatem, idque toto vitæ tempore; quare necis habebant & vitæ arbitrium, etiamsi Rempublicam filii administrarent, Magistratusque gererent quàm maximos, unde multos à Patribus necatos legimus, atque etiam è suggesto concionantes abductos, ut pœnas darent ex ipsorum sententia; permisit etiam ternà filiorum venditione Parentibus pecunias quærere, quam Legem in quartam posteà ex duodecim Tabulis retulêre Decemviri; Sed Numa Pompilius Lege sanxit, seu potiùs Romuleam Legem explicavit, nè scilicet liceret Patri, qui filio uxorem ducere bonorum, ac sacrorum juxta Leges participem futuram permiserat, illum ampliùs vendere.

De forma mixta Civitatis.

Hæc porrò prima fuit Romanæ Civitatis forma, quam nec Monarchiam, nec Aristocratiam, aut Democratiam absolutè dixeris, nec enim jura omnia Majestatis Rex sibi reservavit, nec Populo tribuit, & per suffragia Magistratus designari constituit; unde Cinnus quidam ex triplici forma regiminis efficiebatur, quo quidem constitit Populo sua libertas, sed Regi Majestas etiam, nec externâ tantùm specie, sed cum maxima illa, quam explicavimus, potestate.

Sed fortasse dices, mixtionem, quâ plures inter summa Potestas dividatur, nec dari, imò nec posse concipi, ùt nonnulli affirmârunt, quorum Bodinus videtur Antesignanus, qui nedum in Libris de Republica, sed in sua Methodo ad facilem Historiarum cognitionem, postquâm absurdam judicâsset Polybii, Dionysii, Ciceronis, Contareni, aliorumque Sententiam, summum Romanæ Reipublicæ Imperium partim in Senatu, partim in Consulibus, partim in Populo fuisse, ac propterea ex Optimatibus, Regno, ac Populo temperatum, hæc inquit: (*a*) *Priùs igitur in omni Republica intuendum est, quis imperium Magistratibus dare, & adimere, quis Leges jubere, aut abrogare possit, utrum unus, an minor pars Civium, an major; hoc percepto facilè intelligitur, qualis sit Reipublicæ Status; Nihil*

M

(*a*) *in Method. c.* 6.

hil enim quartum esse, ac nè cogitari quidem potest; neque enim virtus aut vitium efficit Reipublicæ varietatem; sive enim Princeps injustus sit, sive probus, Monarchia tamen est. Idem de Optimatibus, & Populo judicandum; qui, ut nihil aliud habeant, quàm Magistratuum creationem, summum imperium habent, & ab iis Status Reipublicæ pendeat, necesse est. Hunc igitur Statum Optimatium dicemus, aut popularem (his verbis utamur, ne specie virtutis, ac vitiorum Aristocratiæ, Oligarchiæ, Democratiæ, Ochlocratiæ appellationibus sæpiùs uti cogamur) multò magìs, si præter Magistratûs creationem, belli quoque ac pacis, vitæ ac necis Potestas adsit.

Sed præterquàm quod absurdum esse videtur, virtutem, aut vitium nullam inducere Reipublicæ varietatem, cùm unicè ex his formarum diversitas procedat; an enim si divites imperent, eorumque potentiam spectent, efficient divitiæ Aristocratiam? Aut cur ille vitiosas etiam docuit formas, si nulla oriatur ex virtute aut vitio Reipublicæ diversitas? Nec vera est ejus quoad mixtionem formarum Doctrina, licèt plausibili quâdam rationum serie meliùs uti potuisset; tota enim ejus Doctrinæ vis iis principiis potissimùm inniti videtur, supremam nempe potestatem in Republica instar formæ, seu spiritûs se habere; unde sicut in naturalibus formæ divisio dari nequit absque interitu, sic in morali corpore, si forma dividatur, destrui illud necesse erit; cùm igitur forma det esse rei, eaque profectò sit indivisibilis, sequitur formarum mixtionem in Republica nec quidem concipi posse; prætereà, si formarum mistio esset in Republica, deberet æqualiter summa Potestas esse distributa; sic autem plures esse Potestates sequeretur, quæ mutuò se oppponerent, nec propter eà unquam potest inter unum & plures, aut Populum distribui.

Sed Bodinus contradicendi studio, atque doctrinæ novitate allectus in errores incidit suo judicio, solidaque eruditione prorsùs indignos, confusissimam enim sibique adversantem rerum congeriem miscuit, cùm nunc duntaxat ex numero Rerumpublicarum formas definiat, nunc Statum ipsum à gubernandi ratione sejungat, nunc varias, aberrantesque Rerumpublicarum formas ex ipsa gubernandi ratione desumat, longè semper à principiis aberrans, resque per effectus potiùs, quàm per essentiam cognoscat ac definiat, Cives confundat cum Subditis, universamque Civilem facultatem adeò

adeò involvat, ut quid ſibimet ipſi propoſuerit, vix dignoſci queat.

Nos autem ſolidis, certiſque principiis tantummodò inhærentes, ſicut Reſpublicas agnoſcimus virtute aut vitio, non autem numerô metiendas, ac propterà ùt virtus Ariſtocratiam efficit, ùtque ſimpliciter Nobilitas, divitiæque Oligarchiam, & æqualitas nullâ censûs, aut Nobilitatis habitâ ratione Democratiam; ità, ſi ritè temperentur, ut in gubernandi ordine cunctorum habeatur ratio, omneſque junctim ſummam efficiant Poteſtatem, Reſpublica ex temperatione illa formarum reſultabit, quam miſtam nuncupamus; licèt enim vera ſint Principia, formas eſſe indiviſibiles; ex hoc tamen illud ſequitur, non uno eodemque modo ſummam Poteſtatem, quæ inſtar eſt formæ, omnibus communicari poſſe; eſſent enim in una Civitate plures, quod abſolutè repugnat: non autem illud; poſſe ſcilicet eum in modum ſimplices illas formas aptari, ùt ſimul junctæ, non autem diviſæ, ſummam illam Poteſtatem veluti totum reſultare faciant, atque in hoc nulla quidem erit repugnantia; nam ſicut ex Elementorum miſtione in naturalibus corpora gignuntur, in quibus nulla unius Elementi forma ſeparata poteſt conſiſtere; & in artificialibus etiam Navim videmus ex pluribus rerum formis inter ſe aptatis reſultare, domoſque tum lignis, tum lapidibus inſtrui; ſic in moralibus ex ſimplicium formarum miſtione totum morale Corpus producitur, in quo nulla ſimplex forma ſeparatim cernitur, ſed omnes illæ adeò conjunguntur, ut harmoniam quandam efficiant atque concentum, ex quo ſumma illa Poteſtas veluti corpus ritè compoſitum, unum profectò atque indiviſibile, conſpicitur; nec propterea illud etiam erit admittendum, quòd ſumma Poteſtas æqualiter deberet eſſe diſtributa, unde mutuò ſe impediret; quoniam ſi illud eſſet, tot eſſent formæ, quot ſummæ Poteſtates. Quare ejus duntaxat participatio, ordine tamen, partes veluti efficit, quarum connexione reſultat integrum, in quo una quidem pars alterâ licèt major, aut minor concurrere videtur, ut proportio ſervetur ad Naturam compoſiti, ejuſque exigentiam; ratio propterea gubernandi eadem debet eſſe, ac ordo Reipublicæ, à quo derivatur; unde diversâ ratione poſitâ ordo ipſe invertitur, adeoque deſtruit Bodinus ipſamet principia, dum ſibi blanditur novam excogitâſſe doctrinam nemini priùs perſpectam, formam Reipublicæ diverſam à ratione gu-

bernandi conſtituens, ut illam aliam, *numerum*, nempe, *Rebuspublicis formam dare ſtabiliret*, ſic enim loquitur : (*a*) *Sive igitur optimi, ſive flagitioſiſſimi, ſive ditiſſimi, ſive nobiliſſimi, ſive egentiſſimi, ſive bellicoſiſſimi ſummum imperium teneant, modò Civium pars minor extiterit, Ariſtocratiam appellamus.* Quod ſi advertiſſet, diversâ poſitâ ratione gubernandi formam ipſam remitti, ac tandem deſtrui, adeoque non propter ſe, ſed per accidens ſequi poſſe, uti hi, qui ordinem conſtituunt, ab eo aberrent, nempe ſi volunt præter Leges dominari, & ſuam augere Potentiam, vel jam conversâ priori formâ ejuſdem veſtigia retinent, veluti arcana, quibus cæteris imponant, ut vel mutationem parùm advertant, vel nihili curent, non adeò abſolutè Reipublicæ formam à gubernandi ratione ſejunxiſſet; Intendi ergo, ſeu remitti ex ipſa regiminis ratione formam dicimus; quòd ſi diverſa omnino exerceatur, ſuæque formæ adverſans; tunc tandem deſtrui illam neceſſe erit, aliamque conſtitui, prout nempe ſummum imperium habentium virtus, aut vitium effecerit, ùt Naſi comparatione demonſtravit Ariſtoteles, nosque Exercitatione de Civili Diſciplina fuſiùs diſſeruimus. Exemplum autem de Monarchia nullo affertur fundamento, Rex enim nec Ariſtocraticè, nec Democraticè debet dominari, nè à ſua forma diſcedat, nam regia gubernandi ratio regalem ipſam conſtituit Monarchiam, quare juxta cujusque merita, & virtutem officia debet diſtribuere, iisque dare Magiſtratus, qui ſunt meliores, nec propterea erit Ariſtocratica gubernandi ratio, ſed Regia; atque in hoc profectò harmonica illa proportio, quam ſummoRerumpublicarum bono excogitâſſe fatetur, conſiſtere debet; munera namque dignioribus, ac bene merentibus ſemper concredi oportet, nè videantur homines duntaxat contemplari, ac propterea non alia de cauſa Magiſtratus conſequi, quàm ut ſublimentur; quod profectò in cunctis Rerumpublicarum formis, quæ rectæ ſunt, ſervari oportet; Democraticam enim formam, quæ in cunctis ſpectat æqualitatem, adeoque proportione tantùm Arithmeticâ univerſa in illa metiuntur, haud rectam agnoſcimus; cùm nullâ re Nobilis à plebejo, pauper à divite, probus ab improbo, doctus ab indocto diſcriminetur; quòd ſi juxta patrias Leges Nobilium ordo Magiſtratus quosdam ſibi peculiares fecerit, regium erit ex illo adſciſcere meliores, nec cæteros, qui virtute merentur, negligere, ſed iisdem alia munera impertiri. Pœnas etiam infligere pro-

(*a*) *Lib. 2. cap. 6. de Ariſtocratia.*

proportione geometricâ regium eſt. Ille autem ſuâ proportione harmonicâ bonos cum improbis, ignaros etiam cum ſapientibus, in quacunque Reipublicæ forma conjungi oportere, ex eaque ſolummodò concentum effici admirabilem, affirmavit, quod quàm ſit abſurdum, re ipsâ dignoſcitur; Concentus enim, atque harmonica proportio unicè à Legibus derivatur, quibus Civium ordines inter ſe cum Principe conjunguntur; nec enim aliud harmonica Bodini miſtio producere apta eſſet, quàm Reipublicæ detrimentum, atque ruinam; nunquam enim bonus cum improbo ritè conveniet. Sed hîc doctrinam ejus diſquirere non ſuppetit, cùm ſolummodò miſtum dari ſtatum, mixtamque fuiſſe ab ejus initiis Romanorum Rempublicam indicare debuiſſemus.

De ingenuorum ac ſervorum officiis.

Redeuntes igitur ad Inſtituta Romulea, illud quoque proficuum Reipublicæ ſummoperè fuiſſe palàm eſt; nil aliud ingenuis præter rem militarem, ac ruſticam commendâſſe; ſellularias enim artes ac ſordidas ſervis tantùm, ac exteris permiſit, unde idem Romanus Civis miles erat, & agricola, ſicuti Reipublicæ expediebat. Quare nullo ingruente bello rure manebant, atque ad Urbem nonâ quâque die ventitabant nundinarum causâ.

De raptu Sabinarum.

Ità conſtitutâ Republicâ, conjuges deerant, ætatem ptoptereà hominis duratura, & è finitimis nulla habendi ſpes erat; Legatos enim dimiſerant cum reſponſo, aliud oportere fœminarum Aſylum aperiri, illudque haud impar connubium fore; quapopter ludorum equeſtrium ſpectacula ex induſtria parandi conſilium capitur, ut mulieres ſibi ipſis actu raperent, eaque in honorem *Conſi Dei*, quem Neptunum interpretantur, unde *Conſualia* vocitabant, celebrare ſimulant, diemque finitimis indicunt, ut adeſſe queant; illi autem cùm novitate urbis tum ſpectaculorum curioſitate incitati, magnis virorum mulierumque agminibus urbem petunt; cumque nihil timerent, ac ſpectaculis deditæ mentes eſſent, è compoſito vis orta, Romanâ pube ad mulieres undique rapiendas diſcurrente; ſic primùm de conjugio ſibi providiſſe Romanos neceſſitas coëgit; unde bellorum origo cum Sabino populo, cæteriſque finitimis, quorum tamen ruinis urbs aucta mirum in modum; Romuli enim inter cætera præſtantiſſimum illud fuit inſtitutum, puberes in bello captis urbibus nec interficere, nec ſub corona vendere, ſed in jus potiùs Civitatis admittere, agri etiam adempti parte aliquâ conceſsâ, cæteris æqualiter inter Romanos diſtributis; quod & Reges alii,

ſervârunt, & Reſpublica exactis Regibus haud neglexit. Exitus autem Sabini belli fuit, ut Sabinorum Civitas Romam migraret univerſa, percuſſo cum Rege Tatio fœdere, quòd utrique pari poteſtate regnarent, Civitatemque unam ex duabus facerent, ac propterea, communicatis utrinque ſacris, recepti Sabini in Tribus, & Curias, Quiritium nomine. Auctâ igitur multitudine, viſum quoque fuit augere Patritiorum ordines è novorum incolarum nobilibus Familiis, è quibus centum poſteà curiatis Comitiis creati Senatores, ut ſua quoque Regi Tatio factio in Senatu eſſet; tunc autem duo Colles Urbi additi, Quirinalis & Cœlius, in quibus ſeorſim Reges habitârunt, Romulus in Palatio propè Cœlium montem, Tatius autem in Capitolio juxta Quirinalem, & concorditer adminiſtrârunt Rempublicam integro Quinquennio. Sexto tamen anno Tatius à Lavinienſibus interficitur, quoniam jus Gentium neglexerat, cùm enim Lavinienſem agrum Tatii amici vaſtâſſent, pecorumque greges abegiſſent, partim occiſis cuſtodibus, partim ſauciatis, Legati Romam miſſi fuêre, ut jure agerent. Romulus autem dedendos Authores cenſuit ad ſupplicium, Tatius prohibuit; hinc Legati nedum re infectâ diſcedere coacti ſunt, ſed in via Sabinorum quidam eos adorti, alios interfecerunt, alios præcipiti fugâ ſibi conſulere coëgerunt. Quare undique Romani tanquam juris Gentium violatores criminantur, unde Legationes ab aliis etiam Populis expiandi ſceleris causâ miſſas Dionyſius refert, bellum denunciantes ſin facerent; quibus commotus Romulus noxios dedi juſſit, & Legati accepêre, ægreferente Tatio; erat enim inter eos & aliquis è ſuis cognatis; quapropter indignatus Romulo, ſtipatusque milite, vi ſontes illos Legatis eripuit. Nec ità multò poſt, cùm Lavinium profectus eſſet Sacrorum causâ ſimul cum Romulo, vel ùt alii ſcripsêre, ſolus, ſuaſurus Civibus, ut iras remitterent, concurſu facto interfectus eſt, ſeu lapidibus obrutus, ſeu alio mortis genere. Quod facinus minùs ægrè, quàm dignum erat, Romulus tulit; licèt enim dominandi ratio ſocium non admittat, cùm *non aliter conſtet, niſi uni reddatur*, debebat tamen poſteris exemplum in ſui munimentum tradere, nec propterea cædem Regis deſerere inultam; atque ex eo ſuſpicio exorta, quòd ipſe Lavinienſes ſubornâſſet; ille autem Tatium jure cæſum pronunciando, ad expiandas Legatorum injurias, Regisque cædem, fœdus cum Lavinienſibus pepigit. Eo igitur tempore, quo

De Fœdere cũ Sabinis.

De cæde Tatii Regis.

quo Tatius pari potestate Romæ regnabat, *Respublica* erat *irregularis*; una enim potestas alteram impediebat, ùt evenisse visum est, quod in Statu misto accidere non potest, partes enim conjunguntur, ut unam efficiant Potestatem, quæ sit maxima, ùt suprà diximus; licèt sua non minima patiatur incommoda, quare brevi temporum intervallo in cunctis fermè Rebuspublicis, quæ temperatâ illâ mistione fuerant ordinatæ, dissolutionem propter seditionum motus secutam esse legimus.

De Romuli obitu.

Romulus posteà cùm solus regnâsset, Rempublicam uti constituerat, administravit, licèt Senatui ob sævitiam fuisset invisus; unde Senatorum dolo tandem interemptus, cùm ad exercitum recensendum Concionem haberet, in Campo ad Capræ paludem; occasionem enim nacti Patres subitò coortæ tempestatis cum magno fragore, tonitribusque, ità ut ejus conspectus Concioni eriperetur, Regem manibus discerpsêre post exactum Regni annum 37., ætatis verò 55. Cùmque sollicita esset Civitas Regis desiderio, & infensa Patribus, illi Proculum Julium in Concionem submisêre, qui: *Romulus*, inquit, *Quirites*, *Parens Urbis hujus primâ hodiernà luce cælo repentè delapsus se mihi obviam dedit*; *cùm perfusus horrore*, *venerabundusque astitissem*, *petens precibus*, *ut contrà intueri fas esset*: *vade*, *nuntia*, *inquit*, *Romanis*, *Cælestes ità velle*, *ut mea Roma Caput Orbis Terrarum sit*. *Proinde rem militarem colant*, *sciantque*, *& ità Posteris tradant*, *nullas opes armis Romanis resistere posse*: *hæc locutus sublimis abiit*. Quare in Deum consecrârunt, & nuncupavêre Quirinum.

Videbimus ergo præcipua Romuli Instituta usque ad Tarquinii Superbi tempora viguisse, ille enim primus Rempublicam invertit, exercendo tyrannidem. Sed, ùt advertit Florus, dabantur Reges, ùt tempora requirebant ad Reipublicæ incrementum, licèt nunquam à principio illo sit aberratum, ad bellum nempe fuisse Rempublicam ordinatam, adeoque ut cotinuò cresceret potentia, cæterisque dominaretur; unde Proculus Julius eâ superstitione imbuit Romanorum animos, quæ ad Posteros arcano consilio transmissa adeò eos incendebat, ut cuncta ad virtutem, & militarem gloriam relata consilia tantâ animi altitudine perfecta visa fuerint, ut victrix tandem Gentium omnium Roma evaserit; pervaserat enim Romanorum mentes opinio, cuncta, quæ aggrederentur, quantumvis ardua, efficere posse; quæ si ritè perspiciantur, & cùm domi, tum foris Romanorum gesta sedulò investigentur, vincere

cere Romanos debuisse, cùm cæteros virtute, & consilio præcellerent, agnoscetur.

De Interregno. Sublato Romulo, Patrum, atque ordinum certamina propter novum Regem orta sunt, nec enim singulorum timeri poterant, cùm nemo esset, qui magnoperè emineret in novo Populo; quare nè intereà sinè summa Potestate Civitas esset, conveniunt, ut ea in orbem omnibus è Senatu communicaretur, quapropter in Decurias distributo Patrum numero, singulisque in singulas Decurias creatis, qui summæ rerum præessent, Decemviri 5. dierum spatio exercebant imperium, unus tamen Insignibus, ac lictoribus utebatur, itaque per annum Romana Civitas fuit moderata.

Sed Popularis ordo infensus Patribus Decemviralem illam Potestatem ampliùs pati noluit; quare ut Patres largiri viderentur, quod retinere nequibant, Populum, *Regem jubere* decernunt, eos tamen Authores esse debere, ut mos à Romulo institutus servaretur, quem procedentibus temporibus inversum Senatus retinuit in speciem, cùm in incertum Comitiorum eventum Author fieret. Tum Inter-Rex advocatâ Concione, *quod bonum, faustum, felixque sit*, inquit, *Quirites, Regem create: ità Patribus visum est. Patres deinde, si dignum qui secundus ab Romulo numeretur, creâritis, Authores fient. Sed Populus eum Regem fore jussit, qui Senatui videretur.* Quare post longam animorum concertationem, ad Electionem tandem ventum est, externus omnium suffragiis Rex designatur; is erat Numa Pompilius, qui Curibus Sabinis habitabat, sapientiâ celebris. Nuntius confestim mittitur, qui rem deferret; ille verò, fortè ut magis desiderium sui excitaret, majoremque inde capesseret authoritatem, renunciat, morasque nectit, ità ut Romani Populi, & suorum precibus commotus videretur. Sic Romam petit, Rexque captis ritè auspiciis confirmatur; deductus enim ab Augure in arcem, postquàm Templum Lytuo designâsset, cæterosque servâsset ritus, qui ejus Sacerdotii proprii erant, ùt jam diximus, dextram Capiti Numæ imposuit, itaque precatus est: *Jupiter Pater, si est fas hunc Numam Pompilium, cujus ego Caput teneo, Regem Romæ esse, utì tua signa nobis certa & clara sint inter eos fines, quos feci.*

De Numæ Pompilii electione.

Nulla hic gessit bella, sed neque ex Romuleis Legibus, atque Institutis immutavit quidquam; imò ut opinionem, quòd Deus evaserat, augeret, templum, atque aram ei dicavit, solemni-

que

que ritu coli juſſit *Quirini* nomine. Præcipuum ejus Inſtitutum fuit, nimis ferocem Populum ad manſuetudinem revocare, cæteraſque Virtutes: quibus ſinè nulla diù ſtare Societas poteſt; quod ut facili negotio aſſequeretur, è Virtutibus ipſis tot fecit *Numina*, quibus Templa, atque Aras ſtruxit, præſcriptis ad eorum cultum ritibus, Sacerdotibuſque inſtitutis, *Deûm* monita ſimulans, congreſſumque cum Ægeria Nympha. Hinc ad lucum quendam ſinè arbitris ventitabat, quem medium ex opaco Specu fons perenni rigabat aquâ, illumque Camænis ſacravit, & ſoli Fidei ſolemne inſtituit; ſed ad Religionis cuſtodiam opportunum, atque unicè neceſſarium judicavit Pontificem maximum conſtituere, eumque ex Patribus legere, in hoc à Romulo diverſus, qui Sacrorum curam ſibi reſervaverat, cui, ut Livii verbis utar, *Sacra omnia exſcripta, exſignataque attribuit, quibus hoſtiis, quibus diebus, ad qua templa Sacra fierent, atque unde in eos ſumptus pecunia erogaretur. Cætera quoque omnia publica, privatuque Sacra Pontificis ſcitis ſubjecit, ut eſſet, quo conſultum Plebs veniret, nè quid Divini juris, negligendo patrios ritus, peregrinoſque adſciſcendo, turbaretur. Nec cæleſtes modò ceremonias, ſed juſta quoque funebria, placandoſque manes ut idem Pontifex edoceret, quæque prodigia fulminibus, aliove quo viſo miſſa ſuſciperentur, atque curentur.*

De Numa Religione.

Præerat etiam Pontificum Collegio, de quibus infrà, ex eoque Tributis Comitiis eligebatur, & quidem uſque ad annum Urbis 500. ex ſolis Patriciis; poſteà verò Plebeji etiam arripuêre, creatuſque primùm eo ex ordine *T. Coruncanius*; procedentibus verò temporibus Cæſares etiam *Dominationis arcano* ad Gratianum uſque tenuêre, Augusti exemplo, qui primus defuncto Lepido eam Sacrorum poteſtatem ſuſcipere curavit, ut faciliùs, tutiùſque cuncta diſcordiis Civilibus feſſa nomine Principis ſub imperium acciperet. Licèt autem maxima in Sacris eſſet auctoritas, Collegio tamen diſſentiente nimis coarctabatur, atque ad idem provocatio erat, à quo tandem ad Populum ferri poterat. Inſignia ejus præcipuè fuêre *Toga prætexta*, & *Apex in Capite.*

Numa igitur nedum Religione Romanorum animos ad pietatem, juſtitiam, fidem cæteraſque virtutes colendas induxit, ſed ſuo exemplo compoſuit. Quare nullâ ſeditione Civitas, nulloque bello externo laboravit, nefas enim finitimi ducebant, Civitatem bello laceſſere Religionibus deditam, ſortitamque Regem *Diis* acceptiſſimum.

Quoniam verò Religionem illam, ſuoſque ritus agnoſcere

De Religione

Romanorum universa.

nedum ad historiæ intelligentiam, sed ad ipsius Reipublicæ arcana penetranda necesse ducimus, hinc brevissimo excursu saltèm indicare visum est.

Numina, quæ Romani coluerunt, aut *majorum*, aut *minorum Gentium* Dii nuncupabantur; *majorum* autem duodecim *Consentes*, fortè à verbo *Consulo* dicebantur, octo autem *selecti*. Minorum Gentium tum *Semones*, tum *Indigetes* & *Semideos* appellabant, & *Sylvestres*, *Marinos*, *ac Fluviorum Deos* complectebantur. *Consentes* his versibus Ennius enumeravit.

Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jovi, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

De Diis Romanorum.

Jovem autem celebrârunt Romani multiplici cognomine; nam *Feretrium* appellabant, dum opima ei spolia hostibus detracta consecrabant; Romulus enim victis Cæninensibus cum factis vir magnificus, tum factorum ostentator haud minor, cæsi ducis spolia gerens purpuram indutus & coronatus laureâ in Capitolinum verticem ascendit, ibique ea ad quercum pastoribus sacram suspendit, designatoque templo, Jovi consecravit, cognomenque dedit, dum, *Jupiter Feretri*, inquit, *hæc tibi Victor Romulus Rex regia arma fero*; *templumque in iis regionibus, quas modo animo metatus sum, dedico*; *sedem opimis spoliis, quæ Regibus Ducibusque hostium cæsis, me authorem posteri ferent*; atque illud primum Romæ templum sacratum fuit. *Statorem* autem idem Romulus appellavit, eique templum vovit, ut fugientes Romanos, Sabinosque Victores sisteret, hæc inquiens, ùt Livius refert: *Jupiter tuis jussus avibus hîc in Palatino prima Urbi fundamenta jeci. Arcem jam scelere emptam Sabini habent: inde huc armati superatâ mediâ valle tendunt: ac tu Pater Deûm, hominumque hinc saltèm arce hostes: deme terrorem Romanis, fœdamque fugam siste. Hîc ego tibi Templum Statori Jovi, quod Monumentum sit Posteris, tuâ præsenti ope servatam Urbem esse voveo*; ac veluti sensisset auditas preces: *hic Romani*, inquit, *Jupiter optimus maximus resistere, atque iterare pugnam jubet. Elicium* etiam ab *eliciendo* dixêre, quia composito carmine eum elicere è cœlo rebantur ad expianda prodigia: huic Numa aram in Aventino dicavit, eumque consulebat auguriis, quæ suscipienda essent, ut ea ex mente Divina elicere videretur. *Capitolinus* antem à *Capitolio* dicebatur; erat hoc templum in Tarpejo monte, quod Priscus Tarquinius inchoaverat, jam præsagiente animo futuram olim amplitudinem loci

loci; quare à Cicerone *Arx omnium Nationum* dictum: Servius Tullius altiùs exstruxerat: Superbus alter Tarquinius absolverat, & Consul denique Horatius Pulvillus anno Urbis 244. solemni ritu dedicaverat; nec sinè Religione sua jecit fundamenta Tarquinius; accersitis enim Auguribus Deos consuli jusserat, ut locus iis gratissimus indicaretur: Augures autem tumulum illum demonstrârunt, cùmque iterum quæsivisset, quâ tumuli parte condi deberet, plura enim erant Deorum, Geniorumque Sacella, quæ aliò transmovere oportebat; Augures de singulis auspicia sumpsêre, omniumque Sacellorum exaugurationes Aves *admittere* pronunciârunt, præter *Termini*, & *Juventutis* aras, quæ propterea in ipso Templi ambitu conclusa, servataque; Unde augures *nec movendos Urbis terminos, nec juvenile robur ei deesse portendi* affirmârunt.

Atque in eo Templo Consules primo die, quo inibant Magistratum, & Imperatores ad bellum profecturi sacra facere, votaque nuncupare tenebantur, ut etiam redeuntes, si vicissent, & ultrà 5000. hostium justo bello unâ acie, suisque auspiciis occidissent, adeò ut triumphare mererentur, eò deducebantur triumphali veste induti, laureâque coronati, & sacra faciebant, Taurum immolantes, laureamque in Jovis gremio deponebant: quod si minor victoria esset, aut alia ad triumphandum conditio deesset, *Ovationemque* propterea celebrarent, tunc diverso quidem ritu incedentes & myrtho coronati templum similiter adibant, ovemque immolabant.

Latialis quoque Jupiter dictus, quoniam universi Latii populus, cùm latinas ferias in monte Albano celebraret, eum colere debebat, quod Tarquinius superbus fieri jussit. Dictus quoque Diesbyter & Lucetius, quasi lucis pater: *Lapis* etiam à quodam peculiari juramenti præstandi ritu, lapidem silicem manu tenendo, dictus, ùt *Dijovis* à die & *Vejovis* à nocendo.

Juno autem *Divûm regina, Jovisque, & soror, & conjunx*, solio insidens, Sceptroque ac Diademate insignis Pavonem ei sacrum juxta se habens pingebatur, atque in Aventino culta fuit, Regnis propterea ac divitiis præsidebat. Vocârunt quoque *Pronubam*, quòd nubentibus praeesset; *Cinxiam* à zona, seu cingulo, quo sponsa cingebatur; *Lucinam*, quasi lucem ab ea nascentes acciperent, *Monetamque* à monendo; Terræ motum enim *sue plenâ* procurandum esse, ejus monitu credebant.

 Vesta

Vesta autem quasi vi suâ stans, altera *Cœli* uxor, *Saturni mater*; *Opis* filia altera credebatur, *Ignemque* significabat, ùt illa *Terram*; huic templum sacravit Numa, & cultrices virgines, quæ *Vestales* dictæ sunt, easque sacri ignis custodes esse voluit, qui *focus* erat communis Civium, nam Romulus *focos* dicaverat per singulas Curias, ubi Curiales rem divinam facerent, nullumque publicum reliquerat. Erat autem ignis omnibus conspicuus medio Capitolium inter & Palatium spatio, ubi Templi sedes; neque unquam extingui patiebatur tanquam certissimum imperii pignus, adeoque pernicies Civitati portendi credebatur, si quâcunque causâ exstingui contigisset, quo casu post multam procurationem alius ignis in templum inferebatur. *Sacris* autem *Deæ Vestales* ipsæ operabantur, quæ ab initio quatuor, posteà verò ad senarium numerum à Tarquinio Prisco auctæ, easque optandi jus penes Reges esse Numa voluit, degebantque in Deæ fano, ubi præter *sacri foci* custodiam alia etiam sacra adservâsse traditum est, iisdem duntaxat, ac Æditiuis cognita, quæ aliqui *Palladium* fuisse volunt. A' templi autem aditu nemo arcebatur interdiù, sed pernoctare nefas erat. Exactis Regibus capiebantur à Pontefice maximo, atque per 30. annos ministrabant ei Numini. Primis quidem decem annis Sacra addiscere tenebantur, aliis verò ea exercere, tertio autem decennio juniores Virgines ea docebant, post quod tempus nubendi potestas erat; ingentes autem tributi Virginibus honores fuêre, nam Testamentum condendi jus erat, licèt minores essent: jus habebant trium liberorum: lictore utebantur: Reum si fortè obviam habuissent, supplicio liberandi facultas erat: Carpento vehebantur: Vittis & prætextâ veste utebantur: agri etiam assignati, publicaque stipendia: honestior quoque locus in spectaculis præbitus, aliique multi. Quod si deliquissent, pro leviori Crimine flagris à Pontificibus cædebantur; at si admisissent incestum, Vivæ funebri pompâ efferebantur; delatæque ad Collinam portam, defodiebantur in Campo, quem propterea *Sceleſtum* nuncupârunt, nec monumento, nec parentatione dignatæ.

Minervam verò quasi Sapientiæ, & omnium bonarum artium Præsidem habebant, atque de *Jovis Cerebro* natam fingebant; Festum ejus celebrabant Romani Mense Martio per quinque dies, unde *Quinquatria* dicebantur. *Palladem* quoque nuncupabant, & bellis atque armis præesse credebant, unde armata, torvoque vultu, & glau-

& glaucis oculis cernebatur, Scutum, ſeu *Ægidem* manu tenens, in quo *Gorgones*, ſive *Meduſæ Caput* effictum erat.

Cererem Saturni, & Jovis filiam credebant, primamque frumenti uſum homines docuiſſe, Legesque tuliſſe; ejus Sacra Menſe Aprili per dies octo à Matronis peragebantur, quo tempore Viros admittere, & Vinum potare nefas erat, unde in *Caſto* Cereris eſſe dicebantur; ea verò ſummo cum ſilentio celebrabant, facibusque utebantur, quoniam facibus accenſis *Proſerpinam* quæſiverat. *Porcam* ei *fœtam* immolabant, eamque *ſpiceam Coronam*, & *facem* manu geſtantem effingebant.

Mercurius Jovis, & *Majæ* filius, Deus ſermonis habebatur, Muſices, & Lyræ inventor, cunctis artibus præſidebat. Hinc Romani Statuas ejus in honorem è quadrato lapide in Triviis, & Quadriviis collocabant, atque ùt *Juvenis formâ inſignis* effingebatur, *Petaſo & aureis talaribus* ornatus *Caduceum* manu tenens, *Virgam* nempe, quam duo Serpentes circumplectebantur, quia Pacis etiam author habebatur.

Apollo idem, qui *Phœbus, Jovis, & Latonæ* filius in Inſula Delo natus, licèt Epheſii apud Senatum memorabant: *non ùt Vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: eſſe apud ſe Cenchrium amnem Lucum Ortygiam, ubi Latonam partu gravidam & oleæ, quæ tum etiam maneat, adniſam ediđiſſe ea Numina: Deorum monitu ſacratum nemus. Atque ipſum illic Apollinem poſt interfectos Cyclopes Jovis iram vitaviſſe.* Medicinæ, Muſicæ, & Peëticæ, ùt & Sagittariæ arti præſidere credebatur, ſed & Divinatoriam exercuiſſe putabant; hinc Oracula edere creditus: *Juvenis* [illegible]ſpiciebatur *Lauro* coronatus; arbor ei ſacra, quoniam *Daphnes*, quam adamaverat, in Laurum converſa, ſpecie *imberbis, flavis capillis* & *promiſſis*, dextrâ *arcum* & *ſagittas*, læva *lyram* tenens.

Neptunus Saturni & *Opis* filius, *Jovisque* frater habebatur: ei ſorte datum maris Imperium credebant; à Romanis ſub nomine *Conſi* colebatur, arâ ei ſubterraneâ conſecratâ, unde ludis equeſtribus idcirco *Conſualia* celebrabant, eadem quæ apud Arcades *Hypocratia*; *Neptuno* enim Equus *ſacer* erat, eumque primus è terra produxiſſe dicebatur, fortè quia primus equitandi artem adinvenerit. *Ennoſigæus* quoque nuncupatus, quaſi terram quatiens. Pingebant *ſenili vultu* in curru ſedentem à *Tritonibus* equis marinis, vel *Delphinibus* tracto, *cum Tridente*, quem manu gerebat.

(*a*) *Tacit. 3. Annal.*

Mars etiam præcipuo à Romano Populo honore colebatur, ad eum namque consecraverat origines suas, cùm ipsum Authorem faceret, adeoque ùt suum, Conditorisque sui Parentem venerabatur. Quare templa ei dicabat quamplurima; sed quod in foro *Marti ultori* consecravit, omnium erat magnificentissimum, peculiaresque habuit Sacerdotes *Salios*, & *Martialem Flaminem*. *Salios* autem à Numa institutos tradunt propter *scutum æneum Cælo delapsum*, quod grassantem eo tempore Pestem repente cessare fecerit; ille autem *Conjugem Ægeriam* monuisse simulavit, *Urbem, in qua scutum servaretur, evasuram omnium potentissimam*. Itaque nè clam surripi potuisset, undecim alia per Mamurrium quendam fieri curavit, ejusque propterea Nomen *Saliaribus Carminibus* insertum fuit, quibus perfectis, duodecim legit *Patrimos*, & *Matrimos* juvenes è Patriciorum ordine, qui *ea scuta* servarent, festumque Kalendis Martiis celebrarent, scutaque illa, quæ *Ancilia*, quòd undique ancisa, seu rotunda essent, dicebantur, per Urbem saltando ferrent, canentes saliaria Carmina, quare à saliendo, sive saltando *Salii* nuncupati, eorumque Præsul *Saliorum Magister* dictus. Erant autem *Palatini* alii, qui sacra in Palatio faciebant, & *Collini*, qui in Quirinali Colle à Tullo Hostilio instituti. Saltabant *pileati, pictâque tunicâ, & trabeâ induti, accincti gladiis, & baltheis æreis*, dextrâ *hastam*, læva *ancile* tenentes.

Flamen Martialis etiam à Numa in *Martis* honorem institutus, ùt & *Dialis*, qui *Jovis* erat Sacerdos, & *Quirinalis*, qui Sacra Romuli in Deos relati *Quirini* nomine curabat; sed variis temporibus aucti ad duodenum numerum, aliisque Diis addicti. Et *Dialis* cæteris dignior habebatur, quem dignitate sequebatur *Martialis*, posteà verò *Flamen Quirinalis*, adeoque è Patriciorum ordine prodibant, cùm cæteri ex Plebejorum creari potuissent; iique duntaxat in Pontificum Collegio sedebant, Comitiis tributis creabantur, & à Pontifice maximo inaugurari debebant. Omnibus commune fuit, Urbe non discedere, ne Sàcra desererentur, nec divortium permittebatur: Quòd si Sacra neglexissent, ritèque non curâssent, Sacerdotio licèt perpetuo privari poterant. *Flamen autem Dialis* plurimis obstrictus Ceremoniis erat, licèt enim lictore, sellâ curuli, & prætextâ potiretur, nefas erat equo vehi, nec nocte unâ licebat Urbe abesse: jurare prohibebatur; imò nec annulo uti, nisì pervio, cassoque; neque poterat à *Flaminis* domo ignis efferri, nisì sacer.

Sed

Sed & eo potiebatur honore, ut si *nexi*, *vinctique* ædes ejus fuissent ingressi, vel supplices se ad ejus pedes projecissent, verberari eo die nefas erat: Capillum ejus libero tantùm homini detondere permittebatur: Capram, carnem incoctam, hæderam, fabam tangere, imò & nominare prohibebatur: nemini suo in lecto cubare licebat: pedes lecti tenui luto circumlitos esse necesse erat, nec ab eo *trinoctium* continuum decubabat: Galero albo utebatur: locum in quo bustum esset, nunquam ingredi, nec mortuum attingere, funus tamen exequi poterat: sub dio non ungebatur, priscisque temporibus nec Magistratum capere, nec petere debebat. In Convivio, nisi Rex sacrificulus, nemo suprà eum accumbebat: unguium & capilli segmina subtùs arborem felicem terrâ obruebantur; quotidie festatus erat, nec propterea Pontificum judicio, quod de aliquo exercebatur, adesse poterat; sub dio sinè apice esse prohibebatur: sub tecto licitum erat; farinam quoque fermento imbutam attingere vetitum: sub dio interiorem tunicam exuere fas non erat, nè sub *Jove* nudus videretur. Quibus Ceremoniis *Flaminica*, sive *Flaminis* Uxor tenebatur, nec matrimonium nisi morte dirimi poterat; hoc autem Sacerdotium cum plerisque Theodosius Magnus aboleri jussit.

Venerem quoque præcipuo cultu Romani afficiebant, cùm Genus ab Ænea deducerent, qui *Deâ* natus credebatur; ei templum extruxit Julius Cæsar, & quoniam generationi præesse putabant, *Genitricis* nomine in eo colebatur, aliud verò *Libitinæ Veneri* vetustius, & in eo Servius Tullius instituit numum persolvendum esse pro defunctis; ille enim nedum nascentium, & morientium, sed eorum, qui virilem togam sumerent, numerum scire cupiens, numum pro singulis, qui nascerentur, in Ærarium *Junonis Lucinæ* inferri, in *Juventutis* pro togam virilem sumentibus, inque *Libitinæ* pro mortuis jussit. Orta fingebatur *Venus* è spuma Maris, seu ùt alii, è *Jove*, & *Dione*; eam autem curru insidentem à *Cignis*, vel *Columbis*, vel *Passeribus* tractam pingebant, licèt aliàs in Concha stans, vel eam manu tenens, & nuda effingeretur. Dicta quoque *Erycina ab Eryce*, qui mons est Siciliæ, & *Cloacina*, quia templum eo loci positum, ubi Romani, cum Sabinis fœdus pepigerant, seque à bello purgaverant. Sed cum ea Comites pingebantur gemini *Cupidines Heros*, *& Antheros*, pueri alati, nudi, sagittisque instructi, & cum Lampadibus; Gratiæ quoque nudæ,

dæ junctisque manibus cernebantur, quæ quid significent, è Poëtis audire licet.

Vulcanum quoque colebant *ignis, & Fabrorum Deum*, uxorque sua *Venus* credebatur, *Jovis & Junonis filius*, vel ùt alii, solâ matre genitus *Junone*, atque ob deformitatem cœlo à Jove ejectus, & in Lemnum Insulam delapsus, unde claudus evasit. Officinam habuisse fingitur in Insulis Æoliis propè Siciliam, ubi montes sunt, qui & hodie Vulcani nuncupantur, ibique ei ministrâsse *Cyclopes*, quos Poëtæ finxerunt *monoculos fuisse Gigantes*. Sed pro eo, *terrestrem Ignem* denotari, ùt pro *Vesta cœlestem* Veteres putârunt; Ac propterea in ejus festo facibus, lampadibusque currebant, cursuque victus lampadem alteri tradebat, unde Dicterium, *Lampadem alteri tradere*, nempe munus suum cedere.

Selectos autem Deos nuncupabant *Saturnum*, *Janum*, *Bacchum*, *Plutonem*, *Solem*, *Lunam*, *Genium*, *Rheamque*.

Saturnum temporis Deum colebant Romani Festis Saturnalibus, quæ Mense Decembri celebrabant per 5. vel 7. dies, quibus continuò convivari solebant, muneraque mittere, ac ferias agere; eo quidem tempore servis libertas erat, Dominos etiam taxare dictis; unde Horatius ad servum inquit, *Utere libertate Decembri*; cumque iis agebant familiarissimè, imò ad mensam accumbentibus Domini ministrabant, ut ætas aurea significaretur, quâ cuncti æquales fuerant. Gladiatoria quoque spectacula celebrabant, quoniam *Saturnus* humano sanguine placari credebatur, Sacraque duntaxat huic Deo fiebant aperto capite. Gladiatorio autem spectaculo mortuis officium præstari putabatur, unde Editor munerator & munerarius dictus est, & cunctis spectaculi diebus, licèt privatus Insignibus Magistratuum utebatur; cujus exemplum ab Hetruscis sumpsêre, qui olim captivos mactabant ad sepulchrum, eorumque sanguine cæsorum *manes* placari credebant; quare in funeribus illustrium Virorum celebrabatur; sed procedentibus temporibus ad Populi captandam gratiam dari cæpit.

Sed Deus ille *Cœli* & *Terræ*, seu *Majoris Vestæ* filius credebatur, fœdusque cum fratre majore Titano inivisse, quo liberos suos devoraturum se adstrinxerat, & quidem fide se liberâsse putabant, nam nec ipse Jupiter evasisset incolumis, si lapis pro eo, ùt pro reliquis, qui fuêre superstites, non fuisset obtrusus; posteà Regno à Jove pulsus, in ea Italiæ Regione latuit, quæ *Latium* dicta est, cuique

Janus

Janus imperabat, à quo in Regni Societatem adſcitus, agreſtes homines ad humaniorem cultum reducere ſtuduit; quare *ætas aurea* à Poëtis nuncupata. Pingebant ùt ſenem, cum *falce* ad manum, & aliquando cum *angue* caudam ſibi mordente cernebatur, aliquando infantem devorans; *tempus* enim *edax rerum ſe ipſum quaſi conſumit, atque omnia metit.* In ejus templo Romani Ærarium habebant, in quo cùm pecunia, tum monumenta, & militaria ſigna cuſtodiebantur.

Janus anni Deus habebatur, dictus quaſi Eanus, quoniam horis, quæ ſemper labuntur, præeſſe putabant. Templum ei primum dicavit Romulus percuſſo cum Sabinis fœdere, Statuamque bifrontem erexit, vel ut duorum Populorum conjunctio ſignificaretur, vel ut 4. anni partes denotaret, *Clavem* autem & *Virgam* manu tenebat, quia Cœli Janitor, primuſque omnium mortales ſacros ritus docuiſſe fingebatur. *Cluſium* & *Patulcium* Romani quoque nuncupabant, quia templum ejus patens erat indicto bello, pace autem factâ claudebatur.

Rhea verò eadem, quæ *Idæa Mater* à Peſſinunte Phrygiâ Urbe Romam bello Punico ſecundo advecta eſt, invento Carmine in Libris Sybillinis: (*a*) *Quandocunque hoſti: alienigena terræ Italiæ bellum intuliſſet, eum pelli Italiâ, vincique poſſe, ſi Mater Idæa Peſſinunte Romam advecta eſſet*; quare Legati in Aſiam miſſi Oraculum adierunt, conſulentes, *ad quod negotium domo miſſi, eſſent* (nullas tum in Aſia Civitates ſocias habebat Populus Romanus) *perficiendi ejus, quam ſibi ſpem, Populoque Romano portenderet.* Reſponſumque accepêre: *Per Attalum Regem compotes ejus fore, quod peterent; cùm Romam Deam devexiſſent, tum curarent, ut eam, qui Vir Optimus Romæ eſſet, hoſpitio acciperet.* Ubi ad Regem venerunt, *ſacrum* iis *Lapidem* tradidit, ac deportare Romam juſſit, ſub ea namque forma in Aſia colebatur. Ea Cœli filia Saturni Conjunx, & ſoror credebatur, *Ops* etiam dicta, quoniam Tellus omnibus fert opem, *Cybele* quoque, & *Berecynthia* nuncupata, *Materque Deorum, & Magna Parens.* Feſtum ejus *Megaleſia* vocabatur, & Menſe Aprili potiſſimùm ludis ſcenicis celebrabatur, perque eos dies Nobiles *mutitare* dicebantur, quoniam munera ſibi invicem mittebant, ùt Plebei ludis Cerealibus, quibus Matronæ luctum Cereris exprimebant; ejus Sacra curabant Sacerdotes, qui Galli à quodam Phrygiæ flu-

O vio

(*a*) *Livius Decad.* 3. *lib.* 9. *cap.* 8.

vio dicebantur, cujus aquæ potæ in furorem vertere credebantur. Illi autem genitalia, & Testa quidem Samia sibi præcidere debebant, cujus Instituti fabula origo fuit; ferebant enim Deorum Matrem *Attydem* quendam apud fluvium illum commorantem intuitam ejus cupidine exarsisse, illique stellato pileo imposito imposterùm unà secum habuisse; *Attys* autem Nympham quandam *Sangaritidem* deperibat, cumque ea consuescebat; quare in furorem à Dea versus, abscidit sibi Genitalia, eaque apud Nympham dereliquit, reversusque est ad Deam; quâ fabulâ, *Attydem* eorum, quæ gignuntur, & corrumpuntur Opificem significabant; *Deam* autem amore correptam *primam* esse *Naturam*, quæ stellatum pileum largiebatur, *Cælestes* nempe *facultates*; Nympham verò, *rerum ipsarum Generationem*, quæ quoniam sistenda erat, nè extrema semper deteriùs parerent, genitalia fingebantur abscissa, facultas nempe ad generandum exhausta; Quapropter Sacerdotes ipsi in furorem acti videbantur, atque sic Vaticinia edebant, & genitalia exsecabant, iis autem præerat qui *Archigallus* dicebatur. Tympana autem, & Cymbala in ejus Sacris adhibita, quoniam Dea eorum strepitu *Saturnum* prohibuerat, nè *Jovem vagientem* audiret. Immolabant ei *porcam fœtam*, ut telluris fœcunditatem denotaret. Pingebatur autem in *Matronæ* speciem, cum *turrita corona currui* insidens à Leonibus tracto, pictà veste, *Clavem* manu tenens, ùt Terram omnia sustinentem Hyeme clausam Vere recludi, ejusque benignitate omnia mitescere, cumque floribus, tum animalibus ornari denotarent.

Pluto Saturni & *Opis* filius, *Jupiterque* infernus ac stygius, quoniam apud inferos imperare credebatur, *Proserpinam Jovis*, & *Cereris* filiam ex Sicilia rapuit; fabula autem, quòd Mater obtinuerit 6. Mensibus apud inferos cum *Plutone*, sexque alios apud eam degere, *hyemale* denotabat, atque *æstivum tempus*, quoniam æstate, quæ priùs latebant, cuncta producuntur. Quapropter *ipsa vis terræ seminalis per Deam significabatur*; quoniam autem vim suam exserit cùm in cœlo, tum in terra, atque apud inferos, triplici capite fingebatur, humano nempe, equino, & canino, atque *Hecate* appellata, cumqqe *Diana* & *Luna* confundebatur. Beneficiis præerat, vim enim magicam herbis distribuere putabant, ac in *Triviis* colebatur, unde *Trivia* dicta. Romani *Vaccam* ei *sterilem*, vel etiam *Canem* immolabant, quoniam Spectra per eam immissa

missa Canum ululatu fugari putabantur. Plutoni autem *Taurum* immolare solebant, eumque pingebant Solio insidentem, torvoque vultu, *Sceptro* ornatum & *Coronâ* ex Ebeno, *clavem* etiam habentem tanquam Custos inferorum.

Bacchus, cujus comites Nymphæ, Satyri, & Sylenus Jovis & Semeles filius, *Liber* etiam vocabatur, Vini Deus, *Dionysius* quoque dictus, quasi Jovis filius, & Nisâ Insulâ educatus; Sacra ejus fuêre *Bacchanalia*, *Dionysia & Orgia* etiam nuncupata, quæ procedentibus temporibus corruptelæ evaserunt omnis generis. Ea Græcus quidam in Hetruriam invexerat, inde Romæ celebrari cœpta nocturno tempore in luco *Symile* nuncupato, quorum originem Hispala Libertina fœmina apud Livium expressit his verbis: *Primò Sacrarium fœminarum fuisse id, nec quenquam virum eo admitti solitum; tres in anno statos dies habuisse, quibus interdiù Bacchis initiarentur, Sacerdotes invicem matronas creari solitas. Patullam Miniam Campanam Sacerdotem omnia tanquam Deûm monitu immutâsse; Nam & Viros eam primam suos filios initiâsse Minium & Aerennium Cerrinios, & nocturnum Sacrum ex diurno, & pro tribus in diebus quinos singulis mensibus dies initiorum fecisse, ex quo in promiscuo Sacra sint, & permisti viri fœminis, nihil flagitii prætermissum: plura virorum inter sese, quàm fœminarum esse stupra: si qui minùs patientes dedecoris sint, & pigriores ad facinus, pro victimis immolari, nihil nefas ducere. Hanc summam inter eos Religionis esse, Viros, velut mente captâ cum jactatione fanatica corporis vaticinari. Matronas baccharum habitu crinibus passis cum ardentibus facibus decurrerere ad Tiberim, demissasque in aquam faces, quia vivum sulphur cum calce insit, integra flamina efferre; raptos à Diis homines dici, quos machina illigatos ex conspectu in abditos specus abripiant, eos esse, qui aut conjurare, aut sociari facinoribus, aut stuprum pati voluerint. Multitudinem ingentem, alterum jam propè Populum esse: in his nobiles quosdam Viros, fœminasque: biennio proximo institutum esse, nè quis major 20. annis initiaretur: captari ætates & erroris & stupri patientes.* (*a*) Quare ùt apud eundem videre est, fuerunt Senatûs Consulto prohibita, conquisitis undique initiatis.

Sed Festum ejus *Liberalia* dicebatur, quo Libamina ex melle offerebantur, immolabantque *Hircum*, vel *Capram*, tanquam vitibus noxia animalia. *Pingebatur* verò Puer, seu *Juvenis comatus* for-

(*a*) *Livius Dec.* 4. *lib.* 9. *cap.* 8.

formosus, *nudus & cornutus*, symbolum enim audaciæ sunt cornua, & vinum ad eam impellit: *hæderâ* coronatus, quoniam ebrietatem arcere putabant, *thyrsum* manu tenens, hastam nempe hæderâ, seu pampinis circumvolutam; Currum autem nunc à Leonibus, nunc à Tygribus, vel Lyncibus trahi fingebatur.

Genium verò colebant quoque Romani sub *Serpentis* specie, licèt aliquando juvenili, vel senili formâ effingerent, Sacraque faciebant natali potissimùm cujusque die *floribus & vino*; aliquando tamen etiam *porcus* immolabatur, unde mos dum aliquem enixè vellent obtestari, jurandi per *Genium* ejus, & servi per *Genium Heri*, duosque etiam multi credebant esse, alterum bonum, alterum malum, & his affines *Penates*, & *Lares* faciebant: *Lares* autem qui uni alicui Familiæ præerant propriùs dicebantur: *Penates*, qui Civitati, unde Virgilius Junonem ad Æolum loquentem inducit:

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victosque Penates.

Lares autem tanquam Tutelaria Familiarum Numina colebantur, adeoque domi quisque suæ in *Larario* cereas eorum imagines asservabat, quas effingebant *caninâ pelle* indutas, & *Canem*, veluti custos ædium, juxta se habentes, ardebatque ante eas perpetuò ignis, easque floribus ac sertis adornabant, iisque offerebant frugum primitias, & *porcum* immolabant. Festum eorum *Compitalia* dicebatur, quoniam Urbis compita *Laribus* etiam erant Sacrà; *Penates* verò *tutelaria* erant Reipublicæ, seu Urbis *Numina*, adeoque victi dicebantur, dum illa ab hostibus vinceretur. Utrique pro lubitu è Diis, aut etiam Heroibus eligebantur, ut Familiæ, seu Urbi, ac Reipublicæ præessent, sed de his fusiùs alibi.

Dii autem *minorum Gentium* fuère *Indigetes*: ii nempe qui propter merita & virtutem in Deos referebantur, quasi inter Deos agentes, vel quia invocarentur ab indigetando dicti, ùt *Quirinus*, *Hercules*, *Castor & Pollux*, atque *Imperatores universi* solemni *Apotheosis* Decreto *consecrati*. *Semones*, qui nec cœlo degere, nec terrâ putabantur, dicti quasi *Semihomines*, ùt *Pan* pastorum & pecoris *Deus*, cui festum Romani celebrabant mense Februario, dictum *Lupercalia*, Sacerdotesque *Luperci*, qui *nudi* per Urbem eo tempore discurrebant, *Caprarum* duntaxat pellibus pudenda cincti, è quarum pelle scuticis factis cædebant obvios; mulieres autem propter fœcun-

fœcunditatem, eo namque modo *Panem* Deum fœcundas reddere credebant. Immolabantque *Canem*, & *Capram*.

Faunus. quem cum *Pane* quoque confundebant, licèt *Faunos* etiam agrestia Numina nuncuparent, quæ noctium ludibria, sive *Ephialten* immittere putabantur. Habuit Ædem in Insula Tyberina, ubi Nonis Decembris, & Idibus Februariis colebatur. Uxor ejus *Fauna Bona* Deæ nomine à Romanis colebatur, ejusque Sacra in abdito loci celebrabant, ac licèt arcerentur Viri, flagitiis tamen sæpissimè inquinabantur. Ad hos etiam referuntur *Sylvanus* sæpè pro *Pane*, & *Fauno* acceptus, *Vertumnus*, *Pomona*, quæ *Flaminem* habuit *Pomonalem* dictam; *Pales*, cujus Festum *Parilia*, seu *Palilia* undecimo Kalendas Maji celebratum. *Flora*, cujus festum *Floralia* initio mensis Maji, mulierculis in scenam productis, ac mirè lascivientibus celebrabant. *Terminus*, quem formâ *quadrati lapidis*, vel *dedolati stipitis* colebant, & agrorum fines tueri putabant, ùt dictum est, ejusque festum *Terminalia* dictum Februario mense, qui Annum claudebat, celebrabatur.

Sed innumeri alii colebantur Dii, quos Instituti ratio numerare non patitur. *Virtutes* quoque *Animique affectiones* utì *Numina* colebant, ùt *Fides*, quæ ædem habuit in Capitolio, *Pietas* in Foro olitorio, *Virtus* & *Honor* duas extra Urbem, ut per ædem *Virtutis* ad eam *Honoris* aditus patere videretur; *Menti* quoque ædes in Capitolio erecta; *Spei* & *Pudicitiæ* plures. *Pudicitia* verò cùm Patritia, tum Plebeia dicebatur, illamque in forô boario Patricii, hanc verò in Vico longo Plebs colebat. *Concordia* quoque plures habuit ædes, præcipua autem *virili Concordiæ* dicata erat. *Pacem* quoque, cui Templum à Vespasiano Imperatore conditum, in quo vasa Hierosolymitani Templi reposuit, *Quietem*, *Salutem*, *Felicitatem*, & *Libertatem*, quibus singulis sua Templa consecrata; *Fortunam* etiam Romani colebant diversis nominibus, ùt *Primigenia*, quæ in Capitolio Templum habuit, *muliebris* extra Urbem : *Fors Fortuna*, & *mala*.

Nemesis, ultio nempe Dei, quæ etiam *Rhamnusia* dicebatur à *Rhamnunte* Atticæ Vico ubi Templum erat. Romani ad bellum profecturi eam colere solebant, ut justè susceptum bellum denotarent.

Sed procedentibus temporibus Vitiis etiam cœlestes honores tributi, & rebus noxiis, ùt *Voluptati*, *Lubentinæ Veneri*, *Cupidini*, *Pa-*

vori & Pallori, quibus fana consecravit Tullus Hostilius ; *Febris* etiam Divino honore culta, eique tria Templa dicata.

De peregrinis Diis. Coluerunt etiam peregrinos Deos, licèt primis temporibus vetitum fuisset, quibus *nec aliis*, quàm *præscriptis ritibus* eos colere licebat ; extraneos enim ritus, qui præcipuè aliquid haberent admistum turpitudinis, Romani priùs prohibuerant, licèt posteà irrepserint, fabulæque fuerint receptæ Deorum ; nam Romulus ad bene & præclarè de Diis sentiendum Romanos induxerat, nihil affingi passus beatæ illi Naturæ parùm consentaneum. Quare externam sæpiùs Religionem, novosque sacrificandi ritus prohibuêre ; Ædiles curare jussi, *nè qui, nisi Romani Dii, neû quo alio, quàm patrio more colerentur*, quod cùm fuisset posteà neglectum, *tantaque Religio, & ea magna ex parte externa*, ùt Livius inquit, *Civitatem incessisset, ut aut homines, aut Dii repente alii viderentur facti, incusati graviter ab Senatu fuêre Ædiles, Triumvirique Capitales ; cùmque prohibere novos Sacrorum apparatus conati fuissent, haud procul absfuit, quin violarentur. Quare ubi potentius jam esse malum apparuit, quàm ut minores per Magistratus sedaretur, Marco Attilio Prætori Urbano negotium ab Senatu datum est, ut & his Religionibus Populum liberaret. Is & in Concione Senatûs Consultum recitavit, & edixit, ut quicunque libros Vaticinos, precationesque, aut artem sacrificandi conscriptam haberet, eos libros omnes, literasque ad se ante Kalendas Aprilis deferret, neû quis in publico, sacrove loco, aut externo ritu sacrificaret.* (a)

Peregrini autem Dii præcipuè ab Ægyptiis adsciti fuêre, licèt prolatis tandem Imperii finibus omnium ferè Gentium Sacra in Urbem recepta fuerint, quo undique confluere atrocia, maximaque scelera, celebrarique visa sunt ; unde Osyridem Isidis fratrem, atque maritum in Bove quodam nigro maculis quibusdam interjacentibus colebant, quoniam ejus anima in illud animal migrâsse credebatur, eumque post certum tempus sacro fonte mergebant, quo tempore Ægyptus lugere solebat universa ; Invento autem simili lætabatur, & bos Memphim perducebatur. Isidis autem Sacra celebrabant Sacerdotes capite raso, & lineis vestibus induti, præcipuèque colebatur à mulieribus, quæ concubitu, & Vino abstinere debebant, atque *in ejus Casto esse*, inque Sacris ejus *Sistrum* adhibebant, sonum emittens ad instar Spicarum, quæ Ventis commoventur.

Præ-

(a) *Livius Dec. 1. lib. 7.*

Præter autem Pontificum Collegium, cui præerat Pontifex Maximus, & Augurum, atque Aruspicum, Fratresque Arvales, Fæciales, & Curiones, quos jam enumeravimus, 15. *Virorum* erat *Collegium Sacris faciundis*, *Septemviri Epulonum*, *Sodales Titienses*, & *Rex Sacrorum*, *sive Rex Sacrificulus*, qui Deorum omnium erant Sacerdotes. Eorum verò, qui certo Numini Sacra celebrabant, ultrà *Vestales Virgines*, *Flamines*, *Salios*, *Lupercos*, & *Gallos*, *Potitii erant* & *Pinarii*. *De Sacerdotibus Romanorũ.*

Pontifices primùm 4. fuêre à Numa instituti; anno autem Urbis 454. Tribunitiis rogationibus 4. sunt adjecti. Sulla rursùs ad 15. auxit, licèt 7. postremi minores nuncuparentur. Eligebantur autem à Collegio ipso usque ad annum 649., quo *Lege Domitiâ* cautum fuit, ut comitiis Tributis à 17. Tribubus sorte lectis crearentur, quæ posteà à Sulla abrogata denuò fuit, à Tito Labione restituta anno Urbis 690. Cæsares autem eorum arbitrio eos constituebant. Licèt verò magnâ pollerent authoritate, Censoribus tamen erant obnoxii: Tribuniplebis etiam eos cogere ad officium poterant. *Quindecim Virorum Sacris faciundis* origo temporibus Tarquinii Superbi fuit, cùm enim illum adiisset quædam mulier, quæ novem Libros Sybillinos habere fatebatur, multumque auri petivisset, respuit Tarquinius Libros tanti emere, illa verò, crematis tribus, denuò Regem adiit, idemque postulavit pretium; sed Rex eam iterum re neglectâ dimisit. Illa tres alios combussit Libros, & pro reliquis solummodò à Rege expostulabat eandem auri copiam; cùmque fuerit mulieris consilio permotus, Augures acciri jussit; qui rem divinitùs missam, *piaculum* fuisse negligere, pronunciârunt, adeoque integro auro, sicut mulier petebat, reliquos redimi jusserunt; mulierem autem, postquam eos diligentissimè asservari debere monuisset, ampliùs non apparuisse ferunt; quare *Duum Viri* ex Patriciorum ordine creati fuêre, additique duo Ministri publici, perque eos Tarquinius custodiri Libros jussit. Exactis autem Regibus *Decemviri* anno Urbis 387. Sacris faciundis facti sunt, Lexque perlata, ut de Plebe quoque fierent, creati 5. Patrum, 5. Plebis, *gradúque eo*, ùt Livius inquit, *jam via facta ad Consulatum videbatur.* Aucti tandem ad numerum 15. à Sulla. Hi autem Libros Sybillinos ex Senatûs Consulto adibant, quoties aliquid detrimenti Reipublicæ portendi videbatur, aliisque Reipublicæ adversis casibus, quæque è libris hauserant, ad Senatum referebant, Sacrificiaque, aliasque Ceremo-

remonias procurabant, quibus Portentum expiari credebatur, vel ludos sæculares celebrabant; quapropter his Libris *fata Romanæ Urbis* contineri putabant, unde in Capitolio publicè custoditi. Sed anno Urbis 670. cremato Capitolio sive de industria, sive fortuitò, libri etiam assumpti sunt; quare Legati posteà undique locorum missi fuère, ut Oracula Sybillina conquirerent, è quibus denuò à 15. *Viris* alii Libri confecti fuère, atque ab Augusto sub basi *Apollinis Palatini* conditi; sed illos demùm Theodosius Magnus Imperator anno Christi 389. comburi jussit.

Septemviri Epulones anno Urbis 557. institui cæpti; eo namque tempore primùm *tres Viri* sunt facti, qui *ludorum* facerent *epulare Sacrificium*, atque his, ut Pontifici, Lege datum *Togæ prætextæ habendæ jus*; atque ad *Pontificum Collegium* referre tenebantur si quid in *Sacris* omissum, commissumve, aut pollutum esset; Sulla verò 4. adjecit.

Rex Sacrificulus Romæ creatus exactis Regibus, quoniam Sacra quædam à Regibus fiebant, quæne omitti, aut præter ritus fieri viderentur, placuit *Regem Sacrorum* creare, qui ea perageret eodem ritu; Uxor quoque *Regina* dicta est, cùm & ipsa Sacra quædam faceret; domus quoque, in qua habitabat, *Regia* vocabatur. Erant etiam inter Sacerdotes *Potitii*, & *Pinarii*, ùt diximus, *Herculis Sacerdotes*, qui cùm ad Evandrum venisset, atque ab eo his verbis salvere jussus: *Jove nate Hercules Salve*: *Te mihi Mater veridica Interpres Deûm auctarum Cœlestium numerum cecinit*, *Tibi aram hîc dicatum iri*, *quam opulentissima olim in terris Gens maximam vocet*, *tuoque ritu colat*; ad quæ Hercules: *accipere se omen*, *impleturumque fata*, *arâ conditâ*, *dicatâque*. (a) Tumque primum Sacrum *Herculi* è bove eximia factum est, adhibitis ad Ministerium *Potitiis*, ac *Pinariis*, qui eo loci nobiliores erant. Cùmque *Pinarii extis adesis* ad cæteram venissent dapem, ortum institutum, quod donec *Pinarium genus* fuit, mansisse visum est, *nè solemnium extis vescerentur*; *Potitios* autem, quia Sacra *Herculis* procedentibus temporibus servis publicis tradidêre, omnes interiisse putârunt.

Perplurimi autem erant Sacrorum ritus, atque Sacrificia, quæ nimis longum esset recensere, & apud Romanarum Antiquitatum Authores videri possunt. Illud tantùm, quoniam ad institutùm Reipublicæ pertinere videtur, advertisse sufficiat, inter cultum

(a) *Livius Dec.* 1. *lib.* 1. *cap.* 7.

tum *Deorum*, *ſupplicationes* retuliſſe Romanos, quas felicibus Reipublicæ temporibus peragebant, ad gratias *Diis* agendas, Templaque aperiebantur; quod maximè obſervabatur, cùm de hoſtibus victoria perlata eſſet; quo tempore Senatus Exercituum Duces *Imperatores* appellabat. Sed etiam acceptâ clade, aut aliàs gravi tempore *Supplicationes* inſtituebantur, atque à *Duumviris* ad eam rem creatis curari jubebatur; quas tamen *obſecrationes* nuncupare ſolebant; præcipuè verò tunc *Lectiſternia* celebrari videbantur 15. *Virorum* curâ, erantque quaſi *Convivia* quædam, quibus Deos excipiebant, quæque à *Septemviris Epulonum* curabantur; lecti proinde Diis ſterni debebant, quos *pulvinaria* nuncupabant; Deabus verò ſternebant *Sellas*, unde *Selliſternia*, ſeu *Soliſternia* earum epulæ nuncupatæ.

De Sacrificiis Suove-Taurilibus.

Solemne autem illud erat Sacrificium, quod *Sue*, *Ove*, & *Tauro immolatis* peragebatur, quare *Suove-taurilia*, ſeu *Solitaurilia* dicebatur, & hoc erat *Luſtrum condere*; quare quinto quoque anno dum Populus à Cenſoribus in Campo Martio luſtrabatur, peragi ſolebat. Sed & Urbem luſtrabant, & Agrum, ſi enim clades aliqua, aliave calamitas Reipublicæ contigiſſet, vel admiſſum eſſet grave periculum, tunc *Hoſtia* circùm Urbem ducebatur, unde *Sacrificium* dicebatur *Amburbium*; Agrum autem luſtrabant *Ambarvali Sacrificio*, quod *Ambarvales Fratres* peragebant, de quibus jam dictum. Luſtrationes autem univerſas *Februalia* nuncupabant, quaſi *Purgamina*, ſive *Piamina*, *februare* enim Sabinorum Linguà idem ac *expiare* denotabat; ex quo Februarius Menſis ità nuncupatur; eo enim tempore *februari* Populus debebat.

Sed redeuntes ad Numam, ei præcipuos Religionum ritus meritò adſcribendos eſſe fatemur; nedum enim Romam eos ex Hetruria, atque aliis locis traduxit, & quoſdam adinvenit, ut præſertim *Virtutum* cultum, *Juſtitiam*, *Fidem*, *Concordiam*, quibus unicè coaleſcere homines animadvertebat, ſacroſque fecit *Jovi terminali* Lapides, quibus unumquemque juſſit agrum ſuum circumſcribere, & quotannis ſtato die iis in locis Sacra fieri, quæ *Paganalia* nuncupabant, adeò ut Deos putarent *conſecratos Terminos*, perpetuumque publicum *focum* inſtituit, & *Ancilia*, propter illud, quod Cœlo delapſum ſimulavit, condi juſſit; ſed Religiones ipſas, Sacraque omnia 8. Libris complexus eſt.

De Paganalibus.

Deinde adeò Agriculturam promoviſſe legitur, ut agrum univerſum in Pagos diviſerit, Pagiſque ſingulis homines præpoſuerit,

rit, qui eos obirent, atque curarent, industriam, aut segnitiem Colonorum observaturi, ut deferrent ad Regem; quare ad agrum ritè colendum universi incitabantur, Civitasque jam belli & pacis artibus temperata mirè augebatur.

De Tulli Hostilii Electione.

Post Numam, qui exactis Regni annis 43. vitæ autem 80. fato concessit, licèt res rediisset ad Interregnum; paulò tamen post *Tullus Hostilius* ritè *captis auspiciis*, *Senatu Auctore*, *jussuque Populi* Regnum adeptus, belli artes renovavit, ut ampliaret Imperium; agrum tamen, qui propria Regum sors & possessio erat, viritim inter Romanos inopes divisit, professus, sibi in Sacrificia, sumptusque domesticos sufficere Patrimonium, unde Cœlius Collis Urbi adjunctus, illi enim adepti jam agros ædificare cœperunt.

Sed præcipuæ Tulli artes *ordo militiæ*, & *castrensis Disciplina* fuêre, quibus unicè Domitor Gentium evasit Populus Romanus, quare ex ejus præscripto indicta etiam militi pro levi culpa non adeò levis pœna. Cùm autem Albanum Populum Romæ incrementis obesse, ac deinceps obfuturum animadverteret, bello eum aggredi statuit, nec diversum erat Cluilii Albanorum Dictatoris ingenium, quapropter depopulati vicissim agri, Legatique missi. Albanos adeò protraxit Tullus, ut mandata priùs Romani exponerent, resque *faciali ritu* repeterent, quia priùs bellum Albanis indictum, quàm Albanorum Legati mandata Tullo renunciaverint; tunc verò factà eis dicendi Potestate, cùm bellum etiam, si res non fuerint redditæ, indicere jussos affirmarent, *nuntiate*, respondit Tullus, *Regi vestro*, *Regem Romanum Deos facere testes*, *uter priùs Populus res repetentes Legatos aspernatus dimiserit*, *ut in eum omnes expetant hujusce clades belli*. Sic bellum utrique parant, amborumque Exercitus non procul Castra metantur; Albani tamen Regem amittunt Cluilium repentè in Castris mortuum, Dictatoremque Mettium Fuffetium creant. Is autem, quomodo bellum avertere, fœdusque inire cogitâsset, fœderisque conditiones, trigeminamque Horatiorum, & Curatiorum pugnam, cujus eventui utriusque Populi fortuna commissa fuit, Dionysius, ac Livius fusè narrant, ùt & Victoris Horatii crimen ob transfixam Sororem, quæ lugebat, quoniam Paludamentum Sponsi Curiatii, quod ipsa confecerat, super fratris humeros agnovit, solutisque crinibus flebiliter Sponsi nomen iterabat, & quomodo à Duumviris, quos Rex, nè ipse ingrati ad Vulgus judicii, suppliciive author esset, advocato

De Bello Albanorum.

cato Populi Concilio secundùm Legem fecerat, damnatus, provocante ad Populum Patre fuerit absolutus *admiratione magis Virtutis, quàm jure causæ*, quoque ritu cædes, quibusque piacularibus Sacrificiis expiata; quapropter eadem recensere superfluum. Consilium tamen ejus, & quomodo Tullus illuserit, innuere haud ingratum reor. Cùm enim Fidenates, Vejentesque Populi bellum movissent, Mettiusque vi fœderis fuerit à Romanis adscitus, statuit pessimo consilio, quâ fortunâ rem daret, eò inclinare vires; dumque propterea contra Fidenatium Legionem collocatur, sensim secedit ad montes, atque ibi terendo tempus, explicat ordines; quod cùm Tullo nuntiatum esset, suis hæc agi mandatis adeò altâ voce pronunciabat, ut hostes audirent, causamque addebat, quoniam deberent Albani nuda Fidenatium terga invadere; hinc territi, fusique hostes, & Mettius, qui spectator fuerat, Tullo gratulatur; at ille simulans, sua Castra Romanis jungere jubet, peractoque lustrali Sacrificio, utrumque Exercitum vocat ad Concionem; sed Romanis, ut in armis essent, occultè mandaverat; Albanique fuêre primùm vocati, ut undique à Romanis circumdarentur; tum Rex expositâ Mettii perfidiâ; *nè vos*, inquit, *falsa opinio teneat: injussu meo Albani subiêre ad montes, nec Imperium illud meum, sed Consilium & Imperii simulatio fuit, ut nec vobis ignorantibus deseri vos, averteretur à certamine animus; & hostibus circumveniri se à tergo ratis, terror ac fuga injiceretur.* Nec tamen Albanos culpæ reos arguit, sed Mettium Ducem, nam ille Romam Albæ ruinis augere decreverat, Albanosque servare, adeoque subdit: *quod bonum, faustum, felixque sit Populo Romano ac mihi, vobisque Albani, Populum omnem Albanum Romam traducere in animo est, Civitatem dare Plebi, primores in Patres legere; unam Urbem, unam Rempublicam facere, ut ex uno quondam in duos Populos divisa Albana res est, sic nunc in unum redeat.* Ad Mettium tandem:... *tuo*, inquit, *supplicio doce humanum genus, ea sancta credere, quæ à te violata sunt; ut igitur paulò antè animum inter Fidenatem, Romanamque rem ancipitem gessisti, ità jam corpus passim distrahendum dabis.* Quare admotis duabus quadrigis distentus illigatur, equique in diversum aguntur; ita discerptus in duas partes, primus apud Romanos *exempli parùm memoris Legum humanarum fuit.*

De Bello Fidenatium, Vejentiumq; ac Mettii Fuffetii supplicio.

Hic autem, licèt alias innuisse reminiscimur, seriò advertendum esse putamus, iis artibus Romanos ad illud Potentiæ culmen de-

De artibus Ro-

manorũ ad augendam Civitatem. deveniffe, quas primùm Romulus exercuit, femperque Refpublica fervavit; procedentibus namque temporibus victi hoftes aliò miffi, Romanis ager divifus; ficque Regiones, Urbesque hoftium *Romanorum Coloniæ* efficiebantur.

Sed & aliæ fuerunt artes, nam Refpublica præter Colonias, Municipiaque, præterque fubditas omninò Civitates, quas primùm Præfecturas nuncupabant, Civitates habuit, fœdere amicitiâque fibi conjunctas, Urbesque fœderatæ dicebantur, de quibus infrà fermo erit. Harum autem auxiliis in bellis ufi, fed imperandi authoritas, fedesque imperii penès eos manere debebant; hinc Sociorum armis hoftes fubigebant, fuamque augebant potentiam, Sociique ipfi paulatim fuam arceffebant ruinam; quò primùm enim Romanorum detecta Confilia, licèt contra Romanos univerfi conjurâffent Italiæ Populi, non alius tamen fuit bellorum eventus, quàm magis Romæ fubditos fieri, unamque regnatricem Civitatem, ac Dominatorem Populum agnofcere; erat enim intereà adeò aucta potentia, totque externæ Gentes fubactæ, quæ totam fervitutem patiebantur, ut non ampliùs convelli potuerit. Non ergo finitimos Populos, totque Italiæ Civitates vi & armis in fide retinebant, fed partim Socios fibi adfcifcebant æquis Legibus, præter Imperii fedem, atque Exercitibus imperandi authoritatem; partim Colonos, ac Municipes habebant, adeò ut Romam diceres, ordinato quodam progreffu, ùtque res ac tempora exigebant, cuncta peregiffe, potentiamque fuam firmâffe adeò ut nullâ aliâ potuerit externâ vi, nisi duntaxat fuâ ruere; Tullus autem poftquàm aliud cum Sabinis bellum gefliffet, eorumque etiam victor fuiffet, fatis ceffit, & flammis abfumptum irato Numine, quòd non ritè Sacra curâffet, Romanos crediditffe memoriæ proditum eft.

In eo tamen nunquam fatis reprehendes, quòd Romæ fortunam trium duntaxat virtuti permiferit, nec enim fumma rerum dubiis prælii cafibus eft objicienda, nec fœdus illud erat ineundum, *ibi* nempe *imperium fore*, *ubi victoria fteterit*; adeoque idem facturum fuiffe Tullum, licèt faniori Confilio, quod Mettius parabat, arbitramur.

De Anco Martio Rege. Tullo fucceffit *Ancus Martius* Numæ ex filia *Pompilia* Nepos, belli pacisque artibus æquè inftructus, adhuc *aufpicato*, *folemnibusque peractis Comitiis* Regnum adeptus; quoniam verò de Tullo rumor increbuerat, parùm Religiones curâffe, ille optimum ratus

tus

tus Consilium, *quidquid ex Antecessore desiderabatur, summâ diligentiâ præstare*, Religionibus se totum addixit, Pontificemque maximum ea ex libris Numæ in publico proponere curavit: inde facta spes Finitimis, ac præcipuè Latinis, cum quibus Tullo Rege fœdus ictum erat, *Regem desidem fore, atque inter Sacella & Aras acturum Regnum*, Romanorum agrum depopulantur, missoque ab Anco Fæciali, superbè respondent: *Se cum Tullo fœdus fecisse, eoque defuncto nullo ampliùs teneri pacis fœdere.* Quod quia procedente tempore à Perseo Macedoniæ Rege, aliisque etiam, Romanis objectum est, peculiari Exercitatione, ùt aliàs diximus, rem disquirere placuit. Quapropter jure agens Fæcialis fines Latinorum adiit, resque ex ritu repetebat: *Audi Jupiter*, inquiens, *audite fines* (Latinorum nempe) *audiat fas: ego sum publicus Nuncius Populi Romani, justè pièque Legatus venio, verbisque meis fides sit; enunciatisque postulatis; si ergo injustè*, concludebat, *impièque illos homines, illasque res dedier Nuncio Populi Romani mihi exposco, tum Patriæ compotem me nunquam sinas esse*; quæ cùm ad primum obvium, inque foro repetiisset, terminumque 33. dierum statuisset, bellum indixit; *Audi*, inquiens, *Jupiter & tu Juno, Quirine, Diique omnes cœlestes, Vosque terrestres, Vos inferni audite: ego vos testor, Populum illum* (Latinos scilicet) *injustum esse, neque jus persolvere, sed de istis rebus in Patria majores natu consulemus, quo pacto jus nostrum adipiscamur.* Inde Romam reverso, Patres à Rege consulebantur his fermè verbis: *quarum rerum litium, causarum condixit Pater Patratus Populi Romani Quiritium Patri Patrato priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis, quas res dari, fieri, solvi oportuit, quas res nec dederunt, nec fecerunt, nec solverunt, dic*, ei nempe quem primum sententiam rogabat, *quid censes?* At ille; *puro, pioque duello quærendas res censeo, itaque consentio, consciscoque*; cùmque major pars in eam iret sententiam, Fæcialis hostium fines ingressus, hastamque ferratam, aut saguineam præustam ferens, & non minùs tribus coràm, eam jaciebat, postquàm ea diceret: *quod Populi priscorum Latinorum, hominesque prisci Latini adversùs Populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod Populus Romanus Quiritium bellum cum priscis Latinis jussit esse, Senatusque Populi Romani Quiritium censuit, consensit, conscivit, ut bellum cum priscis Latinis fieret, ob eam rem ego, Populusque Romanus Populis priscorum Lotinorum, hominibusque priscis Latinis bellum indico, facioque*; itaque indicto bello, gestum fuit

De Bello Latinorum.

fuit non finè Civitatis Romanæ incremento, Politorium enim Latinorum Urbs vi cœpta, omnisque multitudo Romam traducta. Unde cùm Romani veteres Palatium, Sabini Capitolium, atque Arcem, Cœlium montem Albani occupâssent, Aventinus novæ multitudini datur, quem deinde novi in dies victi aliarum Urbium Latini implevêre, Janiculumque adjunctum, Sublicio Ponte tum primùm in Tiberim facto. Primus autem Ancus Carcerem ad compescendam crescentis Populi audaciam mediâ Urbe excitavit. Coloniam Hostiæ in ipso Maris, Tiberisque confinio posuit ad Urbis opes, commeatusque; eamque primùm muro quoque cinxit. Atque ità, postquàm vigesimo quarto anno regnâsset, vitâ functus est.

De Tarquinio Prisco Rege.

Quintus Romæ Rex fuit *Tarquinius* cognomento *Priscus*, Alienigena, sed receptus in *Civitatem*, atque in *Tribum* & *Curiam* relatus, Regem adeò sibi conciliavit, ut Tutorem dederit suis filiis; ille autem primus ambitiosè Regnum petiit conciliatâ Primorum amicitiâ. Unde *celebratis* ritè *Comitiis* Regem elegerunt, authoresque etiam Patres fuêre. Tarquinius verò, ut sibi addictam in Senatu factionem haberet, 100. Patres legit, atque eo tempore Senatus ad 300. Patrum numerum auctus est. Quamvìs autem Reges *eligerentur*, nec properea ullâ Tarquinius filios Anci afficeret injuriâ, haud Ancum prudenter cum Tarquinio se gessisse fatendum erit, qui nec novit ejus ingenium, & ambitiosum hominem ad Potentiæ culmen evexit, magnamque ei conciliavit authoritatem. Sed & Tarquinio cautiùs etiam cum filiis Anci agere oportebat, eorum enim insidiis sublatus fuit, postquàm regnâsset annis 38.

Viri tamen virtutem quis non suspiciet? Is enim finitimos Populos Latinos, Hetruscos, Sabinosque non tantùm vicit, fregitque, sed recepit in Societatem, salvâ *Populi Romani Majestate*, adeò ut mirum sit tot potentissimos Populos non potuisse uno tempore simul coalescere, bellumque Romanis inferre junctis viribus. Res enim Romana cum Sociorum auxiliis crevit, tum quia primis illis temporibus unum post aliud bellum gessit, victoque uno Populo alium adoriebatur. Quomodo enim potuisset Roma de Sabinis, Hetruscis, Latinisque, deque Samnitibus triumphare, si junctis viribus bellum Romanis intulissent? Sed ità sunt à Natura comparati mortalium animi, ut & *præsentibus* gaudeant, & *futura mala* nedum *prospiciant*, sed nec imaginatione *concipere* pa-

tian-

tiantur; hinc *ſpecie duntaxat utilia*, quæque *præſentis ſunt temporis* facilè ſibi perſuadent, ideoque nunquam quod eveniſſe viſum eſt cogitâſſe eos Populos reor; imò fortaſſe dum alter implicitus erat Romano bello, utrumque labefactari, cùm ipſe interim pace ac otio frueretur, æquo ferebat animo; adeoque eò dementiæ nonnulli proceſsêre, ut bellorum ſemina ipſi jacerent, victorique ſuppetias ferrent, quo ſibi citiùs ruinam arceſſerent.

Sed Rex *Tarquinius* poſtquàm devictis tot Populis triumphâſſet, ad Pacis artes ſe vertit, nam quadrato lapide Urbis mœnia exſtruxit, *Circumque maximum* deſignavit, locosque ſpectaculorum in Patres diſtribuit & Equites, maximaque alia aggreſſus eſt opera, quorum aliqua ſuprà commemoravimus, quæque fusè à Dionyſio, ac Livio narrantur. Cùm autem alias Equitum Centurias addere in animum induxiſſet, Augur quidam, *Nævius Actius* dictus, nîl novi conſtitui, nisì aves *addixiſſent*, poſſe, affirmabat; Rex commotum ſe ſimulans ea de cauſa, ſeu ut veritatem artis, hominisque arrogantiam coargueret, ſeu fortaſſe, ut magis ſuperſtitionem illam confirmaret, auſpiciisque authoritatem conciliaret ac fidem, ad Augurem verſus: *Agedum*, inquit, *Divine tu*, *inaugura*, *fierine poſſit*, *quod nunc ego mente concipio*; ad quæ illum ex templo reſpondiſſe commemorant: *profectò futurum*, *quod ipſe cogitaverat.* Tunc *Tarquinius*: *atqui hac animo agitavi*, inquit, *te novaculâ Cotem diſciſſurum*, *cape hac*, *& perage*, *quod aves tuæ fieri poſſe portendunt*; atque haud cunctanter ab eo diſciſſam Cotem ſcripsêre. Quare primùm Rex à duplicandis Centuriis abſtitit, ſed numero tantùm alterum adjecit, ut nempe mille octingenti Equites in tribus Centuriis eſſent, licèt procedentibus temporibus Centuriæ quoque fuerint geminatæ, deinde *Nævium* ipſum *areâ Statuâ* dignatus eſt. Interim Anci filii ægrè ferentes Romæ Alienigenam regnare, quaſi iis per artes Regnum abſtuliſſet, dum electione deferebatur, ſtudebant in Regem concitare Populum, occaſione arreptâ, quòd dolo Nævium interfici juſſiſſet; neque enim Augur ille poſtea viſus eſt, rumorque percrebuerat, Regis mandato fuiſſe interemptum; & fortè nimia ejus authoritas Regi inviſa reddita erat. Ubi autem parùm is conatus ſucceſſiſſe viſus eſt, quoniam *Tarquinius* habitâ Concione nedum Populum flexerat, ſed obſequentiorem eum reddiderat, dolo, atque inſidiis eum aggredi parant, duosque nacti juvenes audaciſſimos in Regis cædem impellunt,

De Nævio Actio Augure.

De Tarquinii Regis cæde.

lunt, reique gerendæ modum oftendunt. Illi, ùt erant edocti, magno tumultu, feque invicem convitiis laceffentes, nec manibus temperantes, Regem adeunt, irarumque caufas proponere jubentur; atque ita dum rem ex compofito unus orditur, eumque Rex audit, repentè fecuri ab altero percuffus eft.

De Servio Tullio. Tanaquil autem Regis Uxor remotis arbitris Regiam claudi jubet, Regemque vivere fimulans, Populum, qui undique confluebat, alloquitur: *fopitum fuiffe Regem fubitò ictu, ferrum haud altè in corpus defcendiffe, jam ad fe rediiffe, infpectum vulnus abfterfo cruore: omnia falubria effe. Confidere, propè diem ipfum eos vifuros. Interim Servii Tullii jubere Populum dicto audientem effe: eum jura redditurum, obiturumque alia Regis munia.* Ità *Servius* Ocrifiâ Servâ natus, quæ in Corniculi expugnatione prægnans inter captivas abducta, Reginæ conceffa fuit (licèt Regii fanguinis fuiffe Patrem Tullium, eamque nobiliffimam fœminam Dionyfius conjicere videatur) per fpeciem alienæ fungendæ vicis Regnum capit, firmatque opes, & quò primùm mors Tarquinii palàm facta, ipfe alienam perfonam exuit, atque uti Rex apertè fe gerit; *tanta eft opportuni tempeftivique Confilii vis*, nam cælata mors Regis & muniri Servium permifit, & Anci filios in fugam adegit. Ille autem primus Regum fuit, qui nec *aufpicato*, nec *juffu Populi*, fed *Patrum* duntaxat *authoritate* regnavit, Ac propterea ut ad paucos deliberandi Poteftas deveniret, quos fibi commodiùs jungere poterat, Populum aliter diftribuere, aliaque difcrimina, ac novos ordines inducere excogitavit, Claffes nempe, Centuriasque, omnemque ordinem è cenfu defumere, utque fic è Curiatis Comitiis Centuriata fierent. Sed ut res omnis clariùs patefiat, ritèque *Servii arcanum* dignofcatur, de Comitiis aliqua præfari opportunum judicamus.

De Comitiis Romanorum. Comitia funt *Conventus Populi univerfi ad ferendum de aliqua re fuffragium*; nec enim fi pars tantummodò, aut alia de caufa conveniat, Comitia dicenda erunt; adeoque Romæ iis diebus habebantur, quibus cum Populo agere licebat, eosque propterea *Comitiales* nuncupabant. *De Comitiis Curiatis.* Hæc Romæ fub initiis *Curiata* dicebantur, quoniam Populus in Curias divifus fuffragia ferebat, ità ut quod pluribus Curiis videbatur, id tandem *Populi juffum* effet, & fuerunt à Romulo inftituta; cùmque ufque ad Servii Regis tempora nulla effet alia Populi divifio, nisi in Curias & Tribus, & Tributa Comitia celebrari nedum cœpta, nam primùm à Tribunisplebis anno

Urbis

Urbis 263. introducta fuêre, cuncta propterea quæ summam Reipublicæ spectabant, quorumque Potestas apud Populum erat *Curiatis Comitiis* agebantur, debebantque *auspicato* celebrari, iisque propterea Magistratus omnes creabantur, Legesque ferebantur, deque pace, & bello decernebatur, atque judicia ex provocatione exercebantur. Curias autem Preco advocabat; tum is, qui Comitia habiturus erat, rogationem suam exponebat, eâque auditâ quisque in suas Curias discedebat, quæ deinde eo ordine, quo exibant, suffragium ferebant, quæque prima exibat, *principium* dicebatur; iis autem præerat semper Magistratus, licèt aliquando Pontifex maximus etiam ea dirigeret; Magistratui autem vel sorte, vel comparatione, aut consensu obtingere debebat. Ea verò, quibus Magistratus eligebantur, in Campo Martio celebrari solebant; pro Legibus autem ferendis, exercendisque Judiciis aliquando in Foro, aut in Capitolio celebrata. Requirebatur autem Senatûs authoritas, adeoque quòd pluribus Curiis placuisset, *ad Senatum referebatur*, eoque authore *jubebatur*: unde illa *Senatus censuit*, *decrevit*, *Populus jussit*, ùt alibi diximus. Posteà verò dum Plebs Potestatem arripuit, ea quæ ab ipsa sciscebantur, Populum tenebant universum, quæ verò Senatus decernebat nullius erant authoritatis, nisì Populus confirmaret, ùt inferiùs advertendum erit. Senatus verò retinuit morem, ut authoritatem, quam penè amiserat, specie tantùm ostentaret, adeoque in incertum Comitiorum eventum Patres authores fiebant, promittebant nempe ratum habituros, quod Populus jussisset.

Institutis autem à Servio Centuriatis Comitiis, Tributisque à Tribunis, duabus tantùm de causis celebrari solebant, nempe ut Leges quædam ferrentur, atque ut Sacerdotes aliqui crearentur; adeoque ut primùm Reges ipsi, Magistratusque, quorum usus erat sub Regibus, ùt *Tribuni Celerum*, & *Quæstores Ærarii*) nam de Duumviris Parricidii, seu Perduellionis vero similius est, fuisse à Tullo Hostilio sinè suffragio creatos) ad Servium usque his Comitiis creabantur; ità ab eo Rege usque ad Coriolani judicium, nempe usque ad annum 263. minores duntaxat Magistratus creati fuêre, *Quæstores* scilicet *Ærarii*, *Tribuniplebis*, *Ædilesplebis*, aliique, Legesque latæ, quarum prima & præcipua de Imperio erat Magistratibus dando, hoc est, de administratione Rei bellicæ, unde Camillus propter incensam, ac dirutam Urbem Populum Vejos mi-

Q gra-

grare volentem alloquens; *quid alia*, inquit, *quæ auſpicato agimus omnia ferè intrà Pomerium, cui oblivioni, aut cui negligentiæ damus? Comitia curiata, quæ rem militarem continent, Comitia centuriata, quibus Conſules, Tribunosque militares creatis, ubi auſpicato niſi ubi adſolent, fieri poſſunt?* Magiſtratus autem, quibus dabatur imperium, erant *Dictatores, Conſules, Proconſules, Prætores, & Quæſtores*, qui nempe prætorio jure in Provincias mittebantur; ſed ultimis temporibus in deſuetudinem abivêre, retentaque duntaxat eorum ſpecies, auſpiciorum, ac vetuſtatis causâ, in Legibus præſertim de imperio, pro ſingulis enim Curiis Lictores 30., qui eas duntaxat convocare ſolebant, in ſuffragium ivêre; unde Gruchius adhibita etiam pòſt Centuriata in ſpeciem fuiſſe affirmavit; adeò ut binis Comitiis de majoribus Reipublicæ negotiis cum Populo ageretur; quapropter cùm Centuriatis Magiſtratus crearentur, adumbratis eosdem per triginta Lictores Curiarum Comitiis confirmari oportebat, qua de re cum Sigonio acerrimè contendit. Altera Lex etiam de Camillo ab exilio revocando his Comitiis lata fuit. Iisdem etiam arrogationes fiebant, quibus homines ſui juris in filios aſſumebantur, ſed an juſta eſſet arrogandi cauſa Pontifices agnoſcebant. Antiquiſſimis porrò temporibus etiam Teſtamenta his Comitiis condebantur, atque ea tum propriè *Kalata* nuncupabant. Congrebatur enim Populus, coramque eo hæres nuncupabatur, unde dicta fuêre impropriè *Kalata*, à verbo *Kalo*, quod vocare ſignificabat, nec enim opus erat ſuffragiis. His quoque Sacrorum deteſtationes peragebantur, quibus nempe, hæredibus, aut legatariis denunciabatur, *Sacra*, quæ hæreditatem ſequebantur, eos ſuſcipere teneri, unde apud Plautum *ſinè Sacris hæreditas*, ea nempe, quæ ſinè ullo incommodo defertur. Perlatâ autem Lege Publiliâ anno 282. quoniam minores Magiſtratus tributis Comitiis eâ Lege creari debebant, Sacerdotum tantummodo creatio, *Flamines* nempe, & *Curio maximus*, ille ſcilicet, cujus authoritate omnia *Curiarum Sacra*, & *Curiones* regebantur, his Comitiis relicta eſt, ut & Leges illæ, quas diximus, militari exceptâ, quæ ſemper ferebatur 30. tantùm Lictoribus ſuffragia ferentibus, ùt dictum eſt. Quoniam autem auſpicato debebant celebrari, ideò majores duntaxat Magiſtratus, qui auſpicia habebant, iisdem præeſſe poterant, initio ſcilicet Reipublicæ Reges, poſteà verò Conſules, Dictatores, Prætores, & Inter-Reges, licèt Sacerdotum causâ Pontifex ea dirigeret,

geret, quod tamen aliqui etiam in dubium revocârunt. Inter alias autem abolendorum fermè Comitiorum hujuſcemodi cauſas ea recenſeri præcipuè debet, quòd ab iis Comitiis excluderentur Cives omnes, qui degerent extra Urbem, nec enim qui domicilium non habebat in Urbe, in Curiam poterat referri. Unde Cives ipſi Romani in agro degentes, nedum municipes, aliique ſuffragii jure, ac Sacrorum participatione carere debebant.

De centuriatis Comitiis

Centuriata Comitia, quæ *majora* etiam nuncupabantur, tunc fiebant, *cùm Populus per Claſſium Centurias diviſus ſuffragia ferebat, adeò ut, quod pluribus Centuriis placuiſſet, juberetur*;. hæc profectò Servius Tullius inſtituit, qui Populum per Claſſes, & Centurias ex Cenſu diſtribuit, ùt dictum eſt.

De Cenſu.

Cenſus autem *Actio publica erat, quâ Populus enumerabatur cum æſtimatione facultatum*; quare tenebantur Cives bona cum jurejurando extimare, adſcriptis ætatis annis, & Parentum nominibus, ùt & Liberorum etiam, atque Conjugum; ad hæc, quam quiſque Urbis Regionem, quem pagum incoleret, ei, qui non cenſeretur, pœnâ propoſitâ, ut bonis in Fiſcum redactis cæſus virgis ſub haſta venumdari deberet; quâ Lege cum ſcripto cunctorum numerum, & opes cognoviſſet, ex iis, qui cenſum 100000. æris, aut majorem cenſum haberent, Claſſem primam inſtituit, quam digeſſit in 80. Centurias, ex his 40. Juniorum erant, qui foris bella gererent, totidemque Seniorum, qui manerent ad Urbis cuſtodiam, hujus autem Claſſis arma erant *Clypeus, Lorica ex ære, Galeaque, Ocreæ, Tela, Haſta & Gladius*; ut & corpus tegere, & hoſtem ferire poſſent, adeoque primus eidem ſemper erat in acie locus; ſed & Livius refert, duas Senium Claſſi Fabrûm Centurias addidiſſe, quæ ſinè armis ſtipendia facerent, curarentque machinas in bello ferre. Horum autem, qui intrà 60000., & uſque ad 75000. æris poſſidebant, ſecundam conſtituit Claſſem, ex qua tum Seniorum, tum Juniorum conſcriptæ viginti Centuriæ, eademque arma geſtare juſſæ, niſi, quòd *Loricæ* ademptæ, & *Scuta* data pro Clypeis. Tertia Claſſis ex cenſu 50000. æris conſtituta, totidemque Centuriæ Seniorum pariter, & juniorum inſtitutæ, eademque arma præſcripta, demptis tantùm Ocreis. Quarta ex cenſu 25000. æris conſtituta, totidemque Centuriæ factæ, arma tamen *Haſta* erant, *Verutuſque*. In quintam verò Claſſem rejecti ſunt, quorum cenſus 11000. æris erat, ex ea autem 30. Centuriæ pro ætatis ratione pariter diviſæ,

juſſæ cum fundis, jaculisque extra ordinem militare, atque in his *Accenſi Cornicines*, *Tibicinesque* in 3. Centurias diſtributi. Hic fuit ordo tam Legionariorum, quàm levis armaturæ Peditum; Equites verò ex Primoribus Civitatis conſcripſit, atque in 12. Centurias partitus eſt, ſexque item alias Centurias tribus ab Romulo inſtitutis addixit ſub iisdem nominibus. His ad equos emendos, alendosque pecunia ex Publico aſſignata; cæteros autem in ultimam rejecit Claſſem, qui propterea *Proletarii*, quaſi proli duntaxat procreandæ vacantes, quorum 1500. circiter aſſium Cenſus erat, & *capite cenſi* dicebantur, quorum vel nullus, vel exiguus admodum Cenſus erat, hi namque immunes militiâ, omnibusque oneribus erant, atque ità cenſu peracto Rex *Luſtrum condidit*, *Suem*, *Ovem*, *& Taurum* circùm Exercitum, ſeu Populum in Campo Martio congregatum ducens, iiſdem poſteà immolatis, ùt ſuprà dictum eſt; Unde *Luſtrum* à *luendo* dictum, cùm omnia tunc vectigalia à Publicanis luerentur, ſive Cenſoribus perſolverentur, quod quinto quoque anno exequebatur; hinc Luſtrum pro quinquennali tempore acceptum, ùt Olympias pro quarto, quoniam apud Græcos eo tempore celebrabatur.

Eò autem præcipuè reſpexit Tullius, ut è Populo univerſo ad ditiores duntaxat ſumma Poteſtas perveniret, adeoque tot ditiſſimorum Centurias conſtituit, mediocrium paucas, infimorum duntaxat unam fecit, licèt pauperum numerus longè excederet, ſed ille ex parvo admodum Civium numero ditiorum Centurias inſtituebat, licèt ultima omnium aliis ſimul junctis major fuerit; cùm enim juxta hunc ordinem Centuriata inſtituiſſet Comitia, Centuriæ ſingulæ ſuffragium ferre debebant, adeoque ſicut dum curiatim ſuffragia colligabantur, tantùm valebat pauperrimi, quantùm ditiſſimi calculus, iique pro inopum multitudine ſuffragiis vincerentur, ſic poſteà, cùm primæ ad ſuffragia vocari deberent maximi Cenſûs Centuriæ, 80., decemque & octo Equitum; hæ duntaxat, quia tribus Centuriis plures erant, quàm reliquæ, ſi propterea conſentirent, ſolæ ſuffragia ferebant, ſin minùs, ſecundæ Claſſis Centuriæ calculos inibant, quod, ſi nè tum quidem convenirent, tunc tertia vocabatur, ac deinde quarta Claſſis, aut quinta ſi opus eſſet; ultima igitur inopum Centuria tunc admitti ad ſuffragia poterat, cùm aliæ pari utrinque numero in duas Sententias abiviſſent. Sed nec reliquæ Claſſes adversùs primam, ſi con-

si convenirent, quidquam poterant, cùm enim illa additis Equitum, Fabrorumque in 100. esset distributa Centurias, jam reliquas superabat, quibus duntaxat 93. numerabantur; *atque ità*, ut Dionysii verbis utar, *fefellit Plebem, deceptamque amovit à tractione Reipublicæ, quoniam licèt viritim in suis quisque Centuriis Sententias rogarentur, adeoque se pari jure Rempublicam administrare putarent, in hoc decipiebantur, quòd non animadverterent esse totius Centuriæ unum suffragium, sive ea paucos Cives contineret, sive plurimos, & quòd prima suffragia ferrent, quæ essent Census maximi, plures quidem cæteris, sed minorem habentes hominum numerum; maximè verò, quòd pauperes unicum haberent suffragium, qui cùm multi essent, vocabantur ultimi.*

Quod quidem institutum æquitate quâdam temperavit, cùm propter onera, quæ maximè in ditissimos inclinârunt, cùm non ampliùs per Capita, sed pro ratione Censûs tributum penderetur; tum propter militiam, à qua etiam erant immunes, adeoque ditiores sinè ulla intermissione militare tenebantur, nam propter paucitatem omnes adesse oportebat.

Sed & alia erat horum Comitiorum utilitas; omnes enim interesse poterant, qui *Cives Romani* cum jure suffragii erant, ubicunque degerent, licèt non essent *optimo jure* Cives, ùt hi erant, qui nedum suffragii jure, sed cæteris omnibus Civitatis Romanæ juribus fruebantur, adeoque Magistratus assequi poterant, & Sacerdotia. Habebantur autem à majoribus duntaxat Magistratibus, Consulibus nempe, Prætoribus, Dictatore, Inter-rege, & etiam à Pontifice maximo; atque in iis, majores omnes Magistratus creabantur, Legesque ferebantur: de pace ante Tributa Comitia, deque bello semper agebatur, judiciumque capitale, seu perduellionis ex 12. Tabularum jure exercebatur, quo ità cautum erat: *De Capite Civis, nisì per maximam Comitiorum* (Comitiis nempe Centuriatis) *nè ferunto.* Causa ergo creandi Magistratus ea celebrabant Consules, Dictator, Inter-Rex. Causa Leges confirmandi, & judicium exercendi Dictator, Consules, Prætores; Prætorum autem, & Censorum creandi causâ à Consulibus fiebant, ùt & causa creandorum Consulum in annum sequentem, si in Urbe essent; Dictator celebrabat causâ Legum, Judicii, & consularis Magistratûs. Inter-Rex causâ creandi Consules, si veteres abessent, & si res redacta esset ad Interregnum, quod florente Republicâ tunc poterat accidere, cùm Magistratus omnes extra Urbem essent.

 Præ-

Prætores causâ duntaxat Legum & Judicii. Pontifex autem maximus ad Sacrificulum Regem creandum. Novus autem Dictator non ab alio Dictatore, sed ab uno è Consulibus eligebatur, Inter-Rex verò declarabatur à Patriciis. Panvinius à Censoribus etiam causâ Censûs, & à Magistro Equitum, si vellet ad Populum concionari, fieri scripsit, sed cùm Populus tunc non coiret ad ferenda suffragia, *Comitia* verè dici nequibant.

Leges autem his Comitiis ferebantur ferè omnes, quæ à majoribus Magistratibus promulgari debebant, (quædam enim Curiatis Comitiis promulgatæ fuêre, ùt diximus) eæque opponuntur *Plebiscitis*, quæ nempe Tributis Comitiis sciscebantur, ùt infrà. His ergo latæ fuêre 12. Tabularum Leges, ùt & Lex Valeria de provocatione ad Populum, aliæque.

Judicium verò *Perduellionis* diversum erat à crimine *Majestatis*, quo duntaxat, qui Seditionem in Exercitu excitâsset, aut Magistratui pro imperio agenti restitisset, & similia, tenebatur; *perduellionis* autem nedum qui Regnum affectâsset, aut aliquid ex quo Respublica detrimentum caperet, molitus esset, sed & qui *Civem Romanum* quasi externum tractâsset, aut servili supplicio contra Leges *Porciam*, & *Semproniam* affecisset; cùm enim *Jus Civitatis* penes Populum esset, dum hoc aliquâ ratione violari contigisset, meritò Populi judicio reservatum erat. Ea autem celebrari nequibant, nisì priùs ritè intrà Pomærium captis auspiciis, unde si *esset obnunciatum*, infaustis nempe signis de cœlo nunciatis, in alium diem rejici oportebat, quæ tamen procedentibus temporibus in desuetudinem abivêre, retentâ quâdam duntaxat imagine Religionis causâ. Priscis autem temporibus nedum maximâ Religione custodiebantur, sed adeò ad Rempublicam erant accommodata, ut sua potissimùm incrementa inde orta videantur; patet enim exemplo Caji Figuli, & Scipionis Nasicæ, qui, cùm essent Consules creati sub Tiberio Graccho, renunciârunt Augures, vitium adfuisse, dum illi crearentur; Gracchus tamen eos aspernatus tanquam insanos, meminit, cùm esset profectus in Provinciam, Tabernaculum in Comitiis centuriatis extrà Urbem quidem, sed intrà Pomærium posuisse, quod ritu, Ceremoniisque Sacrorum vetabatur; quâ re Augurum Collegio significatâ, atque ab eo Senatui detectâ, censuit Senatus, Consules Magistratum deponere debere, unde ambo Romam reversi sunt, Cajus Figulus ex Gallia, Scipio

Scipio verò Nasica ex Corsica; cùm enim præcipuè iis uterentur in Consularibus Comitiis, dumque Exercitus ducerent, aut manus cum hoste consererent, vel Urbes obsiderent, atque in omni maximo Reipublicæ negotio, Legibus cautum erat, ut Magistratus & *inspiceret*, & *nunciaret* auguria, cùm *Augur* tantùm *inspicere* deberet, ùt patet ex Lege Ælia, quâ etiam Magistratus intercedere posse jubebatur, nè Populus suffragia daret; quare sicut Reipublicæ expedire videbatur fausta signa Magistratus *nunciabat*, *obnunciabatque*; adeoque cùm Papirius occasionem rei bene gerendæ cerneret, si cum Samnitibus manus consereret, altercatione inter *Pullarios* ortâ de *auspicio*, eidemque à Fratris Filio Spurio Papirio nunciatâ, respondit: *Tu quidem macte virtute, diligentiâque esto: caterum, qui auspicio adest, si quid falsi nunciat, in semetipsum Religionem recipit, mihi quidem Tripudium nunciatum Populo Romano, Exercituique egregium auspicium est*; Pullariosque inter prima signa constituit, cumque cecidisset is, qui falsum auspicium fuisse detexerat, statim Consul, *Dii in prælio sunt*, inquit: *habet pœnam noxium caput*; quapropter cùm Publius Claudius Pulcher primo bello Punico auspicium neglexisset, *Pullarioque* respondisset, ut *pullos*, qui edere nolebant, in mare abjiceret ad bibendum, amissæ Classis causa ad neglectum Religionis, nè milites animum desponderent, relata fuit, Romæque Consul damnatus. Primus autem Clodius Tribunusplebis Legem tulit, *nè auspicia valerent, ne quis obnunciaret, nè quis Legi intercederet, ut omnibus diebus fastis Legem ferre liceret, nè Leges Ælia, & Fusia valerent*; unde causâ Legum sublata fuêre; in Comitiis autem *causa Magistratuum* duntaxat imago relicta fuit, nam *Candidati* simul cum Augure matutino tempore procedebant, ibique precabantur, post quas preces pronunciabat Augur, Fulgur è sinistris apparuisse, licèt nullum vidisset, acceptoque omine *Candidati* Magistratum suscipiebant.

Cùm autem Populus in *Centurias* discessisset, *sortitio* instituebatur, quæque primâ sorte exibat, *prærogativa* dicebatur, atque per Ponticulos quosdam à Magistratibus vocata in *Septum*, seu *Ovile* transibat, locum nempe in Campo Martio Cancellis clausum, eamque aliæ sequebantur, voceque suffragia ferebant ante annum Urbis 614; posteà verò Lege *Gabiniâ*, & *Cassiâ*, ùt & *Cæliâ*, atque *Papiriâ* plùs libertatis Populo datum in ferendis suffragiis; ea namque dabantur in Tabellis, quare cùm ad Ponticulos venirent, *Diribito-*

ribitores singulis Tabellas dabant, in quibus, si Magistratus creari deberent, inscripta erant *Candidatorum* nomina; si autem Leges ferendæ, in altera Literæ *U. R. uti*, scilicet, *rogas*; in altera *A.*, hoc est *Antiquo*. Si judicium exercebatur, tres dabantur Tabellæ, quarum altera eandem habebat Literam *A.* hoc est, *Absolvo*, altera verò literam *C.* id est *Condemno.* In tertia, Literæ *N. L.* hoc est, *Non liquet.* Cùm autem in *Septum* intrarent, erant in ostio *Rogatores*, qui Tabellas reposcebant, *Cistam* habentes, in eamque quisque quam vellet, conjiciebat. Tum Custodes eas educebant, punctisque in alia Tabella notatis, singulorum numerabant Sententias, quodque pluribus placuisset, Preco pro suffragio pronunciabat, dimissâque *Prærogativâ*, sequentes vocabantur Centuriæ, dictæ propterea *jure vocatæ*, sicque fiebat, donec major Centuriarum numerus in eandem iret Sententiam. Quod si paria unius Centuriæ puncta numerarentur, nullum erat ejus suffragium, præter Comitia judiciorum, in quibus ad reos absolvendos paritas ipsa sufficiens erat.

Hæc autem Comitia, ùt etiam *Tributa*, usque ad Julii Cæsaris tempora mansêre, qui tamen excepto Consulatu pro cæteris Magistratibus dimidium *Candidatorum* numerum Populo pronunciare permisit, aliis verò ipse dabat. Ac licèt ab Augusto libertas Comitiorum videretur æqualiter restituta, Tiberius tamen penitùs neglexit, tunc enim *è Campo*, Tacitus inquit, *Comitia ad Patres translata sunt, nam ad eam diem, & si potissima arbitrio Principis, quædam tamen studiis Tribuum fiebant. Neque Populus ademptum jus questus est nisi inani rumore: Et Senatus largitionibus, ac precibus sordidis exsolutus libens tenuit, moderante Tiberio, nè plures quàm 4. Candidatos commendaret, sinè repulsa & ambitu designandos.*

De Tributis Comitiis.

Comitia autem *Tributa*, quæ potiùs *Concilia*, seu *Populi Cœtus* nuncupantur, cùm ex Plebe solummodò constarent, illa erant, *quibus Cives Romani suffragia dabant secundùm Tribus, in quibus scripti fuerant, seu cùm suffragium ferebatur ex Regionibus, & locis*; partes enim Urbis, & Agri, locis, Regionibusque distinctæ *Tribus* erant, habueruntque originem à Spurio Sicinio Tribunoplebis, cùm enim prohiberetur à Consulibus ad Populum concionari, ùt infrà videbimus, die sequenti descendit in forum, occupatâque Vulcani æde Concionem habuit ad Plebem propositâ Lege: *concionanti ad Populum Tribuno nemo aliquid in contrarium dicito, nec dicentem interpella-*

to:

to : si quis contra hæc fecerit, datis Vadibus pænam solvet, quantam Tribunis visum erit, qui Vades non dederit, necetur, bonaque ejus sacra sunto.

Propriè autem habita sunt altero post creatos Tribunosplebis anno, Urbis verò 563. nam ea fuit duntaxat *Concio*, quâ tamen Lex illa lata fuit, Tribunique arripuêre potestatem ad Populum ferendi quæ vellent, licèt non adhuc inconsulto Senatu; eo autem tempore Cajum Martium Coriolanum infensum Plebi hominem in judicium vocârunt Tribuni, diemque dixerunt jussis Civibus omnibus adesse, ille namque frumentum è Sicilia advectum in magna annonæ caritate nè Plebi divideretur, enixè in Senatu contenderat; cùm autem omnes stato tempore adessent, Populus *Tributis Comitiis* viritim suffragia tulit, multum reclâmantibus Patriciis, qui *Centuriata* malebant, *Tributis* enim quisque suffragia dabat, æquèque valebant tum pauperum, tum divitum sententiæ, atque primùm in Republica Plebi accessit potentia, ùt infrà dicemus. Cùm autem ille dictâ die non adesset, damnatus perpetuo exilio abiit in Volscos. Latâ posteà Lege Publiliâ, ut scilicet minores Magistratus *Tributis Comitiis* fierent, anno nempe Urbis 282. Letorio & Volerone Tribunis, magìs frequentia fuêre, & pro *Curiatis* illa semper habebantur; ut ergo iis Comitiis de re quâpiam in Senatu priùs agitata suffragia curiatim auspicato colligebantur, ac nisì Aves *addixissent*, irrita erant; ità nec auspicato, nec consulto Senatu uno die Comitia ista peragebantur à Tribulibus; plebeji enim Magistratus auspicia non habebant; ac licèt post annum 304. exactis Decemviris *auspicia* etiam Tribuniplebis haberent, ea tamen non inspectione Avium capiebantur, sed quia *de cælo servabant.* Aucti quidem Tribuni auspiciorum honore, sed occultè libertate imminutâ, nè scilicet agerent quæcunque vellent, sed aliquando auspiciis impedirentur.

Habebantur autem ab utroque genere Magistratuum; majores enim & minores præesse poterant; Consules ea peragebant, si minores Magistratus creari deberent, Plebis duntaxat Tribunis, ac plebejis Ædilibus exceptis; unde cæteri omnes, ut nempe *Ædiles Curules*, *Quæstores*, *Triumviri Capitales*, *Nocturni*, *Monetales*, *Tribuni Militum Comitiati*, (licèt hi non sint inter Urbanos Magistratus referendi) ùt & *Urbani minores extraordinarii*, *Præfecti* nempe *Annonæ*, *Duumviri Navales*, *Quæstores Parricidii*, *Curatores Viarum*, &c. Magistra-

giſtratus quoque Provinciales, cùm ordinarii ùt *Pro-Conſules*, *Pro-Prætores*, & *Pro-Quæſtores*; tum extrâ ordinem, ùt *Triumviri*, vel *Quinqueviri Coloniarum deducendarum*, vel *Agrorum dividendorum* causâ creati his Comitiis, à Conſulibus, ſeu à Dictatore, Tribunisque militum conſulari Poteſtate habitis vocabantur. A' Tribunisplebis autem habebantur causâ *Tribunorum*, ac *Ædilium Plebis*. Sed & *Sacerdotes* his Comitiis creabantur, licèt ante Legem Domitiam latam anno Urbis 650. ſolus Pontifex maximus fiebat, cùm Sacerdotes reliqui à Collegiis cooptari deberent; poſteâ verò non tantùm Pontifices omnes, ſed Augures etiam, Fæciales, Septemviri Epulonum, & Quindecimviri Sacris faciundis hiſce Comitiis creabantur. Sacerdotum autem causâ ea duntaxat *Conſul* habebat; Legum verò, quæ his Comitiis ferebantur, ùt & Judiciorum, quæ Populus exercebat, (quibus nempe mulcta irrogabatur, aut exilio Cives damnabantur, nam *Capitis judicium Centuriatis Comitiis* exercebatur, ùt dictum eſt) cùm Conſules, tum Prætores, Tribunique plebis præerant, his namque *Plebiſcita* ſciſcebantur, Triumphi dies in Urbe decernebatur, jus dabatur Civitatis, fœdera cum hoſtibus feriebantur, legibus etiam aliqui ſolvebantur, deque publicis quæſtionibus cuſtodiendis agebatur.

Is autem, qui Comitia habiturus erat, Comitiorum diem edicebat poſt trinundinum, ſeu tres nundinas, dies nempe 28. ut Cives extra Urbem, atque in Agro degentes adeſſe poſſent, vel ſi Legibus ferendis Comitia eſſent, nundinis à Latore Legis recitabatur, ſuadebaturque habitâ ab alio Oratione; quique ſuadebat, Legis Author dicebatur. Interdum autem nec trinundinum expectabatur, ſtatimque poſt Edictum habebantur Comitia, ſi neceſſitas urgeret; tunc autem fiebant Edicta per *Viatores*, *Lictoresque*, aut *Cornicines*, qui Plebem vocabant Cornu bubulo. Locus autem Comitiorum erat, dum Magiſtratus creabantur, in Campo Martio; dum autem Leges ferri, Judiciaque exerceri debebant, tum in Foro, tum in Capitolio, atque omnes intererant, qui jus ſuffragii habebant, hocque cum *Centuriatis Comitiis* commune erat. Illud autem Tributorum erat peculiare, ſi Sacerdotes creandi eſſent, quod nec omnes Tribus in ſuffragium irent, ſed Lege Domitiâ 17. duntaxat ſorte legabantur, quique propterea à 9. Tribubus renunciabatur, Sacerdotium obtinebat. Habebantur autem pro Magiſtratibus ad Kalendas Sextiles: pro Sacerdotibus,

cùm

cùm in locum defunctorum alii essent subrogandi; reliqua verò Comitialibus diebus agebantur. Consulatu autem Lucii Valerii, & Marci Horatii *centuriatis etiam Comitiis* æquata fuêre, atque propterea Potestas ferè omnis ad Plebem translata fuit, latâ Lege, ut quod *Tributis Comitiis* sanciretur, universos Cives teneret, acsi *Centuriatis* jussum esset; sed, ùt cætera, Tiberii tempore desiêrunt.

De cæteris Servii Tullii Institutis.

Servius autem lustrato, ùt diximus, Populo, numerum censuit 85000. minùs 300. adeò creverat Romana Urbs Finitimarum Civitatum ruinis, externorumque adventu; cùm Romulus 3000. tantùm, dum Urbem condidit, numerâsset. Sed ut magìs augeret Civium numerum, *jus* etiam *Civitatis* concessit manumissis Servis, qui Romæ manere vellent, adeoque jussit bona cum ingenuis in Censum referre, atque in 4. urbanas Tribus distribuit, admisitque ad Plebeiorum munia; Judicia quoque privatarum litium, cognitionemque criminum præter ea, quæ ad Rempublicam pertinerent, Magistratibus permisit, Legesque ac Regulas præscripsit, quas in judiciis sequerentur, unde Tacitus: *Nobis*, inquit, *Romulus*, ùt libitum imperitaverat, *dein Numa Religionibus, & Divino jure Populum devinxit, repertaque quadam à Tullo & Anco. Sed præcipuus Servius Tullius Sanctor Legum fuit, queîs etiam Reges obtemperarent, Leges scilicet civiles de injuriis, Commerciis, Contractibus, aliisque, è quibus Jus civile Romanorum primò conflatum est*; cujus fundamentum non simplex ratio, sed cum ejus Gentis indole, inclinatione, moribus, & utilitate comparata. Traditque Plinius lib. 33. cap. 3. eundem æs quoque primùm signâsse.

Urbem quoque ampliavit *Viminali ac Quirinali* collibus additis, aggere quoque, fossis & muro circumdedit; itaque Pomærium protulit. *Quod*, ùt Livius inquit, *verbi vim solam intuentes post Mœnium interpretantur esse. Est autem magìs circa murum locus, quem in condendis urbibus quondam Hetrusci, quà murum ducturi erant, certis circaterminis inauguratò consecrabant, ut neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc Vulgo etiam conjungunt, & extrinsecus aliquid ab humano cultu pateret soli. Hoc spatium, quod neque habitari, neque arari fas erat, non magìs, quod post murum esset, quàm quod murus post id, Pomærium Romani appellârunt, & in urbis incremento semper quantùm mœnia processura erant, tantùm termini consecrati proferebantur.* Auctâ Civitate magnitudine Urbis formatis omnibus ad belli, & ad pacis usus, nè semper armis opes acquirerentur,

consilio augere imperium conatus est, simul & aliquod addere Urbi decus; excogitavit igitur Templum commune Populorum Romæ facere, ut veluti Confessio esset, *Caput rerum Romam esse*, ac quemadmodum Græci *Amphicthyonico fœdere* continebantur, amicitiamque colebant, Templumque commune *Dianæ Ephesiæ* habebant, quò convenirent, consiliumque caperent cùm de bello gerendo, paceque, aut fœderibus ineundis, cæterisque negotiis publicis, tum ut mutuæ Gentis concordiæ consuleretur; ità Latinorum Populi Romæ, ubi *Principatus erat*, quotannis convenirent, privatimque simul & publicè Sacra facerent, & si quæ offensa Populis incideret, inter Sacra Deorum conciliarentur ex aliorum arbitrio; constructum igitur fuit in Aventino Templum communi pecuniâ, conscriptæque Leges fœderis Civitatibus, ritusque celebrandi festi, atque fori constituti, Decretaque Concilii in ærea Columna incisa, ùt & Civitates ejus Conventus participes.

De cæde Servii Tullii.

Sed erant Tarquinii Prisci Nepotes *Aruns, & Lucius*, quibus junxerat Tullius filias ex uxore Tarquinia, utrique moribus dissimiles nacti. Lucius natu major audax, dominandi cupidus, scelestusque piam habuit uxorem, Aruns autem improbam, infensam Patri, nihilque non ausuram fœminam, ità ex ingeniorum similitudine arctissimum amicitiæ vinculum Lucium inter & Tulliam erat, & cupido Regni jura omnia violare adegit; deliberant enim uxorem alter, altera virum è medio tollere, incestasque ipsi contrahere nuptias: res ad effectum perducitur, jamque majus scelus parant nefaria ingenia; cùm enim seditiones, quas concitaverat, prætextu, quòd Servius injussu Populi regnaret, parùm profecisse animadverteret, nam ille conciliatâ priùs voluntate Plebis, Agroque capto ex hostibus viritim diviso tulit ad Populum, *vellet, juberetne se regnare, Populusque jussit*, criminationibus apud Patres priùs infensum reddidit, posteà verò stipatus armatorum agmine, in forum irrumpere deliberavit, atque in Regia Sede pro Curia insidens, Patres per Preconem advocari fecit, jam se Regem ferens; cumque Servius concionantem invenisset, illique exprobrâsset, *quid hoc Tarquini res est? quâ tu audaciâ me vivo vocare ausus es Patres? aut in sede considere mea?* Clamore orto Tarquinius medium arripit Servium, atque elatum è Curia in inferiorem partem per gradus dejicit, ac denuò Senatum cogit, cumque Servius propè exsanguis domum se recipere tentaret, *Filiæ Tulliæ* admonitu missi, qui interfi-

terficerent, ea namque Carpento in forum invecta, *Tarquinium* prima *Regem* appellavit, eumque allocuta est, *non aliter sibi firmum Regnum esse quàm sublato Tullio*; domum posteà cùm reverteretur, per Patris cadaver Carpentum egisse fertur, cùm enim angusto Vico fœdum illud spectaculum Aurigæ occurrisset, reflexit in Dominam, quæ irata, *non ages*, inquit, *scelešte jumenta vel per mortuum*, atque ex eo tempore vicus ille, *Cyprius* tum dictus, *Scelestus* nuncupari cœpit. Hocque immane Tragici sceleris exemplum tulit Romana Regia, ut ultimum Regnum esset, quod inhumano scelere partum foret, Atque hic finis Servii fuit, postquàm annos 44. regnâsset, cumque eo simul *justum*, ac *legitimum Regnum* occidit.

De Tarquinii Superbi Tyrannide.

Quid autem in Tarquinii Principatu nisi Tyranidis arcana nefaria, eàque illa Acroamata, quibus jam diximus, Tyrannos suam firmare potentiam, advertemus? Ille namque postquàm immani flagitio Regnum invasit, cùm Populi jussa, tum Patrum authoritatem, auspiciaque negligens, primus externo milite stipatus incessit, speculatoresque adhibuit, nedum ut facta dictaque Civium nosceret, sed ut eorum capiti, ac fortunis insidiaretur. Delati enim videbantur Cives, qui Tarquinio invisi, suspectique erant, quorum ille alios morte damnabat, alios exilio, eorumque bona occupabat, quorum largitionibus fidos sibi parabat amicos, adeòque cognitiones capitalium rerum, ùt & cætera Reipublicæ negotia solus ipse exercuit; quare Patrum, qui Servio favebant, numerum sustulit, nec alios in eorum locum suffecit, Senatumque ipsum omninò delevit; insidiis quoque utebatur, clàm enim Primores etiam aliqui interfecti, quorum nec cadavera usquam reperta fuêre: Collegia, Cœtusque omnes Curialium, Vicinorum, Paganorum, aliorumqne Ordinum, Sacrorum causâ, aliave cùm in Urbe, tum in Agro dissolvit. Leges à Tullio scriptas abrogavit, ac nè ipsarum quidem Tabulas reliquit, eumque sepulturâ prohibuit, nè, si per forum funus duceretur regiâ pompâ, solemnibusque Ceremoniis, Populus commoveretur. Ac nè egenam turbam in otio vivere sineret, maximâ inchoavit operâ, Circum namque maximum, in quo gradus duntaxat inspiciebantur tectis porticibus circumdare aggressus est, cloacasque à Prisco inchoatas usque ad Fluvium perducere. Cæterum ùt externis etiam auxiliis potentiam retineret, Octavio Mamilio Tusculano Latini nominis Principi, qui ab *Ulysse*, *Circeque Dea* ducere originem credebatur, filiam nuptui

nuptui dedit, perque eum Latinos Proceres Respublicas tractantes sibi conciliavit; tunc autem, ut bellis etiam Rempublicam implicaret, Sabinos aggredi statuit, occasione sumptâ, quòd fœdus cum Tullio ictum renovare nollent, illudque putabant dissolutum. Indicto igitur Latinorum in Luco Ferentinæ Concilio, ut eos in Societatem belli gerendi pertraheret, cùm cæteri advenissent, Tarquinius licèt diem servaverit, serò tamen, atque occidente penè Sole comparuit; inde à Turno Octavii Mamilii Æmulo acerbè criminatus, quasi Latinum nomen ludificâsset; cumque ut sequenti die objecta purgaret crimina, suasissent amici: ille non *crimina diluenda, sed accusatorem è medio tollendum* respondit, atque *ad dolos* se vertit, corrupto enim Turni Servo, ut in ejus diversorium magnam gladiorum copiam inferret, adegit, disseruitque in Concilio moram externam Deorum quâdam providentiâ illatam, saluti sibi, atque illis fuisse, necemque sibi, & Primoribus à Turno parari ostendit, *ingens ad hac gladiorum numerus comparatus, structæque insidiæ, quas nisì antevertant, periculum imminere docet.* Ità commoti omnes accurrunt ad Turnum alto sopitum somno, gladiisque inventis fides Tarquinio datur, quare catenis vinctum indictâ causâ novo genere lethi dejiciunt ad caput aquæ Ferentinæ, & Crate supernè injectâ, saxisque congestis mergunt. Suadet posteà Latinis fœdus renovare, quo Sedes Imperii Roma agnoscebatur, ut ejus potiùs fortunâ fruerentur, quàm vastationes agrorum, atque Urbium excidia exspectarent; quare Princeps Latinorum novo fœdere in Columnas inciso, ac Jurejurando firmato declaratur, & ille, ut *Regias inciperet præseferre virtutes*, Societate cum Hernicis initâ, atque cum aliqua Volscorum Gente, ut sempiternum fœdus esset, commune Populorum Fanum Jovi Latiali in Monte alto, qui Albanis imminebat, exstruxit, ut ibi quotannis Universi Sacra facerent, & Convivia celebrarent, unde Latinorum Feriæ processêre; Volscos deinde aggressus, qui fœdus inire noluerant, Suessam pometiam vi cœpit, pacem cum Æquis fecit, novumque fœdus cum Tuscis sanxit; Gabios quoque sed dolo superavit, Sextum enim filium instruxit, ut se transfugam simularet, Gabiosque adiret, Patrisque intolerabilem sævitiam conquereretur. Ille, consiliis optimè ad rem perductis, adeò Gabios decepit, ut nedum fidem adhiberent, sed imò Ducem adversùm Romanos facerent, pessimo consilio, cum *iis semper utendum, ut prodesse quidem valeant*,

leant, nocere verò nec si velint, possint; tunc autem Patrem denuò consulit, quid facturus sit, ille haud satis fidens Nuntio, in hortum Ædium transiit, ubi nil ei respondens, baculo tantùm summa papaverum capita decussit; quod cùm Nuntius, quem diligentissimè interrogaverat, retulisset, statim quò tenderet Patris voluntas, agnovit, adeoque variis artibus Primores Gabiorum è medio sustulit, eorumque bona distribuit, ipsâque prædâ dulcedine commodi malorum publicorum sensus ademit, donec, ùt Livius loquitur, *orba consilio auxilioque Gabina res Regi Romano sinè ulla dimicatione in manus traditur.*

Inde ut Religionis, ac augustissimi Templi prætextu Arcem sibi excitaret, Capitolium, quod Priscus voverat, exstruere aggressus est, de quo priùs diximus, nec sinè *auspicio*; humanum enim caput calido etiam recentique manans sanguine fossores invenêre, quod Tarquinius in prodigium vertit, eo nempe Romam Caput rerum fore portendi, unde Capitolium appellatur; ità Plebs minùs gravabatur Templa Deûm exstruens, nec in otio relinquebatur. Quare si hominis ingenium ritè advertamus, Tyrannorum quotquot artes fuêre solus exercuit, imò supergressus est, eas autem enumerârunt tum Aristoteles, tum Divus Thomas (*a*) his verbis: *Ad salvationem Tyrannidis expedit excellentes in potentia, vel divitiis interficere, quia tales per potentiam, quam habent, possunt insurgere contra Tyrannum.* Iterum: *expedit interficere Sapientes, tales enim per suam sapientiam possunt invenire vias ad expellendam Tyrannidem, nec Scholas, nec alias Congregationes, per quas contingit vacare circa Sapientiam, permittendum est; Sapientes enim ad magna inclinantur, & ideò magnanimi sunt, & tales de facili insurgunt. Ad salvandam Tyrannidem oportet, quod Tyrannus procuret, ut Subditi imponant sibi invicem crimina, & turbent se ipsos, ut amicus amicum, & Populus contra Divites, & Divites inter se dissentiant. Sic enim minùs poterunt insurgere propter eorum divisionem; oportet Subditos etiam facere pauperes, sic enim minùs poterunt insurgere contra Tyrannum. Procuranda sunt Vectigalia, hoc est exactiones multæ & magnæ, sic enim citò poterunt depauperari Subditi. Tyrannus debet procurare bella inter Subditos, vel etiam ad extraneos, ità ut non possint vacare ad aliquid tractandum contra*

tra

(*a*) *In Commentar. Politicor. lect.* II.

tra Tyrannum. Regnum ſalvatur per amicos : Tyrannus autem ad ſalvandam Tyrannidem non debet confidere in Amicis.

Et lect. 12. *Expedit*, inquit, *Tyranno ad ſalvandam Tyrannidem, quòd non appareat Subditis ſævus, ſeu crudelis, nam ſi appareat ſævus, reddit ſe odioſum. Ex hoc autem faciliùs inſurgunt in eum. Sed debet ſe reddere reverendum propter excellentiam alicujus boni excellentis ; Reverentia enim debetur bono excellenti, & ſi non habeat illud bonum excellens, debet ſimulare ſe habere illud. Tyrannus debet ſe reddere talem, ut videatur Subditis ipſum excellere in aliquo bono excellenti, in quo ipſi deficiunt, ex quo eum revereantur. Si non habeat virtutes ſecundùm veritatem, faciat ut opinentur ipſum habere eas. Tyrannus debet aut moderatus eſſe circa voluptates, aut delectationes corporales ; aut ſi non ſit, talem ſe debet exhibere, ut videatur fugere eas.*

Quare cùm flagitia ipſa in Authoris ſupplicium vertantur, quis profectò Tyrannum mortalium omnium infeliciſſimum non exiſtimaverit ? meritò igitur, ut Taciti verbis utar, *præſtantiſſimus Sapientiæ firmare ſolitus eſt, ſi recludantur Tyrannorum mentes poſſe aſpici laniatus & ictus ; quando ùt corpora verberibus, ità ſævitia libidine, malis conſultis animus dilaceretur.*

Sed exitum ſpectemus ; jam enim incipiunt tormenta pectoris, anxiæque curæ : Anguis fortè ex Columna lignea prorumpit in Regiam, eo ùt portento exterritus Tarquinius Delphos ad Oraculum duos filios per ignotas eâ tempeſtate terras, ignoti ora maris mittit ; iis comitem addit Lucium Junium Brutum ex Sorore Nepotem. Ille verò cùm Primores Civitatis, interque eos Fratrem ſuum à Tarquinio interfectos vidiſſet, ſtatuit ex ignavia ſalutem ſibi comparare, unde pro ſtulto ex induſtria haberi voluit, ac propterea Bruti cognomen habuit ; quare ludibrium meliùs quàm comitem dixeris ; cùm pervenêre, quærunt etiam Regii Juvenes, uter illorum regnaturus eſſet ; reſponſumque datum : *Imperium ſummum Romæ habebit, qui veſtrûm primus oſculum matri tulerit.* Illi autem Oraculum ad literam interpretati, quis primus oſculum matri daret, ſorte definiunt. Brutus velut prolapſus Terram oſculatur tanquam omnium matrem. Romam reverſi, ubi adversùs Rutulos bellum ſummâ vi parabatur, Ardeam namque Rex expugnare in animum induxerat, nullaque alia de cauſa, nisì quia divitiis præpollebat, nedum ut prædâ deliniret Popularium animos, ſed ut exhauſtum publicorum operum magnificentiâ

De L. Junio Bruto.

centiâ Ærarium impleret. Cùmque Urbs obsideretur, licentiùs agebant Regii Juvenes, conviviis, comessationibusque vacantes; Ortâ inde ex animi levitate contentione de uxorum præstantia, cùm mero incaluissent, præsentes eorum ingenia cognoscere deliberant, Romamque priùs advolant, ubi Regias Nurus conviviis, luxuque diffluentes inveniunt: pergunt inde Collatiam, quò Tarquinius Ægerii, qui Prisci frater fuerat, filius imperitabat, uxorem Lucretiam inveniunt in medio lucubrantium ancillarum sedentem, seque lanificiis exercentem; quare penes eam certaminis muliebris victoria; hinc dira Sextum Tarquinium libido stuprandæ Lucretiæ invasit, atque è Castris remotis arbitris Collatiam denuò pergit, comiterque exceptus, summâ nocte ex hospitali cubiculo ad Lucretiam dormientem pergit, vanaque omnia expertus ad flectendum animum, callidum excogitat consilium, fateturque servum se apud eam jugulaturum, ut in sordido adulterio necata diceretur; ità despondet animum Lucretia, expugnatâque pudicitiâ victor discedit Sextus. Sed illa repentè advocat è Castris Patrem, Virumque, utque cum singulis fidelibus amicis veniant, orat. Comites hinc accepti Publius Valerius, illeque Brutus. Mœsta Lucretia lachrymis obortis rem exponit, nec solari passa, hæc extrema profatur verba: *Vos videritis, quid illi debeatur: ego me etsi peccato absolvo, supplicio non libero, nec ulla deinde impudica Lucretiæ exemplo vivet;* statimque dispositum cultrum in corde defigit. Tunc primùm Brutus alienam Personam exuit, extractumque cultrum manu tenens, ad Patrem, Virumque luctu occupatos reversus: *per hunc,* inquit, *castissimum ante Regiam injuriam sanguinem juro, Vosque alios testes facio, me Lucium Tarquinium Superbum cum scelerata Conjuge, & omni liberorum stirpe, ferro, igne, quâcunque dehinc vi possim exacturum, nec illos, nec alium quenquam regnare Romæ passurum.* Mores namque Superbi cognomen dederant, ùt graviter Latinus Pacatus in Panegyrico ad Theodosium Imperatorem: *Arrogantiæ quidem,* inquit, *ità Majores nostros semper pertæsum est, ut graviorem semper putaverint servitute contemptum, ejusque impatientiâ sint coacti post bellatores Tullos, Numasque Sacrificos, & Romulos Conditores Regnum usque ad nomen odisse. Denique ipsum Tarquinium exccratione postremâ hoc damnaverunt maledicto, & hominem libidine præcipitem, avaritiâ cæcum, immanem crudelitate, furore vecordem vocavêre Superbum, & putaverunt sufficere convitium.*

De uxorio Regiorum Juvenũ certamine. De Sexti Tarquinii scelere, & Lucretiæ obitu.

De L. Junii Bruti juramento.

De Conversione Civitatis.

Hic erat Rei Romanæ Status, cùm Brutus ille tempus advenisse ratus, quo Romam Tyrannide liberaret, muliebriter flentes objurgat, docetque, quid de Republica fieri oporteret; videns enim vel solum Lucretiæ cadaver efficacissimæ Orationis pondus habere, jubet in forum deferri, ubi accurrente Populo, attonitoque novo, ac miserando spectaculo, graviter ille concionatur, cunctaque exponit Tarquinii scelera; cùmque in furorem Populum vertisset Tyranni odio, juramento adigit, sibi ad Tarquinium ejiciendum auxilio esse. Claudi interim portas jusserat, nè aliquid ad Tarquinium deferretur. His rebus Collatiæ gestis, Romam advolat armatum agmen Bruto Duce, in forum etiam Populus per Preconem ad Tribunum Celerum advocatur (erat tum fortè Brutus ipse in Magistratu, quare eidem Potestas in Comitium Populum vocandi à Rege ùt fatuo concessa.) Ille ut Lege agere videretur, legitimè convocato Populo, denuò Tarquinii scelera commemorat, quæque Collatiæ gesta sint docet, suffragiaque ferre jubet de Imperio Regis abrogando, deque nova Reipublicæ forma constituenda. Bruto concionanti acclamatum est ad singula; tum ille *curiatim* jubet ferri suffragia, cùmque Curiarum omnium calculis Regis cum Conjuge, ac liberis exilium *juberetur*, juraretque Populus, *Regem* non ampliùs Romæ *passurum*, ùt potuit, Senatûs authoritate more majorum *Populi jussum* confirmari fecit, Patriciorum nempe Sententià, qui eum Ducem sequebantur; tunc Inter-Regem dixit Sp. Lucretium Tricipitinum Lucretiæ Patrem, ut priscam Reipublicæ formam restituere videretur, atque ità alacriorem redderet Populum; Inter-Rex verò statim jubet adesse armatos in Campum Martium, ut *Centuriata Comitia* celebrarent, nominatoque *Bruto*, & *Collatino*, quibus par *Regi* Potestas conferretur, *Populus ratum habuit.* Species tantùm *Comitiorum* erat, ut sicuti res ferebat, videretur *jure* agere, atque Populum libertatis initia sentientem ad eam amplectendam magis inflammaret; tunc literis res gestas Exercitum docet universum, suadetque, ut *legitimè jubenti Populo* morem gerat; cùm intereà Tarquinius certior eorum, quæ agerentur, factus, Romam cum fidissimis properat, ut defectionem impediret; sed jam armato milite Consules murum impleverant, Portasque custodiri jusserant; ità spe frustratus redit ad Exercitum, qui jam *Populo* obtemperandum ratus, *Regem agnoscere* detrectavit; quare fugâ cum duobus liberis sibi consulere coactus,

Cæræ

Cære abiit in Hetruſcos. Sextus verò Gabinos *tanquam in Regnum* profectus, ſuorum etiam ſcelerum pœnas luit, nam amici, cognatique interemptorum Civium, qui ultionis tempus opperiebantur, occaſione arreptâ ſtatim interfecerunt. Brutus autem *haud cunctandum exiſtimans, ubi perniciosior erat quies, quàm temeritas*, compoſitis urbanis rebus in Caſtra profectus, ùt liberator Urbis acceptus eſt, pactusque cum hoſte inducias Exercitum abducit, ut meliùs Rempublicam firmaret.

Ille autem cuncta revocavit veterum Regum Inſtituta, Senatumque auxit ad 300., à quo tempore Patres conſcripti dicti ſunt, quaſi denuò in Senatum lecti; conſtituitque, *ut nihil referretur ad Populum, nisi Senatui videretur, nullumque Populi juſſum ratum eſſet, niſi ejus authoritate confirmaretur, utque Conſules duo eſſent annuâ poteſtate, qui Regum munia obirent.* Cùm ergo *Comitia* fuiſſent reſtituta, ſuamque authoritatem *Senatus* obtineret, *Conſulesque Regis munia obirent*, eo tantùm diſcrimine, quòd duo eſſent, atque poteſtatem ad annum exercerent, ùt Cicero ait: *Regio Imperio duo ſunto, iique conſulendo Conſules appellantor, militiæ ſummum jus habento*; mixta quoque manſit Reſpublica; licèt ad *Ariſtocratiam* magis inclinaret; è Patriciis enim Magiſtratus creabantur, *Centuriataque Comitia* fiebant, in quibus Primorum duntaxat ſuffragia valebant, *Senatusque* magnâ pollebat authoritate, adeoque mirari non deſino, cur Bodinus *Democratiam* effinxerit, eâ ductus ſententiâ, quòd *Jura Majeſtatis*, cùm nequeant communicari, *penes Populum* manſerint; adeò enim cuncti ordines, licèt inæqualiter, de iis participabant, ut ritè coaleſcerent, unumque veluti efficerent ordinem, qui univerſa complecteretur; namque ità initio fuit temperata Reſpublica, ut nec *Populus quidquam juberet ſinè Senatûs authoritate, nec Senatus cenſeret, niſi de iis, quæ ad eum Conſules referrent, nec celebraret Populus Comitia, niſi Conſules præeſſent*; ità unus ordo conflabatur è Senatu, Conſulibus, & Populo, qui legitimè *jura Majeſtatis* explicabat. Præterquàm quòd nec deerat *Senatui* Poteſtas maxima in rebus arduis, tunc enim *telo velut acerrimo Senatus ipſe eâ utebatur, jubebatque Conſulibus abſolutè*, unoque verſiculo, *videant*, nempe, *Conſules, nè quid Reſpublica detrimenti capiat*, ſatis eos armabat, nullis etiam armis datis, eo namque & Exercitum parabant *injuſſu Populi, nulliſque adhibitis Comitiis, indictâque causâ*, & vim tantùm adhibendo, Cives è medio tollebant, *illoque freti Senatûs-Conſulto Lucius Opimius*,

De nova forma Civitatis.

pimius, *& Quintus Fabius Cajum Sempronium Gracchum Tribunumplebis*, *& Quintum Fulvium Flaccum Consularem Virum*, præterque eos *ad tria etiam millia Civium interfecerunt*, & Cicero *Catilinam in exilium damnavit*, comprehensosque Socios *occidi in carcere jussit*; eâ quoque Potestate *G. Pompejus* adversùs Cæsarem bellum gessit. Sed ultrà Civilia bella etiam summam Potestatem explicuit in externis; Consulibus namque *Posthumio Albo*, ac *Sp. Furio Medullino* anno Urbis 291. cùm Hernici S. Furium à Vejentibus fugatum nunciâssent, tantus terror Urbem invasit, ut statim Senatus *Posthumio* præciperet, dare operam, *nè quid Respublica detrimenti caperet.* Consuli præterea præcipiebat, ut diceret Dictatorem.

Fateor quidem nunquam in eodem statu mansisse Rempublicam, cùm vel forma ejus *mixta* nunc magis intensa in *Aristocratiam*, nunc in *Democratiam* redderetur, donec paulatim in pessimam evaserit *Ochlocratiam*, *corruptissimam* nempe *Democratiam*, atque ex *quodam* veluti *orbe ad unius Dominationem* pervenerit; Cùm autem temperata mansit ex illo triplici Statu, mixta meritò dicetur, seu, ùt Aristoteles docet, *Respublica* nuncupabitur, quæ ex *Democratia*, atque *Aristocratiâ Cinno* resultabat. Sed redeamus ad Brutum, cujus virtus in tam arduo perficiendo negotio unicè requirebatur, summo namque consilio rem aggressus, Cadavere Lucretiæ in forum ducto, ad Populum concionatur quasi restitutâ Republicâ, ut ità dulcedine libertatis caperetur, eique in omnibus morem gereret, quod quia nec Brutus alter, & Cassius, nec Ætolorum Dux interempto Nabide Spartæ Tyranno, nec Laurentius Medicæus, dum Alexandrum Florentiæ Ducem interfecit, effecerunt, rei bene gerendæ occasionem amisêre.

De Exilio Collatini.

Ità autem constitutâ Republicâ, quoniam Collatinus è Tarquiniorum Regio genere erat, ut libertatem omnimodè muniret, solicitamque suspicione Plebem liberaret, tulit ad Populum, *nomen Regiumque genus invisum esse*, utque propterea nedum Imperio, sed Civitate ejicerent. Quare Collatinus se Consulatu abdicavit, seque resque suas Lavinium contulit, suffectusque est in ejus locum Publius Valerius; quod factum licèt nimìs severum videatur, cùm & ipse Collatinus Vir Lucretiæ Urbis liberator esset, laudatur à Cicerone (*a*) *cùm Collatino*, inquiens, *Collega Brutus Imperium abrogabat, poterat videri facere id injustè; fuerat enim in Regibus expellendis socius*

(*a*) *Lib. 3. de Offic.*

socius Bruti, Consiliorum etiam adjutor. Cùm autem Consilium hoc Principes cœpissent, cognationem Superbi, nomenque Tarquiniorum, & memoriam Regni esse tollendum, quod erat utile Patriæ consulere, id erat honestum, ut etiam ipsi Collatino placere deberet. Itaque utilitas valuit propter honestatem, sinè qua nec utilitas quidem esse potuisset.

De Conjuratione nobilium Adolescentium.

Tarquinii verò priùs dolos experiri consultum putantes, Legatos Romam mittunt, qui bona repetendi causâ venisse simularent, re ipsâ tamen recuperandi Regni Consilia struerent, atque nobilium Adolescentium animos æqualium, sodaliumque Tarquiniorum, in quorum Regno libido solutior fuerat, pertentarent; jamque illos desiderium Regis cœperat, mutuòque conquerebantur, *Regem hominem esse, à quo impetres, ubi jus, ubi injuriâ opus sit, esse gratiæ locum, esse beneficio, & irasci, & ignoscere posse: inter amicum atque inimicum discrimen nôsse. Leges rem surdam, inexorabilem esse, salubriorem, melioremque inopi, quàm potenti: nihil laxamenti, nec veniæ habere, si modum excesseris: periculosum esse in tot humanis erroribus solâ innocentiâ vivere.*

Intereà Senatus, an bona redditura essent, agitabat, bello enim adjumentum dare periculosum videbatur; sed vicit sententia, quæ censebat, reddenda bona. Cùmque Legati moras nečterent vehiculorum comparandorum specie Cónjurationem firmant; eâ tamen tempestivè detectâ; ex literis, quas Legatis dederant, authores dignoscuntur, damnanturque, atque ad palum deligati nobilissimi Juvenes, interque eos filii Bruti cernuntur. Ille undique obfirmatus, nullum miserentis animi signum dedit, dum *nudati virgis cæderentur*, dumque *securi percussi sunt.*

Tanta molis erat, Romanam condere Gentem!

Legati autem, quanquam visum esset, id commisisse, ut hostium locò essent, *jure* tamen *Gentium* dimissi sunt, sed bona reddi vetita, nec in publicum redaĉta; diripiendaque *eo* Plebi *consilio* data, *ut illa præda contaĉta nullam cum Tarquiniis pacis spem foveret.*

De bello Vejentium, ac Tarquiniensium.

Bellum inde Tarquinii parant, Vejentesque ac Tarquinienses adversùs Romanos concitant, eorumque Populorum Exercitum ducunt, nec Consules ad repellendos hostes minùs prompti; fit atrox pugna in Romano agro, ubi Consul Brutus, Aruns que Tarquinius filius Regis simul congressi ambo cecidêre, Romanorum tamen Exercitus viĉtor fuit, alterque Consul Publius Valerius

 trium-

triumphans Romam rediit, Collegæque funus maximo apparatu celebravit.

De L. Valerio Consule.

Sed vides, quo essent ad libertatem affecti animo Cives, ut minimis quibusque suspicionibus locum darent; nam quia Consul Valerius in Summa Velia ædificare videbatur, nec Collegam suffecerat in locum Bruti, *Regnum affectare* criminabatur. Inde ut suspicionem dilueret, infrà Collem ædificari curavit, *fasces Populo submisit, ademitque secures*, quibus duntaxat extrà Urbem deinceps usi sunt, cùm intrà mœnia fasces tantùm adhiberent. Latæ quoque Leges, *nè quis Romæ Magistratum gereret injussu Populi, quique auderet, sacer esset, nè quis Civem Romanum capite plectere, aut flagris cædere, aut pecuniis mulctare posset, si ad Populum provocâsset.* Ità *extremæ provocationis jus* latâ Lege Populo sub Reipublicæ initiis adhæsit. Tunc habitis de more Comitiis subrogatus Lucretius Consul, in cujus defuncti locum suffectus Marcus Horatius Pulvillus, cui sortitò contigit, Jovis Ædem in Capitolio dedicare, cùmque postem jam teneret, mors filii nunciatur, ille verò precationem peragit, Templumque dedicat, nilque ad Nuncium respondet, quàm ut cadaver efferatur. Sequitur tunc Hetruscum bellum, in quo Romana virtus summopere emicuit. Flexerat enim Lartem Porsennam Tarquinius præter auxilia, quæ gener dabat Mamilius; *nè orientem morem*, inquiens, *pellendi Reges inultum sineret. Satis libertatem ipsam habere dulcedinis, nisi quantâ vi Civitates eam expetant, tantâ Regna Reges defendant. Æquari summa infimis: Nihil excelsum, nihil, quod suprà cætera emineat in Civitatibus fore. Adesse finem Regnis, rei inter Deos, hominesque pulcherrimæ.* Horatius Cocles in eo bello suscipitur solus Sublicii Pontis aditum occupare, hostiumque impetum sustinere, donec eo rupto, iter omninò præcluderetur, tum ille in Tiberim desiliens, *Tiberine Pater*, inquit, *te sanctè precor, hæc arma, & hunc militem propitio flumine accipias.* Nec tantæ virtuti præmium defuit: *quod si tollas, virtutes ipsas evertes, subit enim otii, atque inertiæ dulcedo, quæ tandem, sublatis ad virtutem stimulis, amatur.* Statua enim Horatio in Comitio posita, agerque, quantùm uno die circumarari potuit, datus. Spectata quoque, atque admirabilis Mutii Scevolæ audacia, constantiaque, Agro quoque trans Tyberim donatus; nec Cleliæ ausum honore caruit, Statuâ Equestri decoratâ. Agitur inde de pace, sed omnis Tarquinios reducendi Porsennæ spes adimitur: *Non enim in Regno*, ajebant, *Populum*

De Marco Horatio Pulvillo.

De Bello Hetrusco.

lum Romanum, sed in libertate esse. Ità induxisse in animum, hostibus potiùs quàm Regibus portas patefacere. Eam esse voluntatem omnium, ut qui libertati erit in illa Urbe finis, idem Urbi sit. Proinde si salvam esse vellet Romam, ut patiatur liberam esse, orare. Quibus Rex permotus, Tarquinios etiam aliò abire jussit, pacemque cum Romanis coluit.

De Fœdere cũ Porsenna Rege icto.

Secuta inde cum Sabinis bella, Dictatorque primùm Romæ creatus, de cujus potestate pauca dicere necesse ducimus.

De Dictatoria Potestate.

Dictatura igitur *summa Potestas erat extra ordinem definito tempore concessa ad Rempublicam moderandam*, primùmque, ùt diximus, Titio Lartio Flavio anno Urbis 252. collata est ob metum Latini, Sabinique belli, & quia seditio instabat propter Plebem, quæ, cùm esset ære alieno oppressa, videretque impotenter adversùs eam fœneratores se gerere, & in nervum abducere obæratorum corpora, quibus non aliter utebantur quàm emptitiis, delectui nomen dare recusabat. Atque hæc quidem prima, præcipuaque fuit Dictatorem creandi causa, licèt posteà variis aliis de causis Dictatores creati fuerint, ùt Comitiorum habendorum, Senatus legendi, quæstionis exercendæ; interdum etiam ludorum instaurandorum, aut Clavi figendi causâ dictus est. Quod fiebat in dextro latere Ædis Joves, dum pestis grassabatur, aut ad aliud avertendum imminens Reipublicæ infortunium. Nec ut reliqui Magistratus Populi suffragiis creabatur, sed jubente Senatu alter Consul, quem vellet è Consularibus Viris Dictatorem dicebat; quod noctu fiebat, captisque ritè auspiciis, unde videtur à dicendo dictus, vel potiùs à dictando, cùm multa ediceret. Alio quoque nomine Magister Populi, & Prætor maximus dicebatur. Sed & Populus aliquando jubebat, quem Dictatorem à Consule dici vellet, quod anno Urbis 543. in Quinto Fulvio Flacco accidisse videtur; sed & Sulla & Julius Cæsar Comitiis creati Dictatores fuère, ille Inter-Rege ea celebrante, Cæsar verò Prætore.

Ea verò Potestas etiam *Regiâ* major fuit; omnium namque rerum arbitrium penès Dictatores erat, deque capite, & bonis Romani Civis etiam sinè provocatione statuebant ante Legem Duilliam anno Urbis 304. latam, quâ vetitum, Magistratum aliquem *sinè provocatione* creari. Omnes propterea Magistratus cùm Dictator esset, abdicabant, Tribunisplebis exceptis, cunctaque Regum

gum insignia præferebat, & 24. Lictoribus utebatur, & *fascibus*, ac *securibus* etiam in Urbe.

Sed semestri finiebatur tempore, nè majori diuturnitate in Tyrannidem verteretur, licèt aliquando fuerit prorogata, ùt Camillo contigit, & Papyrio Cursori. Nec aliquid pecuniæ publicæ poterat impendere *sinè Senatûs authoritate, aut Populi jussu*, nec cum Imperio extra Italiam ire licebat, licèt in Attilio Calatino semel violatum fuerit. Imò equum ascendere, nisi ad bellum iturus, nequibat, quod Fabio Maximo honoris causâ duntaxat permissum fuit. Qui etiam Prodictator à Populo creatus fuit, quoniam Consul aberat, & Dictatorem Populus creare nequibat, licèt Dictator posteà ob rerum gestarum Gloriam fuerit nuncupatus. Dictator autem Magistrum Equitum dicebat, eique aderat, ùt olim Regi Tribunus Celerum, atque sicut ille universo Populo præerat, ità Magister Equitum Equitibus, sed debebat *Dictatoris dicto* audiens esse, eademque gerebat insignia, quæ Prætor, *Lictores* nempe 6. *cum fascibus, prætextaque*, &c. unde meritò Marcus Minutius ille Fabii Magister Equitum Metilii Tribuniplebis rogatione æquatus Dictatoris Imperio, cùm Legiones in maximum discrimen adduxisset, easque vidisset Dictatoris virtute liberatas, milites alloquitur, *sæpè*, inquiens, *audivi milites, eum primum esse virum, qui ipse consulat, quid in rem sit: secundùm eum, qui benemonenti obediat: qui nec ipse consulere, nec alteri parere scit, eum extremi ingenii esse. Nobis quoniam prima animi, ingeniique negata sors, secundam ac mediam teneamus, & cùm imperare discimus, parere prudenti in animum inducamus, Castra cum Fabio jungamus, &c.* atque ad Dictatorem: *Parentibus*, inquit, *meis Dictator, quibus te modò nomine, quo fando possum, æquavi, vitam tantùm debeo; tibi cùm meam salutem, tum omnium horum: itaque Plebiscitum, quo oneratus magìs quàm honoratus sum, primus antiquo, abrogoque, & quod tibi, mihique, quod meo Exercitui, tuoque conservato, ac conservatori sit felix, sub Imperium, auspiciumque tuum redeo, & signa hæc, Legionesque restituo. Tu, quæso, placatus me Magistrum Equitum, hos ordinibus suis, quemque teneri jubeas.* Sed L. Papirii Cursoris cum Fabii Magistri Equitum Patre ad Populum provocante, cùmque ipso Populo contentio, responsumque Romano Dictatore dignum, quo precibus dumtaxat Populi Magistrum Equitum damnatum capite dare fassus est, satis nos & virtutis, & militaris

Ro-

Romanorum disciplinæ, & quanta fuerit Dictaturæ potestas admonet, quamvis ad Populum provocatio post dictam Legem ferri posset.

Bis autem visi fuêre Dictatores sinè Magistris Equitum, ut N. Fabius Puteo anno Urbis 537., & Julius Cæsar anno Urbis 705., licèt posteà Magistrum Equitum dixisset M Antonium, qui etiam perpetuam fecit, retinuitque, donec interficeretur; sed cur ille Leges custodiret, cùm palàm eo nomine Rempublicam invasisset, adeò ut Sullam irrideret, qui eam deposuerat?

De prima secessione Plebis in Montem sacrum.

Sed victoriam de Volscis, Sabinisque, ac tandem de Auruncis sequebantur dira Plebis certamina, quæ tandem eò erupêre, ut in Montem sacrum secederet; quæ quoniam prima ingens seditio fuit, eaque primùm Plebs suos nacta Magistratus, Tribunos nempe plebis, qui *Sacrosancti essent*, quibusque *auxilii latio adversùs Consules esset*, nec *Patriciis capere liceret*, adeoque Respublica alterari cœpta; ideò prolixiùs, quàm par esset, causas referre placuit. Et profectò Fœneratorum avaritia, sævitiaque Rempublicam corrupêre ab initio; fremebat namque Plebs se foris pro libertate, & Imperio; domi à Civibus opprimi: tutioremque in bello, quàm in pace; inter hostes, quàm inter Cives ejus libertatem esse. Seditionem autem unius calamitas excitavit; visus enim senectà ætate homo squallore oblitus, sordidàque veste miserandum sui spectaculum præbere, & quia stipendia meruerat, noscebatur, concursaque turba interrogabat: *unde tantus pallor ac macies, tantaque universi corporis fœditas?* Ille: *Sabino bello*, ait, *se militantem, quia propter populationes agri fructu non modò caruerit, sed villa incensa fuerit: direpta omnia: pecora abacta: tributum iniquo suo tempore imperatum; as alienum fecisse. Id cumulatum usuris, primò se agro paterno, avitoque exuisse, deinde fortunis aliis: postremò velut tabem pervenisse ad corpus. Ductum se ab Creditore non in servitium, sed in ergastulum, & carnificinam esse*; inde ut fidem faceret, tergum ostentat, fœdum recentibus vestigiis verberum; ità ingens fit clamor. Nexi, vincti, solutique prorumpunt undique, fidemque implorant *Quiritium*; quare irritata Plebs, atque ad seditionem excitandam disposita, postulat, ut Senatus vocetur, qui tot malis opportunè consuleret; cumque metu deterrerentur Patres, Plebsque eludi crederet, vix Consularis Majestas iras coërcuisset, si tandem Patres non apparuissent, à quibus Plebs sublevari rebatur; cùmque discordia esset inter *Appium Claudium*, qui Imperio Consula-

ri agi oportere censebat, unumque aut alterum arripi, ac pœnas dare, *Serviliumque Consulem*, qui leniter agendum putabat, Latini Equites advenêre, qui Volscos infesto Exercitu ad Urbem oppugnandam procurrere nunciârunt; tunc Plebs *ultores superbiæ Patrum adesse Deos* clamitans, non respondere delectui deliberavit, ut penès eosdem pericula belli, penès quos prœmia essent. Illi autem trepidi *Servilio Consuli* committunt Rempublicam, qui misso Senatu concionatur, fidemque Plebi facit, quòd opportunè sibi consuleretur, edicitque intereà; *nè quis Civem Romanum vinctum, aut clausum teneret, quò minùs ei nominis edendi apud Consules potestas fieret; nè quis militis, donec in Castris esset, bona possideret, aut venderet, nepotesve ejus moraretur*; ità data extemplò nomina. At postquàm Volsci victi, jactabat Plebs promissa Servilii, belli merita; acceptasque Cicatrices exprobrans rogabat, ut ad Senatum referret, atque *ut auxilio esset Consul suis Civibus, Imperator suis militibus*; ille verò cunctando, *mediâque viâ incedendo*, nec Plebis vitavit odium, nec apud Patres gratiam iniit; inde primo in ambos Consules iræ, contemptusque; cùm enim ad Populum Senatus rejecisset Consulis designationem, qui Ædem Mercurii dedicaret, quemque Populus *jussisset*, Annonæ præesse, Mercatorum Collegium instituere, solemniaque pro Pontifice suscipere *decrevisset*; illa, spretis Consulibus, *Marcum Latorium Primipilum Centurionem* legit. Jamque majores gerebat spiritus, debitoresque, cùm in jus ducerentur, vi eripiebat, adeoque Consules sinè Imperio videbantur.

Hic erat rerum urbanarum Status, dum timor supervenit Sabini belli; unde licèt Consules delectum decrevissent, nemo tamen nomen dedit. Furens Appius, *Collegamque* arguens, quòd Rempublicam perderet, seque *unum Patrum Majestatis, & suæ vindicem fore* clamitans, jussit unum arripi insigne seditionis Caput: ille verò, *provoco*, inquit, ad *Populum*; quare clamor ingens exortus, jamque vis etiam parabatur, si Claudius vinci tandem passus haud esset, fracta etiam Primorum pertinacia. Ità corrupto Reipublicæ ordine, Senatum novi Consules cogunt, cœtus nocturnos, rerumque statum docent; tum sententiis certatur, Consulesque objurgantur, quòd segniùs molliùsque, quâm par esset, agerent; decernuntque, ut acerrimum delectum habeant, sed nemo ad nomen respondebat, atque universè clamabatur: *ultrò decipi Plebem haud*

haud posse. Nunquam unum militem habituros, nî præstaretur fides publica. Libertatem unicuique priùs reddendam esse, quàm arma danda, ut pro Patria, Civibusque, non pro Dominis pugnent. Satis autem expertis inanibus Consulum Imperiis, denuò Senatus datur urbanis tumultibus, rogatusque Publius Virginius: iis tantummodò, *qui egregiam in Volscorum & Auruncorum bello navâssent operam, remissionem Æris alieni concedendam esse* censuit. Titus Largius: *Plebi universæ*: Appius: *nîl Plebi largiendum, nec de his agendum, sed de præsentaneo contrà seditionem remedio, Dictatoremque creadum esse, à quo provocare non liceret; Jam hîc*, ajebat, *quò nunc omnium ardet, conticescet furor. Pulset tum mihi Lictorem, qui sciet jus de tergo, vitaque sua penes unum illum esse, cujus Majestatem violavit.* Vicit *Appius*: *Dictator* dicitur, sed mitis ingenii Vir, Plebique gratus *Manius Valerius*, scilicet, *Volesi* filius; quare cùm ex fratre Legem Plebs de Provocatione haberet, nîl ex ea Familia triste, nec superbum timuit, nec nomina detrectavit; ille namque ùt *Servilius Consul* statim edixit favore Civium, vinctorumque, donec in Castris essent. Sic cum Æquis, Volscis, & Sabinis prosperè pugnatur; ac Valerius, sublato jam bellorum metu, actionem habuit in Senatu pro Victore Populo, quæ quoniam *privata Consilia, pessimumque venenum, sua cuique utilitas, publica semper pessumdare solent*, rejecta est, Dictatorque spe suâ frustratus, privatus potiùs seditioni interesse malle fatetur, egressusque Curiâ, Dictaturâ se abdicat. Senatus, ut occultis cœtibus, conjurationibusque occurrat, ad Religionem confugit. In verba Consulum, quanquam Dictator delectum habuisset, juraverat miles; eo propterea teneri ratus, non dimitti Exercitum, sed prætextu ab Æquis renovati belli, extra Urbem pessimo consilio educi jubet. Ità universis, atque armatis coëundi facultas datur, agitantque primò, Consules interficere, ut Sacramento solverentur; sed moniti, *nullam Religionem scelere solvi*, tam nefarium Consilium omisêre. Rapiunt igitur signa, Tribunos sibi constituunt, reique summam ad *Sicinium* quendam *Bellutum* deferunt, occupantque montem ad Anienem haud procul ab Urbe situm.

Atque hæc prima fuit Reipublicæ Romanæ labes, quâ procedentibus temporibus adeò contacta fuit, ut denique pateretur interitum; *ità rerum humanarum orbe motu quodam perpetuo cuncta circumagente, ut nîl firmum diù conservari queat.* Erat enim adeò temperata, ut & Populus, & Patricii nexu quodam conjungi viderentur,

tur, Senatusque ità inter utrosque medius se gereret, ut nec Plebs invideret Patriciorum Magistratibus, cùm naturâ suâ non detrectet meliorum Imperia, nec illi abuterentur. Sed Patricii *ex inæqualitate honorum, ac divitiarum omnia ipsis tribuenda rebantur*, cæterosque *ùt vile & abjectum Vulgus* existimabant, atque *servorum ad instar* cum iis agere cupiebant. Quare ad Oligarchiam inclinatâ Republicâ, effectum est, ut & Plebs quoque ex *libertatis æqualitate æqualem se in omnibus putaret*. Miror autem Patriciorum adeò fuisse obcæcatas mentes, ut pro parva re, qualis erat *fœneratorum nexu Plebem solvere*, qui jure iniquo sæviebant in corpora, tanquam à scintilla, quæ facillimè exstingui poterat, adeò magnum excitari incendium passi fuerint; nec enim parvi momenti erat *nôsse Plebem, & exequi arcanum, quo Patricios in ordinem redigeret*; quod adeò exercuit, ut illis tandem dominaretur, donec ad unum rediret *Summa rerum*, atque in validissimum, ingensque Imperii corpus coalesceret, quod etiam armatæ Legiones labefactarent, evulgato arcano: *posse alibi Imperatorem quàm Romæ fieri*. Debebat profectò Senatus æquâ Lege Plebi consulere, Patriciorumque superbiam coërcere, imò eam arripere occasionem, ut majorem sibi in dies conciliaret authoritatem, Patriciosque adeò cum Plebe conjungeret, ut meliorum Imperia nedum sponte suâ ferret, sed exoptaret. Plebs enim, quoniam pro Republica militare debebat, æquissimis oportebat institutis moderari.

Trepidâ interim eâ secessione universâ Civitate, novi Consules *Sp. Cassius*, & *Posthumus Cominius* Magistratum inière, & confestim habuêre Senatum. Sed iterum sententiis certatum; ac si moderatiùs antehàc fuisset *Appii* ingenium, *ut Plebi*, priusquàm hostis fieret, *æris alieni*, & *judiciorum remissionem largiri curâsset*, ex sententia, quam armatâ jam Plebe protulit, fuisse maximum certè Virum fateri cogeret; nullam enim ad desertores Legationem mittendam censuit, nec æs alienum remittendum, nec aliud quidquam faciendum, quod aliquam timoris aut trepidationis speciem præseferret, sed tunc moderatè de illa statuendum, cùm positis armis in Urbem reverteretur: externo hosti si ingrueret, obvios Patricios ire, clientelas assumere, cæteramque Plebem, quæ adhuc erat in Officio, eique viritim remissionem æris alieni largiri. Erant enim in aperta seditione cuncta priùs pertentanda, quam cum armatis Civibus velut Reipublicæ parte fœde paciscendum;

&

& quidem si Dictatorem ùt anteà Consules dixissent, Plebi acceptum Virum, qui redeuntibus ad Urbem Civibus remissionem æris alieni edixisset, cæteris ùt refractariis, & Reipublicæ hostibus bellum indicendo, Senatumque Plebi seriò consulturum promisisset, dissoluta profectò fuisset armata Plebs, ac seditio nulla cum Reipublicæ jactura composita.

Sed Legatos placuit mitti, quos inter Agrippa Menenius; jamque eorum adventum prævenerat rumor, cùm *Lucius Junius* Plebejus vir, acri ad providendum ingenio, pollicetur, se causam acturum Plebis, Præfectumque Castrorum docet, per commentum difficilem ostendi Plebem oportere, ut optimas Leges adipisceretur, melioremque sui conditionem faceret. Cùm Legati jam advenissent, multæ habitæ orationes ad suadendam Plebem; sed *Lucius* ille *Junius* prodiit, qui *Bruti* posteà cognomen usurpavit, quasi Brutus verè alter, qui Tarquinii tyrannide Cives liberavit, jactabat namque se Patriciorum tyrannide Populum liberâsse; gravique oratione in Patricios invectus, cunctaque exprobrans Populi gesta, quibus coactæ Gentes Imperium Urbis agnoscere, unum postulavit, *ut*, nempe, *liceret parvos liberos, & Parentes, uxoresque recipere, dum nullimodè in Patriciorum Potestatem venire tutò permittebatur: quis enim*, ajebat, *sponsor erit, pacta non fore irrita? utrùm credemus futuro Senatûs Consulto? nam nondum ullum super hoc negotio factum est, & quid vetat id antiquari posterioribus, quando Appio, & ejus factioni visum fuerit? An dignitati Legatorum suam fidem interponentium? atqui per hoc deceperunt nos etiam antehâc? An Diis testibus jurejurando firmatâ fide? at hac mihi magìs quàm humana suspecta est, quando eam à Potestatibus contemni video. Et Societates, quæ inter imperandi avidos, & libertatis tenaces non spontè coëunt, sæpè jam didici, tantisper durare, quamdiù eas conjungit necessitas. Quanam igitur hìc potest intercedere amicitia, ubi non ex animo colemus alteri alteros factionibus observantibus suas opportunitates temporum?* Tum *Sicinius* ex composito magìs exasperabat animos. *Si vobis*, inquiens, *placet servitutem servire toto vitæ tempore, & vinculorum, verberum, ignis, ferri, famis, cæterisque injuriis atteri, quid cunctamini projectis armis, & manibus post terga reflexis in Urbem eos sequi? quod si libertatis amore tenemini, nolite eos ferre ampliùs.* Tum loqui aggressus Menenius Agrippa, sermonem clausit fabulâ ad Æsopearum instar confictâ, Civitatem humano corpori similem faciens; cùmque vidisset aliquomodo flexas

 homi-

hominum mentes, conditiones profert, *ut qui ſolvendo non eſſent, iis omnibus æs alienum remitteretur, quorumque corpora elapſo jam legitimo termino Creditoribus obnoxia erant, libera eſſent, quique per Judices addicti Creditoribus forent, liberi etiam fierent. Pro futuris autem Contractibus, quidquid juſſiſſet Populus è Senatûs authoritate, ſervari æquum eſſe.* Sed ingenium *Bruti* viderat opportunum tempus, quo altiora peterentur; inde: *habenda*, inquit, *pro his, quæ offeruntur, gratia eſt; vereri ſe tamen futurum tempus, & quorundam animos tyrannicos, nè iras ſervent, quas per occaſionem in Plebem effundant. Unam porrò ſecuritatem eſſe omnibus, qui ſe potentiores timent, ſi certum ſit, etiam ſi velint lædere illi, nocendi poteſtatem eis defore. Quamdiù enim malis relinquatur poteſtas malefaciendi, adfore & voluntatem procul dubio.* Interrogatusque, *qualisnam eſſet illa ſecuritas: Concedite*, inquit, *nobis creare Magiſtratus aliquot noſtri Ordinis, qui nullam aliam poteſtatem habeant, niſi ut oppreſſis injuriâ Plebeis, & vim patientibus ſuccurrant, nec patiantur quemquam fraudari jure ſuo.* Quare cùm Plebs viro illi acclamâſſet univerſa, immota manſit, obfirmataque. Senſit fortaſſe Senatus, quò tenderent Bruti conſilia, licèt viderentur æqua in ſpeciem poſtulata, cùm nec Plebs petere Magiſtratus videretur, ſed tantùm ut auxilium haberet adversùm eos; nec enim primò inter Magiſtratus habebantur Tribuni, ſed potiùs pro impedimento Magiſtratuum. Placuit tamen rem perficere, atque decipiendi Plebem opportunum tempus opperiri, quamquam ſemper peſſimo conſilio, cùm eſſet jam corrupta Reſpublica, ùt infrà dignoſcetur.

De Concordia Patrum, & Plebis, deque Tribunis ejuſdem.

Tunc igitur actum ſeriò de concordia, Plebique conceſſum, ut ſuos crearet Tribunos, quæ *Curiatis Comitiis Lucium Junium Brutum, Cajum Sicinium Bellutum* creavit, cùmque his *Cajum, & Publium Licinios, & Sp. Icilium Rugam*, vel ùt Livius ſcripſit, *Cajum Licinium, & Lucium Albinum*, atque hi tres Collegas ſibi creavêre. Sacratâ item Lege: *Tribunum invitum nemo ùt unum è vulgo quidquam facere cogito, nec verberato, nec alium verberare jubeto, nec occidito, nec occidere jubeto. Si quis contrafecerit, ſacer eſto, & bona ejus Cereri dicata ſunto, & qui eum occiderit, purus à cæde eſto*: Tribunis & ſecuritas parta, & ut quidlibet auderent, addita audacia eſt; nec tum alicui è Patribus, aut Patriciorum ordine capere Magiſtratum licebat. Ergo paulatim invasêre Rempublicam, poteſtatemque univerſam ad ſe traxêre, itâ ut *confuſi, miſtique ordines, promiſcua*

miscua Connubia, Sacra, Magistratusque universi tandem forent; nec ab eo tempore, quo in *Democratiam* vergere cœpit Respublica, aliud quàm initia magnorum motuum cernuntur, donec inverso Comitiorum ordine *Legislatio ipsa* ad Plebem transiit, suaque *Plebiscita* Populum tenebant universum, nec Senatûs-Consultis erat authoritas, nisi à Plebe confirmarentur, unde Tacitus: *pulso*, inquit, *Tarquinio adversùm Patrum factiones multa Populus paravit tuendæ libertis, & firmandæ concordiæ: creatique Decemviri, & accitis, quæ usquam egregia, composita 12. Tabulæ finis æqui juris, nam secutæ Leges etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpiùs tamen dissensione ordinum, & adipiscendi illicititos honores, aut pellendi claros Viros, aliaque ob prava per vim latæ sunt. Hinc Gracchi, & Saturnini turbatores Plebis, nec minor largitor nomine Senatûs Drusus: corrupti, aut illusi per intercessionem Socii . . . . Neque multò post reddita licentia, quoquo vellent, Populum agitandi. Jamque non modò in commune, sed in singulos homines latæ quæstiones, & corruptissimâ Republicâ plurimæ Leges.* Efficiebantur enim *Demagogi*, seu Plebis assentatores Tribuni, Legibusque Agrariis, cæterisque rogationibus perpetuo motu adeò Rempublicam agitàrunt, ut tandem collapsa rueret; nec aliud remedium erat, quam bella externa; donec enim Italia universa Romam ùt Imperii Sedem agnovisset, & Gallica, Punicaque bella gesta sunt, licèt ex Tribunitiis rogationibus, dissensioneque ordinum perpetuò seditionibus, factionibusque Respublica conflictaretur, nunquam tamen ad Civile bellum deventum est, quod erupit statim ac nil ab hoste timeri poterat, ut Roma victrix Gentium suis ipsa malis conficeretur. Tunc enim *immania bella: Dictatura perpetua, Triumviratus*, & denique *unius Dominatio* nullis certis Legibus, aut succedendi ordine, sed complexione Magistratuum, quorum nomina inaniter assumere videbatur ad *Dominationis* vim liberiùs exercendam, retinendamque. Tunc verò *Senatus Curia Judicum fuit: Comitia* sublata, Populusque ille, nil aliud quàm spectacula, ludosque celebrare, votaque facere pro Dominatore cernebatur; Patricii autem inter se dissentientes variis accusationibus se ipsos atterebant, certabantque *servitio.* Atque ità in Legionum potestatem cuncta devenêre, dabantque pro lubitu Imperatores, unoque sæpè tempore plures; hinc atrocia inter Legiones ipsas bella; hinc Parentes à filiis, fratres á fratribus interfecti, cùm in diversis Legioni-

gionibus militarent; hinc relictâ tandem Româ aliò Imperii Sedes constituta: divisum Imperium: Italia à Barbaris direpta.

Sed ipsas Reipublicæ inversiones, earumque causas oportet introspicere. Quoniam verò nova semper Magistratuum vocabula deinceps occurrent, cùm ipsa Plebs nec Tribunis contenta alios petivisset à suo ordine creari Tribunis subministraturos quidquid opus esset, litesque eorum permissu dijudicaturos, Ædiumque sacrarum, locorum publicorum, atque annonæ curam habituros, hocque etiam impetrârunt, eosque tum Ministros, & socios Tribunorum, ac Judices appellabant, postea verò ab officiorum uno *Ædiles* dixêre, ideò nè sæpiùs rerum serie interruptà de iis dicere opus sit, nunc brevissimo excursu eos enumerare visum est, de Tribunis ipsis incipiendo.

Tribunorum igitur nomine *Curatores*, vel *Præfectos alicui rei* significari patet, adeoque *Tribuni militum*, & *Tribuni Ærarii* nuncupati, ac sub Cæsaribus *Tribuni* etiam *voluptatum*, *Matrimoniorum*, *Scholarum*; adeoque *Plebis Tribunis* incumbebat initio contra Magistratus, & Patricios Plebi auxilio esse; unde his in prohibendo duntaxat, non autem in agendo potestas erat. Itaque supplices à vinculis liberare poterant, ædesque eorum dies noctesque patere debebant, nec extra Urbem licebat pernoctare, neque enim ulla extra Urbem Potestas erat, nisi essent Latinæ feriæ, vel si Reipublicæ causâ abesse opus esset. Intercedebant igitur nedum Senatûs Consultis, sed omnium Magistratuum actis, atque etiam alter alteri solemni illo verbo *Veto*; unde cùm Agraria rogatio anno Urbis 309. Tribunis militum Consulari Potestate *A. Sempronio Atratino*, *M. Papirio Mugillano*, *Sp. Nautio Rutilo*, *& Quinto Fabio Vibulano* à Plebis Tribunis promulgaretur, *Appius Claudius* Nepos ejus, qui Decemvir Legibus scribendis fuerat: *vetus se ac familiare consilium domo afferre*, inquit, *Proavum enim suum Appium Claudium ostendisse Patribus viam unam dissolvendæ Tribunitiæ Potestatis per Collegarum Intercessionem: facilè homines novos authoritate Principum de Sententia deduci, si temporum interdum potiùs, quam Majestatis memor adhibeatur Oratio: pro fortuna illis animos esse, ubi videant Collegas Principes agendæ rei gratiam omnem ad Plebem praoccupâsse, nec locum in ea relictum sibi, haud gravatè acclinaturos se ad causam Senatûs, per quam universo ordini cum Primoribus se Patrum conciliarent*; Et quidem Appius anno Urbis 262. *M. Fabio*, & *Gneo Manlio* Consulibus cum

etiam

etiam annus ille Tribunum Legis agrariæ authorem habuisset, *victam*, inquit, *ad Patres Tribunitiam Potestatem priore anno, in præsentia re ipsâ, exemplo in perpetuum, quando inventum sit, suis ipsam viribus dissolvi. Neque enim unquam defuturum, qui & ex Collega victoriam sibi, & gratiam melioris partis bono publico velit quæsitam. Et plures si pluribus opus sit Tribunos, ad auxilium Consulum paratos fore, & unum vel adversùs omnes satis esse. Darent modò & Consules, & Primores Patrum operam, ut si minùs omnes, aliquos tamen ex Tribunis Reipublicæ, ac Senatui conciliarent.*

Quod tandem sensit Tribunus Lucius Sextius, dum de Legibus promulgandis certabatur: de ære alieno; *ut deducto eo de capite, quod usuris pernumeratum esset, id quod superesset, triennio æquis portionibus persolveretur*: de re agraria, *nè quis plùs* 500. *jugera agri possideret*; deque Magistratibus promiscuè ineundis, ut nempe *utique alter ex Plebe Consul esset*; cùm enim Collegas, qui Tribunitiis hisce rogationibus intercederent, Patricii comparâssent: *bene habet*, inquit, *quandoquidem tantùm intercessiones pollere placet, isto ipso telo tutabimur Plebem: Agite nunc Comitia, indicite Patres Tribunis militum creandis. Faxo nè juvet vox ista, Veto, quâ nunc contendentes nostros Collegas auditis*; adeoque se gessit, ut solitudo Magistratuum præter Ædiles,
Tribunosque Plebis per quinquennium Urbem tenuerit. 380.

Tanta autem fuit *intercedendi vis, atque potestas*, ut qui non 381.
paruisset, sive privatus, sive Magistratus esset, extemplo per Via- 482.
torem in vincula duci juberetur, fiebatque apud Populum reus sa- 383.
crosanctæ potestatis, bonaque amittebat. Cùm autem non inter- 384.
tercederent, litera *T.* subscribebatur, quâ Tribunos censuisse indicabatur, adeoque licèt Consul vetare potuisset, nè quid se invito ad Senatum referretur, Tribunis tamen hoc interdicere nequibat, imò ad Consulis relationem aliquid addere, vel eam mutare potestas erat, nec si Consul referre noluisset, Tribunus id facere, aut ejus relationi intercedere prohibebatur, nec si intercessisset, aliud erat remedium, quàm *ad Populum referre*, licèt procedentibus temporibus adeò sacrosanctâ illa potestate abusi fuerint, ut quæ non placerent, cuncta rescinderent, Tributorum Collationes, militumque delectum prohiberent; Senatum, Populique Comitia pro arbitrio cogerent, ac dissolverent, Legesque, seu Plebiscita figerent, quæ *post Legem Horatiam* anno Urbis 304. & *Legem Hortensiam* latam anno 466. universum Populum tenebant, unde inquit Justinia-

nus (*a*) *Sed & Plebiſcita Lege Hortenſiâ non minùs valere, quàm Leges cœperunt.* Agros etiam, Vectigalia, pecuniam publicam, Provincias, & Magiſtratus quibuſvis pro libitu dabant, adimebantque. Hinc Cicero de Legibus 3. *Plebs*, inquit, *quos pro ſe contra vim auxilii ergò creâſſit, Tribuni ejus ſunto, quodque iis prohibeſſint, quodque Plebem rogaſſint, ratum eſto. Cum Patribus, Populoque agendi jus habento, iidem ad Plebem, quod cenſuerint, ferunto. Sanctique ſunto, neque Plebem orbam Tribunis relinquunto*; quare jure optimo ibidem inquit, *natâ Poteſtate Tribunitiâ gravitatem Optimatium cecidiſſe, & convaluiſſe jus multitudinis.* Creati ergo ſemper ex Plebe fuêre, unde Patriciorum ad Plebem ex adoptione tranſire mos, ut *Tribunitiam Poteſtatem* aſſequerentur, nec in Senatum admittebantur, ſed ante valvas Curiæ ſedebant in Subſelliis, licèt Senatum habere poſſent. Poſteà verò *Plebiſcito* etiam cautum fuit, nè quis nisi Senator plebejus *Tribunus plebis* crearetur. Et licèt ab initio 5. fuerint, ùt diximus, ii tamen anno Urbis 297. ad 10. aucti fuêre, & *Comitiis Tributis* creabantur, illisque præerat unus ex *Tribunis plebis* ſorte ductus; ſi verò Comitia dirempta eſſent, antequàm Tribuni 10. crearentur, reliquos Collegæ cooptabant, licèt hoc *Treboniâ Lege* anno Urbis 305. fuerit abrogatum, & Lege cautum, ut qui *Tribunos plebis* in annum ſequentem non creâſſent, vivi cremarentur. Magiſtratum autem inire ſolebant quarto Idus Decembris.

Sylla tamen armis oppreſsâ Republicâ *latâ Lege* anno Urbis 272. ſanciri curavit, nè *qui Tribunusplebis fuiſſet alium deinceps Magiſtratum caperet, néve iis jus eſſet concionandi, vel Leges ferendi, néve ad eos provocaretur*, adeoque auxilium duntaxat, nudamque interceſſionem iis reliquit. Sed Cotta primùm Conſul poteſtatem Magiſtratûs capiendi reſtituit. Omnia verò *Pompejus* ille, qui *Magni* cognomen meruit, atque ità uſque ad Julii Cæſaris necem perſtitit. Translatâ deinceps in Auguſtum, reliquoſque Cæſares Senatûs-Conſulto Tribunitiâ poteſtate, uſque ad Conſtantini Magni tempora videtur Simulacrum perdurâſſe, cùm poſteà ſubſecutos Cæſares nec vocabulo uſos fuiſſe legatur.

De Ædilibus. *Ædiles* autem, de quibus diximus, ità nuncupati, quoniam *Plebiſcita* in Æde Cereris aſſervabant, ſeu etiam, quia curarent cùm publicas tum privatas Ædes, fueruntque *plebei Curules, & Cereales.* Plebei verò eodem tempore, quo Tribuniplebis creati fuêre, initio quidem

(*a*) *Inſtit.* 1. *Tit.* 2. *§.* 4.

quidem *Curiatis Comitiis*, ſed poſt *Legem Publiliam*, ut reliqui minores Magiſtratus, *Tributis*. *Curules* verò anno Urbis 387. creati ſunt, ut ſolemnes curarent ludos; cùm enim propter nova Plebis certamina oportuiſſet Conſulatum etiam promiſcuum reddere, Senatui placuit partâ concordià diem unum ludis maximis adjicere, cùmque recuſâſſent id munus plebei Ædiles, Patriciis datum eſt adoleſcentibus, qui alacres fuêre *Deorum causâ* eam curam ſuſcipere, atque ità duo *Ædiles* facti ſunt, licèt ſequenti anno & hic Magiſtratus Plebi communis evaſiſſet. Dicebantur autem *Curules*, quoniam *curuli ſellâ* ùt majores Magiſtratus utebantur. Additi hinc anno Urbis 709. à Julio Cæſare duo alii, quibus annonæ curam commiſit, unde *Cereales* dicti, ſemperque è Patriciis creati. De Ædilibus autem Cicero de Legibus 3. ità loquitur: *Suntoque Ædiles Curatores Urbis Annonæ, Ludorumque ſolemnium, olliſque ad honoris amplioris gradum is primus adſcenſus eſto.*

Igitur propter curam Urbis cùm publica tum privata curabant Ædificia, Templa nempe, Porticus, &c. privata verò, nè collapſa ruerent, locaque etiam publica, vias, Balnea, &c., coërcebant luxum, libidineſque fornicum, & Popinarum, multaque alia ad tuitionem Urbis pertinentia exercebant, ritus quoque funerum curabant, utque nè *Dii*, vel *Sacra peregrina* in Urbe colerentur, ſatagebant.

Municipia etiam duos Ædiles habuêre, qui tamen Cenſorum vices obire videbantur, licèt in aliquibus nulli alii Magiſtratus crearentur, hinc *Summi Ædiles* à Juvenali nuncupantur. (*a*)

Quamvis autem inter Magiſtratus Romanorum Ædiles numerentur, non tamen vocationem, aut præhenſionem habebant, nec Lictoribus, vel Viatoribus utebantur; ſed ſervis duntaxat publicis: hinc etiam à privato in jus trahebantur, ùt infrà fuſiùs diſſeremus.

Origo autem *Quæſtoribus* creandis antiquiſſima eſt, & penè ante omnes Magiſtratus; ipſum enim Romulum & Numam Pompilium binos *Quæſtores* habuiſſe, quos ipſi non ſuâ voce, ſed *Populi ſuffragio* creabant, opinio eſt. Sed ſicuti dubium eſt, an Romulo & Numâ regnantibus *Quæſtor* fuerit, ità Tullo Hoſtilio Rege *Quæſtores* fuiſſe certum eſt. Sanè crebrior apud Veteres opinio eſt, Tullum Hoſtilium primùm in Rempublicam induxiſſe *De Quæſtoribus.*

(*a*) *Satyr.* 3. *Verſic.* 179.

Quæstores. Creati postmodum à Consulibus ad annum Urbis 307. unde Tacitus: (*a*) *Sed Quæstores*, inquit, *Regibus etiam tum imperantibus instituti sunt, quod Lex Curiata ostendit à Lucio Bruto repetita, mansitque Consulis potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret, creatique primùm Valerius Potitus, & Mamilius Mamertus 63. anno post Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur: Dein gliscentibus negotiis duo additi, qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus stipendiariâ jam Italiâ, & accedentibus Provinciarum Vectigalibus.* Pòst *Lege Syllæ 20. creati supplendo Senatui, cui Judicia tradiderat, & quanquam Equites Judicia recuperavissent; Quæstura tamen ex dignitate Candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuitò concedebatur, donec Sententia Dolabellæ velut venumdaretur.* A' Julio Cæsare verò 40. sunt facti, quorum quidam à Populo, quidam ab Imperatore creati videntur: ex his tamen 2. tantummodò sortiebantur Ærarium, qui Urbani dicti fuêre, reliqui verò Provinciales, seu militares dicebantur.

Urbanorum autem munus erat præcipuum *Ærarii cura* quod in Æde Saturni asservabatur. Leges quoque & Senatûs-Consulta custodiebant, signaque militaria ex Ærario ad Consules dum proficiscebantur cum exercitu mittebant; prædam ex hostibus, bonaque damnatorum vendi sub hasta curabant, &c.

Provincialium verò munus erat, tum Consules, tum Prætores in Provincias, quas sortiebantur, comitari, utque stipendia, & annona Exercitui suppeterent, curare; omniumque rationem ad Ærarium referre; pecuniam militum privatam apud signa depositam custodire, jurisdictionemque à Præsidibus mandatam exercere, unde eorum munus, quoties Provinciâ decessissent, *Quæstores* obibant.

Quæstores autem *Urbani* nec Lictorem, nec Viatorem habuêre, cùm vocatione, vel præhensione carerent. Militaribus autem, seu Provincialibus Lictores aderant saltèm absente Præside. *Quæsturæ* autem *fides*, *Ædilitatis magnificentia*, *Præturæ diligentia & integritas* viam ad *Consulatum* sternebant. Gerebatur *Quæstura* circa 27. aut 28. ætatis annum, quique eo Magistratu functus erat, in Senatum admittebatur, licèt nondum Senator esset; sub Imperatoribus autem nunc abrogata, nunc restituta *Quæstura* est, aliisque *Ærarii Præfectura* mandata, exorto alio Quæstorum genere,

Can-

(*a*) *Annal.* 11.

Candidati nempe Principis, qui Epiſtolas ejus in Senatu legebant; *Quæſtores* etiam Palatii, qui ferè cum Cancellariis hujuſce temporis conveniunt, de quibus tamen alibi.

Prætor autem primò creatus eſt anno Urbis 387. Sp. Furius Camillus, nedum ut *jus diceret*, nam Conſules frequentibus bellis impliciti non ampliùs juri dicundo vacare poterant, ſed ut communicato cum Plebe Conſulatu *Patriciorum peculiaris alter Magiſtratus eſſet*; creabatur autem *Centuriatis Comitiis*, iiſdemque auſpiciis ùt Conſules. Anno autem Urbis 510. creatus eſt *Peregrinus* etiam *Prætor*, qui nempe inter Cives & peregrinos jus diceret, unde alter Urbanus vocabatur, atque honoratus, jusque Edictis ejus ortum, *honorarium*. Sed anno Urbis 526 duo additi, qui Sardiniam & Siciliam jam redactas in Provinciæ formam regerent, ùt & ad Hiſpanias regundas anno 556. duo alii creati ſunt. Anno tamen 561. Lege *Bebbiâ* conſtitutum fuit, ut alternis annis 4. duntaxat crearentur, quorum duo *Urbanus* nempe & *Peregrinus* in Urbe manerent, reliqui ad ſortitas Provincias deberent proficiſci; conſtitutis autem Quæſtionibus perpetuis anno Urbis 605. *Prætores* Urbanus & Peregrinus jus dicebant in cauſis privatorum, 4. alii eas à Senatu pro temporum ſtatu decretas exercebant, primæque fuerunt *de repetundis*, *de ambitu*, *de Majeſtate*, *deque peculatu*. Sylla iis adjecit Quæſtiones *de falſo*, quod Judicium etiam adversùs monetarios exercebatur, de *Sicariis*, & *Parricidis*, & *Veneficis*. Deinceps autem plures aliæ adjectæ ſunt, ùt *de corrupto Judicio*, *deque vi publica & privata*, licèt etiam extra ordinem aliquando Populus, vel Senatus de criminibus cognoſceret.

De Prætore Urbano, & Peregrino.

Eaque de cauſa Syllam ad 10. *Prætores* auxiſſe ſcripsêre nonnulli, quod certè Julius Cæſar effecit anno Urbis 707. qui etiam ad 14., ac tandem ad 16. auxit. Auguſtus autem 12. primò creavit, & deinceps 16., quibus Claudius adjecit duos, ut de *Fideicommiſſis* jus dicerent, è quibus unum detraxit Titus, Nerva reſtituit, juſſitque *inter privatos*, *& Fiſcum* jus dicere. Marcus autem Aurelius Antoninus vulgò Philoſophus *Tutelarem* etiam *Prætorem* inſtituit. Sed decreſcente paulatim Imperio *Prætorum* numerus etiam minuebatur, ità ut Valentiniani, & Marciani temporibus 3. duntaxat crearentur, qui Juſtiniani ætate creari quoque desivêre.

Utebatur autem *Prætor* Lictoribus *cum faſcibus* ſaltèm extra

Urbem, duoque ad minimum ſemper preſtò eſſe tenebantur; *togâ* etiam *prætextâ*, quam primo Magiſtratûs die in Capitolio ſumebat, *ſellâque Curuli*, quæ in Tribunali, quod erat altior locus, in Emicycli formam ponebatur. *Haſta* quoque & *Gladius* in jurisdictionis & Imperii ſignum inſignia ejus fuêre.

Curabat autem quoque ludos, præſertim qui in Circo debebant celebrari, ùt *Megalenſes*, *Florales*, &c. Abſentibus verò Conſulibus eorum fermè munia obibat, nam Senatum cogebat, ſententias rogobat, Comitia, & Conciones ad Populum habebat; ſed præcipuum munus jurisdictio erat, unde Cicero (*a*) *Juris*, inquit, *diſceptator*, *qui privata judicet*, *judicarive jubeat*, *Prætor eſto*. *Is Juris Civilis cuſtos eſto*, *huic poteſtati parento*. Hinc *Juris Quiritium* cuſtos dicebatur, deque ejus edictis cùm *peregrinus Prætor*, tum *Provinciales* Leges edicebant ſuas, unde *Prætor quoque Maximus* dictus eſt, Jurisdictionemque *tribus* duntaxat *verbis* effabatur, *Do* nempe, *Dico*, & *Addico*, quibus *dandi judicii*, *ferendæ ſententiæ*, *judicatumque exequendi* poteſtas ſignificabatur; cognoſcebatque cùm è Tribunali per Decretum, tum de plano ſive per libellum in cauſis minimis, faſtis ſolummodò diebus, quaſi ſcilicet iis duntaxat *illa verba fari liceret*; conſcribebat autem ſelectorum Judicum Decurias juratus ex eo ordine, penes quem Judicia erant, ex Decuriis verò tum ipſe, tum alii Prætores ſibi Judicum Concilia ſortiebantur; atque initio magiſtratus in *Albo* Edictum proponebant, juxta quod eo anno jus dicturus eſſet, unde *Lex annua* dicebatur, juxtaque Edicta anno Urbis 686. juſſi ſunt perpetuò jus dicere, cùm quandoque ab iis diſcedere conſueſſent, quæ *Hadriani* temporibus *Salvius Julianus* in unum collegit, quod *Edictum perpetuum*, ſeu *ipſummet honorarium Jus* fuit appellatum; procedentibus verò temporibus nîl ferè præter ludorum curam *Prætoribus* relictum fuit. Quare Boëtius *Præturam* vocat *inane nomen*, *& Senatorii Cenſûs Sarcinam gravem*.

De Præfecto Urbi.

Præfectus verò *Urbi* initio Reipublicæ fuit, cùm enim Reges, & poſteà Conſules ad bella proficiſcerentur, aliquem ſubſtituebant, qui Regia, vel Conſularia munia obiret, & hic *Præfectus Urbi* dicebatur; nedum igitur *Senatum habere*, *eum conſulere*, *ſed cum Populo agere*, adeoque *Centuriata Comitia celebrare* poterat, quanquam *pro Comitiis Magiſtratuum* Dictator potiùs creabatur, ſi opus erat; ſed creato *Prætore*, cùm ipſe *Conſulum* munia obiret, *Simulacrum* dun-

(*a*) *De Legib.* 3.

duntaxat mansit, ob Latinas Ferias Religionis causâ, unde: *Anteà*, Tacitus inquit, (*a*) *profectis domo Regibus, ac mox Magistratibus, ne Urbs sinè imperio foret, in tempus deligebatur, qui jus redderet, ac Subditis mederetur. Feruntque ab Romulo Dentrem Romuleum, post ab Tullo Hostilio Numam Martium, & ab Tarquinio Superbo Sp. Lucretium impositos. Dein Consules mandabant, duratque Simulacrum quotiens ob ferias Latinas præficitur, qui Consulare munus usurpet. Cæterum Augustus bellis Civilibus Cilnium Mæcenatem Equestris Ordinis cunctis apud Romam, atque Italiam præposuit. Mox rerum potitus ob Populi magnitudinem, ac tarda Legum auxilia sumpsit è Consularibus, qui coërcerent servitia, & quod Civium audaciâ turbidum, nisì vim metuat*, unde quasi Vicarius Principis erat, & omnia omninò crimina sibi vindicavit, nec tantùm ea, quæ intrà Urbem, verùm extra quoque, ùt disertè *L.* 1. *ff. de Offic. Præfecti Urbi* continetur; Judicia porrò publica, in quibus nempe de criminibus quærebatur, olim à Quæstoribus extra ordinem à Populo constitutis exercebantur, quoniam *de Capite Civis Romani injussu Populi non erat Lege permissum Consulibus jus dicere*, unde *Quæstores parricidii* appellabantur, quorum etiam meminit Lex XII. Tabularum. Verùm anno Urbis 605. constitutis Quæstionibus perpetuis, ùt diximus, *quatuor Prætores* eas exercebant, licèt aliæ etiam, vel ob atrocitatem, vel ob criminis novitatem tum à Populo ipso in Comitiis, tum à Quæstoribus ab eodem extra ordinem constitutis exercerentur; nam de incestu Vestalium extra ordinem quæsivit Lucius Cassius Longinus, & de nece Clodii Lucius Domitius Ænobarbus, & Marcus Æmilius Scaurus à Quinto Vario Hispano accusatus, quòd Socios ad arma concitaverit, caussam dixit apud Quæsitorem extraordinarium Quintum Cœpionem, dixitque: *Quintus Varius Hispanus Marcum Scaurum Principem Senatûs socios in arma ait concitâsse; Marcus Scaurus negat, testis est nemo, utri vos convenit credere?* Unde dimissus est. Cùm autem aliquis ad Populum, seu à Tribuno-plebis, seu ab alio Magistratu accusabatur, *è rostris* Populo ipso per Preconem convocato, *dies dicebatur* ad audiendum objectum crimen, atque si capitale esset, *Vades*, si autem mulctam merebatur, *Prædes* à Reo petebantur, quos si dare neglexisset, usque ad indictam diem in Carcere servabatur; die autem Judicii Reus per preconem è rostris citari debebat, & si non comparuisset, neque excusatus esset, nullusque par, aut major Magistratus intercessisset, *mulcta ei dicebatur.* Eo autem com-

De Judiciis Romanorum.

(*a*) *Annal.* 6.

comparente Accusator per Testes; aut ex Tabulis accusationem instituebat, eamque intermissâ die peragebat, pœnamque aut mulctam pro arbitrio dicebat, quæ *Anquisitio* appellabatur; posteà verò rogationem scriptam, quâ crimen & pœna continebatur, per tres nundinas promulgabat, ipsisque tertiis nundinis quartam accusationem peragebat; tumque potestatem reus habebat ad dicendum, post quæ Magistratus, à quo accusatio instituebatur, diem Comitiis edicebat, vel si *Tribunusplebis* esset Accusator de crimine *perduellionis*, diem Comitiis à majore Magistratu petebat; tumque sordidatus reus cum amicis supplex Populum prensabat; Judicium namque suffragiis peragebatur, & reus vel majori suffragiorum numero absolvebatur, vel damnabatur, nisi intercessio secuta esset. Judicium autem aliquando *auspiciis*, vel *excusatione aliqua morbi*, *exilii*, aut *funeris causâ* differebatur, ùt etiam, si diem accusator produxisset, aut accusationem deseruisset. Aliquando autem Pater ipse privatum Judicium peragebat, ùt alibi diximus, & quidem *Titus Manlius Torquatus* Juris-Consultus servato Judicii ordine caussam filii *Junii Syllani Prætoris* cognovit, audivitque domi per biduum Legatos Macedonum, qui conquæstum venerant apud Senatum, quòd acceptis pecuniis Provinciam spoliâsset; tertiâ autem die hanc protulit Sententiam: *Cùm Syllanum filium meum pecunias à sociis accepisse mihi probatum sit, & Republicâ, & domo meâ indignum judico, protinusque è conspectu meo abire jubeo*; cùmque suspendio vitam finiisset, nèc funeri interfuit, sedensque domi eos audivit, qui eundem ex instituto consulebant.

De ordine autem publici Judicii coram *Prætoribus*, deque privatis Judiciis inane duximus verba facere, cùm apud Authores passim de iis sermo habeatur.

Esset nunc de cæteris Romanorum Magistratibus mentio facienda, quoniam verò major eorum pars ad Provinciales refertur Magistratus, & alii florente Imperio viguêre, eos verò, qui Reipublicæ temporibus creati sunt, partim commemoravimus, partim etiam infrà ipsorum originem, progressumque agnoscemus, ideò è diverticulo redeuntes in viam, nedum Reipublicæ motus, sed interitum à *Tribunitia Potestate* tunc primùm adeò levi de causa in Rempublicam invecta processisse fatendum est; nec propterea duntaxat *Agrariæ Leges*, quæ effectus erant Tribunitiæ Potestatis, sed *Tribunorum* creatio ob illam secessionem Plebis in Sacrum Mon-

tem

tem propter Creditorum ſævitiam, cui *Optimates* mederi fas erat, Rempublicam labefactavit, atque propterea dum *Optimates* Plebe abutebantur, eorumque potentiam ſtudebant intendere, ad *Oligarchiam* vergentes, totam fermè amisêre, paulatimque in Plebis poteſtatem incidiſſe viſi ſunt. Quæ quantùm invisa Patriciis fuerit, *Martius Coriolanus* datâ occaſione, dum Caritas annonæ Urbem opprimeret, demonſtravit: *Si annonam, inquiens, veterem volunt, jus priſtinum reddant Patribus. Cur ego plebejos Magiſtratus, cur Sicinium potentem, pollentemque video ſub jugum miſſus, tanquam à latronibus redemptus? Egone has indignitates diutiùs patiar, quàm neceſſe eſt? Tarquinium Regem, qui non tulerim, Sicinium feram!* immaneque præbebat conſilium, Plebem, ſcilicet, adeò fame premendam eſſe, frumento ex Sicilia advecto denegato, ut extortâ ſeceſſione, ac vi Patribus jura reddere adigeretur, quod erat in deſperationem Plebem ipſam vertere, ut pejora etiam auderet atque immania; jamque irata clamitabat: *fame ſe ſicut hoſtes peti, cibo victuque fraudari: peregrinum frumentum, quæ ſola alimenta ex inſperato fortuna dederit, ab ore rapi, niſi Cajo Martio vincti dedantur Tribuni, niſi de tergo Plebis Romanæ ſatisfiat. Eum ſibi carnificem novum exortum, qui aut mori, aut ſervire jubeat.* Igitur in exeuntem è Curia impetus factus eſſet, nisì peropportunè *Tribuni* diem dixiſſent. Atque ità poteſtatem ſuam exſerere cœpit *Sacroſanctus ille Tribunatus*, Plebe ad judicandum admiſsâ, capitalia de Patriciis exercendo judicia, nec *Centuriatis Comitiis*, quibus advertebant, *Optimates* plus poſſe, *ſed Tributis* agitata, *ut Populi judicium penes Plebem eſſet*; cumque veniſſet dies, *Tribunus ille Sicinius*, quem nec ferre poſſe jactaverat *Martius*, eum accuſat *affectatæ tyrannidis*; quo crimine cùm abſolvi cerneret, aliud profertur, *prædâ*, nempe, *hoſtium fraudâſſe Rempublicam*; Lex enim erat, nè Ducem quidem Exercitûs in eam jus habere, nedum privatum aliquem, ſed *Quæſtoris* eſſe eam vendere, atque referre pecuniam in Ærarium; criminabatur autem, prædam ex Antiate Agro amicis largitum fuiſſe. Ità precantes Patres, ſupplicesque Plebs vidit pro *Martio*: *unum ſibi Civem, unum Senatorem ſi innocentem abſolvere nollent, pro nocente donarent.* Sed cùm ille judicio non adfuiſſet, perpetuo damnatus exilio in Volſcos abiit, quorum Dux factus, bellum movit contra Patriam, 5000. ab Urbe paſſuum poſitis Caſtris, miſſosque de pace Oratores reſpuit: *memorem ſe*, inquiens, *& Civium injuriæ, & hoſpitum beneficii; adniſurum, ut*

De Judicio Coriolani.

appareat, exilio sibi irritatos, non fractos animos esse. Sacerdotes quoque suis insignibus velatos supplices repudiavit *Martius.* Tum *Mater Veturia, Uxorque Volumnia*, incertum an publico Consilio, Castra adeunt cum liberis, nepotibusque; & *Coriolanus* propè ùt amens consternatus à sede sua, cùm ferret Matri obviæ complexum, mulier in iram ex precibus versa: *Sine, sine, priusquam complexum accipio, sciam*, inquit, *an ad hostem, an ad filium veniam: captiva Mater nè in Castris tuis sim In hoc me longa vita, & infelix senecta traxit, ut exulem te, deinde hostem viderem. Potuisti populari hanc terram, quæ te genuit, atque aluit? Non tibi, quamvìs infesto animo & minaci pervenias, ingredienti fines, ira cecedit? non cùm in conspectu Roma fuit, succurrit*: intrà illa mœnia domus ac penates mei sunt, Mater, Conjunx, liberique? *ergo ego, nisi peperissem, Roma non oppugnaretur; nisi filium haberem, in libera Patria mortua essem. Sed ego nihil jam pati, nec tibi turpiùs quàm mihi, miseriùs possum: Nec ut sim miserrima diu futura sum. De his videris* (filios, & uxorem ostendens) *quos, si pergis, aut immatura mors, aut longa servitus manet.* Virumque jam personam Civis exutum, quem Legati, Sacerdotesque non flexerant, *muliebres quærele vicère*; ità nec dum oportebat, se gessit *ùt vir*, nec dum Romæ fuit, elatos adeo gerendo spiritus, *ùt bonus Civis.* Sed ille impetu, non consilio ducebatur; quare uxorem, ac liberos amplexatus, Exercitum ex Agro Romano abduxit, exulque periit.

De Spurio Cassio Viscellino. Sed fœcundior seditionum, Urbanorumque motuum seges *Spurio Cassio Viscellino Consule atque Authore* orta. Is enim devictis Volscis, atque Hornicis, Regni cupidine flagrabat; neque propterea Plebem Romanam duntaxat, sed Hernicorum, cum quibus *authoritate Senatûs* fœdus pepigerat, atque in Societatem, amicitiamque Populi Romani instar Latinorum receperat, sibi conciliare nitebatur; hinc advocatâ Concione, haud modò hostibus duntaxat *ademptum agrum* Romanæ Plebi, Hernicis, Latinisque dividendum, sed *publicum etiam* à Nobilibus, Divitibusque occupatum dividi oportere pro Concione disseruit: Tumque primùm occupati agri dividundi mentio facta est, *Lexque Agraria*, quæ nunquam sinè maximis Reipublicæ motibus proposita, agitataque fuit, promulgari cœpta; de qua propterea pauca præfari necesse ducimus. Atque absolutè *Agraria Lex* tum in agro hostibus occupato dividendo inter Plebem versabatur, tum etiam cum Colonis dividendus esset, nempe cum

De Lege Agraria.

Colo-

Colonia deduceretur, tunc enim Senatûs-Consulto, & Lege nedum eorum, qui deducendi essent in agros, sed quot agri jugera singulis assignari oporteret, cavebatur; limitesque in agrorum divisione præscribebantur; quare Magistratus, *Triumviri* nempe, seu *Quinqueviri Coloniæ deducendæ* creabantur, qui Civibus in forum vocatis dare nomina jubebant, sique plures, seu pauciores nomina dedissent, quàm *Senatûs-Consulto*, & *Lege* cautum esset, recurrebant ad sortes. Hi autem *accepto Imperio*, *captisque auspiciis*, Cives ex Urbe in agrum sub vexillo deducebant, quasi Exercitum ducerent, alterque eorum præerat ùt summus Dux. Agrum autem circumscribebant aratro junctis ad jugum *Tauro*, & *Vaccâ* albicoloribus; posteà verò dividebant designatis limitibus, statutisque terminis. Limites autem aut *Decumani* vocabantur, qui Orientem, & Occidentem respiciebant, aut *Cardines*, qui Meridiem, & Septentrionem, aliàs etiam dicti Prorsi ab Occidente in Orientem, atque à Septentrione ad Meridiem Transversi, priùs namque Decumanos à mensura 10. actuum nuucupabant, erantque multarum specierum, ùt *Actuarii*, *Augustei*, *Austrinales*, *Cardines*, *Colonici*, *Cultellarii*, *Decumani*, *Diagonales*, *Duodecimani*, *Egregii*, *Gallici*, *Gracchani*, *Hypothenuseles*, *Intercisivi*, *Juliani*, *Linearii*, *vel Subruncivi*, *&c.* ùt quoque *Termini*, quorum præsertim nominantur *Area* in quadrifinio, *Botontones*, *Canabula* *Congeries Carbonum*, qui mixti essent cum Calce, *Cisterna* cum termino ex vivo lapide, *Cypressus*, *flumen*, *fossa*, *glarea fluminis*, *Ermula*, *Imbrices*, *Lapis*, *Cumulus lapidum*, *Lapis intra lapidem in Trifinio*, *Laterculus quadrangulus*, *&c.* Ponebantur autem *Termini* adductis victimis sinè macula, latisque lapidibus, quos erant consecraturi *igne*, *thure*, *omnique frugum genere*; tunc faciebant fossas, proximaq; loca *unguento*, vel *oleo* ungebant, ac mactatâ victimâ sacrificabant *Deo Termino*, ponebantque faces ardentes in fossis, quibus coopertis instillabant sanguinem victimæ, projectisque *thure*, ac *frugibus*, dum omnia Ignis consumpsisset, lapides ponebant super calidas reliquias, eosque firmabant. Lapides autem secundùm numerum agros possidentium, qui se vicinitate attingebant, ponebantur; unde si tres erant, *Trifinium* dicebatur locus, ùt *Quadrifinium* si 4., omnesque sacrificabant, renovabantque Sacrificium singulis annis; Lapides autem diversimodè nuncupabantur, alii enim erant *siliceni*, alii *gallienses*, *aspratiles*, *augustei*, *cesales*, *cromatici*, *ullagores*, *cultellati*, *decussati*, *dolati*, *egregii*, *formales*, *grammati*, *gemelli*, *Isosceles*, *Fopleuri*, *muti*, *paralelogrammi*, *rhombi*, *rhomboides*, *rigores*, *sarcophagi*, *scalenii*, *scu-*

De modo deducendæ Coloniæ.

De Limitibus.

De Terminis.

scutellati, signiferi, trapecii, trigoniligonii, trigomontagonii, offigonii, &c. Eos autem literis significabant, quarum A. *finem in proximam*, vel *aquam vivam* notabat. B. *Bifurtium*, vel *Trivium.* C. *Centuriam.* D. *Decimanum.* E. *Vallem ante se rivum, seu flumen, superque sub loco rectiore limitem per planitiem.* F. *Terminum in longinquo.* G. *Limitem tortuosum auctorem sui termini.* H. *grandes longitias Limitum, & signa rariora in fine.* I. *viam, vel rigorem collis, seu collem.* K. *Cardinem.* L. *terminum grammatum, & Aream finalem in longinquo, & Convallia in fine ejus fundi.* M. *fines quadras, & signa finalia in proximo.* N. *aquam proximam, fines quadras, & Aream marmoream à Septentrione*; O. *Sylvam à parte Septentrionali, & rivum currentem per ipsam Sylvam, & signa trans rivum.* P. *Pedaturam.* Q. *Rivum à limite.* R *terminos per Collicellum.* S. *multas aquas vivas suprà possessionem, quæ transirent alveum.* T. *trifinium.* U. *terminum in collem meridianum per limitem Orientalem.* X. *quadrifinium, & finem pro Decumano.* Y. *fontanam proximam sub se.* Z. *denique fontem à parte sinistra.*

De Legibus limitaneis.

Fueruntque de Terminis, ac Limitibus latæ Leges, quarum celebriores *Peducæa*, *Alliena*, ac *Flavia* fuêre; earumque primâ ità cavebatur: *Quæ Colonia hâc Lege deducta, quodve Municipium, Præfectura, Forum, Conciliabulum constitutum erit; qui ager inter fines eorum erit, qui termini in eo agro statuti erunt, quo in loco terminus non exstabit, in eo loco, is cujus is ager erit, terminum restituendum curato, utque rectè factum esse velit, idque Magistratus, qui in ea Colonia, Municipio, Præfectura, Foro, Conciliabulo, juri dicundo præerit, facito ut fiat.* Allienâ verò: *Qui limites Decumani hâc Lege deducti erunt: quæcunque fossæ in eo agro erunt: qui ager hâc Lege datus, assignatus erit, nè quis eos limites Decumanos, nè obsepito, neve eos arato, neve eas fossas obturato, neve quis sepito, quo minùs aqua ire fluere possit. Si quis adversùs ea quid fecerit, 4. viris Colonis, Municipibusve ejus, in quorum agro id factum fuerit, damnas esto.* Et Lege Flaviâ: *qui hâc Lege Coloniam deduxerit, Mancipium, Præfecturam, Forum, Conciliabulum constituerit in eo agro, qui ager intrà fines ejus Coloniæ, Municipii, Fori, Conciliabuli, Præfecturæ erit, limites Decumani ut fiant, curato, quique fines ità statuerit, si fines eorum sunt, dum nè extra agrum colonicum Territorium fines ducat, quique termini hâc Lege statuti erunt, nè quis quem eorum ejicito, neve commoveto, sciens dolo malo. Si quis adversùs ea fecerit, is in terminos singulos, quos ejecerit, locove moverit, sciens dolo malo, 25. in Publicum eorum, quorum intrà fines is ager erit, dare damnas esto, deque ea re Curatoris, qui hâc Lege erit, jurisdictio,*

ctio, Recuperatorumque datio, addictio esto. Cùm recuperator hac Lege non erit, tunc quicunque Magistratus in ea Colonia, Municipio, Praefecturâ, Foro, Conciliabulo juridicundo praerit, ejus Magistratus de ea re jurisdictio, judicisque datio, addictio esto. Inque eam rem is, qui hâc Lege judicium dixerit, testibus publicè duntaxat in res singulas 10. *denunciandi potestatem facito, ità ùt è Republica, fideque suâ videbitur. Et si is, unde ea pecunia petita erit, condemnatus erit; eam pecuniam ab eo, deve bonis ejus primo quoque die exigito, ejusque pecuniae, quod receptum erit, partem dimidiam ei, cujus unius operâ maximè is condemnatus erit, partem dimidiam in Publicum redigito. Quo ex loco terminus aberit, si quis in eum locum terminum restituere volet, sinè sua fraude liceto facere, utve quid, cui, is ob eam rem hâc Lege damnas esto.*

Urbis autem *Agrum*, ùt diximus, primus divisit *Romulus*; posteà verò *Numa* assignavit etiam *novis Civibus*, cùm ex eo, quem *Romulus* postremò cœperat ex hostibus, tum ex eo, quem in usum Reipublicæ servaverat. *Tullus* verò *Hostilius* etiam partem assignavit, quâ *Romulus* & *Numa* pro Regis Patrimonio, proque sumptibus Regiæ Familiæ utebantur. *Servius* autem *Agros* Cæritibus, Tarquiniensibus, Vejentibus *ademptos* divisit *novis Civibus*. Sed anno Urbis 246. *exactis Regibus Senatûs-Consultum* in Sententiam *Lucii Junii Bruti* factum est, *ut Ager Tarquinii Superbi* divideretur in Plebem, uno tantùm Campo exempto, qui situs erat inter Urbem & Fluvium, qui jam anteà *Marti* sacer erat, & Juventus in eo armis exercebatur. *Tarquinius* autem, *Religione contemptâ*, suis segetibus oppleverat; mansitque deinde *sacer*, nam nec fruges asportari permissum fuit; effusæque in Tyberim, cùm vadis adhæsissent, illitæ limo Insulam effecêre, quæ, *Æsculapio* sacra, adeò crevit additis molibus, ut *eminens Area*, firmaque *Templis*, ac *Porticibus sustinendis* evasisset. *De prima Romani Agri divisione.*

Cùm igitur Patricii *publici Agri* partem occupâssent Magistratuum incuriâ, Caput illud Agrariæ Legis, quo Possessoribus agros eripi, atque in Plebem dividi jubebatur, seditiones excitabat, ùt & illud anno 385. latum *Lucii Sexti, & Caji Licinii Tribunorum plebis* rogatione, *nè quis ultrà* 500. *Agri jugera possideret, pecoris majoris* 100. *capita*, 500. *minoris*; cætera enim *Agrariæ Legis* Capita, quibus quis Ager, quibusque hominibus, & quomodo dividi oporteret, jubebatur, sinè ullo Civitatis motu ferebantur. *Cassius* igitur primus eam pestem in Rempublicam invexit; cùm enim *homines naturâ omnia concupiscere apti sint; nec qua cupiunt, assequi*

detur, *ideò in eo*, *quo fruuntur bono nunquam acquiescunt*; hinc proptereà Romana Plebs nec creatione Tribunorum contenta, quam *necessitate* obtinuit, statim cupiditatem exeruit, æquandi cum Patriciis fortunas ac Magistratus. Contentio autem fortunarum *quoniam plùs afficit hominum animos*, Rempublicam perdidit; propter eam namque ad arma tandem ventum est, adeò ut bellis Civilibus attrita Respublica in *Demagogorum* primò incidit potestatem, posteà verò interitum pati debuit.

Erat cum *Sp. Cassio Proculus Virginius Consul*; utrique autem, licèt diversâ incederent viâ, Plebi nimiùm indulgebant; Virginius namque *Civibus* tantummodò *Romanis* agros assignari censebat; sed de publico, qui à privatis possidebatur, tempus non ferebat loqui, nimis enim erat antiquatum malum, nec proptereà poterat sinè Reipublicæ motu corrigi. Addidit *Cassius*, ut magis sibi reconciliaret Plebis animos, acceptam pecuniam pro Siculo frumento Plebi restituendam esse, adeò ut suspicionem Regni moverit, suamque proptereà mercedem Plebs aspernata, eum deseruit; atque illi, postquàm *Magistratu* abivit, diem dixêre *Caso Fabius*, *&* *Lucius Valerius Quæstores*, quâ *affectatæ tyrannidis* reus à Populo habitus, damnatus, ductusque in foro è rupe spectante Populo præceps datus; licèt alii ipsummet *Cassii* Patrem cognitâ causâ domesticâ animadversione verberatum necâsse scripserint, peculiumque filii *Cereri* consecrâsse; unde signum ex ære factum, inscriptumque: *Ex Cassia familia datum.* Sed Ædes publicè dirutæ *judicium Populi* fuisse arguunt. Interim tamen *Senatûs-Consultum* scriptum erat, ut *Decemviri creati è Consularibus natu maximi*, terminato agro publico, pronunciarent, *quantum ejus locandum fuerit*, *quantum dividendum Populo*; *utque Sociis Jus Civitatis adeptis*, *si quis posthâc ager communi militiâ partus fuerit*, *sua cuique portio ex fœdere contingeret. Electionem autem Decemvirorum & agrorum distributionem*, *& quidquid curandum erat*, *curarent futuri Consules*; quod cùm neglexissent, dempto authore, *illius exequutio vehementiùs subibat animos*; hinc nullum præter bella externa remedium aptiùs videbatur; & proptereà bellum paratur in Volscos & Æquos; quibus confectis Vejentes aggressi sunt, nec eô tempore contentionibus cessatum; cùm *Spurius Licinius*, & sequenti anno *Tribunus alter Tiberius Pontificius* necessitatem *Agrariæ Legis* injungere Patribus conati sunt, impediendo delectum. Sed Patres, *Appii* Consiliô, ùt suprà diximus, *Intercessione Sociorum* vicêre,

De Senatûs-Cōsulto Agri dividundi

cêre, nè Lex perferretur. Adeò tamen concitati erant Plebis animi, ut in bello adversùs Æquos *Fabius Consul* pedites viderit nec instructos stare, injussosque signa referre, execrantes Imperatorem, navatamque ab Equite Operam; solò enim Equitatu emissô Exercitum fugarat; quod, cùm sensissent Hetruriæ Populi, Vejos undique auxilia conveniunt, cùm in spem venissent, *discordiâ intestinâ dissolvi rem Romanam posse;* quare Principes fremebant in Conciliis: *Æternas opes esse Romanas, nisi inter semetipsos seditionibus sæviant. Id unum Venenum, eam labem Civitatibus opulentis repertam, ut magna Imperia mortalia essent. Diù sustentatum id malum, partim Patrum Consiliis, partim patientia Plebis, jam ad extrema venisse. Duas Civitates ex una factas: suos cuique parti Magistratus, suas Leges esse. Primùm in delectibus sævire solitos, eosdem in bello tamen paruisse suis Ducibus, qualicunque urbis statu, manente disciplinâ militari sisti potuisse; jam non parendi Magistratibus morem in Castra quoque Romanum militem sequi. Proximô bellô in ipso certamine consensu Exercitûs traditam ultrò Victoriam, victis Æquis; Signa deserta. Imperatorem in Acie relictum, injussu in Castra reditum; profectò si instetur, suo milite vinci Romam posse. Nihil aliud opus esse, quàm indici, ostendique bellum; cætera suâ sponte fata, & Deos gesturos.* *De rerum Urbanarũ Statu.*

Hæc quidem retuli, ut rerum Urbanarum Statum velut antè Oculos exhiberem; tantùm enim Magistratibus Plebi concessis malorum sibi arcessivêre Patricii, ipsam ad eam necessitatem redigentes, ut armata secederet, utque proprios Magistratus pro securitate peteret; miror autem, *Oligarchiam* intendisse *Optimates*; *unde invertendæ Reipublicæ causâ*, dum Urbano milite, ipsaque proptereà Plebe uterentur ad gerenda bella, quare ipsis oportebat *Aristocratiam* æquissimis Legibus temperare; atque è Plebe Magistratus aliquos cooptare, qui tamen sub Authoritate *Patrum*, & *Consulum* Imperio essent; satis enim libertati cautum erat, dum Populus *Centuriatis Comitiis* Summa Reipublicæ negotia expediebat, adeoque sufficisset, Plebejos non adeò negligere, ut fermè pro servis empticiis haberentur. Ære autem alienò oppressis opem ferre debebant, illamque Legem, quâ in Corpora sæviebatur, temperare; præsertim cùm Ære alienò obstricti essent, quoniam pro Republica sinè stipendiis militare debebant.

A creatione igitur *Tribunorum* non ampliùs mansit regularis ille Reipublicæ status, sed in corruptam abivit formam, cùm Magistra-

giſtratus ipſi ſe mutuò impedirent, *Tribuniq́ue* nullis tenerentur Legibus, ſuiſq́ue Interceſſionibus turbarent univerſa.

Sed Plebem advertemus ab eo tempore majores ſemper cupiditates explicantem, & nunquam ceſſantem, donec cuncta Reipublicæ munia invaderet; ac niſi Vejens hoſtis, Hetruſciq́ue laceſſendo ad pugnam, convitiaq́ue jactando, militum animos incendiſſent, ut ipſi frequentes in Prætorium convenirent, pugnare poſcerent, ſignumq́ue dari poſtularent; vera dixiſſe Primores Hetruſcorum, eventu rerum fuiſſet comprobatum; tunc autem ſummâ virtute, arreptâ occaſione *Conſul Fabius*, cùm non ultrà contumeliam pati milites poſſe animadverteret, tergiverſatur, ut iram magìs acueret, utq́ue Religione vinciret animos; creſcente igitur tumultu verſus ad Collegam *Manlium: Ego*, inquit, *iſtos Gn. Manli poſſe vincere ſcio; Velle, nè ſcirem, ipſi fecerunt. Itaq́ue certum atq́ue decretum eſt, non dare ſignum, niſi Victores ſe redituros ex hac pugna jurent. Conſulem Romanum miles ſemel in acie fefellit, Deos nunquam fallet.* Acerrimè deinde pugnatum, viciſſentq́ue Hetruſci, niſi & milites ità accenſi fuiſſent, & Conſules, pugnando potiùs, quàm adhortando, Ducum ſimul ac militum Officia impleviſſent.

De Bello Hetruſco, & cum Vejentibus.

Sed operæ pretium eſt audire, qui externis duntaxat vaniſq́ue rerum inflati nullum ſolidæ Virtuti, decoriq́ue relinquunt locum. Cecidit in acie nedum *Gn. Manlius Conſul, ſed Quintus Fabius Conſularis Vir*; alteri autem *Cæſoni Fabio Conſuli* triumphum Senatus decrevit; Ille verò: *ſe Familiâ funeſtâ Quinti Fabii morte, Republicâ ex parte orbâ, Conſule alterô amiſsô, publicô privatoq́ue deformem luctu, lauream non accepturum* reſpondit; *Omniq́ue actô triumphô diſpoſitus triumphus clarior fuit*; adeò ſpreta in tempore gloria interdum cumulatior redit, quod egregiè indicavit Tacitus, dum in funere Juniæ ſequentibus longô ordine conjunctarum familiarum imaginibus eò *Caſſium, atque Brutum illuſtriores fuiſſe*, inquit, *quia non viſebantur.* Et Germanicus *devictis intrà Albim Rhenumq́ue Nationibus trophæa Marti, Jovi, & Auguſto* Exercitûs nomine *ſacravit. De ſe nihil addidit, metus conſcientiam facti ſatìs eſſe.* Devictis autem hoſtibus, licèt internecione penè univerſæ *Fabiorum* gentis, qui à Vejentibus circumventi ad Cremeram cecidêre, iterum inteſtinæ diſcordiæ ex *Lege agraria*; erantq́ue Authores *Tribuni Q. Conſidius & Genutius.* Illi cùm ſemel judicia uſurpâſſent, reſiſtenti *Tito Menenio*, jam anteà *Conſuli* diem dixêre, accuſatus, quòd Præſidio ad Cremeram opem non tuliſſet, cùm

De Cæſonis Fabii Virtute.

De Diſcordia Patrum & Plebis.

cùm haud procul ſtativa eſſent, damnatusque, animi ægritudine abſumptus eſt. Sequenti tamen anno 268. iterùm *Conſules* nihil Menenii damnatione, nihil periculo deterriti *Servilii*, cui poſt Conſulatum etiam *Tribuni* diem dixerant, ſummâ vi agrariis rogationibus reſiſtebant; cumque Magiſtratu abiviſſent, *Genutius* etiam *Tribunus* ad Populum reos facere nititur; tunc illi circumeuntes ſordidati non Plebem magis quàm juniores Patrum ſuadent, monentque: *Honoribus, & adminiſtratione Reipublicæ abſtineant: Conſulares verò faſces, Prætextam, Curulemque Sellam nihil aliud quàm pompam funeris putent, claris Inſignibus velut Infulis velatos ad mortem deſtinari. Quòd ſi Conſulatus tanta dulcedo ſit, jam nunc ità in animum inducant, Conſulatum captare, & oppreſſum à Tribunitia Poteſtate eſſe. Conſuli velut apparitori Tribunitio omnia ad nutum, Imperiumque Tribuni agenda eſſe. Si ſe commoverit, ſi reſpexerit Patres, ſi aliud quàm Plebem eſſe in Republica crediderit, exilium Caji Marcii, Menenii damnationem & mortem ſibi proponat ante Oculos.* Accenduntur his dictis Patrum animi, Conſilia privatim agitant, deque medio *Tribunum Genutium* tollere ſtatuunt. Domi necatur *Genutius* peſſimô Conſiliô; licèt enim cùm veniſſet judicii dies, *Tribunumque* mortuum Plebs audiviſſet, *Duce amiſsô* dilapſa foret, volvebat tamen animo iras, quæ occaſione datâ erumperent; nec *Conſules*, *Patresque* tractare animos ſciebant, cùm publicè lætarentur, palamque ferrent, ità coërcendam *Tribunorum* audaciam. Senſerat namque *Plebs* Vires ſuas, & Legibus armatos habebat Magiſtratus; quare *cùm nil contemptiùs, neque infirmiùs, ſi ſint, qui contemnant*, eorum propterea quemque ea mala atque horrenda ſibi inferre murmurabant. Sed malum malo addunt Conſules, delectum enim edicunt, atque exequuntur aſperè; unde nova labefactandæ Reipublicæ origo, augendæque Plebis potentiæ. Erat quidam *Volero Publilius* plebejus homo, qui ordines duxerat; ea de cauſa negabat ſe militem fieri debere; Conſules Lictorem mittunt: Volero *Tribunos* appellat; cùmque nemo opem ferret, *Conſules* nudari hominem, virgisque cædi jubent; dum ille: *Provoco*, inquit, *ad Populum*; *quoniam Tribuni Civem Romanum in conſpectu ſuo virgis cædi malunt, quàm ipſi in lecto ſuo à vobis trucidari*; repulſoque Lictore, clamitans ubi Turba frequentior erat: *provoco*, ajebat, *& fidem Plebis imploro: adeſte Cives, adeſte Commilitones! nihil eſt, quòd expectetis Tribunos, quibus ipſis veſtro auxilio opus eſt.* Tunc autem furere Plebs viſa eſt, nil ampliùs ſanctum, nil tutum, nec ipſa

De Voleronis Audacia.

ipsa quidem *Consulum* majestas: pulsati *Lictores*: fractæ fasces; ejectique è foro *Consules* in Curiam compelluntur; certatum ibi, an vi agere oporteret? Patres autem, periculosum esse, Plebis temeritatem ulteriùs provocare rati, rem omnem silentio transigunt; tum *Volero* eminere inter cæteros, Plebisque *Ductor* esse conspicitur, proximisque Comitiis *sacrosanctâ* illâ munitur *Tribunitiâ Potestate*, nilque curans præteritorum Consulum injurias, quos ad Judicium vocare credebatur, augendæ tantùm *Plebis* potentiæ intentus, rogationem illam tulit, quâ *Patriciis* omnis potestas adempta est, per Clientium suffragia assumendi, quos vellent, Plebejos ad *Magistratus*; ii namque ut *Tributis Comitiis* fierent, rogabatur. Hinc nova *Plebis*, *Patriciorumque* certamina, reque in novum annum dilatâ, Plebs *Voleronem* denuò *Tribunum* creat, Patres verò *Appium Claudium Plebi* infestissimum, vestigiis enim Appii Patris inhærebat, *Consulem* faciunt; tunc *Voleroni* Legis Inventori *Tribunus* alter *Lætorius* adjungitur, acerrimèque pro ferenda Lege contendit; cumque ille moderatè ageret, nec præter Legem aliud loqueretur, Lætorius ferociendo & *Consules* Convitiis insectabatur, præcipuè verò *Appium*, quem velut Carnificem ad vexandam lacerandamque Plebem datum esse contendebat; versus inde ad *Populum*: *quandoquidem*, inquit, *haud tam facilè loquor*, *Quirites* (erat enim militaris homo expers eloquentiæ) *quàm quod locutus sum presto*, *crastino die adeste. Ego hîc aut in conspectu vestro moriar*, *aut perferam Legem*.

De Creatione Tribunorũ Tributis Comitiis.

Tunc spectaculum præbuêre *Consulum*, *Tribunorumque* certamina; aderant cum *Consulibus* Nobiles in *Concione*, ut Legem impedirent; hinc *Lætorius* omnes abire, præter eos, qui suffragia ferrent, jubet; cùmque non parerent, præhendi mandat: *Appius* jus negat esse *Tribuno* in quemquam nisì Plebejum; non enim *Populi*, sed *Plebis* Magistratus erat, nec pro Imperio submovere Potestas erat, *more Majorum*, qui: *Si vobis videtur discedite Quirites*, pronunciabant; *Lætorius* autem haud de Jure disputandum ratus, iràque percitus, *Viatorem* mittit ad Consulem: *Appius* Lictorem ad *Tribunum*; tunc autem multitudo concitatur, ventumque esset ad manus, nisì tempestivè *Consul* alter mandâsset *Viris Consularibus*, ut *Collegam* vi etiam è foro abducerent, Plebisque lenisset animos, *Patres in Populi*, *Consulem in Patrum esse Potestate* clamitans; dimissâ Concione *Senatus* cogitur, ubi sententiis mirè certatum; sed mitiora Consilia placuêre. Ad *Appium* igitur versi Patres suadent, ut *tantam*

tam Consularem Majestatem esse vellet, quanta in concordi Civitate esse posset. Dum Tribuni, Consulesque ad se quisque omnia trahant, nihil relictum esse virium in medio; distractam laceratamque Rempublicam per Magistratus magis, quorum in manu sit, quàm ut incolumis sit, quæri; Appius autem Deos, atque homines testabatur, *Rempublicam per metum prodi, ac deseri; non Consulem Senatui, sed Senatum Consuli deesse: graviores accipi Leges, quàm in Sacro monte acceptæ sint.* Ità Lex perfertur; tumque primùm *Tributis Comitiis* creati *Tribuni* fuêre, tresque alii additi. Erat intereà à Volscis, Æquisque causa belli præbita; vastaverant quippe agros eo consilio, ut si qua secessio Plebis fieret, ad eorum Castra recipi deberet; compositis tamen rebus, *Appius Claudius* in Volscos mittitur, Consul alter *Quintius* in Æquos. Exercitus verò, non ùt Fabianus alter vincere noluit, sed *Appii* odio vinci passus est, licèt ille Imperium in Castris exercuerit, *decimo quoque milite securi percusso*; Æqui verò pugnare non ausi, agros populari permisêre, prædaque omnis à *Quintio* militi data est, cui Exercitus acclamabat, sibique *Parentem*, alteri verò à Senatu *Dominum* datum memorans. Nec *Tribuni* diem *Appio* dicere destiterunt; ille verò constans adeò fuit, ut & *Tribunos*, & Plebem, & suum judicium pro nihilo haberet; nec ergo *sordidatus* prehensavit homines, nec ex consueta Orationis asperitate aliquid remisit, ut potiùs accusator videretur, quàm causam suam agere, unde virtute suâ *Tribunos* obstupefecit, & Plebem. *Tantùm præstat in adversis erectus animus, ut vel odium, & hostiles iras in admirationem vertat;* dies igitur *Tribunorum* voluntate productus est, atque antequàm status alter venisset, *Appius* morbo periit; tunc verò *Plebs ipsa* mortui laudes tàm æquis auribus audire, quàm vivi accusationem, ejusque funus celebrare visa est.

Sed certamina erant perpetua ob Legem Agrariam; *Antioque* capto, visum est, *Coloniam* eò deduci posse; ità enim sinè quærelis Possessorum Agri publici, in Agrum Antiatem *Plebs* itura, Civitasque in concordia mansura videbatur. *Triumviri* igitur agro dando *Titus Quintius*, *Paulus Virginius*, *Publius Furius* creantur; *Plebs* verò, quasi ablegaretur à Patria, ingratum habuit; adeò ut pauci nomina dedisse visi fuerint, Latinosque & Hernicos addere ad explendum Coloniæ numerum necesse fuerit. *De Colonia Antium deducta.*

Sed nè in rebus aliis præter ipsum Civitatis ordinem hæreamus, statim maximam rerum mutationem advertere datur; jam enim

enim, cùm ampliùs *Plebs* non timeret, suisque tuta Magistratibus viveret, cùm *Agrariis Legibus*, tùm *bonorum æquandi desiderio* perpetuis motibus agitabatur; hinc post secundas bellorum res cum Æquis denuò & Volscis, postque cessatam pestilentiam, quâ eo tempore Urbs afflicta fuerat, extemplo Urbanos motus excitavit; *Cajus* enim *Terentillus Arsa Tribunus* in *Consulare Imperium* invehi cœpit: *nomine enim*, inquiens, *tantùm minùs invidiosum, re ipsâ propè atrociùs quàm regium esse, quippe duos pro uno Domino acceptos, immoderatâ, infinitâ potestate, qui soluti, atque effrenati ipsi, omnes metus Legum, omniaque supplicia verterent in Plebem. Quæ nè æterna illis licentia sit, Legem se promulgaturum, ut Quinque Viri creentur Legibus de Imperio Consulari scribendis. Quod Populus in se Jus dederit, eo Consulem usurum: non ipsos libidinem ac licentiam suam pro Lege habituros.* Quæ adeò turbarunt Patres, ut Senatus à *Præfecto Urbis Quinto Fabio* vocaretur, ipseque *Fabius* nîl reliquit, ut *Tribunum* deterreret; posteà ad intercessionem confugiens, versus ad alios: *Vos*, inquit, *cæteri Tribuni oramus, primùm omnium cogitetis Potestatem istam ad singulorum auxilia, non ad perniciem Universorum comparatam esse: Tribunos plebis hos creatos, non hostes Patribus. Nobis miserum, invidiosum vobis est, desertam Rempublicam invadi; non Jus vestrum, sed invidiam minueritis; agite cum Collega, ut rem integram in adventum Consulum differat, nè Æqui quidem ac Volsci, morbo absumptis priore anno Consulibus, crudeli superboque nobis bello instetêre.* Sic differtur in speciem actio, quæ re ipsâ evanescebat. Anno tamen altero *Aulus Virginius ex Tribunorum Collegio* delectum in Volscos & Æquos denuò Exercitum instruentes impedire aggressus causâ Legis, rixas excitavit inter *Patres* & *Plebem*, adeò ut *vi* utraque pars non *Jure* ampliùs agere videretur; initiumque fuisset magni motûs, nî *Cæso Quintius* cunctis juvenibus ferocior in medio *Patrum* agmine constitisset, & cùm voce, tùm manu plebejos illos impetus cohibuisset, quare dies *Capitis* illi dicitur à *Virginio*; cùmque venisset, nihil profuêre *Titi Quintii Capitolini*, *Patrisque Lucii Quintii*, cui *Cincinnati* nomen erat, nec *Lucii Lucretii Consulis* officia; imò *Volscius* quidam *falsus testis* adeò Plebem concitavit, ut non multum abfuerit, quin *Cæso* ipse impetu Populi interiret; ajebat enim *noctu incidisse cum fratre in Cæsonem, catervâ juvenum stipatum, eosque, nulla de causa aggressum esse, fratremque pugnis*

De Cajo Terentillo Arsa, deq; Legibus Imperio Consula scribendis.

De Cæsone Quintio

gnis & calcibus necâsse, eum verò semianimem reliquisse. Vix igitur differri potuit Judicium, impetrarique, nè in vincula duceretur, uti *Virginius* jusserat, *datoque Vadimonio* dimitti; illeque primus *Vades publicos* dedit; *Cæso* autem *Judicium* simul & *Vadimonia* deseruit, adeò ut Pater nihil proficiens excusatione, quòd *solùm vertisset* exilii causâ, divendere bona fuerit coactus universa, transque Tiberim in quodam suo rure, humilique tugurio habitare.

Sed *Cæsonis* exiliô magis irritata juventus resistit apertâ vi, nè lex perferatur; atque per integrum annum differtur. *Tribuni* autem cupientes Plebem in nobiles concitare, recurrunt ad dolos: initô enim priùs inter ipsos *remotis arbitris* consilio, *Senatum* cogunt; cum *Virginius* instare Urbis ruinam fatetur, conjuratâ in Plebem Juventute *Cæsone Duce: adventare Cæsonem cum valida hostium manu, vel jam in Civitate esse: armis jam esse instructos cæteros ad perdendam Plebem: Deorum ope detecta esse nefaria Consilia: literas interceptas, ex quibus negotium omne patescit; Quærere ergo, Tribunorum Collegia totum negotium committi, ut authores, totumque conjurationis Ordinem inquirant, atque adeò pro atroci crimine pœnas luant.* Permota eô Sermone Plebs impetum fecisset in Juvenes, nî *authoritate Senatûs* coërcita fuisset; *Senatus* autem trepidus, quô se verteret nesciebat; dum *Appius Claudius*, illâ tempestate *Civis optimus*, dolos adesse fatetur, demonstratque impossibilia, quæ à *Virginio* asserebantur eum ob finem, ut juvenes indemnatos arriperent cum Plebe sua, *Legemque* sinè ullo impedimento perferrent; adeoque efficaciter locutus fuit, ut cordatiores è Plebe omnes vanum timorem esse crederent; *pessimus quisque* non tantùm suspicione conjurationis, sed quia rumores malebat, seditionis excitandæ occasionem haud omittere videbatur, cùm alternæ auditæ voces: *ad Arma*, & *hostes in Urbe esse*, ingentem pavorem excitârunt. Trepidi *Patres*, nec quis esset hostis, nec quô numerô, consilioque advenisset, noctu scire poterant, nec *Plebi* satis fidebant; interim tamen nè posset hostis totam Urbem pervagari, munita loca præsidiô firmare deliberant, dantque arma; dies tamen statim ostendit bellum, Ducemque; Is erat *Herdonius Sabinus*, qui noctu Arcis occupandæ consilium cæperat, cumque sat valida Exulum atque Servorum manu intempestâ nocte cum navibus fluvialibus appulerat ad ripam *Capitolio* proximam, perque portam *Cementinam*, quæ sacrata erat, & ex Oraculo quodam patens, *Capitolium*, *Arcemque* occupaverat, eô animô, ut Exules recipe-

De Tribunorũ plebis calumnia.

De occupato, recuperatoque Capitolio.

 ret,

ret, servosque vocaret ad *pilea*, *obaratis* remissionem polliceretur, inopesque Cives, atque ob id Potentioribus *iniquos*, oblatâ rerum novandarum occasione, commodorum faceret participes; tantus autem *Tribunos* furor invaserat, ut imaginem eam belli dicerent; atque ad avertendos ab *Legis* cura Plebis animos, *Patriciorum* hospites, clientesque venisse, majorique silentio, si *Lex* perferatur, abituros. Tum *Publius Valerius Consul* se ex Curia proripuit, indeque in Templum ad *Tribunos* venit, eosque objurgatus acriter, ad multitudinem orationem vertit: *Se arma capere, vocare omnes Quirites ad arma; si quis impediat, jam se Consularis Imperii, jam Tribunitiæ Potestatis, sacratarumque Legum oblitum, quisque ille ubicumque sit, in Capitolio, in Foro, pro hoste habiturum. Juberent Tribuni, quoniam in Appium Herdonium vetarent, in Publium Valerium Consulem sumi arma: Ausurum se in Tribunis, quòd Princeps Familiæ suæ ausus in Regibus esset;* nec tamen Tribuni cessêre, noxque oppressit cœpta certamina; *Patres* autem circumibant Plebem, sermonesque tempori aptos ferebant; cùm interim *Lucius Mamilius* cum Tusculana Juventute Romam advolavit, ut adversùs hostes in tam turbato Civitatis statu auxilio esset; ità *Valerius* cum iis, qui sequebantur, *Mamiliusque* Arcem invadunt, pugnâque commissâ, in qua *Valerius interfectus est*, Capitolium recuperatur, lustraturque.

De Consulatu L. Quintii Cincinnati.

Suffectus autem in locum *Valerii Lucius Quintius Cincinnatus* gravi oratione in *Tribunorum* licentiam invehitur; cumque delectum habere edixisset contra Volscos & Æquos, *Tribuni* eludebant velut vana dicta, nec delectum habere patiebantur; tum verò *Quintius*: *nobis* inquit *nihil delectu opus est; cum quo tempore Publius Valerius ad recipiendum Capitolium arma Plebi dedit, omnes in verba juraverint, conventuros se jussu Consulis, nec injussu abituros; Edicimus itaque, omnes, qui in Verba jurâstis, crastinâ die ad locum Regillum armati adsitis;* ac licèt Tribuni cavillari non desierint, privatum eo tempore *Quintium* fuisse, adeoque *Religione* Populum exsolutum; *non dum tamen*, Livius inquit, *hac, quæ nunc tenet Sæculum, negligentia Deûm venerat, nec interpretando, sibi quisque jusjurandum, & Leges aptas faciebat; sed suos potiùs mores ad ea accommodabat.* Ità cùm eos terruisset, nec Exercitum ex hostico deducturum affirmâsset, nisì exacto Magistratûs tempore, Plebs remitti sibi eam militiam petebat; ille verò nunquam quievit, nisì *Tribuni* se *in authoritate Patrum* futuros pollicerentur. Tunc verò relatum *in Senatu* est de *Tribunorum & Plebis*,

postu-

postulatis, factumque *Senatûs Consultum*, *ut neque Tribuni Legem eô anno ferrent*, nec *Consules ab Urbe Exercitum educerent : In reliquum Magistratus continuari, & eosdem Tribunos refici, judicare Senatum contra Rempublicam esse.* Sed eo non obstante *Tribuni* refecti sunt, unde & Patres *Lucium Quintium* Consulem reficere tentârunt: sed ille haud passus est; *ea inerat animi altitudo, ut potiùs Senatûs-Consultum servatum, gloriamque ex spreto honore capessere, quàm Consulatum continuare maluisset.*

De Volscorum, & Æquorum bello.

Sub novis ergo *Consulibus* Volsci & Æqui victi fuêre; pax autem petentibus Æquis data, *Censusque* actus, idque lustrum ab Origine Urbis decimum conditum Livius affirmavit, fueruntque eo anno censa Civium Capita 132409. Sed Æqui Graccho Clelio Duce *fœdus* rupêre, quo tempore tranquillæ res in Urbe videbantur; licèt enim *Virginius Tribunus* maximè de Lege contendisset, *Consulibus* tamen spatium datum fuit ad inspiciendam Legem, ut cùm Populum edocuissent, quod occultæ fraudis inesset, tunc demùm suffragia iniri deberent.

Populati ergo Graccho Duce Lavicanum, Tusculanumque Agrum Æqui, Castra in Algido locârunt; ibi venêre *Romanorum Legati* quærentes injurias, resque *ex fœdere* repetentes; tunc superbè *Æquorum Imperator*, quæ mandata habebant ab Senatu Romano *ad Quercum* jussit dicere, se *alia interim acturum* affirmans; Quercus enim ingens Prætorio imminebat; ad quæ Legatorum unus, *& hac* inquit, *sacrata Quercus, & quidquid Deorum est, audiant fœdus à vobis ruptum; nostrisque & nunc querelis adsint, & mox armis, cùm Deorum, Hominumque simul violata Jura exequemur.* Duo posteà Consules, *Minutius* nempe in Algidum Exercitum ducere, *Naucius* populari Æquorum fines jussi. Sed cùm Sabini propè ad Urbis mœnia infestâ populatione venissent, jussus *Naucius* contra eos Exercitum ducere, nec enim Plebs nomina detrectaverat, reclamantibus *frustrà Tribunis.* Castra tamen *Minutii* noctu ab hostibus adorta, obsessaque, quod antequàm intercluderetur exitus, Romæ nunciatum est, ubi tanta fuit trepidatio, ut nec major esse potuerit, si Urbs ipsa obsessa foret; placuit igitur dicere *Dictatorem*, nec alter obversabatur, qui rem posset restituere, quàm *Lucius* ille *Quintius*, qui trans Tiberim degebat, quatuorque jugerum colebat agrum; Legatique missi, arantem, seu fossam fodientem bipalio innixum invenêre, salutatumque, rogârunt; *ut quod bene verteret ipsi,*

Reique

Reique publicæ, togatus mandata Senatûs audiret. Ille verò admiratus, rogitansque, *satis salva essent omnia?* Uxori jubet togam è tugurio proferre, quâ, postquàm pulverem, ac sudorem absterfisset, indutus, *Dictator* salutatur, eique res integra exponitur, Urbemque Navi publicè instructâ advectus, *Lucium Tarquitium Patritium* Virum *Magistrum Equitum* dixit, scriptoque illico Exercitu, cuncti enim ad Edictum Dictatoris prestò fuêre, in Algidum mediâ nocte pervenit, nocteque ipsâ initum prælium est, victique Æqui sub jugum missi fuêre, nudique remissi; præda tamen à Dictatore suo tantùm militi data, *Consularem Exercitum*, *ipsumque Consulem* increpans: *carebis*, inquiens, *prædæ parte miles ex eo hoste, cui propè prædæ fuisti, & tu Luci Minuci, donec Consularem animum incipias habere, Legatus his Legionibus praeris.*

De Decemviris.

Sed jam tempus erat, quo prisca Reipublicæ forma interitum pateretur; finis enim certaminum pro *Lege Terentilla* fuit, ut Athenas mitterentur Legati, inclytasque *Solonis* Leges, aliaque Græcarum Urbium Instituta, mores, juraque noscerent, missique fuêre *Sp. Posthumius Albus, Aulus Manlius, Publius Sulpitius Camerinus*, qui cum *Atticis Legibus* redivêre; ùtque *Leges ipsæ* in 10. Tabulis proponerentur cuilibet cognoscendæ, placuit *Decemviros* creare *sinè provocatione*, creatique sunt *Centuriatis Comitiis Appius Claudius, & Genutius*, cumque his *Publius Sestius*, qui erat ejus anni *Consul*, tresque Legati, qui à Græcis Leges attulerant *Publius Posthumius, Servius Sulpitius, Aulus Manlius, & Titus Romulius; Cajus Julius, Titus Veturius, Publius Horatius*, abrogatis ad tempus cunctis omninò Magistratibus, omnesque fuêre *Patricii*, quibus honor concessus, dummodò *Lex Icilia* de Aventino, aliæque *sacratæ Leges* firmæ manerent; primoque anno optimum *Decemvirale Imperium* visum fuit, nam & *Appius* novam personam induerat, próque truci, ac sævo insectatore Plebis, *Cultor* ejus evaserat; decimo quoque die *Jus Populo singuli* reddebant, penesque Juris *Præfectum* eo tempore fasces erant, & reliqua potestatis Consularis Insignia; cæteris *Collegis* singuli *Accensi* duntaxat apparebant. Isque *Senatum* convocabat, Decreta confirmabat, cunctaque cætera agebat pro *Imperio*.

Quomodo autem moderatè primo anno se gesserint, docet Livius, dum *Decemvirum Cajum Julium* diem pro atroci crimine *Sestio* dixisse, accusatoremque ad Populum extitisse scripsit, cùm *Judex* ille legitimus esset. Sed hoc eo arcano fiebat, ut sicut & *Regum*,

gum, & *Consulum* eo tempore invisum nomen erat; ità *Decemvirorum* acceptum suis initiis fieret, nec *Tribunitio auxilio* videret *Populus* opus esse, cùm cederent invicem appellationi *Decemviri.* Conscriptis ergo eo anno *in decem Tabulis Legibus*, Populum ad *Concionem* vocârunt, & : *quod bonum, faustum, felixque Reipublicæ ipsis, liberisque eorum esset, ire, & legere Leges propositas, jussère : se quantùm* 10. *hominum ingeniis provideri potuerit, omnibus Summis Infimisque Jura æquâsse. Plùs pollere multorum ingenia, Consiliaque : versarent in animis secum unamquamque rem, agitarent deinde sermonibus, atque in medium, quid in unaquaque re plùs minusve esset, conferrent. Eas Leges habiturum Populum Romanum, quas consensus omnium non jussisse latas magìs, quàm tulisse videri posset.* Posteà verò cùm satis ad examen revocatæ essent *Leges singulæ*, placerentque universis, *Centuriatis Comitiis* perlatæ sunt; *quæ*, ùt Livius inquit, *in immenso aliarum super alias acervatorum Legum cumulo fons omnis Juris Romanorum cùm publici tum privati fuère.*

De Appio Claudio.

Sed *Appius* ambitione corruptus jam animo volvebat suo quomodo authoritatem illam nedum diù retinere posset, sed Rempublicam opprimere, atque *Statum illum in Dominationem* vertere. Ejus igitur arte percrebuit per Urbem rumor, *duas* deficere *Tabulas*, quæ si adderentur, tunc demùm Romani perfecto absolutoque Jure in omnibus fruerentur, eàque opinione ducti, *Decemviros* iterum creari statuerunt; *Comitiis* igitur *Decemviris* creandis *in trinundinum* indictis ambitio incessit omnes eum Magistratum capiendi; inter alios autem *Appius* ipse *Decemvir* adeò exarsit, ut inter *Candidatos* cùm in Magistratu esset, videretur. Quare suspectus *Collegis*, haud enim credebant, *gratuitam in tanta superbia eam Comitatem fore*, eâ arte *Comitiorum* habendorum munus injungunt, nè semetipsum crearet; apertè enim conatibus ejus resistere dubitârunt. Ille autem, *impedimentum pro occasione arripiens*, nedum se *Decemvirum* nominat, sed alios suæ factionis creat; tumque primùm finem *alienæ Personæ* ferendæ fe it, initiumque suopte ingenio vivendi; *Collegas* enim nefariis instruebat consiliis, cùmque præterito anno 12. duntaxat *Lictoribus* uterentur, *Appius* ut terreret Populum, unicuique 12. adesse voluit, ut ità 120. *Lictores* forum implerent cum totidem fascibus secures illigatas præferentibus; tum verò timere cuncti, nec enim ullum relictum videbatur auxilium, cùm nulla esset *provocatio*, irritaque intercessio; quoniam si ab uno ad

alium appellaretur, pejus malo remedium experiebatur; *Appius* autem, insito suæ familiæ in Plebem odio, à Patribus abstinere, in cæteros libidine sævitiàque grassari videbatur, suosque in mores cæteros formaverat. Territa inde Plebs, tacita *Patriciorum* Vultus intuebatur, quasi eorum opem imploraret, et inde *libertatis captaret auram, unde servitutem timendo in eum statum Rempublicam adduxerat*; Patres autem odio *Plebis*, atque ut majori in dies Consulum desiderio flagraret, nihil movebantur. Jamque annus labebatur, *duaque Tabula* ad alias adjectæ erant; quapropter debebant solummodò *Centuriatis Comitiis* perferri, nilque ampliùs eo *Magistratu* opus erat. Tum verò *Appius in Tyrannidem* vertere Rempublicam aggressus; *vi* namque *Decemviri* dominari cœpêre, nec *Comitia* habentes, nec *Senatum* cogentes ampliùs, Patriciorum stipati juvenum Satellitio, qui licentiam suam, quàm omnium libertatem malebant, cuncta namque proi arbitrio agere, libertateque ac bonis suorum Civium abuti, eaque inter se partiri consueverant.

De Contentionibus Decemvirorum in Senatu.

Sed illati à Sabinis, Æquisque belli terror *perculit Decemviros*, qui tunc primùm infirmas vires nösse cœperunt; nec enim provisum erat, quomodo bella, cæteraque *Dominorum* munia obirent sinè *Senatu*; illum autem cogendo, periculum imminebat amittendæ potestatis. Necessitate tandem victi *Senatum* convocârunt, atque ex agris, quò indignitate rerum cesserant, venêre *Patres*; nec defuêre, qui *Decemviros* totidem *Tarquinios* nuncupârent, præcipuè *Lucius Valerius Potitus*, & *Marcus Horatius Barbatus*; quare *Cajus Claudius* monere *Appium* precarique, *ut per fratris sui, Parentisque manes Civilis potiùs Societatis, in qua natus esset, quàm fœderis nefariè icti cum Collegis meminisset; multò id magis se illius causâ orare, quàm Reipublicæ; quippe Rempublicam si à volentibus nequeat, ab invitis Jus repetituram; Sed ex magno certamine magnas excitari fermè iras, earum eventum se horrere.* Nil igitur profuit *Decemviris* prohibuisse Patribus, præterquàm de quo retulissent dicere; alii namque inter quos *Claudius* ipse, nullum fieri *Senatûs-Consultum* censuêre, nè *Decemviris* paruisse viderentur, èosque jam privatos esse; alii coire *Patricios* ad prodendum *Inter-Regem*; sed *Lucius Cornelius Malucinensis Marci Cornelii Decemviri frater, junioresque Patrum* labantem eorum caussam restituebant; quare nec ultrà vocem *Valerii*, *Horatiique* libertas excessit, quoniam Senatus malebat *Decemviros* voluntate ipsorum abire, quàm rursùs Plebem exsurgere, leniterque agendo, *restitut*

stituto Imperio Consulari oblivionem *Tribunorum* inducere. Decreto igitur bello delectus edicitur, dataque sunt nomina, quoniam nullum erat *provocationis* auxilium. Ità conscriptis Exercitibus ad bellum profecti, Sabinorum *Quintus Fabius* (quem pacis bellique artibus egregium ità corruperat ambitio, ut *Appii*, quàm sui similis esse maluerit) *Marcus Rabuleus*, & *Quintus Petilius*; Æquorum verò *Lucius Minutius*, *Titus Antonius*, & *Caso Duillius*; Appius autem cum Sp. Oppio *ad exercendum in Urbe Imperium* mansêre; atque ut eadem causa esset amittendi *Decemviralis Imperii*, quæ *Reges* expellendi fuerat, *Appius* castissimæ Virginis, cui nomen *Virginia Lucio Virginio Patre* recti exempli Viro genita, qui eam *Lucio Icilio Tribunitio* Viro desponderat, amore capitur, tentatque omnia ad expugnandam pudicitiam; postquàm autem septam undique animadvertit, dolos meditatur, datque *Clienti* negotium, ut *Virginem* in servitutem asserat, neque cederet *vindicias postulantibus juxta libertatem*; ità ad Tribunal *Appii* puella per vim trahitur, fœdoque judicio ministrum suæ libidinis velut *Ancillam* Dominum sequi jubetur. Ingens fit rumor, *Legem* ab ipso latam, *quâ vindicias dari secundùm libertatem sanciebatur*, turpiter ità dissolvi cuncti querebantur, magìsque movebat *Legis Cavillatio*; quare frementibus Universis *Publius Numitorius* Avunculus, atque Sponsus *Icilius* intervenêre, vociferantes: *non si Tribinitium auxilium*, & *provocationem duas Arces Romana libertatis Plebi ademistis*, *ideò in liberos quoque nostros*, *Conjugesque Regnum vestra libidini datum est*; nec clamare desinebant, præsertim *Icilius*, adeò ut jam universam concitâsse multitudinem videretur; cùm *Appius* periculosum ratus eo tempore rem exequi, prætextu absentis Virginii, decretum eo die differt, inque posterùm *accito Patre* Jus de ea re dicturum asserit; moratusque tantisper, nè duntaxat ejus rei causa *ad Tribunal* venisse videretur, domum se recipit, scribitque *Collegis*, nè Virginio darent Commeatum, imò etiam in custodia haberent.

De Appii Claudii scelere.

Icilius autem nîl cunctatus fratrem, *Numitoriusque* filium citatis equis mittunt ad *Patrem*, qui confestim Romam advolavit; quare *Appii* literæ irritæ fuêre, cùmque ad *Tribunal* venissent, *Appius* amore in furorem verso *vindicias* decernit *contra libertatem*; admiratioque rei cunctos penè obstupefecerat; cùm *Virginius* dolore furens manus in *Appium* intentando clamabat: *Icilio*, inquiens, *Appi, non tibi filiam despondi*, & ad *nuptias, non ad stuprum educavi.*

Placet pecudum ferarumque ritu promiscuè in concubitus ruere? Passurine hac isti sint, nescio, nec spero esse passuros illos, qui arma habent; Decemvir autem prorsus amens minas addit, cumque armatis descendere fatetur, ut pro *Majestate* Imperium detrectantes coërceret, jubetque *Lictoribus* submovere turbam, quæ suâ sponte viam dabat *Domino* ad prehendendam Virginem, quasi mancipium esset; tunc *Virginius*, nihil cernens relictum spei, *Appium* alloquitur, oratque ut patrio dolori ignosceret, utque coram Virgine Nutricem percontari sineret, ut *si falsò Pater* dictus esset, æquiore animo causam ejus desereret, datâque veniâ *Filiam* ac *Nutricem* propè lanionis officinam ducit, cultrôque ex improviso arrepto: *hoc te uno*, inquiens, *quo possum modo filia in libertatem vindico*, pectus ejus transfigit, versusque ad *Appium*: *Te*, inquit, *Appi, tuumque Caput sanguine hoc consecro*; ferroque sibi viam faciens, ipsaque prosequente multitudine defensus, ad castra confugit; cùmque respersus cruore esset, strictumque adhuc teneret telum, concurrente undique milite, quærenteque, quid rei esset, flens diù silvit, posteà verò collecto spiritu rem totam exposuit; cùm interim in Urbe nec impigri *Icilius*, *Numitoriusque* multitudinem concitabant, sublatumque exsangue Corpus *Populo* ostentantes; cùm *Appius* extrema tentanda ratus, stipatusque Patriciorum juvenum turbâ eos in Vincula Duci jussit; sed jam multitudo *Duces* nacta erat *Lucium Valerium* & *Marcum Horatium*; atrox hinc oritur concertatio, *fasces* franguntur, submoventur *lictores*; *Appius* in Concionem ascendit; sequuntur *Horatius*, *Valeriusque*, eisque multitudo acclamat universa; quare jam animum despondet *Appius*, inque domum obvoluto capite se recipit.

Quæ cùm in Castris essent nunciata, ad arma conclamatum, raptisque signis ad urbem Exercitus properat, atque Aventino insidet; tunc legati à *Senatu* missi, qui audirent postulata; ille verò *Lucium Valerium*, & *Marcum Horatium* petere dixit, quibus responsum daret; tum *Virginius* eum admonet, ut *de Duce* sibi provideat, *Decemque* creantur, qui *Summa rei* præessent, *Tribunique* militum nuncupati.

De Secessione Exercitûs, & Plebis à

Sed non minori animorum motu secessio à *Decemviris* in Exercitu adversùs Sabinos facta est; ibi enim & aliud facinus accendebat animos, nec deerant Authores *Icilius*, *Numitoriusque*; Lucius namque Siccius à *Decemviris*, quoniam *erepta libertatis* querebatur, scelere doloque interemptus ante omnium oculos obversa.

versabatur, illum enim speculatum ire jusserant, militibusque, qui ejus Comites erant negotium dedêre, ut opportuno in loco interficerent, nunciarentque, ab hostibus cæsum esse; ille adortus egregiè se defendit, ità ut insidiatorum aliquot interfecerit; adhibitam primò in castris fidem profecta ad sepeliendum cohors sustulit; cùm enim nullum eorum, qui ceciderant spoliatum corpus, *Siciumque* in medio jacentem armatumque, versis in eum Corporibus vidisset, nec vestigia abeuntium hostium essent, ab suis interfectum agnovit; pessimeque pro scelere *Decemviri* audiebant; Eâ igitur occasione arreptâ Urbem intravit sub signis, atque in *Aventino* alteri Exercitui se conjunxit, *Decemque alii Tribuni* militum facti, qui cum aliis 10. duos constituêre *Duces*; deliberatum inde in Sacrum montem transire, ibique castra metari; nec mansit Plebs Urbana, Exercitum etiam secuta cum Uxoribus, liberisque; *nephas* in ea Ube degere, in *qua nec pudicitia*, *nec libertas* sancta esset, affirmando. *Decemviris.*

Tunc autem primùm cognovit *Appius*, nullam tuendo Magistratui spem sibi relictam fore, & sicut ea *Tyrannis* ob Plebis impotentiam, nimiúmque libertatis studium orta fuerat; ità suâ, cæterorúmque ambitio atque superbia jam finem dedisse videbatur; Urbem enim vidisses sinè civibus: deserta omnia: forum, templa, cunctaque frequentiora Urbis loca; vocati igitur Patres, non tantùm *Horatius* ille, atque *Valerius*, sed penè omnes *Decemviris* exprobrabant Imperium: Victi ergo potiùs reipsâ, quàm *Patrum* vocibus, se in *Senatûs* potestate esse fatentur; orare tamen, ut sibi à Plebis furore caveatur; missis igitur *Horatio*, *Valerioque* ad Exercitum, exposuit *Icilius* postulata: *potestatem* nempè *Tribunitiam*, *extremamque provocationem; atque ut Decemviri dedi deberent*, quos igne vivos concrematuros jactabatur, & *nè cui Plebis secessio fraudi esset*; ad ea tamen *Legati* laudibus celebrantes Exercitum, quoniam adeò æqua postulâsset, de Supplicio *Decemvirorum* respondêre, nihil proponendum esse, quoniam crudelitatis odio in crudelitatem ruere viderentur, atque in adversarios impotenter dominari; satis igitur illis esse, si *deposito* jam *Magistratu* æquo jure in Civitate vivant, nec inferendo injuriam, nec patiendo. Assensêre cuncti; priùs enim firmandam libertatem, recuperandáque judicia esse agnoscebant; quare cùm *Legati* rediissent, renunciatâ Plebis voluntate, *Senatûs Consultum* factum est, ut *Decemviri se primo quoque tem-*

De nova forma Civitatis.

pore Magistratu abdicarent: Marcus Papyrius Pontifex Maximus Tribunos Plebis crearet, & nè cui fraudi esset Secessio militum, Plebisque. Ità redeunt in Aventinum, armati per Urbem incedentes, statimque *Pontifex Maximus Comitia* celebravit, creatique fuêre Tribuni Plebis, omnium primus *Lucius Virginius, Lucius Icilius, Publius Numitorius,* qui Authores Secessionis exstiterant propter diram *Appii* libidinem; tùm, *Cajus Sicinius, Marcus Duillius, Marcus Titinnius, Marcus Pomponius, Cajus Apronius, Publius Villius, Cajus Oppius*; Consulibus enim Cajo *Horatio* & *Quinto Minutio* Plebs obtinuerat numerum *Tribunorum* duplicari, *suadente Lucio Quintio*, qui faciliùs paucos conspirare, quàm plures ostendit; nec aliud esse remedium contra ejus Magistratûs Violentiam, quàm si *Collegium* dissideat inter se; factumque erat *Senatûs Consultum, licere Plebi* 10. *Tribunos quot annis sibi creare, modò nè quis reficeretur qui anno proximo Magistratum gessisset*, quod parùm observatum.

Lucius autem Icilius, cui *Virginia* desponsa erat, quique *Marco Valerio* & *Sp. Virginio* Consulibus Senatum convocare ausus fuerat præter morem, cùm tantùm in Concionibus potestatem suam exercerent *Tribuni*, Senatum autem vocare, aut sententiam dicere non licebat, sed Consulum is honor erat, quique etiam Aventinum ad ædificandum Plebi concedi Author fuerat, *latâ Lege, ut quæ privati homines bono jure parta possiderent, ea manerent penes pristinos Dominos. Quæ per vim aut fraude occupâssent ædificiis, ea, restitutô ex arbitrorum Sententia pretio ædificationis, Populo addicerentur. Quæ verò publica essent, ea sinè pretio Plebi dividerentur*; Statim *novô Tribunatu* inito Plebem *rogavit, & Plebs scivit, nè cui fraudi esset Secessio à Decemviris facta. Marcus* autem *Duillius* rogationem pertulit, ut Consules *cum provocatione* crearentur, eaque omnia in pratis Flaminiis, quæ posteà Circum Flaminium nuncupârunt, *Tributis Comitiis* acta fuêre.

Ità *Appius*, qui tyrannidem spirabat, privatus rediit, novamque Potentiam Plebi adjectam vidit; cumque illo tempore ea rerum mutatio secuta fuerit, ut fractâ Patriciorum authoritate Respublica in *Democratiam* evaserit, haud abs re erit, Causas ipsas penitiùs rimari, ut omnia cum iis, quæ Exercitatione de Civili disciplina dissêrvimus, exemplis comprobata videantur. Dissidiis, intestinâque Ordinum discordia, prætextu æqui juris, ad *Decemviros* ideò ventum est, quoniam *Consules* invisi Plebeis, Patriciis autem *Tribuni*

buni erant. *Appius*, ut Magistratum retineret, *alienam personam induit*, plebisque *Cultor* apparuit, quare *Plebs* illi favere cœpit; jamque nactam Ducem rebatur, quò *Patriciorum* superbiam coërceret; *Appius* verò finem assecutus, *nimis citò vivere suo ingenio cœpit*, deque uno extremo ad aliud provolavit; cùm enim studio Plebis Magistratum denuò arripuisset, licèt *Decemviros* suæ factionis nominâsset, nullis tamen firmatus propriis Viribus, pessimo consilio Plebis cœpit *Adversarius* esse, eamque Potentiam, quæ vi suâ haud nitebatur, *quâque propterea nil instabiliùs*, vel ab initio in discrimen adduxit. Graviter autem in *Decemvirorum* electione peccatum à Senatu fuerat; nunquam enim Magistratus in Republica creari oportet, qui *nihil timeant*: illi autem Romæ creati sunt abrogatis Magistratibus universis *absque provocatione*: sed is cunctos invaserat furor, Plebem nempè propter *Consulum*, Patres propter *Tribunorum* odium, ut haud periculum libertatis agnoverint.

De nimia Plebis Potestate.

Videamus autem, quomodo in *Plebis* Respublica venerit Potestatem; nedum enim Tribunis aucta, & *provocatione* tuta erat, cùm eodem tempore Consules sortita populares *Lucium Valerium* & *Marcum Horatium*, qui per *Inter-Regem* creati fuêre, Legem & quidem *Centuriatis Comitiis* latam vidit, *ut quod tributim Plebs jussisset, Populum teneret*; *quâ Lege*, ùt Livius inquit, *Tribunitiis rogationibus telum acerrimum datum est*; eo enim pervenêre *Tribuni*, ut rogationibus suis *Legem* dicerent universis, cùm *Plebem* ad sciscendum quæ vellent, facillimè flecterent; videbantur enim Plebis studiô rogationes ferre; cùm autem licèt totius Populi essent *Centuriata Comitia*, *Tributis* tamen Leges ferri possent, quæ universum Populum tenebant, & *his Comitiis* Plebs suos sibi crearet Magistratus, exerceretque *capitalia judicia*, Senatum vocarent *Tribuni*, cunctisque intercederent *Magistratibus*, quis profectò Rempublicam in *Plebis* cecidisse *potestatem* non viderit?

Provocationem autem novâ Lege munivêre, sanciendo: *nè quis ullum Magistratum sinè provocatione crearet*: *qui creâsset, eum jus fasque esset, occidi*; *neve ea cædes capitalis noxa haberetur*; ipsos denique *Tribunos* Sacrosanctos iterum cùm Religione, relatis quibusdam ex magno intervallo Ceremoniis, tùm Lege reddere visum est.

Tum verò tempus *Decemviros* aggrediendi rati, diem *Appio* dicunt, ad quem *Virginius*: *omnium* inquit, tibi *Appi Claudi*, *quæ impiè, nefarieque per biennium alia super alia es ausus*, *gratiam facio*; *unius*

per Populum actum, semperque æstimationem, arbitriumque ejus honoris penes Senatum fuisse; nè Reges quidem Majestatem summi ordinis imminuisse; nè ità omnia Tribuni Potestatis sua implerent, ut nullum publicum Consilium sinerent esse: ità demùm liberam Civitatem fore, ità æquatas Leges, si sua quisque jura, ordo suam Majestatem teneant. Sed *Geganio Macerino, & Cajo Julio Consulibus*, cùm Plebs quiesceret, nullaque rogatione *Tribuni* eam excitarent, Patricia juventus vexare cœpit injuriis, quasi *ità comparatum sit à natura, ut ex una in cupiditatem aliam necessariò mortalibus sit transeundum*; nec enim *Patriciis* timor abesse sufficiebat, quod priùs quæsiverant, sed extolli adeò nitebantur, ut deprimerent *Plebem*, repulsamque injuriam, tanquàm *aut facere aut pati necesse sit, aliis injungerent*; quare *omnia mala exempla bonis initiis orta fuisse,* egregiè Cæsar inquit; videmus enim in Civitatibus primùm quærere homines, ut nil à privatis, parùm etiam à Magistratu timeant; hinc amicitias atque affinitates quærunt, opes augent, artibusque honestis uti videntur, nam & subveniunt plurimis, multos ab injuriis Potentiorum vindicant, adeoque dexteritate quâdam per virtutem progredi videntur, ut tandem & privati eos timeant, & Magistratus plurimi facere cogantur; tunc autem impunè grassari incipiunt, suoque ingenio vivere, eumque in modum ipsis Magistratibus abutuntur, ut pro suo arbitrio jus reddere videantur.

Plebs igitur iis accensa stimulis, nec nomina, imminente Æquorum & Volscorum bello, dabat, nec diem alicui Nobilium dicere negligebat; donec tantisper *Titi Quintii* gravi oratione permota concorditer egisse visa est; victisque hostibus, iterum rogationes Tribunorum auditæ, fœdo priùs secuto judicio *Scaptio* quodam *Authore*, quo Agrum inter Ardeates, atque Aricinos controversum, cùm judex factus esset ab utrisque Populus Romanus, sibi adjudicavit, qua de causa bellum imminere videbatur. *De fœdo Populi Romani judicio Scaptio Authore.*

Sed nequibant ampliùs *Tribuni, cùm jam Legis ferendæ Potestatem* arripuissent, intrà modum se continere, oderantque *Patricios* vel propter discrimen sortemque nascendi. Erat in 12. Tabulis Lex illa: *Patribus cum Plebe Connubii jus nec esto.* Receptumque jam erat, Consules è Patricia duntaxat gente creari. Igitur nec unum, nec alterum ferentes Tribuni, fert *Canulejus Plebis Tribunus Legis rogationem de Connubiorum promiscuitate*; Collegæ, *ut alter Consul etiam è Plebe fieret.* Acriter resistunt Patres, nec jam ultra *De Canuleis Tribui & Colle-*

 ferri

garum rogationibus. ferri posse *furores Tribunitios* affirmant, nec in eadem Urbe *Tribunos plebis & Patres*; *atque aut hunc ordinem, aut illum Magistratum tollendum esse*. At fortiter urget *Canulejus*, minaturque, neminem arma capturum, neminemque dimicaturum, nisi quod æquæ libertatis esse jactabat, *invicem annuis Magistratibus parere, atque imperitare liceret*; tunc verò cùm *nec in Republica honorum*, nec *privata Connubiis Societas esset*, ajebat, *Superbos velut Dominos* se gerere *Patricios*, quibus opportunè necesse erat resistere. Vicit igitur *Canulejus*, latâ jam Lege, *ut Connubia promiscua essent*. Nec minore vi cæteri *Tribuni* certabant pro Consulatu, eoque res deducta erat, ut vel arma capienda essent, quò tendebat *Caji Claudii* Sententia, vel cedendum *Tribunis*. Quare ut Simulacrum aliquod honorum penes *Patricios* remaneret, aliud invenêre Magistratûs nomen, nullâ *de Consulibus creandis* mentione adjectâ, ut nihil in *Consulum* creatione mutari videretur; Placuit igitur promiscuè creari ex Patribus ac Plebe *Tribunos militum Consulari Potestate*, contentâque Plebs cum Tribunis fuit. Vis enim quærebatur *Magistratûs*, non autem *nomen*, parùm æstimantes honores, qui pro nomine & titulo *Consulum* largiebantur, dummodò eâ authoritate pollerent, licèt non negaverim Patricios ea in necessitare prudenter egisse *adinvento illo Magistratûs nomine*, quo nulla fuit data facultas gerendi *Consulatûs*, licèt enim *inane ac vanum sit sinè vi ac potestate dignitatis nomen*, magnum tamen discrimen intercedit inter vim & nomen, ac nomen, simulque vim habentem; Cùm ergo diversi essent *Consules*, & *Tribuni militum Consulari potestate*, licèt nominetenus; *Consulatûs* nomen illibatum & integrum Patriciis remanebat, ut ad eam dignitatem, vimque simul, aditus datâ occasione Patriciis tantummodò pateret. Quare *artis* usus fuit opportunus, & semper utilis, semperque necessarius, cùm ubi desideria ac motus eorum, qui hactenus à præcipuis dignitatibus exclusi imponunt eorum vim communicandi necessitatem, tùm ubi eorum ministerio & virtute opus, quos ejusmodi dignitatibus ornare per Leges Reipublicæ non licet, & ubi magnifico nomine, & sic simul pompa magnæ Potestati detractis, Ærario consulitur.

De Tribunis militum Consulari potestate.

Comitia igitur *Tribunis Consulari Potestate* Tribus creandis indicuntur, omnesque è Patriciis, ùt alibi diximus, creati; qui etiam tertio mense, quàm Magistratum inierunt, *Augurum* decreto perinde ac vitio creati, honore abivêre, quod *Cajus Curtius*, qui *Comitiis*

tiis eorum præfuerat, parùm rectè Tabernaculum cœpisset. Iterumque reditum ad Consules, quoniam *Plebs* ea *Comitia* maluit, quibus sui ratio haberi nequiret, quàm quibus ut indigna præteriretur, *Tribuniq́ue* certamen sinè effectu in beneficio apud *Primores Patrum* reliquêre.

Mansit tamen Magistratus ille in Republica 80. fermè annorum spatio, auctusque identidem numero fuit, interpositâ nonnunquam ordinariâ Consulum Potestate, prout Plebs, vel Patres contentionibus prævaluissent, donec anno Urbis 387. *Lucius Sextius* primùm de Plebe *Consul* factus est, concessumq́ue ab Nobilitate Plebi de *Consule* : Nobilitati *de Prætore uno*, qui jus in Urbe diceret, ex *Patribus* creando; fuitq́ue, ut plerumque solet, parva rem adeò maximam perficiendi; causa, quâ Plebs tandem eum sibi honorem peperit; cùm enim *Quintus Fabius Ambustus è Patricia Gente* filias nuptui dedisset, alteram *Servio Sulpitio* Nobili, *Cajo Lucinio Stoloni* Plebejo alteram, convenissetq́ue *Stolonis* uxor ad sororem, *Lictor* fortè venit *Sulpitii*, qui tum in Magistratu erat, foresq́ue de more percussit virgâ; cùmq́ue ea expavisset, non assueta *Lictores* in plebeja domo videre, risit altera, explicuitq́ue, dignitati Viri eos adesse oportere; indignata hinc soror, quòd Plebejo nupta esset, quòdque honores non capesseret, quæsta est ad Patrem, Virumq́ue; unde agitandi consilia origo, placuitq́ue primùm *Licinium ipsum Stolonem*, *Luciumq́ue Sextium* acerrimi animi juvenem, cuique nihil spei præter *Genus Patricium* deerat, *Tribunos plebis* creari; Qui peropportunum rati sub *Tribunatûs* initiis sibi Plebem conciliare ære alieno fermè oppressam, uno eodemq́ue tempore, *agri*, *pecuniæ*, *honorum* rogationes promlgârunt; *ut*, nempe quoad æs alienum, *deducto eo de capite, quod usuris pernumeratum esset, id quod superesset, triennio æquis portionibus persolveratur, utq́ue nè quis plùs* 50. *jugera agri possideret, & denique nè Tribunorum militum Comitia fierent, sed Consulum, & ut utique alter è Plebe crearetur.* Hinc contentiones acerrimæ, certatumq́ue ad 9. fermè annos, semperq́ue iidem *Tribuni* refecti, ut cœpta perficerent, adeò ut quinquennio integro propter *Tribunorum* intercessiones, ad quas confugiebant *Patricii*, *Consulum* Magistratu Respublica vacaverit, quoniam *Licinius, Sextiusq́ue* nulla permittebont celebrari *Comitia* præter *Ædilium*, *Tribunorumq́ue Plebis*, ùt alibi dictum est. Nec profuit Dictatorem dicere Furium Camillum; nam *Tribuni* tulerunt ad Plebem,

De Consulatûs Magistratu Plebejis etiam promiscuo.

Plebsque scivit, ut si *Marcus Furius* pro *Dictatore* quid egisset, 500000. *aris ei mulcta esset*, quare *auspiciorum vitii prætextu* Magistratu se abdicavit; nec intercessione quidquam ampliùs profici poterat, cùm *Tribus ipsa*, *uti rogas*, responderent, & *Tribuni* cæteri memores erant *Aulii Virginii*, & *Quinti Pomponii* casûs, quibus quod *rogationi Tribunitiæ*, quâ præcipuè *Vejos* migrare Plebem ferebatur, intercessissent, die dicta, damnatique denis millibus gravis æris fuêre; hinc acriùs instare *Licinius*, *Sextiusque*, donec per ingentia certamina, licèt Dictator quintùm idem *Marcus Furius Camillus* metu Gallici belli dictus esset, decimo tandem anno *Senatus Dictatorque victi*, rogationibus Tribunitiis cessêre; quapropter & *Comitia* Consulum habita, ipseque *Sextius Consulatum* adeptus est.

De præcipuis Romanorum bellis.

Is erat Reipublicæ status, cùm ingentia orta bella, *Gallicum* præcipuè, *Samnitium*, *Punicumque*, rebus novandis occasionem ademêre; quibus confectis *Victrix jam Gentium* Roma adeò creverat, ut nedum Italiæ, totique Græciæ, sed amplissimis Africæ Regionibus dominaretur; jamque nullus alter, seu Princeps Populus, seu Rex esset, par esse Romanis poterat; donec confectis etiam bellis aliis, ùt Hispanico cum Viriato, & Numantino, Siculoque à Servorum defectione moto; sublato quocunque hostium metu suis se demùm opibus ipsà consumpsit; nam Asia quoque, Attali Regis testamento, Romanorum facta, vitia etiam sua Romam cum opibus transmisit; eoque tempore cœptæ denuò seditiones, quibus primò ad arma ventum est; Tribunus namque plebis Tiberius Gracchus, seu Senatûs, ac Patriciorum odio, seu ut impotenter dominaretur, obliteratam *Agrariam Legem* post adeò longum temporis intervallum denuò renovare tentavit, nec exsequi tempus ferebat ampliùs; unde non jam ambitione duntaxat certare ordines videbantur, sed necessitate, eratque *Patriciorum ac Divitum* Potentia adeò aucta, ut Legibus coërceri nequiret.

De Gracchanis seditionibus.

Ille autem quoniam impetu ducebatur, nec Rempublicam eo tempore suis rogationibus pessumdari cogitabat, *Legem* tulit, nè quis ampliùs 500. possideret agri jugera, seque & fratrem *Gracchum*, *&* *Appium Claudium* Socerum *Triumviros* ad dividundum Agrum creat, additque *Legi* Caput, *ut iidem Triumviri, si quis latiùs agrum patefecisset, judicarent, quà publicus, quà privatus ager esset, atque iis, qui Sempronià Lege agrum accipere deberent, pecunia Regis Attali divideretur*; adeóque furore exarsit, ut intercedenti *Collega* *Otta-*

Octavio Magistratum *Tributis Comitiis* Lege latâ abrogâsset; cumque denuò in sequentem annum refici tentaret, ut Legem exsequeretur, adeò Senatus, Patritiique commoti sunt, ut in Capitolium, quò se receperat, *Publio Cornelio Nasica* Authore, interfectus fuerit, cumque aliis, qui in ea Seditione occisi fuêre, in Tiberim projectus fuit.

Sed *Cajus* frater ejus vestigia sequens, decennio post, *perniciosas etiam tulit Leges, frumentariam nempe, ut Semisse & Triente frumentum Plebi daretur; eandem Agrariam*; *aliamque*, quâ Equestri Ordini omnis authoritas in Senatu accessit, nam 300. Senatoribus 600. Equites admiscuit, adeóque *judicia* è Senatu ad Equites transtulit, plurésque Colonias in Italiam deduxit, aliamque in Solo dirutæ Carthaginis Triumvir ipse creatus; cumque cœptis ejus, Collegarumque *Fulvii Flacci*, & *Caji Carbonis Publius Scipio Africanus* adversaretur, mortuus in Cubiculo inventus fuit, licèt priùs fortis, validúsque domum se receperit; quare de Sempronia Uxore suspicio habita fuit, quoniam Soror Gracchorum erat. Cùm autem ex Africa reversus esset, *Opimiumque Consulem* invenisset molientem abrogare, quæ jam ipse statuerat, Seditionem magnam excitavit; quare *Opimius* convocato Senatu effecit, ut telum illud acerrimum explicaret, *videant* Consules, *nè quid Respublica detrimenti capiat*; quo armatus *Consul Opimius*, coëgit Populum etiam arma capere, *Grachumque*, qui Aventinum occupaverat, cum armata Plebis multitudine adortus, ejecit ab urbe, interempto Collegâ *Fulvio*, ipsumque adeò persecutus est, ut cum nulla effugii spes esset, servo se occidendum dederit, à quo jugulatus, caputque *Opimio* allatum, qui auri pondus idem largitus est; Eâ tamen Seditione Civium occisa plus quàm 3000.

Jamque nec Jura, nec Patrum authoritas valebant; tantúmque poterat Civili bello vacare Respublica, quantum externo implicita esset. Victis igitur Cymbris, Numidisque, cùm *Cajus Marius Consul* è Plebe homo iis bellis penè Rempublicam servasset incolumem, semperque victor, *Patriciorum* etiam invidiam in admirationem suæ virtutis convertisset, jam sextùm Consul, cùm Respublica in pace esset, eam ingenti motu adeò concussit, ut penè everteret; studebat enim tantam sibi parare potentiam, ut repugnante *Senatu*, *Patriciisque* Consul denuò fieret, atque adversæ factionis homines in ordinem cogeret; unde utrùm bello melior, *De Cajo Mario Consule.*

 an

an pace perniciosior fuerit, difficile judicium videtur; tantæ enim in bello fuêre virtutes, ut penè ad Exemplar veræ gloriæ natus videretur; ea tamen in pace vitia, ut flagitiosissimum quemque tristissimumque antecelleret; quare cùm *Gneum Apulejum Saturninum Tribunum Plebis* creari curâsset, Aulo Numio Competitore per milites occisô, ut denuò agrariæ Legis pestem in Urbem inveheret, effecit, adeóque *Tribunus ille* Marii Potentiæ innixus impotenter se gessit, ut *Quintus Metellus Numidicus*, qui authoritate Patribus cunctis anteibat, urbem derelinquere satiùs judicaverit, inque Rhodum Insulam recesserit. Sed irritatus Populus *Caji Memmii* Cæde, qui Consulari dignitati proximior erat, quemque è medio sublatum à Tribuno viderat, ut suarum partium viro eam dignitatem compararet, eundem in foro, Senatu quoque adjuvante, adortus est; quare *Marius* ipse adversus eum arma capere consultum putavit, nè Populo invisus redderetur, cuncta enim sua ex utilitate metiebatur, unde Quintus Cecilius Metellus ab exilio cum ingenti totius Urbis gaudio revocatus est, *Senatusque* vigebat authoritas; qui propterea cùm *Tribunus* esset *Marcus Livius Drusus*, isque caussam ejus sustineret, omni vi ad se judicia transferre nisus est, impotentiam Equestris Ordinis in iis exercendis haud amplius ferens, eo namque tempore *Publium Rutilium* summæ innocentiæ Virum, Legatumque *Quinti Lucii Proconsulis* ob id invisum Equestri Ordini, quoniam Publicanorum, qui potissimùm Equites erant usurariam pravitatem in Asia ultus erat, *repetundarum* damnaverat; Drusus autem, ut vires sibi majores compararet, perniciosis iisdem *Agrariæ Legis*, *frumentariæque* largitionibus, spéque sociis factâ de *jure Civitatis obtinendo*, Rempublicam corrupit, quamvis tulisset de judiciis *Legem*, ut æquâ parte pænès *Senatum* & *Equestrem Ordinem* essent; cùm enim Senatus, Consulesque *Philippus* ac *Quintus Cæpio* conatibus ejus se opponerent, Seditiones ortæ sunt, *Tribunusque Drusus* Consulem ipsum *Cæpionem* ex arce Tarpeja præcipitem dare minabatur; *Philippo* autem in *Comitiis* adeò Collum detorsit, ut sanguis è naribus continenter efflueret. Cumque tandem venisset dies, quo perferri Lex *de jure Civitatis Sociis dando* deberet, adeo commota est Civitas universa ut parum abfuerit, quin accerrimè in Urbe dimicaretur; *Drusus* autem cùm domum se reciperet, gladio confossus est; hinc Socialis belli origo, cùm Italici Populi, *Picentes nempe*, *Vestini*, *Marsi*, *Peligni*, *Marrucini*,

De Agrariis, & frumentariis Legibus.

De Belli Socialis origine.

tini, *Lucani*, *Samnites* spe Romanæ Civitatis frustrati, defectionem maturaverint, quo nec dum confecto occasione Mythridatici belli, tunc primùm summis bellorum Civilium motibus agitari Respublica cœpit; cùm enim Lucius Sylla, qui Nolam obsidebat, contrà Mythridatem Dux belli gerendi creari deberet, *Cajus Marius*, Publio Sulpitio *Tribuno Plebis* Authore, qui perniciosas etiam alias Leges promulgaverat, effecit, ut ipse *posthabito Lucio Sylla*, quanquam 70. annum agens Dux fieret, illatâ etiam Pompejo Consuli vi, occisoque filio, qui erat Syllæ gener; cumque Syllæ juberetur, ut Exercitum dimitteret, ille nedum recusavit, sed Romam cum ipso Exercitu venit, adversusque factionem Sulpitii & Marii in ipsa Urbe pugnavit, eamque ejecit, hostesque à Senatu declarari curavit *Marium ipsum*, *ejusque filium Publium Sulpitium*, *caterosque novem alios* è Senatu sibi adversantes; quare *Sulpitius* rure abditus, cùm à Servo detectus esset, occisus fuit; servus autem habuit quidem promissum indicii præmium, manumissionem nempe, sed posteà ob scelus in Dominum cunctis invisus proditionis suæ pœnas luit, deque *Saxo Tarpejo* præceps missus est; *Marius* verò *Filius* in Africam trajecit, Pater in agro Minturnensi abditus, detectusque, Majestate, famâque nominis Servum natione Gallum ad eum occidendum missum adeò terruit, ut infectâ, necdum tentatâ re decessisset; quare in Africam delatus est, ut exul ibi cum filio esset. Ità Sylla rerum potitus, ordinato statu Civitatis, ad Mythridaticum bellum profectus est, Mythridates namque intereà Asiam occupaverat, *Quinto Oppio Pro-Consule, Legatôque Aquiliô* in vincula conjectis, profligatisque Romanis Exercitibus; Italis etiam omnibus ad condictum diem per totam Asiam interfici jussis; Macedoniam quoque, Thraciam, Græciam & ipsam Athenarum Civitatem in ditionem suam redegerat.

De Bello Civili Syllanarum & Marianarum partiũ.

Sed incendium diù excitatum erupit tandem adeò vehementiùs, ut Romana Civitas universa conflagrari videretur, nam absente *Sylla*, atque tunc temporis Athenas obsidente *Cornelius Cinna Marianarum* partium, & *Gneus Octavius Syllanarum* Consules facti; statimque *Cinna* Legem, quâ Marius, cæterique Reipublicæ hostes declarati erant, abrogare, eosque ab exilio revocare tentavit; restitit Octavius, & quamvis *Cinna* armatus processisset, *Senatu Octavio* favente ex Urbe pulsus est, aditque Marium, ad cujus partes *Appium Claudium*, qui præerat Exercitui ad Urbem Nolam, multasque

que Italiæ Civitates adjungit; quibus auxiliis, copiisque freti, consilium capiunt belli gerendi, atque Italiam petunt, instructoque Exercitu Urbem rectâ tendunt; G. autem *Pompejus* priùs neutrarum partium *Octavio* se adjungit, nec cum Senatûs Exercitu prælium detrectat; ità ante portas ipsas Civitatis atrox committitur pugna, in qua duo fratres, alter ex Pompeji Exercitu, alter ex Cinnæ ignorantes concurrunt, victorque demùm, dum mortuum spoliat, fratrem agnoscit, adeóque dolori succumbit, ut eodem rogo, quem suprà se transfoderat, & eodem igne consumi voluisset; licèt autem tunc nemo victor evaserit, opprimi tamen inter ea initia poterant *Mariani*, nì *G. Pompejus* fraude utramque partem fovisset, donec confirmati tandem *Cinna* & *Marius* quadrifariam partitis copiis, adjunctisque *Carbone* & Sertorio nedum Urbem caperent, Civesque *G. Octavii*, ac *Syllanarum partium* interficerent, sed Urbes etiam cæteras faventes hostibus diriperent, prædasque inter se partirentur. Tandem cùm Cædes, Proscriptio, Bonorumque direptio inter *Cinnam*, & *Marium*, *Sertorium*, atque *Carbonem* in Commercium venire visa essent, quo *Magistratus* specie liberiùs grassarentur, *Consulatum* arripuêre *Marius* atque *Cinna*; verùm paulò post senio confectus Marius morbo exstinctus est. *Sylla* verò cùm esset certior factus de iis, quæ acciderant, Mythrydatico bello finem imposuit, pacemque ità fecit, ut Rex cesserit *Asiâ*, *Bythiniâ*, *Cappadociâ*; interim verò *Lucius Cinna* Lucium Flaccum misit, ut *Sylla* succederet; qui tamen à Legato ejus Fimbriâ interfectus est, cumque copiis in Asiam trajecit, desertusque ab Exercitu, qui transivit ad *Syllam*, à Servo, cui Cervicem præbuit, quemque rogaverat, ut omninò interficeret, necatus est. *Lucius* tamen *Cinna*, & *Gneus Papirius Carbo* Consules semetipsos per biennium renunciârunt; ac licèt de pace agi Senatui opportunum visum fuisset, Legatique ad Syllam missi essent, *Cinna* tamen deliberavit migrare in Græciam, ibique contra *Syllam* bellum gerere; cùmque invitum cogeret Exercitum naves conscendere, lapidibus obrutus periit, unde solus *Carbo* Consulatum gessit; Cùmque *Sylla* Legatis futurum se in Potestate Senatûs respondisset, si *qui Cives ad se confugerent, quique alibi exularent, restituerentur*; justumque id videretur; *Carbo*, *factioque sua*, quoniam bellum magis appetebat, tractationem omnem diremit, violatis etiam, quos *Sylla*, cùm jam Italiæ esset, miserat; quare acriter in Campania propè Capuam pugna-

pugnatum eſt, *Cajus Norbanus Conſul* eo prælio victus. Exercitus autem *Lucii Scipionis* alterius Conſulis ſollicitatus à *Syllæ* militibus ſigna ad eum tranſtulit, pænès quem Nobilitas omnis ſe recipiebat; interim verò *Cajus Marius Caji Marii filius* 20. annorum Juvenis per vim *Conſul* creatus Nobilitatem omnem, quæ in Urbe morabatur trucidari jubet, è cujus numero *Quintus* etiam *Mutius Scævola* Pontifex Maximus in veſtibulo Ædis Veſtæ occiſus eſt; cùmque ad Sacriportum cum *Sylla* pugnâſſet, victus, in Oppidum Præneſte ſe recepit, ubi à *Lucretio Aſella* obſeſſus, cùm per Cuniculum tentâſſet erumpere, cum *Pontio Theleſino* Samnitium Duce fugæ comite, præclusâ evadendi ſpe, ſtricto utrinque gladio concurrit, eoque occiſo, ſaucius ipſe à ſervo, quem propterea rogaverat, interfectus eſt. *Sylla* verò *Carbonem* ad Cluſium, Faventiam, Fidentiamque vicit, atque omninò Italiâ ejecit, debellatiſque Samnitibus, Romam intravit, *Dictatorque* creatus, victoriam pulcherrimam immani crudelitate inquinavit; ad octo enim millia deditorum interfecit in via publica, multa Civium millia proſcripſit, atque fermè bis mille in Urbe trucidari juſſit; Præneſtinos etiam interfici mandavit univerſos; Spoletinos autem, Interamneſque, aliarumque Urbium accolas *Marianarum partium* ſub Corona vendidit: *Sulmonæ* Urbem à fundamentis diruit, æquavitque ſolo. *Carbonem*, qui ad Siciliam fugerat, miſſo ad eam Inſulam *G. Pompejo*, occidi imperavit, captúſque, nomen etiam moriendo inquinavit, cùm muliebriter fleret, vilémque atque abjectum animum oſtenderet; *Marium* autem Senatorium Virum *Caji Marii* fratrem cruribus, brachiiſque fractis, auribus præſectis, & effoſſis oculis necari juſſit. Tandem Reipublicæ componendæ operam dedit, *Poteſtatemque Tribunitiam* adeò minuit, ut ad ſua Inſtitutionis initia revocaretur, omni jure ferendi Leges adempto: *Senatum* ex Equeſtri ordine ſupplevit: *Pontificum* atque *Augurum* Collegia ampliavit: proſcriptorum liberis jus petendorum honorum ſuſtulit, bonáque diripuit: *Colonias militares* è Legionibus deduxit, agrúmque diviſit, unde *Samnii* præcipuè Urbes Coloniæ militares fuêre. Tandem cùm Dictaturam 6. menſium ſpatio exercuiſſet, eà ſe abdicavit, Comúmque ſe recepit, ibíque privatus, parùm tamen, vixit, morbóque pediculari exſtinctus eſt. *Lepidus* autem, cùm acta ejus reſcindere tentâſſet, novumbellum excitavit, & à *Collega Quinto Catulo* Italià pulſus, Sardiniam appulit, ubi fruſtrà bellum moliens periit. Sed non defuit

De L. Syllæ Dictatoris Inſtitutis.

De Sertoriano bello. fuit *Marianis partibus* Dux alter, & quidem cæteris præstantior, *Sertorius* nempe, qui nunquam vinci potuit, & Hispaniæ, ubi bellum gerebatur, plures fudit Exercitus, donec tandem dolo in Convivio quodam à *Marco Antonio*, & *Marco Perpenna* fuerit interfectus; Quare Provinciam facilè recepit *Pompejus*, qui adversùs eum parùm prosperè pugnaverat; tunc autem bellum oportuit Mythridaticum conficere, quod vivo adhuc *Syllâ* denuò cœptum erat, eóque mortuo, fœdus etiam cum *Sertorio* Rex pepigerat, *Bythiniamque*, quam testamento Regis Nicomedis Populus Romanus acquisiverat; inque Provinciæ formam redegerat, armis occupaverat; adversùs quem *Lucius Lucullus* equestribus, secundísque præliis pugnavit, atque in *Pontum* primò, deinde in *Armeniam* ad Tigranem Regem fugere coëgit; quo etiam flagrante *Servile bellum* exortum est;

De bello Servili. cùm enim 74. Gladiatores è spectaculo, quod à Lentulo Capuæ parabatur, confugissent, *Spartaco Ænemeo*, *&* *Crisso Ducibus*, collecta Servorum, & Ergastulorum haud parvâ manu, *Vesuvium* occupâssent, *Claudium* pulchrum, & *Prætorem Vatinium* prælio vicerunt, aliósque etiam fugarunt Exercitus, donec à *Marco Crasso Prætore*, *&* *Pompejo* profligati fuêre, cæsis primò fugitivis Gallis, Germanisque

De bello Mythridatico. 35000., eorúmque Duce *Cranico*; posteà verò debellato *Spartaco*, cum eóque cæsis 40000. *Lucullus* autem subacto *Ponto* cum ambobus Regibus *Tigrane*, ac *Mythridate* congressus, acie cæsis Peditum 200000., Equitum verò 60000. utrosque debellavit, Urbésque maximas cæpit *Tigranocertam* Armeniæ Caput, ac *Nisibem*; Sed cum *Manilii Tribuniplebis* rogatione Lex lata esset, ut *Pompejo* Mythridaticum bellum mandaretur, ægrè ferente Nobilitate, quoniam *Marco Crasso*, ipsóque *G. Pompejo* Consulibus Legislatio *Tribunisplebis* ea fortasse de causa restitnta fuerat; *Lucullus* laborum suorum, victoriarúmque fructum amisit, nam adventanti Pompejo cedere coactus, Exercitúmque dimittere, nec ampliùs Rempublicam capessere deliberavit, unde otio & luxu diffluens, conviviáque celebrans, vixit deinceps ùt *ignavum animal*, adeò ut nomen ipsum in adagium transire visum sit; *Pompejus* autem Mythridaticum bellum confecit, ampliavítque Rempublicam, amplissimis namque partis Regionibus, potentiam mirificè Romanorum auxit, quoniam *Tigrane* in deditionem accepto, solà contentum *Armeniâ* esse jussit, *Syriam*, *Phœniciam & Ciliciam* ademit, *Iberos & Albanos*, Mythridatem persequendo, vicit, ac Romano adjecit Imperio, *Pontum* in Provin-

ciæ

ciæ formam redegit; quare *Mythridates* undique pulsus, desperatis jam rebus, fugam in Gallias meditans, ab Exercitu deseritur, *Pharnace* filio solicitante, à quo obsessus, cùm veneno hausto parùm profecisset ad mortem, militem Gallum nomine *Bitocum* oravit, ut interficeret, à quo propterea necatus est; quare auctus gloriâ *Pompejus* nedum eo confecto bello, sed quia brevissimo tempore *Pyratas* universos, qui Maria omnia, & oras infestabant, exraordinarium *Lege Gabiniâ* nactus Imperium, perdomuerat; *Judæos* quoque subegerat captâ Urbe *Hierosolymâ*, Templúmque inviolatum ante id tempus cœperat, Romam reversus, *Magni* cognomen meruit.

De Pompeji virute.

Dum autem foris adeò Pompejus Romanorum amplificabat Imperium, *Lucius Catilina* bis repulsam passus in petitione Consulatûs, cum *Prætore Lentulo*, *Cethego*, *aliisque Senatoribus*, conjurat de cæde Consulum & Senatûs, déque inflammanda ac diripienda Urbe, opprimendáque Republica, Exercitúmque hac de causa in Hetruria comparat; sed nephariâ conspiratione *Ciceronis Consulis* industriâ detectâ, *Catilina* Urbe pellitur, de *reliquis* supplicium sumitur.

De Conjuratione Catilinæ.

Eminebat quoque præ cæteris in Urbe *Cajus Cæsar*, & *Marcus Crassus*, qui adeò dives erat, ut Exercitum suo sumptu alere posset, jactabátque, neminem re verâ divitem esse, qui alendo Exercitui per integrum annum non sufficeret; *Cæsar* autem ex Urbana Prætura *Lusitaniam Provinciam* nactus, ob res ibidem præclarè gestas triumphum quidem obtinere potuisset, sed *Consulatûs* honori posthabere voluit; ità *Consul* cum *Vibulo* creatus, *Leges* quoque *Agrarias* invito Senatu, *Collegaque* tulit, *ut*, nempe, *divideretur omnis Ager, qui esset publicus Populo Romano, excepto duntaxat Campano Agro*, quem propter amænitatem, ubertatémque, Reipublicæ proprium fecit; *utque ager privatus emeretur ab iis, qui vellent vendere, pecuniâ publicâ*, cujus magna erat copia partim ex præda Pompeji, partim ex *Tributis*, & *Vectigalibus annuis*; *quâ Lege* aditum ad *Rempublicam invadendam* sibi faciebat.

De Triumviratu M. Crassi, & Pompeji.

Pompejus autem eodem tempore, cùm acta sua ab Senatu rata fieri vellet, adversantibus *Lucullo*, *aliisque* Primoribus, cum *Cæsare*, *Crassoque* conspirationem iniit, adeò ut *Triumviratus* diceretur, adeóque in eorum incidit *Respublica* potestatem, firmatâ magis amicitiâ cum *Cæsare* nuptiis *Juliæ filiæ*, quam *Pompejus* duxit. Ità inter se *Consulares Provincias* divisêre, datæquə *Pompejo* Hispaniæ, *Crasso* Syria, & Parthicum bellum, *Cæsari* Gallia & Germania; cùmque

que in quinquennium prorogari *Lucius Cajus Trebonius Tribunusplebis* promulgâſſet, *Marcus Cato*, quoniam Legem impedire nitebatur, in vincula ductus eſt; Parthicum tamen bellum *Gabinio* contigit, qui Romæ accuſatus, atque à *Cicerone* defenſus, evaſit quidem pœnas, ſed juſſus Exercitum dimittere, ſucceſſorem habuit *Craſſum*, qui eo bello periit, deleto etiam Exercitu, adversùs quem Parthi etiam exanimem *propter Viri odium* ſævière, liquatoque auro os ejus implevêre, ut inſatiabilem auri cupiditatem exprobrarent, atque ità irriderent, cùm apud Parthos eam expleviſſe ſignificarent.

Jam igitur is erat rerum Status, adeóque Magiſtratus Univerſi *Cæſaris atque Pompeji* arbi[illegible] ſuarum partium Viris demandari videbantur; dum autem *Cæſar* Gallicum bellum gerebat, *Pompejus* occultis artibus adeò progredi ſtatuit, ut tandem ſolus rerum potiretur, nec enim ampliùs parem ferre poterat, agnoſcebatque, nec Superiorem à Cæſare ferri poſſe, Juliæque obitu diſſoluta erat affinitas; Igitur adeò tegebat animum, ut nil aliud cogitare videretur, quàm *Reipublicæ* incolumitatem, undè Criminationes in *Cæſarem* ejus arte ferebantur, quòd in Gallia, Exercitúque *Supremum Principem* ageret; Romæ autem, cùm jam nulla eſſet Legum authoritas, homines Cupiditatem, ambitionemque ſuo arbitrio explere patiebatur, ut ad eum Senatus, Populusque univerſus verteretur, qui Rempublicam reſtitueret, eâque ſpecie *Summam rerum* aſſequeretur; nec enim *Cæſare melior, ſed occultior erat*; jamque vi & armis Magiſtratus invadebant, palamque Rempublicam lacerabant, undè *Clodius*, quoniam cum Tito Annio Milone de Conſulatu contendebat, ab eodem occiſus fuit, & *Ipſæus*, *Scipio*, aliique in forum armati proceſſêre, *Populum* cogentes, ut *Magiſtratus* daret, quos ipſi ambire fatebantur; quare *Pompejum* omnes intueri, rogâre, ut tertiùm *Conſul* eſſet, utque *Collegam*, quem voluerit, cooptaret; Hinc ſpes *Cæſari* Conſulatum arripiendi, nec enim adhuc *Pompejus* in ſuſpicionem venerat, adeò conſilia, ſenſusque abditi erant; ille verò *Scipionem Conſulem* declaravit, *Cæſarisque* habendam rationem in *proximis Comitiis* dixit, etiam ſi abſens eſſet; quâ de causâ licèt ægrè tuliſſet *Cæſar*, neglectum eo tempore fuiſſe, credidit tamen, quòd *ſequentibus Comitiis* Conſul omninò eſſet, nec intereà belli Gallici ſtatus aliud tentare patiebatur; *Pompejus* contrà nedum aditum ad Conſulatum, augendamque magis potentiam *Cæſari* intercludere, ſed eum opprimere in animum

animum induxerat, cùm jam sciret, haud repulsam denuò laturum; igitur nil omittit, quod firmandæ Potentiæ, augendisque viribus conducere putat, *Senatum, Patriciorum Præcipuos, totamque fermè Nobilitatem* ad partes trahit, *Consulesque Cajum Claudium Marcellum, & Lucium Lentulum* creari curat, quorum operâ Legiones duas à Gallico Exercitu, prætextu Parthici belli, Italiam revocat, *Senatumque* ad Decretum illud adigit, quo *Cæsar* Exercitum antè certam diem dimittere jubebatur; *Cæsar* tamen cum factione suâ frustrà, ut idem *Pompejus* faceret, nitebatur; Quàpropter *Tribuni plebis Antonius & Cassius*, nequidquam intercedentes, ad ipsum Cæsarem fugere coguntur, Senatusque telum illud explicat, quo armari Consules, ipséque *Pompejus* jubebantur, cùm nedum Consulibus, sed eidem mandaverit, ut *viderent*, nè *quid Respublica detrimenti caperet*; cùmque frustrà de Concordia actum esset, cùm nullæ *Cæsaris* conditiones placerent, ille diù cunctatus, *Rubiconem* tandem cum Exercitu pertransivit, & *Patriæ hostis* à Senatu declaratus, bellum intulit, quo nullum atrocius unquam fuit, quóque Respublica adeò agitata, concussaque, ut tandem omninò eversa remaneret; cùm enim nedum Româ, sed totâ Italiâ *Pompejum* recedere, atque in Græciam navigare coëgisset, Hispaniamque subegisset, victis *Afranio ac Petrejo* Pompejanarum partium, eorumque Exercitibus in deditionem acceptis, *Dictator* primùm à *Marco Lepido* renunciatur, posteà vero cùm *Servilio* seipsum Consulem creat, bellumque prosequitur, *ejus Virtutem adeo Comitante fortunâ*, ut licèt priùs ad Dyrrachium à Pompejo superatus videretur, eum tamen adeo in Pharsalicis Campis attrivit, ut in Ægyptum fugere coëgerit, ibique Ptolomæi Regis jussu interfectus fuerit, missô *Cæsari* Capite, ad cujus adspectum lachrimâsse *Cæsarem* fertur; Iterumque *Dictator* dictus, ipsum Ægypti Regem aggreditur, confectóque *Alexandriæ* periculosissimo prælio, *Regnum* Cleopatræ permisit; altero autem anno Aphricanum etiam bellum expedivit, cum *Juba Rege Scipione simul & Catone devictis*, unde *Cato* mortem sibi apud Uticam conscivit; cæterique etiam; *Petrejus* namque *Jubam*, *séque* interemit, & *Publius Scipio* in navi circumventus, cùm ab hostibus quæreretur, seque ipsum interficeret, responsum dedit, *Imperator*, inquiens, *bene se habet*; adeò immani odio contra *Cæsarem* ferebantur, horrebantque venire in ejus potestatem; Romam inde reversus, summóque gaudio exceptus, cuncti enim ordines *ad for-*

De bello Civili Cæsaris, & Pompeji

fortunam mutati erant, 4. triumphos egit, ex Gallia nempe, Ægypto, ex Ponto & Africa, epulumque, atque omnis generis spectacula edidit, censumque egit, quo Civium Capita 150000. censa fuêre. Quoniam verò *Pompeji* filii Hispaniæ bellum renovare conabantur, profectus adversus eos, post varias expeditiones summam Victoriam non sinè maximo discrimine apud Mundam urbem adeptus est, quo in prælio *natu major Pompeji filius* acerrimè dimicans occubuit; *Sextus autem Pompejus* effugit. Ità Romam triumphans rediit, cunctique ei à Senatu honores decernuntur, interque eos ut *Pater Patriæ* appellaretur, utque *Sacrosanctus*, ac perpetuùm *Dictator* esset, atque hìc tandem Reipublicæ imago ipsa concidit, cùm *Solus Cæsar* Summum Imperium sub *Dictatoris* nomine acceperit, nec ostendere potestatem abstinuerit, cùm *Senatui* eos honores deferenti antè Ædem Veneris Genitricis sedens minimè assurrexerit, *Marcum Antonium* Capiti suo Diadema imponentem haud objurgaverit, ipsumque Diadema in Sella reposuerit; *Tribunis* autem Plebis Epidio *Marullo*, & *Cesonio Flavo* invidiam, tanquam Regnum affectanti, moventibus potestatem abrogavit.

Di-Victoria Cæsaris atque Triumpho.

De Cæsaris Dictatura.

En igitur Reipublicæ Romanæ orbem usque ad *Dictaturam*, seu potiùs *Tyrannidem* Cæsaris perductum! vidimus enim initia sub *Romulo*, qui eam æquis adeò Legibus, ordinùmque ac Munerum distributione temperavit, ut vel *infans* hostium in medio adolescere potuerit, donec ambitione simul ac nefario scelere *Tarquinii Superbi* corrupta, concidisse visa est. Surrexit autem & quidem robustior *Bruto Authore*, mansitque, donec ambitio atque superbia *Optimatium* animos invasit, corrupitque, ut è Populo *Plebs discreta* suos Magistratus obtinuerit. Vulnerata inde Respublica, morbis semper & languoribus obnoxia, adeo tandem jactata est, ut nunc *Patriciorum* impotentiam, nunc *Plebis* furorem experta, 10. tandem debuerit ferre *Tyrannos*; è quorum manibus evasisse quidem visa est, sed in *Plebis potestatem* adeo incidit, ut ab eo tempore perpetuis concussa motibus continuum sui spectaculum præbuerit; donec tandem inverso rerum ordine *Plebs* ipsa *Legis ferendæ* potestatem nacta à *Demagogis* dominari, eorumque ambitioni deservire cœpit; cùmque unus alterum non pateretur, nullâque amplius *Legum* esset authoritas, quoniam ad ipsorum nutum figi ac refigi videbantur, ad arma ventum est; hinc Civilia bella orta, hinc *Mariana Syllanaque* factiones cædibus proscriptionibúsque attritæ.

tritæ. Hinc *Triumviratus* primò *Cæsaris*, *Crassi* atque *Pompeji*, posteà verò *Civile bellum*, immane adeò, ut plus sanguinis eo quinquennio, quo duravit, effusum fuerit, quàm integro 50. annorum spatio in bellis aliis, ipsæque *Syllanæ* atque *Marianæ* Clades umbra tantùm atque imago fuerint, donec alter eorum rerum potitus Rempublicam sustulerit adeóque authoritate gauderet suâ, ut *Syllæ* magnanimitatem, qui *Reipublicæ formam* restituit, atque *Dictatura* exacto tempore se abdicavit, derideret, id ideo effecisse inquiens, quoniam literas nescivisset, licèt *Cæsar* ipse, quod pejus fuit, *nec sciverit uti*; cùm vel debuisset *eo Magistratu* se abdicare, vel armatum militem ad Corporis custodiam adhibere, nec fidere Universis.

Nec tamen tunc temporis negaverim omnem Potestatem *ad unum* conferri pacis interfuisse; *cum non aliud discordantis Patriæ præsentius remedium*, quando jam sine *Legibus* & *Magistratibus* in Republica vivebant, nec propterà in libertate erant, cùm nomen tantùm & imaginem *Respublica* haberet; In partes namque tot per annos divisæ, *dissolutio* potiùs *societatis* videbatur & *Ordinis*; sed *Cæsar* uno omnia momento mutare aggressus, inviso perpetuo *Dictatoris* nomine, amotisque Corporis custodibus sibi ruinam arcessivit; nam *paulatim insurgere*, ac vel Instituta veteris Reipublicæ firmare melioremque formam restituere debebat, vel si dominari malebat, libertatemque præripere, ipsamet Reipublicæ Instituta pedetentim oportebat invertere, nec unquam armatos Corporis Custodes amovêre. Reus igitur *affectatæ Tyrannidis Optimatium* judicio, cùm nullum ex legibus superesset auxilium, de eo interficiendo conspirant simul præcipuè *Marcus Brutus Prætor*, *Cajus Trebonius*, & *Cajus Cassius*, & ex ipsis *Cæsaris* partibus *Decius Brutus*, illúmque in Curia Pompeji 23. vulneribus confodiunt, postquàm confecto Civili bello, brevi 5. mensium spatio Romæ *Summam Potestatem* exercuisset; occupatô posteà Capitolio, cùm factionem *Cæsaris* timerent, eum tenuerunt armati, donec *Senatus* oblivionem cædis decrevit, obsidésque *Antonii* & *Lepidi* liberos acceperunt.

De Cæsaris nece.

Sed *Marcus Antonius*, qui sub *Dictatore Cæsare* Magister Equitum fuerat, túmque Consul erat, in eo rerum statu optimum ratus, nec Senatûs authoritatem, nec Leges curare, sed apertâ vi atque armis potestatem retinere, suóque cuncta arbitriô moderari, seditiosa Concione Populum ità commovere cœpit, ut *Cæsaris* Corpus publicè concremaret, ædibúsque Civium flammam ac ferrum intentaret,

De Marco Antonio & Octaviano.

taret; *Antonius* autem suam tantummodò ambitionem explere satagens, *Plebis* quidem seditionem prohibuit, sed per vim *Legem* tulit de Provinciarum permutatione, sibique impetrat Provinciam Galliam, cui *Decius Brutus* obsistit, Mutinámque Exercitu occupat.

Cajus autem *Octavianus* 18. annorum juvenis, testamento Cæsaris hæres ex parte dimidiâ institutus, ejúsque ex sorore *Accia* Nepos in nomen quóque adoptatus earat; jámque Romam ex Epyro auditâ *Cæsaris* morte venerat, præcipuámque spem in *Antonio* reposuerat, ut ejus auxilio interjectorum *Cæsaris* ulcisceretur. *Antonius* autem seu insitâ superbiâ despiciens Juvenem, seu illum cupiens opprimere, nè insurgeret, cúmque *Cæsaris* nomine gravis sibi fieret, adeò malum animum ostendit, ut sagacissimus *Octavianus* statim agnosceret, nil ab eo nisi hostilia exspectanda; adeôque licèt *Cæsaris* nomen assumpsisset, spe illâ ductus, nec in totum frustratus, quòd iis auspiciis Veterani *Cæsaris* milites ei prestò essent, si rerum temporisque conditio permitteret, *Caput* esse partium; ea tamen cum *Consulibus* maturitate se gerit, aliámque personam fingit, ut Senatui, disertóque sed parùm prudenti Ciceroni fidem faceret, se *Antonium* persequi, partes Reipublicæ suscipere, oblitus *Cæsaris*, ejúsque interfectorum; ità *Cicerone* ipso suadente præficitur Exercitui adjungitúrque *Hircio* & *Pansa Consulibus* cum pro *Consulari Potestate*, ut adversùs *Antonium* hostem judicatum, Mutinámque obsidentem, ubi *Decius Brutus* erat, bellum gereret. Ità fato Romanæ jam Reipublicæ imminente, dum adolescens simulat *Pompejanarum partium* gratiam, *Reique publicæ* studium, imponítque non dominandi cupidine, Veteranos per largitiones concivisse, sed ut *Antonii* propulsaret injurias, tot Senes Sapientissimos decipit ut arma darent, quibus *Rempublicam* everteret, eà inani *Ciceronis* conjecturâ ducti, quòd ità bellum cum *Antonio* absolveretur, cùm ejus Exercitum ad Octavianum *Cæsaris* Nepotem atque hæredem signa transferre putaret. Ille autem pugnavit quidem ad *Matinam*, quoniam non ferebat tempus *alienam personam statim exuere*; cæsis tamen in prælio Consulibus *Hircio & Pansâ* (*sive hostis illos seu Pansam Venenum Vulneri affusum, seu milites Hircium & machinator doli Cæsar abstulerant*) utriúsque Copias sibi adjunxit, tuncque demum Romam venit, statimque invito Senatu Consulatum arripuit, Legémque protulit, de *quæstione habenda in eos*, *quorum operâ Pater occisus esset*; qui absentes damnati sunt; túmque simul cum *Antonio* ac *Lepido*

De Octaviani aribus.

Lepido conspirat. ità ut 3. *Viri Reipublicæ constituendæ* per quinquennium præessent, atque sui cujusque inimici proscriberentur, Provinciæque inter eos dividerentur; adeóque Nobilium Virorum, Equitum, Senatorúmque proscriptiones, Cædésque in Commercium venire visæ sunt; 100. enim 30. Senatores proscripti, intérque eos *Lucius Paulus* frater *Marci Lepidi*, & *Lucius Cæsar* Antonii Avunculus; túmque *Cicero* ipse simplicitatis suæ pœnas luit, jussu enim *Marci Antonii*, adversùs quem Philippicas scripserat, à *Popilio* quodam legionario milite, cujus Patrocinium egerat, occisus est, capite quoque cum dextra manu in rostris posito. Tunc verò apertè arma contra Rempublicam versa, gesto, confectóque, summâ felicitate, bello contra *Brutum* & *Cassium* conjuratorum Principes, cum quibus in Macedonia ad Urbem Philippos *Octavius* ipse & *Antonius* acie decertârunt; ac licèt utrinque dextra Cornua vicissent, *Cassius* tamen, qui in pulso Cornu erat, totum Exercitum fusum esse ratus, seipsum interfecit; *Brutus* autem victus altero prælio, mortem etiam sibi ultrò conscivit, annum agens 37., dumque se occidebat, ità exclamasse fertur; *O iniqua Virtus! ego te uti Dominam sequebar, tu autem fortunæ serviebas*! Victis igitur hostibus trifariam quidem Romanum divisêre Imperium, sed primùm deceptus Lepidus spe amicitiæ, desertusque ab Exercitu, vix abrogato Triumviratu ab *Octavio* vitam impetravit. Cùm ergo 2. essent, nec unus alterum pati posset, licèt priùs Antonium Tarentino, Brundusinoque fœdere, ac nuptiis sororis *Octaviæ* devinxisset, causas tamen prætexuit simultatum; unde cùm Ægypti esset, Reginamque Cleopatram adamaret, Octavii ipsius odio sororem repudiavit, eamque duxit, prætendebatque ex Imperii distributione Ægyptum universum, Regionesque ultrà Euphratem; ille autem Reipublicæ partes agere simulans, ut in Urbem veniret *Antonius*, utque finito tempore Triumviratus deponeret Imperium, causas belli prætexebat; hinc in Epyrum cum Exercitu trajecit, & *Marcum Antonium* ad Actium navali prælio vicit, qui cùm Alexandriam profugisset, obsessusque à *Cæsare* esset, seipsum interfecit; ità in Urbem reversus 3. triumphos egit, ex Illirico nempe unum, alterum ex Actiaca victoria, de Cleopatra alterum, quæ nè in ejus potestatem veniret, mortem sibi consciverat.

De Triumviratu Lepidi, Octaviani Cæsaris, & Antonii.

De bello adversùs Brutũ, & Cassium.

De bello Octaviani Cæsaris, & Antonii.

Antequàm autem inversum Reipublicæ statum sub *Octavio*, qui *nomine Principis Rempublicam ipsam sub Imperium accepit*, advertamus,

tamus, considerare non displicebit, non minori imprudentiâ conjuratos, quàm posteà *Senatum* se gessisse; illi enim *Cæsarem* nihil timentem, ac sinè armis Rempublicam tractantem aggressi, factionis ejus Principes, præcipuèque *Antonium* ipsa in Urbe omisêre, ut vix occiso *Cæsare* timore correpti nedum *Rempublicam* non restituerent, sed sibi ipsis cavere tenerentur, cùm si rem voluissent opportunè perficere, erant quoque Cæsaris necessarii armis opprimendi; cùm enim Duces remansissent Julianarum partium, nec solummodò Plebs ipsa ob Agrarias Leges, & quia ejus causam perpetuò Cæsar egerat, iisdem partibus obnoxia mansisset, nullo modo poterat res perfici, adeoque majores excitari motus visi sunt; *Senatus* autem cùm *Octavianum* videret Cæsaris Nepotem eo nomine superbire, animum ejus, occultaque consilia rimari tenebatur, nec fronti, quam conditio temporum effingebat, fidem habere. Quod si effecisset, *Antoniumque* omnibus copiis opprimi jussisset, vetus Reipublicæ forma restitui potuisset. Sed jam nimia felicitas, vitia, factionesque adeò Rempublicam laceraverant, ut nunquam potuisset ritè coalescere, adeoque fatis Reipublicæ Romanæ debebatur, ut ex ea maximum prodiret Imperium, cujus juvenis ille, qui Senatum decepit, quique hostes debellavit universos, nec tantùm armis, sed consilio, doloque, fundator esset.

De Octaviani Cæsaris Principatu.

Cum igitur, nè Julianis quidem partibus nisi *Octavius* ipse Dux reliquus esset, disceptationem simulavit cum amicorum intimis *de forma Reipublicæ*, ut se pro Republica curas omnes suscipere crederetur; monuit tamen liberè *Agrippa* pristinam formam restituendam, libertatemque firmandam esse: *qui enim*, ajebat, *eandem naturam acceperunt, ex eadem Gente nati, iisdem moribus imbuti sunt, iisdem Legibus utuntur, eundem corporum animorumque usum Patriæ exhibent, quî non eos justum sit, cæterorum quoque omnium honorum participes esse? qui enim eâdem conditione nati sunt, æqualitatem appetunt, eâque potiti gaudent, destituti dolent; neque volunt sub unius semper esse Imperio, neque ferunt, se laborum, periculorum, impendiorumque participes rerum meliori communione privari. Ad hæc*, subdit, *multi genere, divitiis, aut aliâ fortunâ excellentes Viri, alioqui boni, Principatui tamen unius hominis infesti existent. Hos neque si augeri patiâre, tutus vives, neque si opprimere coneris, justè ages. Si iis Exercitus ac Provincias committes, periculum erit, nè tecum Reipublicæ à te institutæ status subvertatur. Neque enim Vir egregius ullus sinè magno animo nascitur.*

scitur. Sin autem hujusmodi viros nullis negotiis præficias, sed ea ignavis ac contemptis injungas, mox & strenuorum iram, ob contemptam à te eorum fidem, concitabis, & maximis in rebus clades patieris. Et denique petito à Romanorum Regibus exemplo: *nos ipsi*, inquit, *Romani, cùm antè diverso modo Republicâ institutâ, Regum nempe temporibus, multa pertulissemus incommoda, deinde libertatem appetivimus, eamque consecuti ad tantam hanc Potentiam pervenimus, non aliis quidem, quàm Popularis Reipublicæ adjecti bonis, cùm & Senatus author fieret, & Populus juberet.*

Sed cùm viderimus post arreptam à *Plebe* Leges ferendi Potestatem in *Democratiam* deterrimam evasisse Romanæ Reipublicæ statum, atque propterea Civilia bella, quæ tandem *Rempublicam* oppressêre, propter factionum contentiones oriri debebant; nullam hinc fuisse eo tempore *Reipublicæ* formam, sed potiùs dissolutionem Societatis, atque *Anarchiam* advertimus; potentior namque factio imagine Reipublicæ *Dominationem* impotenter exercebat; unde meritò *Castra*, dixerat Antonius, *Pompej, Senatum appellatis?* Postquàm igitur *Octavius Cæsar* debellatis undique hostibus eam potestatem nactus esset, ut *Reipublicæ* formam, quæ meliùs videbatur, dare potuisset, vel ad sua initia debebat *Reipublicæ* statum revocare, quod erat dificillimum, Plebs enim Romana nunquam potuisset in ordinem redigi, cùm armata esset, suisque Magistratibus assueta, & ad eam molem *Respublica* creverat, ut sinè Rectore stare & librari nequivisset; vel Principatum capere. Optimè igitur *Mæcenas* contra Agrippam suasit, ut solus capesseret Imperium, quod Populo & Senatui reddere, aut permittere nil aliud erat, quàm gladio armare, ut *Rempublicam* invaderent, discerperentque. Nec igitur *aliud discordantis Patriæ remedium fuit, quàm ut ab uno regeretur*; hinc sapientissimè Augustus, qui solus difficillimam iis temporibus regnandi artem adeò calluit, ut vel exemplo docuisse videatur, restituendæ *Reipublicæ* desiderium ostendit, atque ùt impossibile omittere simulavit; eam autem adeò moderari cœpit, ut nil immutare videretur; deposito enim *Triumviri* nomine *Consulem* se ferens, & ad tuendam Plebem *Tribunitio jure contentus, ubi militem donis, Populum annonâ, cunctos dulcedine otii pellexit, insurgere paulatim, munia Senatûs, Magistratuum, Legum in se trahere, nullo adversante, cùm ferocissimi per acies aut proscriptione cecidissent: cæteri Nobilium, quanto quis servitio promptior, opibus & honoribus extollerentur, ac*

novis ex rebus aucti, tuta & præsentia, quàm vetera & periculosa mallent. Neque Provinciæ illum rerum statum abnuebant, suspecto Senatûs, Populique imperio ob certamina Potentium, & avaritiam Magistratuum, invalido Legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecuniâ turbabantur.

Sub initiis igitur Imaginem *Reipublicæ* reliquit, dum ipse arcanis Consiliis *Dominationem* exerceret, ità enim *Mecænatem* suasisse Dio scripsit: (*a*) *Minimè vero*, inquiens, *priscam Magistratuum Potestatem conservabis, nè res in priorem statum recidat; sed honore quidem servato ipsis, relictoque, Potentiam in tantum diminue, ut nihil dignitatis quidem deficiat, virium autem ad moliendum res novas nihil supersit. Quòd si Regni nomen ùt execrabile reformidas, rem ipsam amplectere; poterisque utique omissô Regio nomine sub Cæsaris Appellatione & Imperatoris, & quæ ultrò dabunt Romani Cognomenta, plenâ Potestate uti.* Igitur Dictaturam quóque pertinacissimè recusavit, *Princepsque Senatûs* dictus est, sicut cùm *libertas* & *Respublica* prorsùs adhuc valebant, usu receptum erat; accepto etiam *Augusti* nomine, quod *Senatus* tribuisse videtur, vel quia Imperium auxit, vel ut Sacrum, Sanctumque esse denotaret; nam

Sancta vocant Augusta Patres, Augusta vocantur
Templa Sacerdotum ritè dicata manu.

Accismus. Hinc etiam difficilem *Reipublicæ* partem suscipere affirmavit *specie recusantis quod flagrantissimè cupiebat*, nec perpetuò; undè *preces & Vota decennalia.* Distribuit igitur Provincias, pacatasque *Senatui* commisit; cæteras, ubi nempe Legiones adesse oportebat, pro se retinuit, ut *Reipublicæ* Vires penderent à nutu suo, nec, ùt *Cajus Cæsar*, armatos custodes neglexit, cùm primus *Prætorianas cohortes* instituerit, quæ pro custodia *Principis* perpetuo excubarent, eosque largitionibus devinxit; utque perpetuo ac finè difficultate sumptus ad tuendos milites suppeterent, *Ærarium* instituit *militare*, novumque Vectigal imposuit, *Vicesimam* nempe hæreditatis ac Legatorum, & *Centesimam* rerum Venalium.

Complexione autem *Magistratuum* & præcipuè *Tribunitiæ Potestatis* in perpetuum, maximóque Sacerdotio (*Pontificatum* namque *maximum mortuo* Lepido suscepit) *vim ac Potestatem Summi Imperii* explicabat, nè nomina videretur usurpâsse *Populo* invisa; Quâpropter cùm Religionis & Legum Potestas, quibus Respublica omnis continetur, penes illum esset, nil erat, quod ultrà desiderare potuisset.

(*a*) *Lib.* 52

Qui

Qui igitur nec Rempublicam everſam, nec libertatem Romanam deletam ſcripsêre, vocum diſcrimina ac Juris-Conſultorum ſubtilitates & exempla proferentes, *rerum ſimulacra atque imagines* pro rebus ipſis accepiſſe, ipſamque Statûs rationem, quam Auguſtus invexit, cæterique ſecuti ſunt, tanquam *Reipublicæ* fundamentum jactitâſſe videntur; ut enim per Divina in arbitrium ſuum humana omnia redigerent, nedum *Auguratum & Quindecimviratum Sacrorum*, ſed ipſum etiam *Pontificatum maximum* exemplo *Auguſti* ad Gratianum uſque tenuêre, licèt *Imperatores Chriſtiani* animo rejeciſſent; Laus tamen *Gratiano* debetur, quoniam primus exteriorem faciem ſuperſtitioſi illius Muneris à ſe avertit. *Tribunatum* autem nedum aſſumebant, ut jura Populi univerſa ad ſe traherent, ſed ut cùm Divino jure, tùm humanis Legibus inviolabiles redderentur; undè rectè *Tacitus* id ſummi faſtigii vocabulum reperiſſe Auguſtum ſcripſit, nè *Regis* aut *Dictatoris nomen* aſſumeret, & tamen appellatione aliqua cætera Imperia preemineret.

Cenſuram etiam alio ſub nomine, ut odium, invidiamque ejus Magiſtratus averteret, *morum* nempe *Legumque regiminis*, aſſumpſit; & cæteri quoque ſecuti *Cæſares* exemplum, ut etiam famam & Statum Civium ſuæ Poteſtati ſubjicerent, quibus *Pro-Conſulare Imperium* adjunctum fuit, quod in Provinciis *Summam ac liberam denotabat Poteſtatem*; ac propterea florente Republicâ perquàm raro & paucis, atque præfinito tempore concredebatur; *Imperatores* autem perpetuò aſſumpsêre, ut *Conſules* viderentur Provinciarum omnium, eamque exſplicarent Poteſtatem in Provinciis univerſis, quam priùs *Pro-Conſules* exſplicabant in ſua, quod Imperium licèt ſtatim ac Urbe egrederentur cæteri exſplicâſſent ſublatis inſignibus, *Auguſtus* tamen etiam intrà Pomærium ex *Senatûs-Conſulto* retinuit, atque ità nedum *Urbanos Magiſtratus* ad ſe traxit, ſed perpetuam etiam *militarem Præfecturam*, in qua Cardo Principatûs præcipuè vertebatur, cùm Exercitus univerſos ſub *Poteſtate* haberet, à quibus propterea *Auguſti*, ùt priùs cæteri Duces, *Imperatores* dicebantur; quod autem à *Senatu munera quadam Conſularia* reciperent, & quædam cum Conſulibus comunia haberent Imperatores, etiam ſi Conſules creati non eſſent, quodque *Senatum* convocarent, utque *jus referendi* ſemel, aut bis, aut ter, de una re, duabus, aut tribus haberent, atque in Senatum ipſum cooptari paterentur, Ritus erant potiùs, ut *ſimulacra* ex integro manere viderentur, cùm ipſi receptis moribus inſiſterent; quare *Patres Patriæ*

quoque nuncupati; honores autem ad firmandam poteſtatem adeò capeſſivêre, ut etiam Divinos expeterent, atque ùt Dii coli voluerint, nam *Auguſtum* templis etiam, & effigie numinum per flamines & Sacerdotes coluêre. Quod ſi aliquam videbatur Senatus authoritatem explicare, id potiſſimùm eveniebat, dum exſtinctâ Cæſarum familiâ *Imperatores* nullo Succeſſionis ordine nunc à *Senatu* ipſo, nunc ab *Exercitibus* eligebantur, vulgato, maxima cum Reipublicæ pernicie, arcano, *poſſe alibi Imperatorem*, *quàm Romæ fieri*; Tunc enim nè viderentur in *Rempublicam* irrepſiſſe, cuncti Magiſtratus atque honores decernebantur, ut juxtà Leges præſcriptosque mores, ac Cæremonias legitimè inaugurati viderentur, atque tutiùs liberiusque regnarent; Ut enim ab ipſis Imperatoribus Exempla ſumamus, dic quæſo Sodes, quænam *præter ſpeciem* fuiſſet *Senatûs* authoritas, ſi Regnatrix Auguſti domus viguiſſet? quando licèt, eadem Magiſtratuum vocabula; verſus tamen adeò erat rerum ſtatus, ut nihil uſquam priſci & integri moris cerneretur, cunctique exutâ æqualitate juſſa Principis adſpectabant? *Auguſtus* namque Subſidia *Dominationi Claudium Marcellum* Sororis filium, & *Marcum Agrippam* aſſumpſit, illumque *Pontificatu* & *Curuli Ædilitate*, hunc verò geminatis Conſulatibus extulit; Genitos autem *Agrippa*, quem Generum quoque ſumpſerat, *Cajum & Lucium* Cæſares, Principésque juventutis appellari curavit, privignos quoque *Claudium & Druſum*, Liviæ artibus devinctus, Imperatoriis Nominibus auxit, *integrâ* etiam *tum domo ſuâ*; Cùmque Nepotes ipſos mors propera, vel Novercæ *Liviæ* dolus abſtuliſſet, *Druſoque* pridem exſtincto, *Tiberius Nero* ſolus è privignis eſſet, eum Imperii Collegam accepit, Conſortemque aſſumpſit *Tribunitiæ Poteſtatis*, omnesque per Exercitus oſtentavit. Ille verò, dum *Auguſti* valetudo graveſceret, properis Matris literis accitus ex Illyrico, eodem tempore, quo ceſſiſſe fatis *Auguſtum* fama vulgavit, *Imperator* auditus eſt, *Poſthumumque Agrippam* Auguſti Nepotem, quem uti rudem bonarum artium & robore Corporis ſtolidè ferocem in Inſulam Planaſiam *Liviæ* artibus projecerat, occidi juſſit; cumque Centurioni, factum, quod imperâſſet, nuncianti reſpondiſſet, *neque imperâſſe ſeſe, & rationem facti reddendam apud Senatum* (quoniam *Auguſti* juſſa ſimulabat, quibus ſcilicet Tribuno ad Cuſtodiam appoſito præſcripſerat, nè cunctaretur *Agrippam* morte afficere, quandocunque extremum diem ipſe expleviſſet) monitus fuit, *nè arcana domûs*

De Tiberio Cæſare.

domûs, *nè Consilia amicorum*, *Ministeria militum vulgaret*, *néve resolveret vim Principatus*, *eamque Conditionem esse Imperandi sciret*, *ut non aliter ratio constet*, *nisì uni reddatur*. Quæ igitur Respublica? An enim justè conveniunt libertas & dominandi ratio? An dum ruere in servitium videbantur Consules, Patres, Eques? An dum in Verba *Cæsaris Tiberii* jurabant *Senatus*, *Miles & Populus*, Rempublicam mansisse dicemus? Vel quoniam in Senatu duntaxat ambiguus loquebatur, cùm signum Prætoriis Cohortibus ùt *Imperator* daret, Excubiæ, arma, cætera Aulæ, miles in forum, miles in Curiam comitaretur, literasque ad Exercitum miteret tanquam adepto Principatu, veterem Reipublicæ formam excepisse dicemus, & *rerum simulachra* pro rebus ipsis accipiemus? *Tiberius* igitur Monarchiam exeruit per artes & arcana, licèt sub Imperatorum temporibus non negaverim, Statum Romanæ Civitatis non unam sumpsisse formam; nunc enim *Principatus* erat, nunc reipsâ *Monarchia*, & quanto longior à regno facie rerum videbatur, eo intentius erat, quoniam ad *Dominationem* omninò vergere cernebatur, dabatur enim famæ, ut vocati electique *à Republica* potiùs, quàm per artes factionesque militum eandem invasisse viderentur.

Sed nec rerum faciem *Tiberius* pati voluit, cùm *Comitia* è campo transtulisset ad Patres; ad eam namque diem licet potissima arbitrio *Principis*, aliqua tamen *studiis Tribuum* fiebant. Neque *Populus ademptum jus questus est*, *nisì inani rumore*. Nec propterea aucta *Senatûs* Potestas, quoniam Senatu utebatur, dum *expedire* arbitraretur, cum si vim ipsam attendamus, Senatum *Curiam Judicum* effecit, nec libera suffragia erant, cùm Patribus metus semper esset, si *intelligere viderentur*. Quare ingens Annalium Taciti materia *judicia Majestatis*, quæ *Tiberius* reddidit, atque à Senatu exerceri voluit, undè Delatores in pretio, genus hominum publico exitio repertum, quorum ope callidâ Tiberius arte præstantes Viros, & à quibus metuabat sustulit; quare per præmia etiam & largitiones eliciebantur, quorum primus *Hispo* eam vitæ formam iniit, quæ *posteà celebris calamitate temporum*, *& audaciâ hominum evasit*. Comitia tamen Consularia, licèt eò Principe ac deinceps fuerint, ille tamen modò subtractis Candidatorum nominibus, originem cujúsque, & vitam & stipendia descripsit, ut qui forent, intelligeretur; aliquando quoque eâ significatione subtractâ *Candidatos* hortatus, nè ambitu *Comitia* turbarent, suam ad id curam polli-

pollicitus est: plerúmque eos tantùm apud se professos disseruit, quorum nomina *Consulibus* edidisset; posse & alios profiteri, si gratiæ aut meritis confiderent; *Speciosa Verbis, re inania ac subdola: quantóque majori libertatis imagine tegebantur, tantò eruptura ad infensius servitium*; Et dum *Piso* sententiam in Senatu dixit, absente Principe *Senatum* & *Equites* posse sua munia sustinere, *Asinius Gallus* contrà, quia speciem libertatis Piso præceperat, *nihil satis illustre respondit, aut ex dignitate Populi Romani nisi coram & sub oculis Cæsaris: Eoque Conventum Italiæ & adfluentes Provincias præsentiâ ejus servanda*; Cùm tamen censuisset Gallus in quinquennium Magistratuum *Comitia* habenda; utque Legionum *Legati* qui antè *Præturam* eâ militiâ fungebantur, jam tum Prætores destinarentur, *Princeps* 12. Candidatos in annos singulos nominaret; Tiberius quoniam *Sententiam eam altiùs penetrare, & arcana Imperii* tentari sensit, quasi tamen augeretur *Potestas ejus*, favorabili in speciem Oratione elusit, *Vimque Imperii* tenuit. Post eum Cajus Caligula Potestatem ipsam in *Dominationem* vertit, nam Diademate Capiti imposito, *Dominum* se jussit appellari, admonitusque & Principum & Regum se excessisse fastigium, Divinam sibi Majestatem asserere cœpit, monentique Antoniæ Aviæ: *memento*, respondit, *omnia mihi in omnes licere*, tragicum illud subinde jactans; *Oderint, dum metuant*; Quare nec sub *Tiberio* servus melior, nam aliàs è medio sublatus fuisset, ut cæteri; nec dum rerum potiretur, *deterior Dominus* unquam fuit.

De Caligulæ Dominatione.

Eoque sublato licèt de restituenda Republica Senatus in Capitolium à Consulibus vocatus consultaret, salutatur tamen *Claudius* à Prætorianis militibus Imperator, honoresque è more decernuntur, sub quo Principe liberti vim *Dominationis* tenuêre; *Callixtus* nempe, *Narcissus*, atque *Pallas*; cumque *Princeps* cuncta Legum & Magistratuum Munia in se traxisset, ingentem iis prædandi materiam patefecit. Nec aliàs *Nero* Imperium est assecutus, nam Agrippina Mater, postquàm *Claudius* veneno sumpto, quòd ipsa parari jusserat, extremum trahere spiritum videbatur, atque jam exanimis esset, dum res firmando ejus Imperio componeret, ire in melius valetudinem Principis vulgabat; posteà verò foribus Palatii repentè diductis, egressus ad Cohortem *Nero*, quæ aderat Excubiis, exceptusque festis vocibus, inditus lecticæ Castra petiit, & congruentia tempori præfatus, præmisso donativo *Imperator* acclamatus

De Nerone.

matus eſt; ſecuta inde Patrum *Conſulta*, Cæleſteſque honores *Claudio* Decreti; licèt autem Curiam ingreſſus, formam futuri Principatûs præſcripſiſſet; *non* inquiens, *ſe negotiorum omnium judicem fore, ut clauſis unam infrà domum Accuſatoribus & Reis, paucorum potentia graſſaretur* (ità judicia Claudius exercuerat) *nihil in Penatibus ſuis venale, aut ambitioni pervium: Diſcretam domum & Rempublicam: teneret antiqua munia Senatûs: Conſulum Tribunalibus Italiâ & publicæ Provinciæ aſſiſterent, illi Patrum aditum præberent. Se mandatis Exercitibus Conſultorum.* Nec per quinquennium fides defuit, non enim erat *Neroni* infrà ſervos ingenium, & vividum animum *Afranius Burrus* atque *Anneus Seneca* moderabantur. Vi poſteà *Dominationis* convulſus ac in pejus mutatus eſt ob Matris præcipuè ambitionem atque impotentiam, metumque *Britannici*, quem ipſa dominandi cupida, quoniam poteſtatem minuerat *Nero*, *adultum jam eſſe, veramque ac dignam ſtirpem fatebatur, ſuſcipiendo Patris Imperio, quod inſitus & adoptivus per ſuas injurias exercebat*; & profectò haud erat inanis metus; namque *Agrippina* filium, decus, pudorem, Corpus, cuncta *Regno* viliora habebat. Exorſus igitur à *Britannici* parricidio, quem veneno aggreſſus eſt, adeò poſteà in ſævitiam, cunctaque flagitia ruit, ut immanius monſtrum vix tuliſſe orbem dignoſcatur; licèt non negaverim ob detectas Conjurationes ſævire ſæpiùs coactum fuiſſe; *Senatûs* autem ſervitutem, fœdamque adulationem ex eo conjicere licet, quod cùm literas ad eum de Matris cæde miſiſſet *Nero*, *Supplicationes* apud omnia Pulvinaria decrevit, utque Quinquatria, quibus compertæ eſſent inſidiæ, ludis annuis celebrarentur; aureum *Minervæ* Simulacrum in Curia, & juxtà Principis imago ſtatueretur: Dies Natalis *Agrippinæ* inter nefaſtos eſſet.

Defectâ verò cum *Nerone* Juliorum, Claudiorumque regnatrice domo, evulgatóque arcano *poſſe alibi quàm Romæ Imperatorem fieri* non aliam *Senatus* Poteſtatem explicabat, quàm per metum ac vim *honores* decernendo, ut ritus ſervarentur, utque auſpicata initia *Imperii* & confirmatus titulo Principatus videretur. Quæ quanti ſint extimanda ſatis liquet iis, qui ritus quoque ac cæremonias in Regum ac Principum Inauguratione animadvertunt, qui nec Populi aut Procerum approbationem omittunt; Undè Cæſarum *Dominatio* longè Romanos ipſos Reges antecellebat, cùm illi omnia ad ſe traxiſſent, nil præter *imaginem* ac *ſimulacra* relinquentes, quæ ſæpiùs vim *Dominationis* exercendo nec quóque patiebantur;

nam sub *Galba* afferebant venalia cuncta præpotentes liberti, quorum *manus subitis avida*, & tanquam apud Senem festinantes, eadem novæ Aulæ mala æquè gravia intulêre; nec melior fuisset adoptatus *Piso*, nisì adoptionem ipsam, quæ arbitrio Imperatoris procedebat, libertatem intulisse dicamus; jactavit namque *Galba* sub Tiberio & Cajo & Claudio unius familiæ Rempublicam quasi hæreditatem fuisse, adoptionemque locò libertatis esse, quod eligi Cæsares cœpissent, quasi adsciri sibi Successorem Adoptionis jure, haud esset Rempublicam dare, ac si suæ familiæ hæreditas fuisset? Quid autem de Othone, Vitellióque? Nec sub Vespasiano licèt bono Principe *Dominatio* remissa est, quamquam *Titus* biennio, quo imperavit, *Dominationem* in Principatum vertisse videretur, nec duntaxat pro Republica optimus, sed pro singulis, cùm diem absque beneficiis perdidisse diceret, undè *delicias humani generis* nuncupàrunt; *Domitianus* autem velut unô ictu Rempublicam exhausit; quare sub eo præcipuè sicut vetus Ætas viderat quid ultimum in libertate esset; ità quid in servitute Roma vidit & passa est, adempto per inquisitiones loquendi, audiendique Commercio; quo occiso post 15. annorum *tyrannidem* Nerva Trajanus *libertatem* verè miscuit & *Principatum*, ac licèt post 16. Menses defunctus, diuturnam tamen felicitatem in Rempublicam invexit, *Ulpium Trajanum* adoptando, qui à Senatu Populoque Romano *Optimi* Cognomen meruit; undè sæpiùs *intensam Monarchiam* exercuisse Cæsares, raro *Principatum* agnoscimus, licèt *jure* Senatus, Consules, cæterique Magistratus sua munia habere, Cæsares autem mandatis Exercitibus consulere debuissent; Cæteri namque *Principes* fermè semper Legionibus poscentibus Imperium obtinuerunt, licèt à Senatu honoribus è more decretis; Hadrianus enim postquàm Imperium à militibus oblatum susceperat, à Senatu confirmari postulavit per literas; *Antoninus* autem priùs jam adoptione *Cæsar* erat, qui quoque *Marcum Aurelium* adoptavit, & in Societatem *Tribunitiæ Potestatis* adscivit, re *Philosophus* magis quàm verbo, licèt filii *Commodi* amore convulsus, monstrum illud *Reipublicæ* dedisset, *Cæsaremque* adhuc puerum appellâsset, & præter Leges ante Ætatem ad Summos Magistratûs evexisset, & ad consortium Tribunitæ Potestatis atque Imperium admisisset. *Pertinacem* autem Præfectus Prætorio *Lethus*, *Electusque* Cubicularius deduxerunt in Castra; posteà verò cùm milites acclamâssent, *Senatum* adivit, eique Imperium acceptum

De Galba Othone ac Vitellio.

De Vespasiano, Tito & Domitiano.

De Nerva Trajano.

De Ulpio Trajano.

De Hadriano Antonino & Marco Aurelio.

De Comodo Pertinace, ac Didio Juliano.

ptum tulit. *Didius autem Julianus* à Prætoriano milite pecuniâ emit Imperium, factumque inde *Senatûs Consultum* ùt cætera. *Severus* autem cognitâ ejus ignaviâ cum Exercitu apud Illiricum, cujus Ductor erat, Romam migravit, Senatumque adegit, Imperatorem illum declarare. Atque hic est ille *Severus*, qui nunc Leonem ferocissimum, nunc verò Vulpeculam quàm maximè subdolam egit, *Pescenniumque Nigrum* Exercituum Asiæ Præfectum, ab iisque Imperatorem salutatum aggressus confecit ùt Leo, *Albino* autem res novas etiam in Gallia molienti *Cæsaris* titulum misit, atque Senatus Decreto *Collegam Imperii* fecit, ut dolis opprimeret; Expeditus enim bello Asiatico, interfectóque *Nigro*, in Galliam migravit, Collegæque suo Vitam cum Imperio ademit, quod posteà *Antonino Caracallæ*, & Gethæ filiis reliquit; Caracalla verò, ut solus rerum potiretur, Getham sustulit, eique Cœlestes decrevit honores, responditqne consulentibus Amicis: *Sit Divus*, dummodo *non vivus*; In amicos etiam fratris crudeliter sæviit, acutissimique Ingenii Juris Consultum *Papinianum*, quoniam ejus parricidium defendere noluerat, interfici jussit; Principatum autem in *Tyrannidem* vertit, æquiusque agere visus est, dum ebrius esset; Cum Matre flagitiosissima, avidissimáque potestatis incestum commisit, atque ut Concubinam habuit; cùm enim datâ ejusdem operâ nudam aspexisset, illéque æstuantem libidine animum his verbis ostendisset: *quàm vellem, si liceret*, respondit Mater: *si libet, licet, an nescis te Imperatorem esse, & Leges dare, non accipere?*

De Septimio Severo.

De Antonino Caracalla.

Eo autem *Macrini* operâ sublato; à militibus factum ignorantibus administrandum *Macrinus* ipse suscepit Imperium, literisque ad Senatum missis nedum sibi, sed *Diadumeno* filio honores omnes, atque Imperatoria Jura decerni curavit, licèt in *Macrino: sciendum*, scripsisset Herodianus, quòd Cæsar fuisse dicatur, non autem Augustus *Diadumenus* puer, quem plerique parem fuisse Patri *Imperio* crediderunt, quibus à militibus iisdem trucidatis, lectus fuit maximo cum plausu *Varius Avitus*, quoniam Caracallæ filius putabatur, occulto stupro ex Consobrina genitus, unde *Antonini* nomen adsumpsit, *Elagabalus* quoque dictus à Sacerdotio Solis, quo in Phœnicia fungebatur. Ejus tempore adeò impotenter *Semiamira* Mater *Dominationem* exercuit, ut *Senatus fœminarum* visus fuerit, quem *Senatulum* communiter vocitabant, qui mulierum negotia cognoscebat; unde ipsam Augustorum dominationem in *Gynæcocratiam* ver-

De Macrino, ac Diadumeno.

De Vario Avito Elagabalo.

tiſſe diceres. Cùm autem ſe probris omnibus fœdâſſet, nihilque flagitii reliquiſſet quo corruptior ageret, nisì quòd uni ex illo Exoletorum grege, qui ſemper aderat, cui nomen *Hietocles*, in modum ſolemnis Conjugii denuberet, adeò militare odium excitavit, ut tandem ab iis interfectus, cadaver ejus in Tyberim præcipitarent.

De Alexandro Severo. Succeſſit autem *Alexander* Mammeæ filius, quæ ſoror erat *Matris* Elagabali, quem ipſe adoptaverat 12. annorum puerum, cùm adoptatus ipſe 14. annorum eſſet, adeoque *Cæſar* Senatûs Decreto eo vivo renunciatus, póſtque obitum acclamatione militari deductus in Senatum, eodem die *Pontificatum maximum*, *Tribunitiam Poteſtatem*, & *Conſulare Imperium* accepit; delatum tamen *Pii* nomen recuſavit, licèt *Antoninum* etiam & *Magnum* crebris acclamationibus appellâſſent; trucidatus quoque à militibus in bello Germanico, cùm imperâſſet annis 13. quoniam ſeverior reddi videbatur, Matríque nimìs avaræ addictus eſſet.

Sed eò jam deventum erat, ut nedum *Creatio Imperatorum* à voluntate Militum penderet, ſed exteris quoque ac Barbaris deferretur Imperium, nec aliam *Senatûs* partem haberet, quàm *Decreta* edendi, quibus honores è more mandabantur; quare cæſo Alexandro *Maximinus Thrax*, neglecto quoque Senatûs Decreto, *Auguſtum* appellari ſe fecit, licèt poſteà ut authoritate legitimâ regnare videretur, per literas Militum voluntatem Patribus aperuit, qui repentè timore correpti, eandem comprobârunt. Is autem primò *Bubulcus* in Thracia, cùm militiæ ſe addixiſſet, ſub *Septimio Severo* ſtipendia meruit, & propter robur, pernicitatemque Corporis cuſtos evaſit, evectúsque ſub Caracalla ad militares dignitates, ſub *Macrino*, quem oderat, militiam deſeruit; occiſo autem *Elagabalo* denuò miles in pretio apud *Severum* fuit; cùmque *Auguſtus* eſſet, impotenter, crudeliterque dominatus eſt; generis enim ſui conſcios interemit, *Alexandri* amicos ſuſtulit variis modis, & militum alios in crucem egit, alios animalibus nuper occiſis incluſit, feris alios objecit, multos fuſtibus eliſos necavit, & *Senatorum* plurimos per *delatorum* artes, quos ſubornaverat, perdidit. Filium autem ſibi *Collegam Imperii* adſcivit.

De Maximino Thrace.

De Gordiano, & Filio. Cùm verò infenſus in dies ob ſcelera evaderet, Africanus Exercitus *Gordianum* Octuagenarium maternâ origine à *Trajano*, Paternâ à Gracchis ortum, juſtum æquè ac nobilem ſenem, Imperatorem ſalutavit, plaudente Româ, ac etiam comprobante Senatu, qui immanem illum *Thracem* eâ ſpe hoſtem

hostem judicavit, Collegamque simul Imperii Gordiani filium declaravit; quâ rerum novitate commotus Maximinus, Romam magnis itineribus properabat, ut Urbem diriperet, Senatùmque trucidaret universum; dum interim *Capelianus*, Maximini partes secutus in Africa, Gordiani filium in pugna interimit, Patrémque ad eam desperationem adigit, ut laqueo vitam finiat; quare trepidi Patres, atque tota Civitas *Maximum Pupienum* Præfectum Urbi Imperatorem creant, Collegámque addunt *Cœlium Balbinum*, atque Adolescentem *Gordianum* senis jam dicti Nepotem Cæsarem declarant; *Pupienus* bellum contra *Maximinum* in se recipit; profectusque cum Exercitu, Aquilejam munit, in cujus obsidione *Maximinus* cum filio trucidatur à militibus, *ex pessimo genere nec habendum Catulum* clamantibus. Reverso hinc Romam *Pupieno*, ortisque inter *eum, Balbinumque* dissensionibus, cùm is ùt ignobilem contemneret, ille verò *Balbinum* ùt ignavum, quoniam nunquam ordines duxerat, & milites utrosque odissent, quia *Senatus* elegerat, ambos trucidârunt; solusque *Gordianus*, concordibus inter se Senatu, militibusque, *Augustus* salutatus est, qui tandem *Philippi Arabis* in bello Persico dolo periit, qui post *Misithei*, vel *Senatûs* elogio eminentis Viri mortem *Præfectus Prætorio*, milites ad seditionem concitavit, eorumque acclamatione *Imperium* arripuit, *Augustosque honores* à Senatu extorsit, morbo exstinctum *Gordianum* simulans, â quo ad *Valerianum* plurimi *Cæsares* intercurrunt, quos Latinorum Historia Augusta nec memorat, sed *Casauboni* industriâ ex aliis Scriptoribus supplentur; traditque Zonaras; *Imperatores* à Senatu declaratos primò *Martium* quendam gravem sapientemque Virum; posteà verò Patrum quoque suffragiis *Severum Hostilianum Augustos honores* assecutum esse. Sed Aurelius Victor *Gallum* quoque atque *Hostilianum Perpennam* Imperatores à Senatu fuisse declaratos affirmavit. Fluctuabat igitur *Respublica*, & nunc arbitrio militum jactabatur, nunc licèt *Senatus* tantisper suam authoritatem exserere videretur, majores tamen inde motus oriebantur, nam nec ullius erat apud milites momenti, nec *Principes*, quos Reipublicæ dabat, à militibus obsequium & fidem sperare poterant; nulla igitur certa *Reipublicæ* forma: nullæ Leges, Jusque succedendi prorsùs inane; unde *rerum Summa* penès refractarios ac tumultuantes milites esse videbatur, quorum metu *Senatus* præter adulationem & obsequium nil poterat è Republica decernere.

De Maximo Pupieno. Cœlio Balbino, & Gordiano juniore.

De Philippo Arabe.

De Martio.

De Severo Hostiliano Gallo, atque Hostiliano Perpenna.

De Decio Patre, ac Filio. *Decium* igitur Illiricus Exercitus Augustum acclamavit, & à Senatu confirmatus est, cujus etiam suasu filium *Decium* in Consortium Imperii admisit; sed sua munia *Magistratibus* permittere videbatur: perpetuis autem seditionum motibus agitatus, vix biennio cum Collega filio imperavit; nam in Syria quidam *Jotapianus* erat, quem *Philippo* adhuc *Arabe* imperante milites *Imperatorem* salutaverant, & *Laucius Priscus* Gothorum auxiliis Thraciam, Macedoniamque occupaverat; cùmque âdversùs eum *ambo Decii* processissent, alter quoque *Julius Valerius* dictus invasit Imperium. *De Jotapiano, Lucio Prisco, ac Julio Valente Imperii invasoribus.* Cunctis autem è medio sublatis, *Deciorum* fortunâ; tunc primùm *Gothi* Scytharum, Tartarorumque agminibus immisti, Romani Imperii Provincias diripere cœperunt, *Mœsiamque* occupârunt; eos igitur aggressus *Decius*, vicisset protinus, si *Treboniani Galli* dolus, & hostium victoriam, & vitam non præripuisset; consilio namque ejus Barbari copias diviserunt, ut alii in insidiis essent propè quandam Paludem; alii in primo congressu fugam paludem versùs simularent. *De Treboniani Galli dolo, & Imperii invasione.* Cùm ergo victor *Decius* insequeretur, ventum est ad insidias, & licèt fortiter *Deciani* pugnâssent, loci tamen iniquitate periêre, ceciditque primò *Decii filius*; senior autem nè vivus in manus hostium veniret, in voraginem paludis se projecit, quæsitumque cadaver nunquam repertum est; tunc verò proditor ille *Gallus* fœdissimum *Populo Romano* cum Gothis Scythisque fœdus iniit, quo nedum eas Regiones permisit, verùm *Tributum* etiam bis centum drachmarum auri singulis annis pendere se adstrinxit, ut *solemni fœdere* jugum Scythicæ servitutis accipere videretur; hinc undique contemni Imperium cœpit, & Barbarorum incursionibus infestari; Gothi namque ipsi Dardaniam, Thraciam, Thessaliam, Macedoniamque diripiebant, nec Asiæ parcebant, imò nec Italia satis tuta. Quorum exemplum alii quoque Populi sequentes arma capere, imprimisque Parthi Syriam, Armeniamque occupare, Scythæque ipsi haud ampliùs pretio, prædâque contenti, Italiæ imminere videbantur; quare *Æmilianus Dux*, cùm pro Concione militibus, *si hostes vicissent*, pretium illud iisdem distribuere pollicitus esset, eos tanto impetu aggressi sunt, ut major eorum numerus ceciderit, reversusque in Mœsiam *Æmilianus*, cùm præmia militibus largiretur, ab iisdem *Imperator* salutatur; *Gallus* autem, cùm adversùs eum proficisceretur, à suismet militibus simul cum filio trucidatur. *De Æmiliano.* Intereà Germanicæ Legiones *Licinium Valerianum* Imperatorem

De Lici-

torem acclamârunt, quarum exemplum secutæ Italicæ, *Æmilianum*, quem tanto ardore ac studiis ad *Augustos honores* evexerant, nefariè trucidârunt; atque in verba *Valeriani Cæsaris* jurârunt, qui septuagenarius jam adeò cunctorum plausu suscepit Imperium, ut si potestas creandi Imperatorem singulis fuisset, haud alium electuri viderentur; erat enim omnium opinione integerrimus æquè ac nobilissimus, refertque *Trebellius Pollio*, cùm Censor *Decii* temporibus eligi deberet, omnium suffragio digniorem illum fuisse judicatum, unoque ore auditum fuisse: *Valeriani vita censura est, ille de omnibus judicet, qui est omnibus melior: ille de Senatu judicet, qui nullum habet crimen: ille de vita nostra sententiam ferat, cui nihil potest objici, &c.* Cui *Gallienum filium* priùs Cæsarem appellatum Senatus *Consortem Imperii* dedit. Profectus autem ad Persas, cum, ùt ait Trebellius, ductu cujusdam sui Ducis, is erat *Macrinus* Gener, cui summam omnium rerum bellicarum commiserat, seu fraude, seu adversâ fortunâ in ea esset loca deductus, ubi nec vigor, nec disciplina militaris quidquam valere potuit, in hostium potestatem venit; scribitque *Aurelius Victor*, jussu Saporis Regis fœdè laniatum interiisse; *Agathias verò*, cutem è cervice ad pedes detractam; cùm autem captivitatis fama Romam advolâsset, nemo minùs quàm *Gallienus* filius doluit, nilque ausus pro Patris libertate, totus se voluptatibus permisit: mortuum autem Parentem solemni *Apotheosis* decreto consecravit, quemque liberum reddere nequiverat, more temporum illorum effecit *Deum*; adeòque processit ignaviâ, ut Gallias, Hispaniam, ipsamque Italiam, Ravennam usque Germani, Thracias, & Græciam Gothi diriperent; Dacia verò universa trans Danubium in potestatem hostium veniret, actumque de universo Imperio foret, nisi Orientem servâsset Odenatus Palmyrenorum Princeps cum filio Hercule, quem propterea Collegam Imperii adscivit *Gallienus*, iisque à Mœnio Tyranno interfectis, *Uxor Zenobia*, à quibus Persæ victi ac cedere coacti; Occidentem verò *Cæsius Posthumus* Cæsaris nomine defendisset, Galliasquê nutantes conservâsset. Atque hi sunt ex 30. illis Tyrannis, qui propter *Gallieni* socordiam, Imperii Provincias occupârunt; nam in Gallia post *ipsum Cæsium Posthumium*, filiumque *Posthumium* quoque, *Lollianus*, à qvo interfecti, Imperator proclamatus est, eodemque tempore *Victorinus*, ejusque filius, qui *Lollianum* sustulerunt, & hos *Marius* quidam faber ferrarius interfecit, qui tribus tantummodò diebus

nio Valeriano, & Gallieno.

De triginta Tyrannis.

diebus *Imperium* quoque gustavit, quem *Victoriani* Vidua secuta est, nomine *Victoria*, Materque Castrorum nuncupata; post quam *Tetrici* Pater ac filius, qui posteà ab *Aureliano* Principe confecti fuêre. Pannoniæ verò quidam nomine *Ingenuus* Imperium sibi arrogare ausus est, postque eum, *Regilianum* milites salutârunt, quem secucutus *Aureolus*. Nec minùs Italia & Græcia seditionibus laboravit; *Macrini* namque Pater ac filius Imperatòres audiebantur, idemque ausus filius alter nomine *Quietus*, ùt quoque *Balista*, *Valens* ac *Piso*; Ægypti autem augustos honores usurpabat *Æmilius*, & *Saturninus*; relati quoque inter Tyrannos *Crennianus*, *Timolaus*, *Trebellianus*, & Romæ *Gallieno* absente *Claudius Censorianus*; *Cyriadem* quoque Trebellius Pollio refert, quamvìs sub *Valèriano* defecisset. Hos autem retuli, ut veluti oculis subjicerem *Reipublicæ* faciem, quæ spretis semel Legibus eò devenerat, ut violenter refractariorum militum arbitrio nunc ab uno, nunc ab altero cujuscumque Nationis homine abriperetur; nunc verò uno eodemque tempore plures discerperent. *Gallienus* autem Romam adventantis *Aureoli* strepitu, alto velut somno expergefactus, ei obviam processit, mirumque fuit *vicisse*; cùm autem *Tyrannum* Mediolani obsideret, dolo ejusdem, qui præcipuos *Gallieni* Duces in suspicionem adduxerat, quòd *Gallienus* eosdem occidere in animum induxisset, iisdem conspirantibus occisus est; moriens autem *Flavium Claudium* successorem nominavit, eique *Insignia Imperii* misit, qui nedum voluntate militum, sed Senatûs universi plausu Imperium accepit, communibus namque suffragiis priùs etiam uni *Claudio* concedebatur Imperiũ; de eoque Trebellius: *si diutiùs*, inquit, *in hac esset commoratus Republica, Scipiones & Camillos, omnesque illos Veteres suis virtutibus suis consiliis suâ prudentiâ superâsset; in eo enim Trajani Virtus, Antonini Pietas, Augusti moderatio, & magnorum Principum dona sic fuerunt, ut non ab aliis exemplum caperet, sed etiam si illi non fuissent, his cæteris reliquisset exemplum.* Is *Aureolum Tyrannum* confecit, Barbaros, Scythas, Gothos, Sarmatásque universos debellavit, ità ut ad 320000. millia periisse referatur, mirúmque quod de Gothis narratur, qui cùm Græciam Athenásque diripuissent, Libros universos comburere in animum induxerant; unus autem ex illis sententiam immutavit, his verbis: *Abstineamus hanc injuriam ab his Codicibus, quibus Graji homines, dum studiosiùs incumbunt, minùs ad bella fiunt idonei.* Claudius autem Victor postquàm vix tertium anni Imperium incœpe-

De Flavio Claudio Augusto.

cœperat, apud Syrmium morbo correptus, vitam finiit, successorque *Quintillus* frater 17. tantùm diebus imperavit, atque à Militibus, qui gravem & adversùs militarem licentiam sævum Principem oderant, trucidatus est, licèt *Zosimus* spontè venas sibi incidisse scripserit, postquàm lectum *Aurelianum* audivit, cui se imparem viribus rebatur. *De Quintillo Fratre.*

Aurelianus ergo licèt obscurâ Familiâ genitus in Dacia Ripensi, seu Mœsia, per gradus ad dignitates militares evectus, atque à *Valeriano* Consul designatus, Gothorum victor, ad priscos fines produxit Imperium, déque *Zenobia* Orientis tunc fermè Domina, & *Tetrico*, qui Gallias occupaverat, triumphum egit. Licèt autem bellis inclaruisset, severè admodùm superbèque dominabatur, superimposito etiam capiti Diademate; nec proinde dubitare fas erit, delatos ei haud fuisse consuetos à Senatu honores; eo verò *Mnestei Liberti* dolo sublato, milites tunc primum obsequium erga *Senatum* literis ad eum missis testati sunt, orantes, *Aurelianum* inter Deos referre, déque Patribus aliquem dignum *Senatûs* judicio Principem mittere; hinc *Tacitus* primæ sententiæ Senator eligitur, Vir sapientià, priscàque integritate clarissimus, atque is 6. mensium spatio, quo imperavit, *Libertatem* quoque cum *Principatu* miscere videbatur, cùm è Senatûs judicio *Rempublicam* administraret, cæterisque Magistratibus sua munia relinqueret; Post eum tamen frater *Florianus* nullâ Senatûs authoritàte Imperium arripuit, duobusque tantùm mensibus tenuit, Tharsi à militibus, cùm contra *Probum* expeditionem suscepisset, interfectus. *Probus* autem militum faustis vocibus acclamantium: *Probe, Auguste, Dii te servent*, Imperator salutatur; *Senatui* tamen scripsit, sibi quidem à militibus delatum *Augusti* nomen, orare tamen, ut *Senatus* de se decerneret, quid è Republica videretur, cunctisque juxta morem decretis honoribus *Rempublicam* capessivit, Galliàque, Thracia, Asia à Barbarorum incursione liberatis, *Bonoso* etiam & *Proculo*, qui se *Cæsares* ferebant, debellatis, Vineas *Lege* Domitiani *Annonariâ* intermissas Gallos atque Pannonios habere permisit; cùm autem jactitâsset, undique dêvictis hostibus tempus instare, quo militum opera inutilis *Reipublicæ* redderetur, ii apud Syrmium seditionem excitàrunt, atque eum, qui se in quandam Turrim receperat, cùm quinquennio regnâsset, interemerunt. *De Aureliano.* *De Tacito.* *De Floriano.* *De Probo.* *De Bonoso, & Proculo Anti-Cæsaribus.*

De Aurelio Charo Numeriano, & Charino.

Post quem, *Aurelium Charum*, Narbonæ in Gallia natum, *Augustum* creârunt, qui è Sarmatico bello profectus in Persas Mesopotamiam cœpit, & Ctesiphontem, ultrà etiam progressurus, nî Fulmine suprà Tigridem fuisset absumptus; post quem, *Numeriano* etiam ab Exercitu deferuntur *Augusti honores*, erat namque cum *Carino* fratre Cæsar etiam à Parente nuncupatus; sed dùm ejus oculi pro nimio fletu, quo *Patrem* prosequebatur, vitium contraxissent, & in lectica gestaretur, quam claudi jusserat, nè lucem videret, factione *Apri* Soceri, quem *Præfectum Pratorio* constituerat, interemptus est; Exercitus autem *Diocletianum*, qui, ùt ait Eutropius, *libertinus erat*, Annulini Senatoris, *Augustum* acclamavit, qui *Aprum* statim spectante Exercitu suismet manibus confecit: *nunc tandem*, inquiens, *fatalem Aprum occidi*, quoniam, cùm apud mulierem quandam in Galliis diversaretur, illùmque notâsset parsimoniâ, *Diocletianus* tunc liberaliorem fieri, cùm esset Imperator, inquit, muliercula verò *Imperatorem* fore dixit, cùm *Aprum* occidisset. *Diocletianus* autem nuncupatus à Dioclea Græca Urbe, è qua originem traxit. Cùm autem *Carinus* defuncto Patre Augustos suscepisset honores, bellum exarsit inter utrosque, victóque tandem *Carino* ad Margum Mœsiæ, Collegam sibi adscivit *Diocletianus Maximianum Herculeum*, qui ex Cæsore *Augustus* etiam declaratus, Galliam adversùs *Amannum* & *Ælianum* adjunctâ sibi rusticorum turbâ, qui *Bacauda* dicebantur, cuncta turbantes, pacavit, cùm Ægypti Diocletianus ipse bellum gessisset contra *Achilleum* quendam, qui rebellionem concitârat, *Purpuramque* sumpserat, quem victum deditúmque feris dilaniandum objecit. Quoniam verò undique bellorum motibus turbabatur Imperium, ambo sibi *Cæsares* adscivére, Diocletianus quidem *Galerium Maximinum*, Maximianus verò *Constantium Chlorum*, cum quibus affinitas etiam intercessit; Constantius namque *Theodoram* duxit *Herculei* privignam, Galerius autem *Valeriam* Diocletiani *filiam*. Igitur *Constantius* in Britanniam profectus, *Herculeus* verò in Africam; *Maximinus* autem, qui Armentarius dicebatur, in Orientem; cùm *Diocletianus* Ægyptiacum bellum gereret; debellatis autem hostibus universis, cùm Romæ triumphâsset *Diocletianus*, ac *Maximianus* Nicomediæ; alter verò Mediolani; *Constantius* atque *Galerius* è Cæsaribus *Augusti* appellati sunt, Romanumque Orbem adeò divisêre, ut *Constantius* quæ trans Alpes sunt, Italiam quoque, & Africam obtineret, *Gale-*

De Diocletiano, Maximino Herculeo Augustis, atque Cæsaribus Galorio Maximino, & Constâtio Chloro.

rius

rius quidquid inde ad orientem Solem eſt ; Sed poſteà *Conſtantius* Transalpinis ſolummodò regionibus contentus, cæteras *Galerio* permiſit, qui duos adſcivit Cæſares, *Severum* nempe & *Galerium Maximinum* ſororis filium, *Severoque* Italia, Oriens *Maximino* permiſſus ; *Conſtantio* autem Eboraci in Britannia defunćto ſucceſſit *Conſtantinus* filius ex Helena Bythyna procreatus, quam *Concubinam* plerique fuiſſe ſcripsêre, Eutropius autem *uxorem*, dum privatus eſſet, repudiatamque jubente *Diocletiano*, ut Herculei Privignam *Theodoram* duceret, qui tamen nondum *Auguſtus* Cæſaris duntaxat appellatione contentus erat. At Romæ *Maxentius* Herculei filius à Prætoriano milite *Auguſtus* ſalutatur; unde adversus eum ab *Auguſto Galerio Maximino* miſſus *Severus Cæſar*, qui deſertus à militibus, Ravennam ſugere coactus fuit; quare Galerius ipſe adversùs eundem Romam proceſſit, ſed fœdè quoque proditus in Illyricum conceſſit, ubi *Licinium Cæſarem* nuncupavit. *Herculeum* interim *Maximianum* capeſſendi Imperii cupido exſtimulabat, quare è Lucania Romam reverſus, *Diocletianum* etiam (qui Carnunthi tunc temporis in Pannonia morabatur, & Salonæ ſupremum diem clauſit) impellere fruſtrà conatus, *Severum Cæſarem* dolo, ac fraude Ravennâ retractum in Appia Via trigeſimo ab Urbe lapide jugulavit ; tunc autem *Maxentio* etiam filio inſidias ſtruere cœpit, quibus detectis, in Galliam ſe recipere coactus, adversùs Generum *Conſtantinum*, quem ſubdolè *Auguſtum* nuncupaverat, neſaria quoque moliebatur; ſed his etiam patefactis per *Fauſtam filiam*, uxoremque *Conſtantini*, qvæ maritum prætulit Patri, depræhenſusque, facultate acceptâ liberæ mortis, Maſſiliæ laqueo ſibi gulam fregit. Intereâ *Galerius*, poſtquàm *Licinium Cæſarem* conſtituerat, fato functus erat, adſcriptusque à *Maxentio* Genero *inter Divos*; quare uno eodemque tempore 4. Auguſti Rempublicam occupàrunt, *Conſtantinus* nempe Conſtantii filius, *Maxentius* Herculei, *Maximinus* Dazza Galerii ex ſorore Nepos, qui ab eodem cum Severo *Cæſar* nuncupatus fuerat, indignèque ſibi *Licinium* prælatum tulerat, & *Licinius*, interque eos bellum exarſit; nam *Conſtantinus Maxentium* aggreſſus, qui bellum priùs indixerat, quaſi Patris necem vindicaturus, victis ad Veronam ejus Ducibus, eum tandem ad Milvium Pontem debellavit, fugiensque Tiberi ſubmerſus eſt. *Licinius* autem *Maximinum* in Illyrico vicit, qui fugere coactus in Aſiam apud Tarſum Ciliciæ veneno ſumpto, ſed inefficaci, inter horribiles cruciatus

De Severo, & Galerio Maximino.

De Conſtantino.

De Maxentio Herculei filio.

De Licinio Cæſare.

De Maximiano Herculeo.

De Conſtantino Auguſto

ciatus absumptus est. Quapropter *Constantinus*; & *Licinius* Augusti, Competitoribus debellatis rerum potiti, non diù pacem servârunt, licèt ad eam inter se firmandam affinitas accessisset, ductâ à Licinio *Constantiâ* sore Constantini; ruptoque fœdere, quoniam *Licinius* Provincias Maximino ereptas usurpare nitebatur (licèt vera & gravior causa, quòd alter alterum Consortem Imperii haùd ferre poterat) ad Cybalim Pannoniæ Oppidum primò pugnatum est, deinde in Campo Mardiensi, victis semper *Licinianis*; tandem pecusso denuò fœdere, ac *Liciniano* puero, Constantini Nepote *Cæsare* nuncupato, Imperium de integrò partiti sunt inter se, interfecto, ùt authore turbarum, *Valente*, quem post Cybalensem Cladem *Licinius* Cæsarem dixerat; sed eadem causa ambos coëgit rursùs arma capere, *Liciniusque* primus Constantinum causatus, quòd ultrà suos limites alienam ditionem invaderet, fœdus rupit, ac denuò insignem Hadrianopoli cladem accepit, victusque iterum navali pugnâ propè Bizantium, postremò ad Chalcedonem prælio debellatus, in Victoris potestatem venire coactus est; vitamque interpositâ sorore obtinuit, occiso *Martiniano*, qui etiam, *Licinio* ex Europa in Bythyniam fugiente, Cæsar nuncupatus fuerat, cùm anteà Magister Officiorum esset. *Licinius* autem ad Thessalonicam relegatus, cùm ibi quoque turbandis rebus vacaret, interfectus est.

Quare à Tacito Augusto ad Constantinum nullæ fermè *Senatûs* in eligendo Principe partes fuêre, cùm ex militum arbitrio, perque proditionis scelera, nunc unus, nunc alter Imperium occupâsset; undè tumultuarii tot Duces rerum potiri conati sunt, & aliquo tempore degustârunt Imperium, deque eo Cæsares & Augustos nuncupando quasi *hæreditas fuisset*, plures nedum disponere visi sunt, sed & *in partes cernere*; Quâpropter à militum nutu & *Augustorum*, quos ipsis eligere placebat, cuncta pendere videbantur, nec *ordo*, nec *jura* vigebant, nullàque *Reipublicæ* ratio habebatur; postquàm autem debellatis hostibus Romam ibant, *Senatus* nullam aliam explicabat authoritatem, nisi triumphos, cunctosque honores de more decernendo; nullo igitur discrimine Barbari, Romani, Nobiles, Plebeji; Sublati imò nuper à pecoribus & sylvis è gregariis militibus mox *Tribuni*, postridie *Cæsares* aspiciebantur; adeoque deterrima erat *militaris Dominatio*, quæ diffidentibus Exercitibus inter *Augustos* illos diversarum partium immania peperit Ci-

vilia

vilia bella, viamque ſtruxit Barbaris, ut primò Imperium occuparent, poſteà verò peſſumdarent.

Sed veniamus ad *Conſtantinum*, qui debellatis, cæſiſque hoſtibus ſolus jam *Auguſtus* Divino Numine afflatus nedum finem dedit diris perſecutionibus, quibus ferrô, flammâ, & ferarum laniatu in Chriſtianos ſæviebatur, ſub *Nerone* præcipuè, qui Urbis incendium, quod ipſe juſſerat, ut imaginem ardentis Trojæ cerneret, Chriſtianis objecit, *Trajano*, *Antonino Philoſopho*, *Severo*, *Maximino Decio*, *Valeriano*, *Aureliano ac Diocletiano* Auguſtis, ſed eâ Religione rejectâ, quam poſt Civitatem à Græcis, Hetruſciſque hauſtam *Romulus* primò, dein *Numa* invexerant, adeoque *Civitate* poſterior ac pars Politices erat, eam Religionem amplexus eſt, quam DEus ipſe ante omnem Civitatem, nec propter Rempublicam, ſed propter homines ipſos, ut nempè finem ſuæ Creationis aſſequerentur, docuit, atque in plenitudine temporum implevit, Mortales ipſos aſſumptâ humanitate ſanguine ſuo redimens; Quare ſicut Religio illa medium fuerat ad firmandum *Civitatis* ordinem, ità nunc *ipſemet Ordo Civitatis* in Divina Religione medium eſſe debet ad finem ab ea propoſitum; adeóque præcipuus *Chriſtianæ Civitatis* finis, ſicut eſt Summum illud & præſtantius bonum, *Salus* nempè *æterna*, nec acquieſcit in eo fine, quem ſibi proponebant Civitates aliæ, ut ſcilicèt beatam Vitam degerent, ità maxima *Summarum Poteſtatum* Cura in cuſtodienda, ſervandaque Religione verſari debet, nè contra finem ipſum agere videantur; ea namque potiſſimum finem illum alterum beatæ Vitæ longè nobiliorem præſtat, cùm ſi mandata Dei cuſtodirentur, & vitia exularent univerſa, & tranquillitate jucundiſſimâ fruerentur *Cœtus hominum jure Sociati*, adeoque interiori etiam felicitate gauderent univerſi.

Ille igitur, qui in *Crucis ſigno* vicerat hoſtes, pace Eccleſiæ reſtitutâ, cum ad Rempublicam ſe vertiſſet, quaſi nova rerum facies, quæ nunc cernitur, ab eo etiam ſua deberet initia capeſſere, ſedem Imperii *Bizantium* transtulit, *Romæ* Urbem illam æquando, quam propter eâ Conſtantinopolim ſuo è nomine nuncupavit, neque ſolummodò *Juris Italici*, ſed ipſius etiam veteris Romæ prærogativâ decoravit; cùmque in Exercitibus Barbari etiam innumeri militarent, iiſque agro dato in ditionibus Imperii ad inſtar *Colonorum* degere indulſiſſet, exemplum dedit, quod cæteri ſecuti Principes, diripiendæ Italiæ occaſionem præbuêre, cùm nec fines Imperii

De Constantino Cōstantio, atque Cōstante.

ùt priùs custodibus Legionibus tueretur; quod tandem ùt hæreditatem tres inter filios cerni jussit, *Constantinum* nempe, cui Transalpinas Provincias assignavit, *Constantium*, cui permissus Oriens, & *Constantem*, cui Italia, Africa & Illyrium concessa. Sed profectò vis erat Providentiæ, quæ dissolutione Imperii *Romam* Christianæ Reipublicæ Caput, sedemque Petri Successorum, à quibus etiam suaviter regeretur, justo tempore reservaverat; vix enim *Constantino defuncto* bella inter fratres orta sunt, & *Constantinum* Duces *Constantis* fratris apud Aquilejam oppresserunt, *Constans* autem conspiratione militum fugere coactus *Crestio Marcellino* atque *Magnentio*, qui natione Francus, duarumque Legionum Præfectus, Occidentis Imperium invaserat, præcipuis authoribus, apud Helenam Pyrenæo proximum Castrum interemptus est, quo etiam tempore *Vetranius* Magister Militum Purpuram apud Mursam Pannoniæ inferioris induerat. Sed hic suis à militibus ad privatam vitam redire coactus, *Magnentius* autem bellis apud Mursam & Ticinum à *Constantio* victus, nec non ad Longaticum, Castellum Juliarum Alpium, atque circà montem Seleucum in Gallia, Lugduni sibi mortem conscivit, quem secutus *Decentius* frater, Cæsarque dictus, laqueo sibi gulam fregit.

Constantius igitur sublatis etiam *Nopotiano* Eutropia Constantini Magni Sorore genito, qui velut *Augustus* Romæ agebat, & *Sylvano*, quem Exercitus Galliæ Imperatorem nuncupaverat, solus rerum petitus est, dixitque Cæsarem *Julianum* Constantini magni ex fratre Nepotem, erat namque filius *Flavii Julii Constantii* ex Uxore Basilina, habueratque fratrem *Gallum* ex Uxore Galla, quem *Constantius* ipse Nolæ interfici jusserat, quoniam in Galliis multa patraverat facinora, alii namque alterius fratris ejusdem *Constantini*, qui *Flavius Dalmatius Hannibalianus* dicebatur, filii, *Dalmatius* nempè, militari factione, silente potiùs *Constantio* quàm jubente ùt Eutropius, aut *ejusdem insidiis*, ùt Zosimus scripsère, jam pridem exstinctus, & *Hannibalianus*, quem *Nobilissimi & Patritii* dignitate Constantinus Patruus ornaverat, Regemque Ponti constituerat, etiam *Constantii* jussu à militibus interfectus fuerat. Quare solus è *Constantini* agnatione superstes *Julianus* Cæsar, rebus ad Argentoratum præclarè gestis, cùm fines Imperii recuperâsset, noluit intrà *Cæsaris* potestatem contineri, *Augustique* honores adsumpsit in Gallia; quà de causà cùm adversùs eundem Copias è bello Persico movisset

viſſet *Conſtantius*, in itinere mortuus eſt; licèt Succeſſorem ſuæ poteſtatis eundem *Julianum* ſtatuiſſe dicatur; Tunc autem *Julianus*, quaſi Auguſtos honores, quos acceperat, reſpueret, precibus adigi ſimulavit ad ſuſcipiendum *Imperii* onus; aderant namque Urbis Conſtantinopolitanæ Legati, orabantque, ut morâ omni depoſitâ ad *obtinendum ſibi obtemperare paratum tenderet Orientem*; cumque Conſtantinopolim intrâſſet, *Senatûs* officiis & popularibus *Conſulum* plauſibus inauguratus eſt, profeſſus *Principatum* deferente nutu Cœleſti absque ulla publicæ rei ſuſcepiſſe jacturâ. Redacta verò ad ſe unum *Romanæ orbis curatione*, cùm priùs ut omnes nullo impediente ad ſui favorem alliceret, adhærere cultui Chriſtiano ſimulâſſet, defectione ad Gentium ritus bellum Chriſtiano Populo conſultò ac fraudulenter movit, non quidem ſæviendo *ſecuri* aut *gladio* ùt priùs, ſed clauſis Chriſtianorum Scholis, averſisque prorsùs ab Eccleſia præmiis & honoribus literarum, ut nempe ignorantia & caligo ingeniorum, atque Ambitio Religionis noſtræ progreſſum ſiſterent, ac imò curſum revocarent; adeoque, ùt inquit *Marcellinus*, ubi adeſſe ſibi liberum tempus faciundi quæ vellet, advertit, ſui pectoris patefecit arcana, & planis abſolutisque Decretis aperiri *Templa*, Arisque *Hoſtias* admoveri, & reparari *Deorum* ſtatuit cultum; ſed eventum habuit, quem fugiens Athanaſius prædixerat, *nubeculam eſſe citò tranſituram*; bello enim Perſico, dum incautiùs ſeſe infert, lethale vulnus accipit, reverſusque in Caſtra, poſtquàm ſuorum ordines licèt ſauciùs inſtaurâſſet, cunctantem animam multis ſuos allocutus efflavit, nullo Succeſſore relicto; præfatus enim erat, conſultò ſeſe de Imperio nihil mandare, nè utì ſolet, in multitudine diſcrepantibus ſtudiis amicorum ex invidia, *Reipublicæ* diſcordiâ Exercitûs periculum pararet; Tunc autem milites *Jovianum* acclamârunt, quo Imperium abnuente, quòd ſe *Gentilibus* imperare diceret nolle, milites ſe Chriſtianos eſſe unâ voce faſſi ſunt, atque ità volentem veſtibus Auguſtalibus exornatum è Tabernaculo eduxerunt. Pacem autem cum Perſis neceſſariò magìs, quàm è dignitate fecit, Provinciis quinque Tranſtigridanis à *Galerio Maximino* bello partis, hoſtibus reſtitutis. Obiit autem in Galatiæ finibus apud Dadaſtanam vix octavo menſe Imperii exacto, poſt quem *Valentinianus* Imperator Niceæ in Bythinia creatur, adſcitoque Collegâ Fratre *Valente*, qui participem quidem legitimum Poteſtatis, ſed in modum

De Juliano.

De Joviano.

De Valentiniano.

dum

dum Apparitoris *Morigerum* esse protestatus est, Orienti eum præfecit, ipse Occidentem moderaturus contra Saxones movit, quos inter invias paludes attrivit; victis quoque Alemannis usque ad Oceanum pervenerat. Cumque in Sarmatas & Guados bellum pararet, apud Prægitionem hostium Legatos audiens, effluente subito sanguine exspiravit, licèt scripserit Pomponius, eum subitâ irâ incensum incidisse in morbum, quo arescentibus venis, cùm sanguinis nihil emitti potuisset, mortem obierit.

De Valente.

Valens autem *Procopium* Juliani cognatum, qui paucarum Legionum ope Imperatorem se ostentabat, vicit in Phrygia salutari, atque in fuga interfectus est; Gravis hic quoque Orthodoxis, cùm in Arianam hæresim illapsus esset; paganos etiam Philosophos *Juliano* charissimos partim supplicio sustulit, partim mulctavit exilio; tandem ipse à Gothis victus, incertum quo mortis genere occubuit; sunt enim qui acie illum cecidisse scripserunt, alii palude haustum, multi denique Tugurio, ad quod saucius confugerat, conflagrante, ignem injicientibus hostibus, absumptum esse, nec enim post pugnam repertus est usquam.

De Gratiano, & Valentiniano.

Gratianus igitur, qui à *Valentiniano Augusto*, & ipse Augustus nuncupatus fuerat, unde morem institutum antiquitùs supregressum esse scripsit *Ammianus*, quoniam non Cæsares sed Augustos *Germanum* nuncupavit & *Filium*, Imperium solus capessiverat, fratremque *Valentinianum* vix quadrimum, eo apud Treviros absente *Augustum* in Castris appellatum non modò non repulit, sed lubens quoque in consortium potestatis admisit; Defuncto autem Valente, *Theodosium* Collegam Orienti præfecit, à quo Barbaris undique debellatis, *Augustus* etiam & Consors Imperii declaratus est; ipse verò cùm Gallias petivisset, ibique Alanos, quorum habitum & mores induere videbatur, Romano militi anteponeret, eorum indignationem adeo movit, ut cùm *Maximus* è Præfecto Britanniæ Imperatorem se ostentaret, relicto *Gratiano* ad eum transiverit, qui tandem ab *Anthragacio* quodam Classis *Maximi* Præfecto ejusque jussu dolo interfectus est,

De Maximo, & Theodosio.

Maximus verò debellatus à Theodosio ad Aquilejam, interfectusq; cum filio *Victore*, quem Imperii participem fecerat; ad ipsum namque confugerat *Valentinianus*, postquàm *Maximus* ipse rupto fœdere, ad quod percutiendum *Valentinianum* adegerat, nec Provinciis, quibus cesserat contentus, Italiâ etiam fugere coëgerat, Sororemque eidem *Theodosio* nuptui dederat, eo tamen pacto, impellente præcipuè *Justina* Matre, ut nullam suscipiendo bello moram afferret, quod,

rei

rei indignitate, & *Valentiniani* necessitate permotus, suscipere professus est; hostibus igitur undique debellatis Romam ambo profecti, maximum egerunt triumphum; cumque postea in Gallias se contulisset *Valentinianus*, apud Viennam ibidem ab *Arbogasto* Magistro militum, cui totum se commiserat, occiditur, qui *Eugenium*, quoniam ipse sibi diffidebat, Scriniorum Magistrum Imperatorem salutari curavit. quos adortus *Theodosius* sub Alpibus Juliis Aquilejam versùs ad Flumen frigidum, cùm è suo Exercitu Gothi terga vertissent, orando magis, quàm feriendo pugnavit, atque mirandâ Dei ope vicit, cùm Sagittæ, telaque in hostes retorquerentur ventorum vi, undè Claudianus:

- - - - Gelidis Aquilo de monte procellis
Obruit adversas acies, revolutaque tela
Vertit in Authores, & turbine repulit hastas.
O nimium dilecte Deo! cui fundit ab antris
Æolus armatas acies, cui militat Æther,
Et conjurati veniunt ad Classica Venti.

Captus igitur in acie *Eugenius* Theodosii jussu à militibus trucidatur, *Arbogastus* suâ se jugulat manu; hinc solus Occidentem atque Orientem Theodosius moderatur, nec tamen diu fruitur, quinto post Victoriam mense fato functus Mediolani: Pius adeò Princeps, ut *Sacris* ab Ambrosio *interdictus*, cùm gravior in Thessalonicenses fuisset, qui Magistrum militum eâ de causa interfecerant, quòd captivum Aurigam, quo in ludorum celebratione uti debebant, solvere detrectâsset, missis militum cohortibus, quæ 7000. Civium trucidârunt, æquo animo tulit *Ecclesiæ* Leges, & *Episcopi* disciplinam; Quare *Theodoretus* inquit, *Tali tantaque Virtute Pontifex & Imperator erant illustres, nam utrumque ego admiror; Illius quidem libertatem: hujus verò obedientiam, itemque fervoris flammas illius, & hujus fidei puritatem*; hinc Ambrosius ipse in Oratione funebri: *dilexi*, inquit, *Virum, qui cum Corpore solveretur, magis de Ecclesiarum Statu, quàm de suis periculis angebatur.*

De Arcadio, & Honorio.

Post eum *Arcadius* atque *Honorius* jam tum vivô Patre *Augusti*, divisum ex Theodosii voluntate Imperium ità tenuêre, ut *Arcadius* Orientem, *Honorius* Occidentem moderaretur, datis Tutoribus huic *Stilicone*, alteri verò *Ruffino*; atque ab hoc tempore nunquam ampliùs coaluit: Tutores autem infidi ambo per omne scelus propriam augere potentiam, purpuramque sibi sumere studebant, licèt

Ruffinus ſub ipſis initiis Stiliconis operâ interfectus, Orientem turbare nequiverit, undè Claudianus dubitanti ſibi, cur nefarios adeò Viros patiatur Deus, reſpondet:

Abſtulit hunc tandem Ruffini pœna tumultum,
Abſolvitque Deos: jam non ad Culmina rerum,
Injuſtos creviſſe queror. Tolluntur in altum
Ut lapſu graviore ruant.

Honorius autem *Stiliconis* fraude adeò jactatum vidit Imperium, ut Gothi nedum Pannoniam & Græciam, quæ Orientis Imperii erant, ſed Italiam ipſam Alarico Duce diriperent, ſede ipsâ Imperii *Urbe Româ* captâ, adeò ut *Attalus* è Præfecto Urbis Imperator ab eodem Alarico videretur conſtitutus, ejectuſque, ſe recepit in Gallias; cumque reſumere tyrannidem tentâſſet, neglectuſque à Gothis, capitur à *Conſtantino* Comite, atque *Honorio* traditur, à quo obtruncatâ manu in Inſulam Lyparam relegatur. Ipſo intereà Ravennæ latitante, fœdiſſima *Romani Imperii* facies undique cernitur, Gothis Gallias, Vandalis atque Alanis Hiſpanias occupantibus, Tyranniſque perpluribus Purpuram ſumentibus; nam *Conſtantinus* ex infima militia in Britannia Imperator à militibus acclamatur, atque antè eum *Marcus* & *Gratianus* rebellaverant; digreſſus inde cum filiis *Conſtante* in Gallias, quem *Cæſarem* dixerat, & *Juliano*, ab eodem *Conſtantio* Comite victus eſt, atque ad Ravennam, *Honorio* jubente, interfectus; recenſetur quoque *Jovinus* Tyrannus, cui interfecto frater *Sebaſtianus ſucceſſit*; ſed his omnibus è medio ſublatis, pacatus jam Occidens videbatur, & *Honorius* Placidiam Sororem, quàm à Gothis receperat, exſtinctô *Ataulpho* Alarici Succeſſore, cui invita nupſerat, *Conſtantio* Patricio ſecundis nuptiis conjunxerat, quem in conſortium quoque Imperii admiſit, puerumque *Valentinianum* ex iiſdem Nuptiis ortum jam ante Imperii conſortium *Nobiliſſimi* honoribus ornavit, exſtinctoque *Honorio* à Theodoſio *Arcadii* filio, atque Orientis Imperatore *Cæſar* primò nuncupatus, Italiam cum *Placidia* Matre Auguſtæ titulo decoratâ mittitur, cùm vix quintum ætatis annum ageret, oppreſſoque *Joanne* Tyranno, qui ex Primicerio Notariorum, poſtquàm *Honorius* fatô ceſſerat, *Purpuram* Ravennæ ſumere auſus erat, Mater ipſa moderabatur Imperium; Hoc autem imperante jam inſtare ruina Imperii videbatur, Africam namque Vandali occupaverant, Hiſpanias Angli invaſerant, Gallias Franci; & *Attila* Rex Hunnorum, poſtquàm No-

De Valentiniano.

nobilissimas Urbes in Galliis evertisset, licèt victus ab *Ætio* militiæ Magistro & Sociis in Campis Catalaunicis, reparatis Viribus majore Exercitu denuò transgressus Alpes, Italiam omnem, ferrô, flammâque vastavit, eâdemque flammâ *Urbs Roma* conflagrâsset, nisi *Leonis* Summi Pontificis veneratione compulsus nedum sententiam mutâsset, sed totâ Italiâ cedere in animum induxisset; quare cùm etiam in Gallia *Lupi Episcopi* monitu Tricastinorum Urbem diripere abstinuisset, inter milites jocular iter jactatum Castinus inquit: *haud immeritò Leoni cessisse in Italia, qui Lupum in Gallia reformidâsset, plusque, cohibendo Attilam, momenti habere Ferarum nomina, quàm hostium armatas manus.*

Valentinianus autem eo metu liberatus, sequuto Placidiæ matris obitu, suo vivere ingenio cœpit, atque à *Flavio Maximo*, ut in uxorem fraude admissum adulterium ulcisceretur, *Ætio* priùs, quem timebat, apud *Valentinianum* ipsum proditionis insimulato, adeô, ut ab eodem in Palatio obtruncaretur, interfectus est; qui & Imperium, & matrimonium etiam invasit, *Eudoxiâ Augustâ* ductâ, quæ à *Theodosio minore Patre* Valentiniano juncta erat; illa verò, ut *Imperatoris, ac Viri* necem ulcisceretur, Carthaginem ad *Jensericum* Vandalorum Regem misit, orans, ut Romam veniret, atque Tyrannum eriperet. Qui propterea cùm è Carthaginis portu solveret, interrogatus à Nauta, quò cursum intendi vellet, in eos, respondit, quibus iratus est *Deus*; Romamque ingressus cum ingenti Exercitu, *Leonis* quidem *Papa*, & *Eudoxia* precibus ab incendio Urbis abstinuit, sed per 4. dies diripuit, cunctasque opes absumpsit; fugiens autem *Maximus* vix 3. mensium *Tyrannus* occisus, ac membratim à milite Romano *Urso* discerptus est; Revertens verò Jensericus *Eudoxiam* cum filiabus *Placidiâ*, & *Eudoxiâ tertiâ* abduxit in Africam, hancque *Hunerico* filio uxorem dedit, alteram quæ *Olybrio* posteà rerum potito nupsit, ad *Leonem Augustum* cum matre, quâ etiam abusus erat, Constantinopolim misit; Interim verò *Avitus* quidam *Avernus* militum Magister ab Exercitu Gallicano dolosè Imperator nunciatur, suscipitque Imperii insignia, quæ nec ab eo ampliùs, nec à successoribus tueri poterant; quare paulò post quàm creatus fuerat, desertus à Gothis, Imperio caruit & vitâ, Placentiæ interfectus *Ricimeri* jussu, licèt scripserint alii, abdicato Imperio ejusdem *Ricimeri* operâ Placentinum Episcopum evasisse. Igitur quamvis absque *Augusti* titulo Occidentis Imperium suis hu- *De Avito Auerno.*

meris propè totum ſuſtinebat *Ricimerus*; cùm interim *Leo* Orientis
De Majoriano. Imperator *Auguſtum* dare voluit Occidenti, ac propterea *Majorianum* Italiam miſit, ingentis animi Virum, qui licèt Ravennæ Auguſtos ſumpſiſſet honores, Senatui tamen, ut priſcos mores, atque umbratilem illam ejus authoritatem ſervare videretur, ſcripſit: *Imperator*, inquiens, *factus ſum, Patres conſcripti, veſtris, militumque ſuffragiis. Ad capiendum Principatum non voluntate meâ, ſed obſequio publicæ devotionis acceſſi. Favete nunc Principi, quem feciſtis, & tractandarum rerum curam communicate nobiſcum, ut Imperium, quod mihi vobis annuentibus datum eſt, ſtudiis communibus augeatur.* Sed *Ricimero* Patricio in conſiliorum, rerumque omnium ſocietatem adſcito, cùm rebus neceſſariis conſulere cœpiſſet, nec duntaxat Africam Vandalis eripere, ſed Gothos, Alanosque è Galliis ejicere tentâſſet, majora etiam auſurus, ſi diù vixiſſet, *Ricimeri* fraude quarto Imperii anno apud Derdonam à *Severo* quodam interfectus eſt,
De Severo. propriâque authoritate eundem, militaribus paratis antè ſtudiis, *Auguſtum* inſcio Senatu, atque injuſſu *Leonis* declaravit, & anno Tyrannidis quarto veneno ſuſtulit, totamque Rempublicam pro ſuo arbitrio moderabatur; Tum *Leo* poſt Inter-regnum unius anni, ac
De Anthemio. menſium aliquot, *Anthemium* Patricium opibus ac genere maximum Imperatorem Occidentis declaravit, inito priùs inter *Leonem* ipſum, atque *Ricimerum* fœdere, ut *Græcus* Romam mitteretur *Auguſtus*, cujus filiam ipſe in uxorem acciperet; ſed Barbarus ille, cùm Divini, tùm humani juris violator, licèt jam *Auguſti Anthemii* gener, quæſitis coloribus bellum Civile excitavit, captâque Urbe, *Anthemium* ipſum interemit, licèt priùs pacem cum ipſo *Epiphanii Epiſcopi* operâ iniviſſet; jamque arbitrio ſuo *Auguſtos* eligens, *Olybrium*
De Olybrio. Valentiniani generum *Anthemio* ſuffecit, ac tandem fato functus, non diù *Olybrium* ipſum ſuperſtitem habuit; poſt quem *Glycerius*
De Glycerio. quidam *Gundibalo* Ricerii Nepote, quem *Olybrius* Patricium fecerat, hortante, *Senatu inſcio*, ac *Leone invito* Ravennæ inſignia Imperii
De Julio Nepote. ſumpſit; quare Auguſtus Leo *Julium Nepotem* cum Claſſe Italiam miſit, *Auguſtumque* Occidentis declaravit, qui *Glycerium* tandem Romæ captum ex Auguſto Salonæ Epiſcopum apud Dalmatas fieri coëgit; cùmque *Oreſtem* Gothum Exercitui præfeciſſet, ut Galliarum reliquias, quæ Occidentis Imperii erant, à Barbarorum incur-
De Romulo Momyl- ſionibus tueretur, ab *Oreſte* ipſo inſidiis Ravennæ capitur, atque occiditur, Filiumque ſuum *Romulum Momyllum* quamvis puerum, mili-

militum suffragiis declarat *Augustum*, quem propterea nuncupâ-runt *Augustulum*, ut Imperium, quod in *Augusto* cœpit, finem haberet in *Augustulo*, nam Italia ab *Odoacre* Turcilingorum Rege cum Scythis & Herulis auxiliaribus occupatà, cæsisque *Oreste*, ac *Paulo* fratre, non sinè ludibrio *Augustulum* ille exuere Purpuram, atque in exilium abire coëgit, denuoque Roma *Regium* pati nomen debuit, *Odoacrem* namque ipsum Italiæ Regem salutare coacta est. *lo Augustulo.*

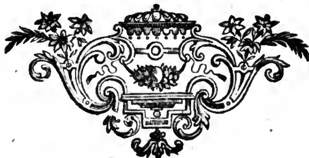
Conclusio. Hactenus Imperatorum seriem evolvimus, ut quibus initiis ortum, quóve progressu fundatum, auctumque Imperium, ac tandem quibus potissimùm causis collapsum fuerit, dignosceretur; *Augustus* namque, ùt diximus, summo arcano munia Magistratuum & Legum in se trahens nomine *Principis* Rempublicam sub Imperium accepit, reliquitque Successoribus; primusque *Tiberius*, cùm ipsam *Comitiorum* imaginem transtulisset ad Patres, quos præcipuè in judiciis Majestatis exercuit, libertati, quæ jam ipsâ *Augusti* ætate moriens erat, finem dedit. Cæteri postquàm *Imperium* jure sanguinis arripiebant, à *Senatu* inaugurari videbantur, decretis honoribus, & Magistratibus, quorum jam explicabant potestatem, ut prisci moris imaginem retinerent. Exstinctâ verò *Juliorum, Claudiorumque regnatrice domo*, Legiones constituere *Augustos* visæ sunt, trepidique duntaxat *Patres* in honoribus decernendis promptitudine certare; mansitque Imperium velut *Familiæ hæreditas*, nam adoptionibus, *Cæsarum* nuncupationibus, honoribusque, quos *ipsi Augusti* tribuebant, ad quos vellent, Imperium transmittebant; *Consortes* quoque *Imperii* admittebantur, donec *Antoninus Caracalla*, ùt ex Dionis fragmento indubium redditur, specie Privilegii, jus etiam *Romanæ Civitatis* exstinxit, cùm omnes *Romanâ Civitate* donâsse simularet. Unde *simulacra* quoque veteris Reipublicæ deleta, & jam pridem Provinciæ aliter divisæ videbantur. Nam *Augustus* pacatas, atque imbelles *Senatui* regendas reliquerat & Populo; eas autem, quæ præsidiario milite indigebant, sibi retinuerat, ut Exercitus in Potestate haberet, quas tum per Legatos administrabat cum dignitate Proconsulari, tum per Procuratores cum dignitate Pro-Prætoriâ, licèt Rectores omnes fuerint nuncupati; *Hadrianus* posteà Italiam etiam, quam Augustus in 11. Regiones diviserat, cum Insulis in 17. Provincias, seu Diœceses distribuit, quas partim Consularibus ùt *Venetias & Istriam*, *Æmiliam*, *Lyguriam*, *Flaminiam*, *Pycenum*, *Tusciam*, *& Umbriam*, *Pycenum suburbicarium*,

Campaniam, *atque Siciliam*; partim Correctoribus, ùt *Apuliam*, *Calabriam*, *Samnium*, & *Brutios*; partim Præsidibus regendas dedit, ùt *Alpes Cottias*, *Rhetiam* primam, atque secundam, *Valeriam*, *Sardiniam*; *Corsicam*, &c. Et *Constantinus* aliâ etiam divisione factâ *in Imperii* nempe *Occidentis*, & *Orientis*, utroque in Provincias, seu Diœceses majores atque minores accuratiùs distributo, 4. *Præfectos Prætorio* constituit, ut nimiam ejus Magistratûs potestatem diminueret, unum nempe Italiæ, à quo *Italia*, *Africa*, & pars *Illyrici* regebantur, Galliarum alterum, à quo *Hispania*, atque *Britannia*; tertium Orientis, cui *Ægyptus* quoque, *Asia* & *Pontus* commissi; ultimum *Illyrici*, qui *Macedoniam* etiam & *Daciam* moderabatur. *Præfectus* autem *Italiæ*, & *Galliarum* post Imperatorem Occidentis primum obtinebat locum, ùt ille Orientis & Illyrici sub Orientis Imperatore; jusserat enim *Constantinus* Magistratus omnes sub Præfectis Prætorio esse, adeoque Præfectus Urbis Constantinopolis *Proconsules* habebat *Africæ*, *Asiæ*, *Vicarios*, *Consulares*, *Præsides*, *Correctores*, *Comites*, *Duces*, &c. atque sub dispositione Præfecti Prætorio Italiæ *pars* quoque *Illyrici*, & *Africa* erant, sub eoque *Vicarii* erant *Italiæ*, atque *Urbis Romæ*, & sub eo Italiæ 4. *illæ Consulares Provinciæ* erant, *Venetia* nempe, & *Istria*, *Æmilia*, & *Lyguria*, *Flaminia* & *Picenum Annonarium*; sub eo autem Urbis Romæ, 4. *etiam Consulares*, *Tuscia* nempe, *Umbria*, *Picenum suburbicarium*, *Campania* & *Sicilia*; duæ verò Correctoriales sub eodem Urbis Romæ Vicario, ùt *Apulia* & *Calabria*, *Lucania* & *Brutii*; 4. Præsidiales sub illo Italiæ, ùt *Alpes Cottiæ*, *Rhetia prima*, *Rhetia secunda*, *Samnium*; 3. Præsidiales sub Vicario Urbis, ùt *Valeria*, *Sardinia* & *Corsica*.

Sed cunctas sigillatim commemorare Provincias inane foret, cùm apud Authores passim reperiantur; quare id solummodò innuisse sufficiat, ut arbitratu suo *Augustos* Romanum Orbem moderatos esse demonstraretur, Senatumque, *Potestate* vacuum nomen, nîl aliud præstitisse, quàm acceptum ab Exercitibus, explicatumque Imperatorium suffragium novis etiam titulis, si *Imperatores* non sprevissent, exornâsse, decretaque de more, licèt inaniter, fecisse. Quoniam verò nullis certis legibus, sed voluntate duntaxat militum dari, adimique Imperium videbatur, bella, quæ propterea necessariò exarserunt, Imperium ipsum pessumdare debebant; uno enim eodemque tempore plures *Augusti* Legionibus Imperii ad ejus perniciem utebantur; hinc Barbari in auxilium adsciti; hinc ager illis

illis datus ; hinc dum unus, dum alter ftudiis militum divifo jam Imperio, translatâque Sede, ut nec ipfe Occidentis *Auguftus* Romæ degeret, diripere potiùs, quàm moderari fatagebat, eò tandem perventum erat, ut à Barbaris ipfis Imperium pro lubitu dari videretur. Nec ut celerior effet occafus, muliebre fcelus defuit, cùm & ipfæ Barbaros inuitâffent, *Syrena* enim *Stiliconis* uxor *Alaricum* incitavit, & *Honoria* Valentiniani foror *Attilam*, vel abfentis amore capta, unde Sigonius : *Honoria*, inquit, *Valentiniani foror, cùm ad Aulæ decus Virginitatem tueri cogeretur, ac libidine inflammata, Attilam Hunnorum Regem in Italiam ad fui Connubium invitâffet, voto fruftrata, libidinem cum Eugenio Procuratore fuo explevit.* Eudoxia verò præfati Augufti uxor *Petronio Maximo*, à quo fublatus vir erar, nupta, Carthaginem ad *Jenfericum* mifit, orans, *nè hominem nefarium fineret gaudere Valentiniani Cade.* Quibus malis, nè quid penitùs deeffet, *Patrum* quoque ac *Romanorum Civium acceffit ignavia, qui deteftantes ùt venena doctrinas, infanabiliumque flagitiorum labe corrupti, nil in rebus humanis boni noverant, nisì quod fructuofum effet, & Amicos tanquam Pecudes omnes potiffimùm diligebant, ex quibus fe fperabant maximum fructum effe capturos, fuperbiqùe adeò, ut ofculanda Capita in modum Tauiorum minacium obliquantes, adulatoribus offerrent genua fua fuavianda, vel manus.*

Finis Exercitationis Primæ.

Ad Lectorem.

HAbes cordate Lector Opusculum, quo Civilis Doctrinæ fontes saltèm indicari vides; quoque Romanæ Civitatis formas, conversionesque ad *Augustulum* usque potes intueri. Brevi sequetur alterum, ut uno veluti obtutu cùm præcipuarum Civitatum Politiam, tùm rerum humanarum Orbem spectare queas; utque exemplis ipsis, aliorumque eventis eadem Civilis facultas illustretur. Scio quidem Orbem, ceu magnum Animal, parva ista Edulia despicere, cùm vix succiplenis fatur fieri palàm sit; spem tamen fovere licebit, non adeò abs te, cui fortasse *mens quieta, intelligensque humani, Diviniquе Juris*, summi Numinis benignitate, concessa, rejici debere; cùm nec disputationibus, nec vanis rerum immixta, aut Authorum cumulo referta, sed continenti, connexâque Oratione processisse, *Summamque rerum* qualitercumque adumbrâsse animadvertas. Scopum igitur vel ostendisse sufficiat; cum his literis, eâque sapientiâ animum oporteat informare, quæ *bonum Virum*, simulque *bonum Civem* efficiunt; unde vox illa Euripidis precantis Deos: *Nè mihi cuncta, sed quorum Civitati sit usus.*

Quibus autem sermonis elegantiam, cæteraque Grammaticæ pulpæ rimari cordi est, carpendi, clamandique quantùm lubet facultas esto. Me nec adeò his delectari, nec hujusce laboris patientem sciant, & nucleum, non verò corticem captare consuevisse.

Authores si adire velis, Aristotelem, præcipuè, Dionysium, Halicarnasseum, T. Livium, Tacitum, Dionem Cassium, Plutarchum, cæterósque Romanorum Hystoriæ Scriptores evolvere non displiceat, cuncta enim ex his discerpsisse haud ignoras.

Errores corrigere supervacaneum duxi, cùm possis ipsemet advertere, & nec leves indulgendi causæ; primâ tamen Paginâ, pro *materia*, legas, *machina*, & Pag. 6. vers. 7. *mutuam dependentiam, processumque, ac ordinem ipsimet animi motus*, corrigas, *mutua dependentia, processusque, ac ordo ex ipsismet animi motibus*; pag. verò 43. vers. 17. pro *conductiones*, *concessiones*, *renovari* pro *renovare* legere oportebit, & pag. 40. *Gubernatoris*, adde *Nauis*; licèt in quibusdam Exemplaribus, Typographo tempestivè admonito, nec irrepserint. Alia quidem errata, interpunctionésque præcipuè, benignitate tuâ parvi facias; tædio namque, nec uno impedimentorum genere affectus, accuratè his operam impendere nequibam, & ad alia properare mens erat. Vale.